

მსოფლიო პარლამენტარიზმის კვლევითი ცენტრი

ნუცა რამიშვილი

**სასამართლო ხელისუფლების
დაპოუქიდეზლოგის საკითხები
კონსტიტუციონალიზმში**

გამომცემლობა „ენა და კულტურა“
თბილისი
2005

წინამდებარე მონოგრაფია, პირველად ქართულ კონსტიტუციურ-სამართლებრივ მეცნიერებაში განიხილავს სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის დაცვის თავისებურებებს კონსტიტუციონალიზმში. ნაშრომში, კონსტიტუციონალიზმის თანამედროვე დონის გათვალისწინებით, განიხილულია სასამართლოს დამოუკიდებლობის აუცილებელი პირობები და არსებული პრობლემები. ამ ჭრილში, მდიდარი თეორიული განზოგადებებისა და პრაქტიკული ფაქტურის არგუმენტებით, საერთაშორისო სამართლისა და ეროვნული კონსტიტუციური სამართლის წყაროების მოთხოვნათა საფუძველზე გაანალიზებულია სასამართლო ხელისუფლების რეალური ადგილი ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში. გარკვეული მოსაზრებებია ჩამოყალიბებული სასამართლო ორგანოების თვითმმართველობის განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე დემოკრატიული სამართლებრივი სახელმწიფოს რეალიებთან მიმართებაში. ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით ცალკე თავში განიხილება სასამართლო სისტემის მართვის თავისებურებები საქართველოში და ჩამოყალიბებულია მისი სისტემური ორგანიზაციის სრულყოფის წინადადებები.

მონოგრაფია განკუთვნილია მართლმსაჯულების პრობლემებით დაკავებული იურისტებისათვის, იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებისათვის და მოცემული პრობლემებით დაინტერესებული მკითხველისათვის.

რედაქტორი იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი ო. მელქაძე

© ნ.რამიშვილი – 2005.

© გამოქვეყნება „ენა და კულტურა“. 2005

ISBN 99940-23-09-8

შინაარსი

შესავალი	5
<i>თავი პირველი – სასამართლო ხელისუფლების ადგილი სახელისუფლებო სისტემაში</i>	12
1.1 სასამართლო ხელისუფლების ადგილი ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში	12
1.2 სასამართლო ხელისუფლების ურთიერთმიმართება ხელისუფლების საკანონმდებლო და აღმასრულებელ შტოებთან	28
1.3. სასამართლოს დამოუკიდებლობა: აუცილებელი პირობები და არსებული პრობლემები	40
<i>თავი მეორე – სასამართლო ორგანოების სტატუსი სამართლებრივ სახელმწიფოში</i>	52
2.1. სასამართლო ორგანოების დამოუკიდებლობის კონსტიტუციური საფუძვლები	52
2.2 სასამართლოს დამოუკიდებლობა საერთაშორისო სამართლის მიხედვით	61
2.3. მოსამართლის კონსტიტუციურ-სამართლებრივი სტატუსი	76
<i>თავი მესამე – სასამართლო ორგანოების თვითმმართველობის კოორდინატიები</i>	86
3.1. მართვისა და თვითმმართველობის საკანონმდებლო და ნორმატიული საფუძვლები	86
3.2. სასამართლო სისტემის მართვის ორგანოები	98
3.3. კადრების მომზადებისა და პასუხისმგებლობის საკითხები	110

თავი მეოთხე – სასამართლო სისტემის მართვის	
თავისებურებები საქართველოში	125
4.1. სასამართლო ხელისუფლების	
კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ორგანიზაცია	125
4.2. მოსამართლეთა შერჩევა-მომზადებისა და	
დისციპლინური პასუხისმგებლობის საკითხები	141
დასკვნა – საქართველოს სასამართლო ხელისუფლების	
სისტემური ორგანიზაციის სრულყოფის	
წინადადებები	159

შესავალი

სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის საკითხი კელავაც ინარჩუნებს აქტუალობას. ქვეყნის ფარგლებში სასამართლო ორგანოების ერთობლიობა სასამართლო ხელისუფლებად იმიტომ იწოდება, რომ იგი ფლობს დამოუკიდებელ, ხელისუფლების სხვა შტოებისაგან აბსოლუტურად განსხვავებულ სახელმწიფო ფუნქციებს, როგორც მოქალაქეთა, ისე სამართლის სხვა სუბიექტების მიმართ. მაგრამ, სასამართლოების დამოუკიდებელი სახელისუფლებო ფუნქციების მაღალი ქმედითობის დონეზე ფუნქციონირება იმაზეა დამოკიდებული თუ რა უფლებამოსილებებით არის ჩაწერილი სახელისუფლებო სისტემაში სასამართლო ორგანოების სისტემა. აქ უკვე ყველაფერი დამოუკიდებლობის სხვა კატეგორიებთან არის დაკავშირებული, ანუ იმაზე თუ რამდენად დაცულია სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა არა მხოლოდ იურიდიული კონსტიტუციით, არამედ ფაქტობრივი კონსტიტუციითაც.

საქმე ის არის, რომ ქვეყნების გარკვეულ ნაწილში, მეტწილად კი სოციალისტური წარსულის ბაზაზე აღმოცენებული ახალი დემოკრატიის მშენებელ ქვეყნებში, სასამართლო სისტემის დამოუკიდებლობის დამცავი იურიდიული ნორმების სისტემა, თავად რჩება დაუცველი და გარეშე ძალების ზეგავლენის ქვეშ ექცევა. შედეგად, სამართლის სამართლიანობის დაცვის მიზნით შექმნილი სასამართლო თავად აღმოჩნდება ხოლმე უსამართლობის მორევში ჩაფლული. არადა, სახელისუფლებო სამეურულში სასამართლო ხელისუფლების ადგილი იმით არის მნიშვნელოვანი, რომ ხელისუფლების შტოთა შორის, წონასწორობის დამცავი შეკავება-გაწონასწოების მთელ მექანიზმში, სასამართლო კომპეტენციურად დამოუკიდებელი შუამავალია და ამ ურთიერთობებში შემაკავებელ როლს თამაშობს. სასამართლო ხელისუფლებისთვის მიკუთვნებული საგანგებო ფუნქცია ხაზს უსვამს სასამართლო ორგანოების გამაწონასწოებელ დანიშნულებას, ცხადია, თუ მათი დამოუკიდებლობა ფაქტობრივად არის გარანტირებული.

ამიტომ, შემთხვევითი არ არის, რომ ცნობილმა ამერიკელმა მეცნიერ-იურისტმა ლ. ფრიდმენმა თავის მონოგრაფიაში – „შესავალი ამერიკულ სამართალში“ სამეღმემენტო სახელმწიფო ხელისუფლების ანალიზი დაიწყო არა საკანონმდებლო და აღმასრულებელი შტოებით, რომელთაც ეძღვნება აშშ-ის კონსტი-

ტუციის პირველი და მეორე მუხლები, არამედ სასამართლო ხელისუფლებით, რომელზეც საუბარი კონსტიტუციის მესამე მუხლშია.¹ თავისი ამგვარი პოზიციით, ავტორმა, უბრალოდ ის დაადასტურა, რომ თანამედროვე დემოკრატიულ სამართლებრივ სახელმწიფოებში სასამართლო ხელისუფლება, როგორც ფორმალურად, ისე ფაქტობრივად, უმაღლეს სახელმწიფო ხელისუფლებას წარმოადგენს.

როგორც რუსი მკვლევარი გ. ნიკეროვი აღნიშნავს, სასამართლო ხელისუფლება ნაკლებად შესამჩნევია, ვიდრე ხელისუფლების სხვა შტოები. საქმე ის არის, რომ სასამართლო ხელისუფლება ნაკლებად შესამჩნევად, ძირითადად კი შეუმჩნევლად მართავს მათ.² ასეთი მიდგომა იმ უფლებამოსილებებით აიხსნება, რომლებითაც აღჭურვილია სასამართლოები და იმ ადგილით, რომელიც მათ უკავიათ პოლიტიკურ სახელმწიფოებრივ პროცესში. ამ თვალსაზრისით, სასამართლოების კომპეტენციურ არსენალში მთავარი მაინც ის არის, რომ სასამართლოებმა მიიღეს ხელისუფლების სხვა შტოების უფლებამოსილებების განხორციელების სამართლიანობის გაკონტროლების და მათ ქმედებებზე შემოსულ საჩივრებზე საბოლოო გადაწყვეტილებების მიღების უფლება.

გ. ნიკეროვის მოცემული მოსაზრება ზოგადი ფორმულის დატვირთვას ატარებს, რომლის ფაქტობრივი რეალიზაციის არაერთი და ორი ნიმუშის მოშველიება შეიძლება, როდესაც სასამართლო ხელისუფლებას კონსტიტუციურად გარანტირებული დამოუკიდებლობა აქვს დადგენილი და სახელმწიფო მოწყობის მთელი რიგი თავისებურებების გათვალისწინებით, სახელისუფლებო სამეულში თავისი განსაკუთრებული ფუნქცია და ადგილი აქვს მოპოვებული. მოცემული აქცენტი ყველაზე გამოკვეთილად თვალშისაცემია საპარლამენტო სისტემის სახელმწიფოებში – საპარლამენტო რესპუბლიკებსა და პარლამენტურ მონარქიებში. მაგრამ ამ შემთხვევებშიც, საბოლოო სურათი ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში სასამართლო ხელისუფლების რეალური ადგილის შესახებ, მნიშვნელოვანწილად ხელისუფლების შტოთა იმ უფლებამოსილებებზეა დამოკიდებული, რომლებიც მათ ურთიერთმიმართებას არეგულირებს.

¹ Фридман Л., Введение в американское право, М., 1992, с. 7-9.

² Никеров Г. И., Судебная власть в правовом государстве опыт сравнительного исследования // Государство и право, 2001, №3, с. 16.

სწორედ აღნიშნულის გათვალისწინებით, თანამედროვე დიდ ბრიტანეთში, მისი სახელმწიფო წყობილების თავისებურებებიდან გამომდინარე, სახეზეა სასამართლოს უზენაესობა აღმასრულებელ, მაგრამ არა საკანონმდებლო ხელისუფლებაზე. ხელისუფლების შტოების წონასწორობაში ასეთი დისბალანსი იმით აიხსნება, რომ ქვეყანაში არ მოქმედებს ხელისუფლების დანაწილება, მისი კლასიკური გაგებით და პრაქტიკით დამკვიდრებული პარლამენტის უზენაესობა, რომელიც, ფაქტობრივად, ხელისუფლების სამივე შტოს განაგებს. ასეთი განცხადების საფუძველი კი იმ რეალობაში ძვეს, რომ აღმასრულებელ ხელისუფლებას ბრიტანული პარლამენტი ფლობს კაბინეტისა და მთავრობის იმ 80-მდე წევრის სადეკლარაციო მანდატების ძალით, რომლებიც, სავალდებულო წესით, პარლამენტის წევრებიც არიან. პარლამენტი, ფაქტობრივად, სასამართლო ხელისუფლებასაც ფლობს, ვინაიდან დიდი ბრიტანეთის უმაღლეს სასამართლო ინსტანციას წარმოადგენს პარლამენტის ლორდთა პალატის სააპელაციო განყოფილება.¹ ამასთან, დაბალი დონის მოსამართლეებსაც ლორდ-კანცლერი ან მისი დავალებით ლორდი-სააპელაციო სასამართლოს მთავარი მოსამართლე ნიშნავს.

ყოველივე ზემოთქმული ტრადიციული დემოკრატიისა და სამართლიანი სამართლის ქვეყნებს ეხება. თუნდაც იგივე დიდი ბრიტანეთის მაგალითზე, ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში ტრადიციით დამკვიდრებული სახელისუფლებო შტოებს შორის არსებული დისბალანსი, არანაირ უარყოფილ გაელენას არ ახდენს სასამართლოების ავტორიტეტზე და სასამართლო ხელისუფლებაც, ხელისუფლების შტოთა ბალანსში გამაწონასწორებელ ფუნქციას ღირსეულად ასრულებს.

სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით, სულ სხვა ვითარებაა ახალი დემოკრატიის მშენებელ სახელმწიფოებში. ჩვენთვის, სწორედ ამ ქვეყნების გამოცდილება უნდა იყოს ყველაზე საყურადღებო. ჩვენი არ იყოს, ამ ქვეყნებშიც, სასამართლო ხელისუფლების რეფორმების ყველაზე მნიშვნელოვანი ეტაპი ახალი სახელმწიფო მშენებლობის გარდამავალ პერიოდს დაემთხვა. სურვილსა და შესაძლებლობას შორის არსებული დისბალანსი მკვეთრად აისახა სასამართლო ხელისუფლების კომპეტენციურ და ფუნქციურ რეალიებზე. ქვეყნების ამ ჯგუფის კონსტიტუციურ ნორმათა სისტემისა და სასამართლო

¹ იქვე.

რეფორმების მიმდინარეობის პროცესში გამოვლენილი ხარვეზების, თუ გამოკვეთილი ტენდენციების ფონზე, სასამართლო ორგანოების სისტემის ფაქტობრივი მდგომარეობის შედარებითი ანალიზი, ნათლად წარმოაჩენს კონსტიტუციურად გაფორმებული სურვილების შეუსაბამობას ფაქტობრივად არსებულ მდგომარეობასთან.

რაც შეეხება სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის კონსტიტუციურ გაფორმებას, ყველაფერი მეტ-ნაკლებად კარგად დაიწყო. ე.წ. გარდამავალი პერიოდის ქვეყნების უმრავლესობამ საკუთარ კონსტიტუციებსა და კანონმდებლობაში მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის ისეთი გარანტიები ჩართეს, როგორებიცაა მოსამართლეთა ხელშეუხებლობა და შეუცვლელობა, საბიუჯეტო დამოუკიდებლობა და მოსამართლეთა მაღალი სტატუსის შესაბამისი მატერიალური ანაზღაურება. ამას გარდა, რიგ ქვეყნებში, თავად სასამართლო სისტემის დამოუკიდებლობის მიზნით, სამართალწარმოების ორგანიზაციისა და მოსამართლეთა თანამდებობაზე დანიშვნის თუ განთავისუფლების საკითხებს ეროვნული სასამართლოების სპეციალური ორგანოები არეგულირებენ.

იურიდიულად უზრუნველყოფილი სასამართლო რეფორმის იმედიანობას, აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში, მათ შორის განსაკუთრებით პოსტსაბჭოთა რესპუბლიკებში, კონსტიტუციების მიღების შემდგომი პირველი ათწლეულების ეჭვი აჟყვა. დროთა განმავლობაში, ეჭვი სასამართლოებისა და მოსამართლეების დამოუკიდებლობის თაობაზე მძლავრდება, იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ თანდათანობით სულ უფრო იზრდება იმ სუბიექტთა და ფაქტორთა წრე, რომელზეც სასამართლო სისტემა, კერძოდ კი კონკრეტული მოსამართლეები დამოკიდებულნი ხდებიან. მათი დამოკიდებულების განმკარგავ სუბიექტთა წრე ამჯერად მხოლოდ ხელისუფლების ორგანოებით არ განისაზღვრება მნიშვნელოვანია შიდაუწყებრივი გარიგებების წილი და სასამართლო პროცესის მიმართ წინგამსწრები შეფასებითი პუბლიკაციების გაელენა, საფინანსო ინტერესებისა და ორგანიზებული დანაშაულებრივი ჯგუფების ზეგავლენა.

ქვეყნების დიდ ნაწილში სასამართლოთა თვითმმართველობის ორგანოები და მოსამართლეთა თანასახოგადობები, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის პრინციპებს, პროფესიონალური გაერთიანების პოზიციიდან, უმეტესად თავისი წევრების დაცვის ინტერესებიდან გამომდინარე უდგებიან. შედეგად, დისციპლი-

ნარული საკითხების განმხილველი პროცესები დახურულ სახეს ღებულობს, ქვეითდება მოსამართლეთა პასუხისმგებლობის დონე, რაც დაუსჯელობის ატმოსფეროს ამკვიდრებს და, მთლიანობაში, უარყოფითად მოქმედებს სასამართლო ორგანოების ავტორიტეტზე.

გარდამავალი პერიოდის ქვეყნებში სასამართლო ხელისუფლების რეფორმირების დაჩქარებულ ტემპს და სასამართლო ორგანოებში მოსამართლეთა კორპუსის გაახალგაზრდავების გზით ახალი სულისკეთების შექმნის მცდელობას, შეიძლება ითქვას, მნიშვნელოვანი პოლიტიური ძერები არ გამოუწვევია, უფრო პირიქით. არადა, სადავო არ უნდა იყოს, რომ სამოსამართლო უფლებამოსილებების განხორციელება თითოეული მოსამართლისაგან აღამიანურ, მოქალაქეობრივ სიმწიფეს მოითხოვს, რომელიც მასში ისეთი უნარ-ჩვევების განვითარებას უზრუნველყოფს, როგორიცაა საკუთარი გადაწყვეტილებების კრიტიკული, ობიექტური შეფასება და სხვადასხვა ფასეულობების მიმართ საკუთარი გადაწყვეტილებების შეფარდება.

აღნიშნულთან დაკავშირებით, უდავოდ ღირს არგუმენტად ფრანგული გამოცდილების მოშეელება. საფრანგეთში, მოსამართლედ შეიძლება გახდეს უმაღლესი იურიდიული განათლების დამადასტურებელი დიპლომის მფლობელი პირი, რომელიც შემდეგ მაგისტრების ეროვნულ სკოლასაც დაამთავრებს. მაგრამ არც კვალიფიკაციის ეს მაღალი სტანდარტია საკმარისი მოსამართლეობისათვის. აქ, შემზღუდავი ნორმის სახით ე.წ. ასაკობრივი ცენზია დადგენილი: მიუხედავად თეორიული და პრაქტიკული კვალიფიკაციისა, მოსამართლედ 40 წლის ასაკს მიღწეული კანდიდატები ინიშნებიან.

სასამართლო ორგანოების რეფორმირების პროცესში, რატომღაც არ ხდება ქვეყნის სამართლებრივი სისტემისადმი კუთვნილების საკითხის გათვალისწინება, რასაც არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება არა მხოლოდ მოსამართლეთა კორპუსის, არამედ დამოუკიდებელი სასამართლოს ფორმირების თვალსაზრისით. საქმე ის არის, რომ საერთო სამართლის სისტემის ფარგლებში მომავალი მოსამართლე, ხანგრძლივი იურიდიული პრაქტიკის მანძილზე, ისეთ თვისებებს იძენს, რომელიც აუცილებელია და წინ უსწრებს პირის მოსამართლის თანამდებობაზე დანიშვნას. ამ დროს, კონტინენტური სამართლის ქვეყნებში, მოსამართლეების მიმართ იგივე დამოკიდებულებაა რაც ზოგადად, მოხელეებისადმი, რომლებიც კანონს ზემდგომი სასამართლოების მეთ-

ვალყურეობის ქვეშ იყენებენ. მოსამართლეთა ამგვარი მდგომარეობა კი იმით იყო გამოწვეული, რომ შესაბამისი ქვეყნების უსენაესი თუ უმაღლესი სასამართლოები აღჭურვილნი იყვნენ საერთო მითითებების გამოცემის უფლებით, რომელიც გარდამავალ პერიოდში, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის ლოზუნგის მოტივით გაუქმებულ იქნა ფორმალურად. მაგრამ, აღნიშნულის შედეგად, ყველგან და ყველა შემთხვევაში ზემდგომის ჩაურევლობის რეჟიმი მაინც არ დაშკვიდრებულა.

როგორც მოცემული სფეროს ექსპერტები მიიჩნევენ, შეცდომა იყო საერთო სამართლის სისტემის სასამართლოსთვის დამახასიათებელი მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის კონცეფციის გამოყენება მოსამართლე – მაგისტრების კონტინენტური სამართლის სისტემის ტრადიციებისადმი. ესეც არ იყოს, ცალკეულ შემთხვევებში მოსამართლეთა მომზადების სისტემა კიდევ უფრო გამარტივებულ სახესღებულობს, როგორც ეს საქართველოშია, როდესაც უმაღლესი იურიდიული განათლების მიღების შემდეგ, განსაზღვრული ასაკის დადგომისას, გამოცდის ჩაბარებით მოსამართლეობის უფლებასაც მოიპოვებს, რომელსაც ახლა მაგისტრობის პერსპექტივაც ემატება.

სწორედ ასეთი მიდგომა სერიოზულ დისბალანსს ბადებს დამოუკიდებლობასა და პასუხისმგებლობას შორის, როგორც სასამართლო პრაქტიკაში, ისე მოსამართლეთა შეგნებაში. ამიტომ, გასაკვირი არ უნდა იყოს, რომ იზრდება საჩივრების რაოდენობა სასამართლოების მიერ ადამიანის უფლებების დარღვევის ფაქტებზე. სერიოზულ სახესღებულობს მოსამართლეთა ქმედებებზე დისციპლინური საქმეების სტატისტიკა, რომლებიც ლიბერალური გადაწყვეტილებებით გამოირჩევიან. აღნიშნული პრობლემა ერსობ სერიოზულ სახესღებულობს, თუ გავითვალისწინებთ, რომ სასამართლოს დამოუკიდებლობის პრესუმფცია ხელისუფლების სხვა შტოებისაგან დამოუკიდებლობას ემყარება, ენაიდან მას უნდა აქონდეს შესაძლებლობა დაიცვას მოქალაქეთა უფლებები აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ხელისუფლებათა არამართლზომიერი გადაწყვეტილებებისა თუ ქმედებებისაგან. მთელი ეს თეორია იმსხერვეა, თუ სასამართლოს არ შესწევს ძალა და უნარი დაიცვას მოქალაქეთა უფლებები და თავისუფლებები, მით უფრო, თუ ამას ისიც ემატება, რომ სასამართლო თავად არღვევს უფლებებს.

ახალგაზრდა დემოკრატიის ქვეყნებში მართლმსაჯულების პრობლემა ახალ და ორიგინალურ გადაწყვეტას საჭიროებს.

მართლმსაჯულების დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფა ძალზე საშიშია. იმ შემთხვევაში, როდესაც მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა გამაგრებულია მათი შეუცვლელობის პრინციპით, ხოლო სასამართლოთა დამოუკიდებლობა, ამასთან ერთად, თვითმმართველობის პრინციპით, აღნიშნული ფაქტორები კვლავაც პრობლემად რჩება. ამდენად, აქტუალურია, ისეთი მოდელის შექმნა, რომლის ფარგლებში, გარდამავალი სახელმწიფოები მიაღწევენ არა მხოლოდ მოსამართლეთა კვალიფიკაციის ამაღლებას, არამედ აამაღლებენ მართლმსაჯულების სტანდარტებს, მოსამართლეებს შეასწავლიან და მოსთხოვენ კიდევ მაღალი პასუხისმგებლობის დისციპლინას.

აღნიშნული პრობლემების გარკვეული ნაწილი აქტუალურია საქართველოს სასამართლო ხელისუფლებისთვის. საქართველოს მოქმედი კონსტიტუციის მიღებიდან გასულ ათწლეულში კანონმდებლის მიერ სასამართლო ხელისუფლების რეფორმირების მიზნით მიღებულ ზომებს სერიოზული ხარვეზები დაჰყვა. წინამდებარე მონოგრაფიაში მათზე საუბარი იმ მიზანს ემსახურება, რომ აღნიშნულ პრობლემებთან მიმართებაში, შედარებითი კონსტიტუციური მეთოდის გამოყენებით, სწორედ მათი გამოსწორების მიზნით წარმოაჩინოს დემოკრატიული სამართლებრივი სახელმწიფოების დადებითი გამოცდილება.

თავი პირველი – სასამართლო ხელისუფლების ადგილი სახელისუფლებო სისტემაში

1.1. სასამართლო ხელისუფლების ადგილი ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში

სახელმწიფო ხელისუფლებაში ყოველ შტოს კომპეტენციის თავისი განსაკუთრებული სფერო აქვს განსაზღვრული: წარმო-მადგენლობითი საკანონმდებლო ორგანო ქმნის კანონებს; აღმას-რულებელი ორგანოები, ამ კანონების მოთხოვნათა გათვალისწი-ნებით, კონკრეტული სოციალ-ეკონომიკური ამოცანების რეალი-ზაციას ახორციელებენ; სასამართლო ორგანოები მოწოდებული არიან, საქვეყნოდ აღიარებული საერთაშორისო აქტებისა და ქვეყ-ნის ეროვნული კანონმდებლობის ფარგლებში, დაიცვან მოქალა-ქისა და საზოგადოების უფლება-თავისუფლებები, აგრეთვე სახელ-მწიფოს ინტერესები. ყოველ მათგანს, დაკისრებული ფუნქციების განსახორციელებლად, საქმიანობის საკუთარი ფორმებისა და საშუალებების განსაზღვრული არსენალის გამოყენება შეუძლია. ხელისუფლების ყოველი შტო კონსტიტუციურად დადგენილი და-მოუკიდებლობის გარკვეული დონით არის გარანტირებული, რაც კანონმდებლობით დადგენილი ურთიერთმიმართების ფარგლებში, არ გამოირიცხავს მათ შორის თანამშრომლობას, ისევე როგორც რიგ ქვეყნებში უფლებამოსილებების ურთიერთშეჭრას.

როგორც ცნობილი უნგრელი კონსტიტუციონალისტი ა. შაიო აქნიშნავს, „კლასიკური კონსტიტუციონალიზმის თანახმად, კონს-ტიტუციური რეგულირება ნიშნავს სახელმწიფო ინსტიტუტების სა-მართლისადმი იმგვარად დაქვემდებარებას, რომ სახელმწიფო ორ-განოები ვერ იტყვებოდნენ თავისუფლების სფეროში. კონსტიტუცი-ონალიზმი მოითხოვს თავისუფლების, როგორც თვითმმართველო-ბის, ინსტიტუციურად გაფორმებას მოქალაქეების წინაშე პასუხის-მგებელი ხელისუფლების განშტოებათა ჩამოყალიბების გზით“.¹

ა. შაიოს სამართლებრივი ფილოსოფიით, კონსტიტუციონა-ლიზმში „თავისუფლების, როგორც თვითმმართველობის, ინსტი-ტუციურად გაფორმებაში“, წინა პლანზეა წამოწეული, ერთი მხრივ, თავად მისი ნაშრომის სათაურში გამოკვეთილი „ხელისუფ-ლების თვითშეზღუდვა“, მეორე მხრივ, სახელმწიფო მოწყობის

¹ ა. შაიო, ხელისუფლების თვითშეზღუდვა კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, თბ., სენაზი, 2003, გვ. 39.

საქმეში სახელმწიფო ორგანოების ისეთი კომპეტენციური აღ-
კურეა, რომ ისინი „ვერ იჭრებოდნენ თავისუფლების სფეროში“.

ა. შაიოს სერიოზულად აფიქრებს, არა უბრალოდ ხელისუფ-
ლების ერთი შტოს „შეჭრა“ სხვათა „თავისუფლების სფეროში“,
არამედ ის თუ როგორი არასასურველი განვითარება შეიძლება
მოჰყვეს მას. თანამედროვე კონსტიტუციონალიზმის ლიდერ-
მეცნიერს მიაჩნია, რომ „დიქტატურის თავიდან ასაცილებლად
ხელისუფლების დამაბალანსებელი საპირწონე ისევე ხელისუფ-
ლება უნდა იყოს. ამიტომ, სასურველია სახელმწიფო უფლებამო-
სილების რაიმე ფორმით დაყოფა—განაწილება. ამ თეალსაზრი-
სით, კონსტიტუციონალიზმით ნაკარნახები კონსტიტუცია არსე-
ბითად მეტია, ვიდრე სახელმწიფო ორგანოებს შორის ხელისუფ-
ლების დანაწილება. მხოლოდ უფლებამოსილების სადემარკაციო
ხაზების გავლება არ არის საკმარისი“.¹

ზოგადი სახით, ხელისუფლების შტოთა გამიჯვნის იდეა
ჯერ კიდევ ანტიკური ეპოქის მოაზროვნეების პლატონის, არის-
ტოტელეს და სხვათა მიერ გამოითქვა. მაგალითად, პლატონი
კანონმდებლობას, მართვასა და მართლმსაჯულებას განიხი-
ლავდა, როგორც სახელმწიფოებრივი საქმიანობის ფორმებს,
რომლებიც მიმართულია ერთი და იმავე საგანზე, მაგრამ, იმაე-
დროულად, განსხვავდებიან ერთმანეთისგან.² არისტოტელე უფ-
რო მკაფიოდ გამოყოფდა ყოველგვარი პოლიტიკური მოწყობის
სამ ელემენტს და მიიხსენებდა, რომ მათ ორგანიზაციაზე დამო-
კიდებული როგორც საზოგადოების კეთილდღეობა, ასევე
სახელმწიფო მოწყობის ცალკეული ფორმების განსხვავებულო-
ბა.³ არისტოტელე ასე გაშიფრავდა აღნიშნულ სამ ელემენტს:
პირველ რიგში, ეს ადმინისტრაციული ან სამთავრობო ორგანო
— მაგისტრატურებია; მეორე რიგში, სასამართლო ორგანოა.⁴
ამასთან, სახელმწიფოში ფუძემდებლურ ელემენტად უნდა იყოს
„კანონმდებელი“ ორგანო.⁵

ტრადიციულად, ხელისუფლების დანაწილების თეორიის
კლასიკური ვარიანტის ფუძემდებლებად ჯონ ლოკი და შარლ
მონტესკიე არიან მიჩნეულნი, მაგრამ მათი პოზიცია სწორედ

¹ იქვე, გვ. 89.

² Платон, Георгий, Соч. в 3-х томах, Т-1, М., 1968, с. 280.

³ История политических и правовых учений. Древний мир, Отв. ред. В. С. Нерсесянц, М.,
Наука, 1985, с. 253-255.

⁴ Аристотель, Политика, Соч. в 4-х томах, Т. 4, М., Мысль, 1983, с. 514.

⁵ იქვე, გვ. 481.

სასამართლო ხელისუფლებასთან მიმართებით განსხვავდებოდა ერთმანეთისგან. ჯ. ლოკი ცალკე არ გამოყოფდა სასამართლო ხელისუფლებას, ვინაიდან იგი აღმასრულებელი ხელისუფლების შემადგენელ ნაწილად მიაჩნდა, ხოლო ხელისუფლების დანაწილებას ახდენდა საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და ფედერაციულ ნაწილებად. ამ უკანასკნელში ჯ. ლოკი სხვა სახელმწიფოებთან მარეგულირებელ ურთიერთობებს ითვალისწინებდა.¹

შ. მონტესკიემ ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის განსაკუთრებული მნიშვნელობა მაშინ გამოკვეთა, როდესაც თქვა, რომ ყველაფერი დაიდუპებოდა თუ ერთ პირში ან დაწესებულებაში იქნებოდა გაერთიანებული სამი ხელისუფლება: ხელისუფლება შექმნას კანონები, ხელისუფლება აღასრულოს სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის დადგენილებები და ხელისუფლება გაასამართლოს დამნაშავენი.²

ჯ. ლოკისგან განსხვავებით, შ. მონტესკიე თვლიდა, რომ ყოველ სახელმწიფოში არის ხელისუფლების სამი სახე: საკანონმდებლო; აღმასრულებელი – საგნების მიხედვით, ერთი, რომლებიც საერთაშორისო სამართლის სფეროს განეკუთვნება და მეორე, რომლებიც მოქალაქეთა უფლების სფეროს განეკუთვნება.³ შ. მონტესკიე სასამართლო ხელისუფლებას ცალკე გამოყოფდა და მიაჩნდა, რომ მისი განხორციელება უნდა ენდოს არა რომელიმე სპეციალურ ორგანოს, არამედ ხალხის მიერ არჩეულ პირებს, რომლებიც განსაზღვრული დროით განახორციელებენ მართლმსაჯულებას.

სოციალური სამართლებრივი სახელმწიფოს კონცეფციის ერთი ავტორთაგანი, ი. კანტი, აღიარებდა რა საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლების ორგანოების დაყოფის აუცილებლობას, იმავდროულად, სახელმწიფოს საკეთილდღეოდ, აღნიშნავდა მათი ურთიერთკავშირისა და შეთანხმებულობის აუცილებლობას.⁴ ცხადია, ცნობილი ფილოსოფოსი ურთიერთობის აღნიშნულ ფორმებს მხოლოდ ხელისუფლების შტოთა კუთვნილი უფლებრივი და ფუნქციური დამოუკიდებლობით გარანტირებული წონასწორობის პირობებში ითვალისწინებდა.

ბ. ჰეგელს მიაჩნდა რა სახელმწიფო მთლიან და ერთიან ორგანიზმად, გამოყოფდა საკანონმდებლო, სამთავრობო შტოებს, ამ

¹ Локк Дж., О государственстве, СПб., 1902, с. 46.

² შ. მონტესკიე, კანონთა გონი, თბ., 1994, გვ. 139.

³ შ. მონტესკიე, მითითებული ნაშრომი, გვ. 199-205.

⁴ Кант И., Соч. в 6 томах, т. 4 часть 2, М., 1965, с. 234-235.

უკანასკნელში ჩართული სასამართლო სისტემით და სახელმწიფო ხელისუფლებას-სათავადო შტოს. პეგელი სიფრთხილით ეკიდებოდა აღნიშნული შტოების „აბსოლუტურ დამოუკიდებლობას“ ერთურობის მიმართ, ვინაიდან მიაჩნდა, რომ ამას შეიძლება ურთიერთმტრული დამოკიდებულება გამოეწვია. სწორედ ამიტომ პეგელი მოუწოდებდა სახელისუფლებო შტოების არა გამოჯ.ენისა და წონასწორობისკენ, არამედ ერთიანობისკენ.¹

ცნობილი მოაზროვნეების იდეებში ბევრი რამ არის ურთიერთსაწინააღმდეგო და თანამედროვე პრაქტიკით გაუმართლებელი, მაგრამ ძირითადი მონახაზები საფუძვლად დაედო ხელისუფლების დანაწილების პრინციპს და, მაშასადამე დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა კონსტიტუციურ – სამართლებრივ ნორმათა სისტემით დამკვიდრებული ხელისუფლების დანაწილების სისტემას.

ხელისუფლების დანაწილების პრინციპი, მისი პოლიტიკური რეალიზაციის თვალსაზრისით, კელავაც აქტუალური განხილვის საგანია, როგორც კონსტიტუციურად და სამართლებრივად სავალდებულო ნიშან-თვისება. სახელმწიფო ხელისუფლების შტოთა შორის წონასწორობის შენარჩუნების მიზნით, თავისი ბუნებით, ხელისუფლების დანაწილების ორი ძირითადი – მოქნილი და მყარი მოდელები მოქმედებს. მათ ფორმირებაზე გავლენა იქონია სახელმწიფოების თეორიის კლასიკური ვარიანტის ფუძემდებლების ჯონ ლოკისა და შარლ მონტესკიეს არგუმენტებმა. ა. ბარნაშოვი აღნიშნავს, რომ ხელისუფლების დანაწილების მოქმედი მოდელი, თავისი დასაბუთებულობით ხელისუფლების შტოთა მჭიდრო თანამშრომლობისა და ურთიერთქმედებისას, ერთი მათგანის უზენაესობის თაობაზე, ჯ. ლოკის იდეებს ემყარება. მოქნილი მოდელი დამახასიათებელია საპარლამენტო სისტემის ქვეყნებისათვის, რომელიც თავის ბუნებით სახელისუფლებო ტრიადაში საკანონმდებლო ხელისუფლების პრიმატს ეფუძნება. მყარი მოდელი, ძირითადად, შ. მონტესკიეს კონცეფციას ეფუძნება, ცხადია, იმის გათვალისწინებითაც, რომ შ. მონტესკიე შეკავება-გაწონასწოების იდეის ფუძემდებელიც არის, რომელზეც დამოკიდებულია შტოებს შორის წონასწორობის შენარჩუნება, რაც თითოეული მათგანის დამოუკიდებლობას და ურთიერთკონტროლის კომპეტენციას ემყარება.²

¹ Гегель Г., Философия права, Соч., Т. 7, М.-Л., 1934, с. 295-300.

² Барнашов А. М., Теория разделения власти: становление, развитие, применение, Томск, 1988, с. 68.

ა. ბარნაშოვის მოსაზრებები სრული სისაესით 70-80-იანი წლების სურათზეა მისადაგებული. მას შემდეგ ბევრი რამ შეიცვალა: მოქნილი მოდელის ნიმუშად, მის მიერ დასახელებული მონარქიული დიდი ბრიტანეთის გვერდით შეიძლება გერმანია და მრავალი საპარლამენტო რესპუბლიკა დავასახელოთ; მყარი მოდელის ნიმუშებად აშშ-ის გვერდით დასახელებულ საპრეზიდენტო მართვის ფორმის სხვა რესპუბლიკებში, სახელისუფლებო შტოებს შორის წონასწორობა არსებითად ცვალებადი გახდა. მხედველობაში გვაქვს პოსტსოციალისტური და პოსტ-საბჭოთა ქვეყნების ბაზაზე შექმნილი საპრეზიდენტო რესპუბლიკები, სადაც პრეზიდენტის ინსტიტუტი სახელმწიფოს მეთაურისა და აღმასრულებელი ხელისუფლების მეთაურის სტატუსთან ერთად, სასამართლო ხელისუფლების სადავეებსაც ფლობს (თურქმენეთი, უზბეკეთი, ყირგიზეთი).¹ ასეთ შემთხვევაში, ცხადია, ძნელია მსჯელობა ხელისუფლების დანაწილებაზე.

იურიდიულ ლიტერატურაში აღიარებული ორი მოდელიდან, ჩვენი აზრით, უნდა გამოვეყოთ ხელისუფლების დანაწილების შერეული მოდელი, რომელიც შერეული მართვის ნახევრად საპრეზიდენტო რესპუბლიკის პირობებში, კონსტიტუციურად დადგენილი ბალანსის ფარგლებში მოქმედებს. ეს რაც შეეხება კლასიკური ფრანგული მოდელის ნიმუშზე აგებულ ქვეყნებს, როდესაც ხელისუფლების შტოთა უზენაესობა პარლამენტის უმრავლესობასა და პრეზიდენტს შორის მონაცვლეობს. თუმცა, ცალკეულ ქვეყნებში, შერეული მოდელის პირობებშიც ცალსახა სახელმწიფო ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში სახელმწიფოს მეთაურის უზენაესობა (აზერბაიჯანი, ბელორუსია, რუსეთი და სხვ.).²

თანამედროვე პირობებში ხელისუფლების დანაწილების კონცეფცია სამ ძირითად დებულებას ეფუძნება, როგორებიცაა: ხელისუფლების შტოების დამოუკიდებლობა; ხელისუფლების შტოთა ბალანსი; ხელისუფლების სხვადასხვა შტოების ურთიერთქმედების აუცილებლობა. ამათგან, ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის უმთავრეს მახასიათებელს ხელისუფლების თითოეული შტოს დამოუკიდებლობა წარმოადგენს, ვინაიდან, სწორედ იგი განაპირობებს არა მხოლოდ ხელისუფლების შტოთა ბალანსს, არამედ მათი ურთიერთქმედების ფარგლებსაც. თავად დამოუკიდებლობის ხარისხი დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ არის დაცული სამი ფუნდამენტური მოთხოვნა:

¹ ი. მელქაძე, კონსტიტუციონალიზმი, თბ., 2005, გვ. 139.

² იქვე.

– ხელისუფლების ყოველი შტოს სუბიექტების – ორგანოებისა და თანამდებობის პირების დამოუკიდებლობა ხელისუფლების სხვა შტოების სუბიექტებისაგან;

– ხელისუფლების ერთი შტოს კონსტიტუციურად განმტკიცებული შესაძლებლობები – შეზღუდოს სხვა შტოები, თუ მათი საქმიანობა უფლებამოსილებათა გადამეტებით ხორციელდება;

– ხელისუფლების შიდასისტემური საკითხების გადაწყვეტა ხელისუფლებისგან შექმნილი ორგანოებისა და მისი წარმომადგენლების მიერ.

ხელისუფლების დანაწილება, როგორც პრინციპი და როგორც ხელისუფლების შტოებს შორის წონასწორობის დამცავი, დაბალანსებული სისტემა, კონსტიტუციონალიზმის ერთი უმნიშვნელოვანესი მიღწევა და დემოკრატიული, სამართლებრივი სახელმწიფოს ფუნქციონირების აუცილებელი პირობაა.

თანამედროვე კონსტიტუციონალიზმში ხელისუფლების დანაწილების პრინციპი თავის თავში მოიცავს კონსტიტუციური, სამართლებრივი სახელმწიფოს ისეთი მნიშვნელოვანი მახასიათებლების დაცვის იდეას, როგორებიცაა დემოკრატიული წყობილების პრინციპი, სამართლის უზენაესობის პრინციპი, ადამიანისა და მოქალაქის ძირითადი უფლებების დაცვა და სხვ.

სისტემური თვალთახედვით, ხელისუფლების დანაწილების კონტროლქვემდებარე სფეროებს განაკუთვენებენ სახელმწიფოს დემოკრატიული მოწყობის პრინციპებს და სამართლებრივი სახელმწიფოს ფორმირების განმაპირობებელ პრინციპებს. ჩვენი აზრით, სახელისუფლებო ტრიადაში სასამართლო სისტემის ადგილის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ხელისუფლების დანაწილება, როგორც პრიორიტეტულს, ორივე ამ პრინციპების ჯგუფს მოიცავს, ეინაიდან არ არსებობს სამართლებრივი სახელმწიფო სამართლიანი სასამართლოს გარეშე, ისევე როგორც წარმოუდგენელია სამართლიანი სასამართლოს გარეშე ადამიანის უფლებების დაცვა. ასე რომ, ლოგიკურად, სწორედ პრინციპების ამ ორი ჯგუფის ერთობლიობა ქმნის სახელმწიფოს დემოკრატიული მოწყობის მტკიცე საფუძველს.

ჩვენი აზრით, ცნობილი გერმანელი კონსტიტუციონალისტი ა. ბლანკენაგელი სწორად აყენებს საკითხს იმის თაობაზე, რომ ამ ცნებისადმი ორი განსხვავებული მიდგომა დამკვიდრდა: ერთი, თავად კლასიკური გაგებაა – ხელისუფლების დანაწილების სახით; ხოლო მეორე, მოგვიანებით დამკვიდრებული – ხელისუფლებათა გამიჯვნის სახით. ა. ბლანკენაგელი ხელისუფლებათა გამიჯვნას განიხილავს, როგორც ხელისუფლების სამი შტოს ერთმანე-

თისაგან მკაცრ და აბსოლუტურ გამოყოფას, ხოლო ამ ორ განსხვავებულ მიღგომას დემოკრატიის ორ ნაირსახეობას, ანუ მართვის საპარლამენტო და საპრეზიდენტო ფორმებს უკავშირებს.¹

აქ, უთუოდ გასათვალისწინებელია ა. შაიოს მოსასრებაც, რომელიც, აგრეთვე, იმას ამტკიცებს, რომ ხელისუფლების დანაწილების საილუსტრაციოდ ორი მოდელი არსებობს: ერთი მათგანი უფლებამოსილების გამიჯვნაზეა დაფუძნებული, ხოლო მეორე – სხვადასხვა სახელმწიფო ორგანოს შორის უფლებამოსილების გადანაწილებაზე. ამ დროს, ა. შაიო მიიჩნევს, რომ პირველ მოდელში ხელისუფლების განშტოებათა გამიჯვნა, თეორიულად, დასრულებული ფორმისაა. ხელისუფლების განშტოებები ერთმანეთისგან განცალკევებული, ანუ ერთმანეთისგან დამოუკიდებელი, მაგრამ არაავტონომიურია, რადგან მათ არ შეუძლიათ მხოლოდ თვითონ, ისოლირებულად იმოქმედონ.²

ჩვენი აზრით, ხელისუფლების აღნიშნული შტოების ურთიერთმიმართების განმაპირობებელი, ორი განსხვავებული განსომილება მნიშვნელოვნად შეესატყვისება სხვადასხვა ქვეყნებში სახელმწიფო ხელისუფლების შტოთა ბალანსში სასამართლო ხელისუფლების ადგილს. ყველაფერი ამა თუ იმ სახელმწიფოს კონსტიტუციურ მოწყობაზეა დამოკიდებული, ანუ როგორ არის ხელისუფლებათა კომპეტენციურ რუკაზე განსაზღვრული მათი კოორდინატები; ხელისუფლების შტოები, თავისი საქმიანობის ძირითად სფეროებში რამდენად განცალკევებულნი არიან ერთმანეთისგან და რამდენად ინარჩუნებენ დამოუკიდებლობას.

ასე რომ, ხელისუფლების დანაწილების სისტემას ორი ძირითადი მიზნის მოწესრიგება ეკისრება: ერთი მხრივ, ეს არის ხელისუფლების დანაწილება და გამიჯვნა, ხოლო, მეორე მხრივ, ეს არის ხელისუფლების შტოებს შორის წონასწორობის, ბალანსის შენარჩუნება და ამ მიზნით ურთიერთკონტროლის განსაზღვრული უფლებამოსილებებით მათი აღჭურვა. სწორედ ამ ორი მიზნის ორგანული ერთობლიობა ქმნის ხელისუფლების შტოების დამოუკიდებლობის საგარანტიო პირობებს. თუმცა, სასამართლო ორგანოებისთვის, აღნიშნულთან ერთად, ჭეშმარიტი დამოუკიდებლობის განმსაზღვრელი ფაქტორი სისტემის თვითმმართველობის დონეა. ამ თვალსაზრისით, მთელი რიგი ქვეყნების სასამართლო ორგანოების დამოუკიდებლობაზე

¹ А. Блаккенгаель. Роль и значение принципа разделения властей // Конституционное право: восточноевропейское обозрение, 2004, № 2, с.40.

² ა. შაიო, მითითებული ნაშრომი, გვ. 94.

მსჯელობა წარმოუდგენელი ხდება, თუნდაც იმ მიზეზის გამო, რომ მათი მართვის ე.წ. თვითმმართველობის ორგანოებში ხმათა უმრავლესობა ხელისუფლების სხვა შტოების წარმომადგენლებს ეკუთვნით. შეიძლება ითქვას, სასამართლო ხელისუფლების რეალური დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით, ეს ერთი სერიოზული პრობლემათაგანია და მას, წინამდებარე ნაშრომში, არაერთგზის, სხვადასხვა პრინციპული პოზიციიდან განვიხილავთ.

სახელმწიფო მოწყობის საქმეში ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის განსაკუთრებული მნიშვნელობა, ხელისუფლების სამ შტოს შორის სახელმწიფო ხელისუფლების ფუნქციების გადანაწილებით არ შემოიფარგლება. ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის განსაკუთრებულობა იმაშიც მდგომარეობს, რომ კლასიკური კონცეფციის დონეზე იგი ადგენს ყოველი მათგანის დამოუკიდებლობას და ურთიერთგაწონასწორებულობას. სხვა საკითხია, ცალკეული სახელმწიფოების მაგალითზე, თუ როგორ არის დაცული ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის არსი. მისი დაცულობის გარანტი უნდა გახდეს სამართლებრივი სახელმწიფოს კონსტიტუცია, რათა არ მოხდეს სხვა ხელისუფლების მიერ სასამართლო ხელისუფლებების უფლებამოსილებების მითვისება, ან სულაც დაქვემდებარება. ამიტომ, ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში, საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებასთან სასამართლო ორგანოების კავშირი მხოლოდ მათ მიერ მიღებული კანონებისა და ნორმატიული აქტების გამოყენების მოვალეობას უნდა ითვალისწინებდეს.

ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის სისტემური რეალიზაცია მიმართულია სახელმწიფო ხელისუფლების ისეთი კონსტიტუციის ფორმირებაზე, რომელიც ხელისუფლების შტოთა შორის დამოუკიდებლობის და მათ შორის წონასწორობის დაცვის მეშვეობით ქმნის დემოკრატიული, სამართლებრივი სახელმწიფოსთვის აუცილებელ სამართლებრივ სივრცეს. ამდენად, ჩვენ ვიზიარებთ არსებულ მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ ხელისუფლების დანაწილება სახელმწიფო ხელისუფლების რაციონალური ორგანიზაციის სისტემაწარმომქმნელ და ფუნქციონალურ პრინციპს წარმოადგენს, რომლის მიზანია დააკავოს ხელისუფლების ყოველი შტო საკუთარი უფლებამოსილებების ფარგლებში და იმავდროულად, უზრუნველყოს ხელისუფლების სხვა შტოთაგან მისი დამოუკიდებლობა იმავე ფარგლებში.¹

¹ Шмавонян Г.А., Президентская власть и разделение властей в полупрезидентской республике: опыт Армении //Государство и право, 2000, №1, с. 90.

სახელმწიფოს ასეთ ორგანიზაციას ხელისუფლების შტოთა კომპეტენციის მკაფიო გადანაწილებამდე მიეყვარათ, რომელიც კონსტიტუციით განსაზღვრული წესებით რეგულირდება:

– ერთი მხრივ, ხელისუფლების ერთი სახეობით აღჭურვილ ორგანოს, არ შეუძლია კანონიერ საფუძველზე განახორციელოს საჯარო ხელისუფლება ხელისუფლების სხვა შტოების ქვემდებარე საქმიანობის სფეროში. ასეთია ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის არსი.

– მეორე მხრივ, იმის გათვალისწინებით, რომ ხელისუფლების დანაწილება მოქმედებს არა მხოლოდ როგორც კომპეტენციის გადანაწილების საშუალება, არამედ როგორც მათი გამიჯვნა, შეიძლება დაცული იქნეს თითოეული მათგანის დამოუკიდებლობა და გამოირიცხულია ხელისუფლების კონცენტრაცია. ასეთია ხელისუფლების შტოების გამიჯვნის არსი.

– მესამე მხრივ, მხოლოდ მოცემულ პირობებშია შესაძლებელი ხელისუფლების შტოთა შორის ბალანსის შენარჩუნება, რომელიც, თავისთავად ზღუდავს ხელისუფლების მხრიდან უფლებამოსილებების გადამეტების შესაძლებლობას. ამ დროს მნიშვნელოვანია კონსტიტუციურად დადგენილი ხელისუფლების შტოთა ურთიერთკონტროლის კომპეტენციური ფარგლები, რომლის ძალითაც ხელისუფლების შტოები უნდა შემოისაზღვრონ საკუთარი საქმიანობის სფეროთი. ასეთია ხელისუფლების წონასწორობის არსი.

ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის კონსტიტუციურ აღიარებას და მის შემდგომ პრაქტიკულ გამოცდას, თითქმის ერთდროულად დაუდგა დრო, როგორც საერთო სამართლის, ისე კონტინენტური სამართლის ქვეყნების მაგალითზე: პირველად ეს აშშ-ის 1787 წელს მიღებულმა კონსტიტუციამ იტვირთა, მოგვიანებით, საფრანგეთში, 1789 წლის ბურჟუაზიული რევოლუციის შემდეგ – 1791 წელს მიღებულმა კონსტიტუციამ. თუმცა მანამდე, 1789 წლის 26 აგვისტოს საფრანგეთის დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო ადამიანისა და მოქალაქის უფლებების დეკლარაცია, რომლის მე-16 მუხლში ნათქვამია: „საზოგადოებას, რომელშიც არ არის უსრუნველყოფილი უფლებებით სარგებლობა და არ არის ჩატარებული ხელისუფლების დანაწილება, არა აქვს კონსტიტუცია“. თუმცა, აბსოლუტური ობიექტურობის დაცვის მიზნით უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამავე დეკლარაციაში არაფერია ნათქვამი სასამართლოებზე და უნდა ვივარაუდოთ, რომ იგი, ზოგადად, ხელისუფლების ერთიან გაგებაშია მოქცეული.

ეფიქრობთ, ამიტომ აიღო ე. ივანოვმა შედარების საგნად აღნიშნული ქვეყნების კონსტიტუციებით დადგენილი ხელისუფლების დანაწილების სისტემა.¹ დღევანდელი გადასახედიდან, ავტორის მიერ გამოთქმული მოსაზრებების გარკვეული სისტემატიზაცია, ერთი მხრივ, ავტორის არჩევანის განმსაზღვრელ ფაქტორებზე, ხოლო, მეორე მხრივ, საბოლოო შედეგების განმაპირობებელ მნიშვნელებზე იძლევა წარმოდგენას.

ავტორის არჩევანი, როგორც ჩანს, ორივე კონსტიტუციაში რამდენიმე საერთო ნიშნით იყო განპირობებული. ეს არის:

- ადრეული კონსტიტუციების მნიშვნელოვანი მსგავსება;
- სახელმწიფოს მეთაურის ინსტიტუტის მაღალი უფლებრივი დონე - აშშ-ში საპრეზიდენტო რესპუბლიკის პრეზიდენტი და საფრენგეთში აბსოლუტური მონარქი;
- ორივე შემთხვევაში ხელისუფლების დანაწილების ბალანსის დაცვის მიზნით ამოქმედებული იყო „შეკავება-გაწონასწორების“ სისტემა.

ჩვენი გამოკვლევის ინტერესის გათვალისწინებით, ამ ორი კონსტიტუციის ერთ საერთო ნიშნად იმასაც მივიჩნევთ, რომ აღნიშნული ქვეყნების სასამართლო ხელისუფლებას კონსტიტუციის ძალით არ მიუღია მნიშვნელოვანი უფლებამოსილებები, თუმცა თითოეულმა მათგანმა, სწორედ კონსტიტუციის მიღებით, თითო-ოროლა განსაკუთრებული კომპეტენცია შეიძინა. აშშ-ის უზენაეს სასამართლოს არ ჰქონდა ისეთი მნიშვნელოვანი უფლებამოსილებები, როგორც ხელისუფლების სხვა 'ტოვებს, მაგრამ შეიძინა კონსტიტუციის განმარტების უფლება და შეუძლია, საკუთარი თვალსაზრისით, შეაჩეროს კონგრესისა და პრეზიდენტის არაკონსტიტუციური საქმიანობა.² ახორციელებს რა საკონსტიტუციო ზედამხედველობას აშშ-ს უზენაეს სასამართლოს მრავალგზის შეუჩერებია ხელისუფლების სხვა ორგანოების ნორმატიული აქტები - მათი არაკონსტიტუციურობის მოტივით. ამ დროს, კონგრესს თანამდებობის პირთა მიმართ იმპინჩმენტის ამოქმედების მექანიზმი ყველაზე ხშირად მოსამართლეთა კორპუსის მიმართ გამოუყენებია.

საფრანგეთის 1791 წლის კონსტიტუცია ცალსახად გამიჯნავდა სასამართლო ხელისუფლების კომპეტენციას, როცა ადგენდა, რომ სასამართლო ხელისუფლება არ შეიძლება გან-

¹ Иванов В.В., Принцип разделения властей в Конституции США 1787 г. и Конституции Франции 1791 г.: сравнительный анализ // Государство и право, 2000, №12, с.80-84.

² იქვე, გვ. 82

ხორციელდეს არც საკანონმდებლო კორპუსის და არც მეფის მიერ.¹ ამ დროს, საფრანგეთის უზენაეს ეროვნულ სასამართლოს არ პქონდა ისეთი მნიშვნელოვანი უფლებამოსილებები; როგორც ხელისუფლების სხვა შტოებს, მაგრამ რამდენიმე განსაკუთრებული კომპეტენცია მაინც შეიძინა. ეს იყო სახელმწიფოსთვის საერთო უსაფრთხოების მუქარასთან დაკავშირებული დანაშაულების განხილვის უფლება. ამ მოტივით მას შეეძლო არა მხოლოდ აღძვრულებელი ხელისუფლების წარმომადგენელთა, არამედ ეროვნული კრების და მეფის საქმიანობის შეჩერება, თუ მისი აზრით საშიშროება შეექმნებოდა სახელმწიფოს უსაფრთხოებას.² ამ დროს, მოსამართლეების თანამდებობიდან გადაყენება შეეძლო საზოგადოებრივ ბრალმძებელს, რომელიც კონსტიტუციის თანხმად ხალხის მიერ ინიშნებოდა.

ვ. ივანოვის მიერ განხორციელებული შედარებითი ანალიზის შედეგად წარმოდგენილი მასალა, ანუ აღნიშნული ორი კონსტიტუციით დამკვიდრებული ხელისუფლების დანაწილების სქემების შედარება, არა მხოლოდ თავად პრინციპის თავისებურებების გასააზრებლად საჭირო დასკვნების საშუალებას იძლევა. იგი იმითაც არის ყურადსაღები, რომ შედარებითი ანალიზის ობიექტად ორი განსხვავებული სამართლებრივი სისტემის, მართვის სხვადასხვა მოდელებია შერჩეული, რაც, ჩვენი აზრით, ზოგიერთი განზოგადების საშუალებასაც გვაძლევს.

ჩვენი აზრით, ვ. ივანოვის მიერ შედარებითი ანალიზისთვის ობიექტების შერჩევა, მოცემული ორი ქვეყნისთვის ხელისუფლების დანაწილების თეორიული კონცეფციის კონსტიტუციური რეალიზაციის პირველი მცდელობითა და მათი თანადროულობით იყო განპირობებული. ჩვენი გამოკვლევის მიზანი კი, იგივე სახელმწიფოების მაგალითზე, სადღეისოდ მოქმედი ხელისუფლების დანაწილების სისტემის ფარგლებში სასამართლო ხელისუფლების ადგილის წარმოჩენაა, მოდელთან და ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებთან მიმართებაში. ამისათვის, პირველ რიგში, მოცემულ სახელმწიფოთა სოციალურ-პოლიტიკური განვითარების დინამიკა და კონსტიტუციების სიმყარე უნდა განვიხილოთ.

ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის უმთავრესი თავისებურება ის არის, რომ მართვის განსხვავებული მოდელისთვის ხელისუფლების დანაწილება შესაბამისად მოდიფიცირებული სისტემის სახით მოქმედებს. ჩვენი არგუმენტი მოცემული ორი ქვეყ-

¹ Конституции государств Европы: в 3-х томах, Т. 3, М., Норма, 2001, с. 434.

² ვ. ივანოვი, მითითებული ნაშრომი, გვ. 82.

ნის მოქმედი კონსტიტუციით დადგენილი თანამედროვე მოდელე-
ბის შედარებაა. საკითხის ასეთი დაყენება მათი კონსტიტუციების
სიმყარის განსხავეულები ხარისხით არის გამოწვეული. აშშ-ის
1787 წელს მიღებული კონსტიტუცია, მყარი კონსტიტუციის ნიმუ-
შია, მიღების დღიდან მასში მხოლოდ 27 შესწორება იქნა შეტა-
ნილი, ხელისუფლების დანაწილების სისტემა უცვლელი დარჩა.
აღნიშნული 27 შესწორებიდან მხოლოდ ერთი, კერძოდ, XI შეს-
წორება შეეხო სასამართლო ხელისუფლებას, რომელმაც დაადგ-
ინა, რომ „არ უნდა იქნას განმარტებული ისე, რომ შეერთებული
შტატების სასამართლო ხელისუფლება ვრცელდება იმ საქმეებზე,
რომლებიც, კანონის ან სამართლიანობის შესაბამისად, აღძრულ
იქნება ერთ-ერთი შტატის მიმართ მეორე შტატის მოქალაქის
მიერ, ან რომელიმე უცხო ქვეყნის მოქალაქისა და ქვეშევრდომის
მიერ. (რეტიფიცირებულია 1795 წლის თებერვალში).¹

საფრანგეთი, პირიქით, კონსტიტუციების სიმრავლით და ყვე-
ლაზე მოკლევადიანი მათი მოქმედებით გამოირჩევა. 1791 წლის
შემდეგ საფრანგეთში 11 კონსტიტუცია გამოიცვალა. 1958 წელს
მიღებული მეხუთე რესპუბლიკის კონსტიტუცია თავისი მოქმე-
დების ხანგრძლივობით რეკორდულია. საქმე ის არის, რომ აღ-
ნიშნულმა კონსტიტუციამ შერეული მმართველობის ნახევრად
საპრეზიდენტო რესპუბლიკის მოდელი დაამკვიდრა, რომელიც
ხელისუფლების დანაწილების დინამიკური სისტემით გამოირ-
ჩევა და არა მხოლოდ კონსტიტუციის ხანგრძლივი მოქმედებით,
არამედ სახელმწიფო მართვის სტაბილურობით ხასიათდება. ეს
კი იმის მაჩვენებელია, რომ ხელისუფლების დანაწილების სის-
ტემა რეალურად მოდელთან მიმართებაში უნდა შეფასდეს, მა-
გრამ მისი ქმედითობა ბევრად კონსტიტუციის ნორმათა სის-
ტემის მდგრადობაზეა დამოკიდებული.

ცხადია, საპრეზიდენტო სისტემის მოდელის დამკვიდრებით
საფრანგეთის კონსტიტუციამ სასამართლოსთან მიმართებაში
ახალი ნორმები ჩამოაყალიბა: რესპუბლიკის პრეზიდენტი სასა-
მართლო ხელისუფლების გარანტად აღიარა და მოსაძაბრთლეთა
შეუცვლელობა გამოაცხადა (მუხლი 64); კონსტიტუციამ დაამ-
კვიდრა მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭო, რომელმაც დახმა-
რება უნდა გაუწიოს რესპუბლიკის პრეზიდენტს, როგორც სასა-
მართლო ხელისუფლების გარანტს (მუხლი 65); ცალკე განყო-
ფილების სახით დამტკიცდა მართლმსაჯულების უზენაესი პა-

¹ ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუცია, თბ., 1993. გვ. 29.

ლატა, რომელიც რესპუბლიკის პრეზიდენტის ბრალდების სასამართლო ინსტანციას წარმოადგენს; დაამკვიდრა საკონსტიტუციო კონტროლის ახალი ორგანო – საკონსტიტუციო საბჭო. 1993 წლის კონსტიტუციური ცვლილებებით დამტკიცდა რესპუბლიკის მართლმსაჯულების პალატა, რომელიც განიხილავს მთავრობის წევრების ბრალდების საქმეს. ასე რომ, საფრანგეთის კონსტიტუციამ, სასამართლო ხელისუფლება სისტემის მართვის ახალი ინსტიტუტითა და ხელისუფლების სხვა შტოთა კონტროლის უფლებამოსილებებით აღჭურვა, მაგრამ, ამასთან ერთად, კვლავ ძალაში რჩება მთელი რიგი ძველი კანონები. ამჟამად მოქმედმა 1790 წლის 16-24 აგვისტოს კანონმა გაითვალისწინა ხელისუფლების დანაწილების ფრანგული ვარიანტი. მისი მე-13 მუხლის თანახმად, სასამართლოს ფუნქციები გამოყოფილია და ადმინისტრაციული ფუნქციებისაგან სამუდამოდ დარჩება გამოყოფილად; მოსამართლეებს არ შეუძლიათ თანამდებობრივი დანაშაულისათვის დასჯის მუქარით რამენაირად დაარღვიონ ადმინისტრაციული კორპუსის საქმიანობა, აგრეთვე გამოიძახონ სასამართლოში ადმინისტრაციის წარმომადგენლები მათ მიერ შესრულებად ფუნქციებთან დაკავშირებით.¹ ხუთი წლის შემდეგ, აღნიშნული მოთხოვნა დადასტურდა ახალი დეკრეტით, სადაც ნათქვამია, რომ სასამართლოებს განმეორებით ეკრძალებათ ადმინისტრაციის საქმიანობის როგორადმე გაცნობა.²

საფრანგეთისგან განსხვავებით, აშშ-ში კონსტიტუციური ცვლილებების რთული მექანიზმის გამო სასამართლო ხელისუფლების მართვის ინსტიტუციონალური სტრუქტურისა ციკლა კანონებითა და სხვა ნორმატიული აქტების მიღების გზით განხორციელდა. რაც შეეხება, ზოგადად, ხელისუფლების შტოებს შორის ბალანსის შენარჩუნებას, ორივე სახელმწიფოსთვის, ადრინდელისგან განსხვავებით, არსებითია არა ხელისუფლების დანაწილება, რაც ფორმალურად კვლავაც ძალაშია, არამედ ძირითადი სახელმწიფო ინსტიტუტების ხელისუფლების ძირითად შტოებად ისეთი დანაწილება, რომ არ მოხდეს უფლებამოსილებათა ურთიერთშეჭრა.

მთლიანობაში, მოცემული ქვეყნების ადრინდელი და მოქმედი კონსტიტუციების შედარება იმის მაჩვენებელია, რომ მართვის მოდელის ცვლა ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში, სახელისუფლებო შტოებს შორის ბალანსის კორექტირებას ძირითადად

¹ Вель Ж., Административное право Франции, М., 1973. с. 58.

² იქვე.

და აქტიურად, მხოლოდ საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებათა ურთიერთმიმართებაში ახდენს, ხოლო სასამართლო ხელისუფლება, როგორც წესი, სტატუს-კვოს ინარჩუნებს. ამას, ნამდვილად ვერ ვიტყვით ტოტალიტარიზმის ბაზაზე მშენებარე დემოკრატიული სახელმწიფოების მიმართ, ვინაიდან ამ ქვეყნებში ხელისუფლების დანაწილების კონსტიტუციური სქემის მიმართ ჯერ კიდევ მნიშვნელოვანია წარსულიდან გადმოსული დაუწერელი „სატელეფონო სამართლის“ გავლენა, მათ შორის სასამართლო ხელისუფლებაზე, როგორც პირდაპირ – საკადრო შერჩევის პროცესზე, ისე ირიბად – მართლმსაჯულების განხორციელებაზე.

მრავალი ქვეყნის მოქმედი კონსტიტუციის შედარებითი ანალიზის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ხელისუფლების დანაწილება თავისი არსით, შეფარდებითია იმ ფარგლებში, რამდენადაც კონკრეტული ქვეყნის კონსტიტუცია უშვებს ცალკეულ შტოებს შორის მათი საქმიანობის გარკვეულ თანხვედრას. ხოლო ხელისუფლების სხვადასხვა ორგანოებს შორის ადგენს თანამშრომლობის კავშირებს. ეს ზოგადად. ამის მიღმა, კონსტიტუციურად დადგენილი წონასწორობის სტაბილურობა ბევრად ქვეყნის პოლიტიკურ სისტემაზე და მის მდგრადობაზეა დამოკიდებული, ვინაიდან, როგორც წესი, სწორედ პოლიტიკური სისტემა განაპირობებს საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების შტოთა თანამშრომლობისა და თანადგომის ხასიათს. ასეა ბევრ სახელმწიფოში, მაგრამ ამით დემოკრატიას, შეიძლება ითქვას, ბევრად არ უზარალია. სხვა საკითხია, მმართველი პოლიტიკური ძალის ფარგლებში სახელისუფლებო ტრიადის „თანამშრომლობის“ შესაძლებლობის დაშვება, რაც პირდაპირ აისახება სასამართლოს „სამართლიანობაზე“. ცხადია, ასეთი ვარიანტი მიუღებელია დემოკრატიული სამართლებრივი სახელმწიფოსთვის და ადამიანთა თავისუფლებისთვის. ამ დროს, ადამიანის პირადი თავისუფლებების დაცვის ერთადერთი გარანტია დამოუკიდებელი სასამართლოს არსებობაა და ისიც, თუ ხელისუფლების დანაწილება იქნება აბსოლუტური, სწორედ ხელისუფლების მესამე შტოს – სასამართლოების მიმართ. ამიტომ, როცა ამბობენ, რომ ხელისუფლების დანაწილებაა მოქალაქეთა თავისუფლებების გარანტი, უმთავრეს არგუმენტად, პირველ რიგში, დამოუკიდებელი სასამართლო ხელისუფლების აქტიური პოზიცია იგულისხმება.

ტრადიციულად, ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის ანალიზისას, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება საკანონმ-

დებლო და აღმასრულებელ შტოებს შორის წონასწორობას, მათ ურთიერთმიმართებასა და ურთიერთქმედებას. ასეთი დამოკიდებულების მიზეზი ის არის, რომ ფორმირებისა და საქმიანობის წარმართულობის თვალსაზრისით, სასამართლო ხელისუფლებისაგან განსხვავებით, ისინი თავისი ბუნებითა და შემადგენლობით პოლიტიკური შტოებია. სასამართლო ხელისუფლების სხვა შტოებისაგან გამიჯვნის ერთი განსაკუთრებული თავისებურება ის არის, რომ მისი ფორმირება პროფესიულ საფუძველზე ხდება, არც სხვა შტოების ფორმირებაში მონაწილეობს და არც ანგარიშვალდებულია მათ წინაშე. სწორედ ამასა და დამოკიდებული სასამართლოს დამოუკიდებლობა და მისი ობიექტურობა მნიშვნელოვანი ფუნქციის განხორციელებისას: დაიცვას სახელმწიფოში პოლიტიკური სტაბილურობა. თუმცა, სასამართლოთა დამოუკიდებლობაც არ არის ყველა შემთხვევაში საერთაშორისო სტანდარტების შესატყვისი, ვინაიდან, როგორც აღვნიშნეთ მისი ხარისხი ერთგვარად ქვეითდება, როდესაც ამ ორგანოების ფორმირებაში აქტიურად ერევა ხელისუფლების საკანონმდებლო და აღმასრულებელი შტოები.

ხელისუფლების დანაწილების კონსტიტუციური პრინციპის მიზანს სახელმწიფო ხელისუფლების შეზღუდვა წარმოადგენს, ხელისუფლების ყოველი შტოს შეზღუდვა-შეკავებისა და გაწონასწორების მექანიზმის გამოყენების მეშვეობით. შეიძლება ითქვას, რომ ხელისუფლების შტოთა შორის სასამართლო ხელისუფლება, როგორც წესი, ყველაზე დამოუკიდებელია. სასამართლო ხელისუფლების მიმართ შეკავებისა და გაწონასწორების სისტემის სპეციფიკა იმაში გამოიხატება, რომ მისი ავტონომიურობა დაცულია მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის კონსტიტუციურად განმტკიცებული სოციალური გარანტიებითა და სასამართლო ხელისუფლების თვითმმართველობის მექანიზმის შესაბამისი დონით. ცხადია, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ხელისუფლების სხვა შტოებმა შეკავებისა და გაწონასწორების სისტემიდან დაისაკუთრეს ყველაზე აქტიური ბერკეტი, როგორიცაა სასამართლო ორგანოების თვითმმართველობის ორგანოებში ხმების უმრავლესობით მათი ფორმირების პროცესში მონაწილეობა.

ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში სასამართლო ხელისუფლების ადგილი ბევრად არის დამოკიდებული სამართლებრივი სისტემისა და მართვის მოდელის თავისებურებებზე. მაგალითად, საერთო სამართლის ქვეყნებში სასამართლო პრეკედენტების მოქმედების პრაქტიკა, ამ უკანასკნელთა უფლებამოს

სიღებებში კანონშემოქმედებით ფუნქციას აღიარებს, მათვე ეკუთვნით საკონსტიტუციო ზედამხედველობის ფუნქცია. მიგვაჩნია, რომ ხელისუფლების სხვა შტოებთან მიმართებაში სასამართლო ხელისუფლების უზენაესობამაც შეიძლება გარკვეული საფრთხე შექმნას, მისი ორგანოების უკონტროლობის შედეგად. ეს რომ არ მოხდეს, ამიტომაც სასამართლო ხელისუფლება, ისევე როგორც ხელისუფლების სხვა შტოები, ჩართული შეეაფება გაწონასწორების სისტემაში ორმხრივი პოზიციით, როგორც სუბიექტი და როგორც ობიექტი.

ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით შეიძლება დავასკვნათ, რომ ხელისუფლების დანაწილების სისტემის მოქმედება იურიდიულად გაფორმებული მეთოდოლოგიური ბაზისის გარდა, პოლიტიკურ ფაქტორებსაც ხდება დამოკიდებული.^ა შაიო სწორედ მათ კომპლექსზე ამახვილებს ყურადღებას, როცა ხელისუფლების განშტოებათა შორის ძალაუფლების განაწილებაზე გაველენიან ფაქტორებში პარტიულ სისტემას, საარჩევნო სისტემას და სახელმწიფოში საჯარო მმართველობის როლს ასახელებს.¹ აქ ჩვენი პოზიცია ცალსახაა, მიგვაჩნია, რომ სასამართლო ორგანოების ფორმირების პროცესზე საკანონმდებლო და აღმასრულებელი შტოების პოლიტიკური გავლენის ფაქტორი, მათ შორის ხელისუფლების დანაწილების, ანუ კომპეტენციური პოტენციალის თანაფარდობის პროპორციულია. მთლიანობაში, არამყარი დემოკრატიული რეჟიმის ქვეყნებში, მმართველი პოლიტიკური პარტიის ინტერესების მაქსიმალიზმი შეუზღუდავი ხდება მოსამართლეთა კადრების მომზადებისა და შეფასების ჩამოუყალიბებელი სისტემის არსებობის პირობებში.

ნებისმიერი ქვეყნის ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში არსებობს სტრუქტურული პრობლემებიც, იქნება ეს ფედერაციული თუ უნიტარული მოწყობის სახელმწიფოების მრავალსაფეხუროვანი სასამართლო სისტემის პირობებში, როდესაც მათი ცენტრალური პორიზონტალური განშლის სქემა სრული შესატყვისობით არ მეორდება ვერტიკალური დონეების მიხედვით. ცხადია, ეს სასამართლო სისტემის სტრუქტურული კონსტრუქციიდან გამომდინარეობს. ამ დროს, ზემოთ აღნიშნული მოსაზრებების გათვალისწინებით, თავად სასამართლო სისტემას, სწორედ დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით, მისი შინაგანი სტრუქტურიდან გამომდინარე, სასამართლოების ფორმირების პროცესში

^ა ა. შაიო, მითითებული ნაშრომი, გვ. 124.

ხელისუფლების სხვა შტოთა თანამონაწილეობის გამო, შეიძლება დამატებითი სირთულეები შეექმნას.

ამიტომ ხელისუფლების დანაწილების კონცეფცია და მისი კონსტიტუციური გამოხატულება, ყოველი ცალკეული სახელმწიფოს მართვის მოდელის შესაბამისად, დემოკრატიის ინტერესებიდან გამომდინარე და მისი პრაქტიკულ რეალიზაციის სირთულეების გათვალისწინებით უნდა განვიხილოთ. ეს, პირველ რიგში, მომგებიანი იქნება, როგორც სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის დაცვის ყველაზე მნიშვნელოვანი არგუმენტი.

1.2. სასამართლო ხელისუფლების შრტიმართმიმართება ხელისუფლების საკანონმდებლო და აღმასრულებელ შტოებთან

სასამართლო ხელისუფლების უმთავრესი ამოცანა ხელისუფლების თვითშეზღუდვას უკავშირდება. სასამართლო ხელისუფლება შეიძლება შემდგარად გამოცხადდეს, თუ იგი ხელისუფლების დანაწილების კონტექსტში ეფექტურად მოქმედებს, რათა გამოირიცხოს ხელისუფლების მოჭარბებული კონცენტრაცია.

სასამართლოს, როგორც სახელმწიფო ხელისუფლების განსაკუთრებული შტოს მდგომარეობა, გარკვეულწილად, წინააღმდეგობრივია. ზოგიერთი ავტორების აზრით, სასამართლო, ასრულებს რა დამცავ ფუნქციებს, თავისი ხასიათით, საკადრო შემადგენლობითა და საერთო მდგომარეობით, სახელმწიფო მექანიზმში კონსერვატიულ ბუნებას ინარჩუნებს.¹ სასამართლო განსაკუთრებული ფორმით ახორციელებს სახელმწიფო ხელისუფლებას და აღჭურვილია ისეთი უფლებამოსილებებით, რომლებიც არა აქვს და არც შეიძლება პქონდეს საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებას.

სასამართლო ორგანოების სხვა სახელისუფლებო შტოებთან მიმართებაში მთავარი, ის არის, რომ სასამართლო ხელისუფლება სახელმწიფოში პოლიტიკურ სტაბილურობას იცავს, მათ შორის ხელისუფლების უკანონო უზურპაციის მცდელობების მიმართ შეურიგებელი სამართლებრივი პოზიციით. სწორედ ამ ნაწილში შეიძლება დავეთანხმოთ ცალკეული ავტორების მოსაზრებას სახელმწიფო მექანიზმში „სასამართლოს კონსერვატიული

¹ Безнасюк А.С., Рустамов Х.Ю., Судебная власть, М., Юнити-Дайт, Закон и право, 2002, с. 22-23.

ბუნების“ შესახებ, თორემ, როგორც ი. მიხაილოვსკაია აღნიშნავს, სასამართლოების სისტემა, სასამართლო ხელისუფლების სახით ჩამოყალიბების პროცესში, ახალი თვისებებით გამდიდრდა,¹ რათა რეალურად დაიცვას „კონსერვატიულ ბუნებაზე“ ორიენტირებული შედეგები.

როგორც ი. მიხაილოვსკაია სამართლიანად აღნიშნავს, სასამართლო ხელისუფლების ჩამოყალიბების კონცეპტუალური ანალიზი, მას სახელმწიფო ორგანოების სისტემიდან სამი მნიშვნელოვანი ფაქტორით გამოარჩევს:²

პირველ რიგში, აუცილებელია სასამართლო ხელისუფლების განხორციელების იდეოლოგიურ, თეორიულ და იურიდიულ წანამდგარად ისეთი სახელმწიფო მოწყობის აღიარება, რომელიც მინიმუმამდე დაიყვანს ტირანიისა და თვითნებობის საშიშროებას;

მეორე რიგში, საჭიროა სასამართლო სისტემაში ახალი თვისებების გამოვლინება, ანუ სასამართლო ხელისუფლებაში მათი ისეთი ტრანსფორმაცია, რომელიც გაითვალისწინებს მისი ავტონომიური ფუნქციონირების პირობების არსებობას;

ყოველივე ეს იმას ნიშნავს, რომ ფუნქციის უზრუნველყოფელი მატერიალურ-ტექნიკური, საკადრო, საინფორმაციო-ანალიტიკური და სხვა შიდასისტემური საკითხების რეალიზაცია სასამართლო ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოების ხელმძღვანელობით უნდა ხორციელდებოდეს და არ უნდა იყოს დამოკიდებული ხელისუფლების სხვა შტოების თვითნებურ გადაწყვეტილებებზე.

მესამე რიგში, გასათვალისწინებელია, რომ სასამართლო ხელისუფლების „ავტონომიურობა“ შეიძლება იყოს ფარდობითი, ვინაიდან იგი არ არსებობს სხვა ხელისუფლებებისგან იზოლირებულად: სასამართლოს გადასაწყვეტი კონფლიქტების წრე შემოსაზღვრულია კანონებით, ანუ საკანონმდებლო ხელისუფლების გადაწყვეტილებებით. ამასთან, სასამართლო გადაწყვეტილებების საერთოსავალდებულო რეალიზაცია მრავალ შემთხვევაში აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოების განსაზღვრულ მოქმედებებს საჭიროებს.

ჩვენი აზრით, მოცემულ მახასიათებლებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება: ერთი მხრივ, საიმისოდ რომ ერთმანეთის-

¹ Михайловская И.Б., Судебная власть в системе разделения властей // Судебная власть. Под ред. И. Л. Петрухина, М., Проспект, 2003, с. 17.

² იქვე, გვ. 16-18.

გან განვასხვაოთ სასამართლო ხელისუფლება, უბრალოდ სასამართლო სისტემისაგან, როდესაც ამ უკანასკნელს ხელისუფლების სხვა შტოების მიმართ არანაირი გამაწონასწორებელი უფლებამოსილებები არა აქვს; მეორე მხრივ, საიმისოდ რათა წარმოვაჩინოთ სასამართლო ხელისუფლების ურთიერთმიმართება ხელისუფლების საკანონმდებლო და აღმასრულებელ შტოებთან.

სასამართლოს ადგილი ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში განსაზღვრავს მის რეალურ როლს სახელისუფლებო ტრიადაში. შეკავება-გაწონასწორების სისტემის მიზანი ავტორიტარული ხელისუფლების ჩამოყალიბების საფრთხის მაქსიმალური შემცირებაა. ამდენად, ხელისუფლების შტოების გამაწონასწორებელი ამ სისტემის ფარგლებში, ხელისუფლების საკანონმდებლო და აღმასრულებელი შტოებისადმი სასამართლო ხელისუფლების კომპეტენციის მიმართებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. შეკავება-გაწონასწორების მექანიზმი, თავისი არსით, ხელისუფლების ინსტიტუციონალური სისტემის დინამიურ ბუნებას განსაზღვრავს, რომელშიც სასამართლოს უმთავრესი ამოცანა, ყველაზე ზოგადი სახით, ხელისუფლების ორგანოებისა და სახელმწიფო მოხელეების არამართლზომიერი მოქმედებებით გამოწვეული მოსალოდნელი შედეგებიდან ინდივიდების თავისუფლების დაცვაა.

კონტინენტური სამართლის ქვეყნებისგან განსხვავებით, სადაც საკონსტიტუციო იუსტიციის სპეციალური ორგანოები მოქმედებენ, საერთო სამართლის ქვეყნებში კანონებისა და სხვა აქტების კონსტიტუციურობის კონტროლის თუ ზედამხედველობის განხორციელება საერთო სასამართლოების სისტემის სხვადასხვა დონის სასამართლოებს ევალებათ.

ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში ჩართული შეკავება-გაწონასწორების მექანიზმი ხელისუფლების ყველა შტოების ურთიერთმოქმედებას ითვალისწინებს. სასამართლო ხელისუფლებას, როგორც სამართლებრივი სახელმწიფოს ძირითად სტრუქტურას, განსაკუთრებული როლი ეკისრება სახელმწიფო სტრუქტურების სისტემაში წონასწორობის დამკვიდრება-შენარჩუნების მიზნით. ამ ფუნქციის საგარანტიო პირობას კი ის ფაქტორი შეიცავს, რომ სასამართლო ორგანოები აღჭურვილნი არიან სახელმწიფო ხელისუფლებრივი ხასიათის სასამართლო კონტროლის უფლებით, რომელიც საკანონმდებლო საფუძვლებით არის განმტკიცებული და განსაკუთრებულ უფლებამოსილებებში ჰპოებს ასახვას. ეს უფლებამოსილებებია საკანონმდებლო ხე-

ლისუფლებისა და სახელმწიფო მეთაურის აქტების კონსტიტუციურობის, აღმასრულებელი ორგანოების გადაწყვეტილების სასამართლო კონტროლი; სახელმწიფო ხელისუფლების საკანონმდებლო და აღმასრულებელ შტოებს შორის წარმოქმნილ კომპეტენციურ დავებზე რეაგირება.

ვიდრე სასამართლო ორგანოების ხელისუფლების სხვა შტოებთან ურთიერთმიმართების საკითხებს გავაანალიზებთ, საჭიროდ მიგვაჩნია თავად სასამართლო ხელისუფლების სამართლებრივი ბუნების ის მახასიათებლები განვიხილოთ, რომლებიც არსებითად განაპირობებენ სასამართლო ორგანოების საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებასთან აღნიშნული კავშირების კონტურებს.

სასამართლო სისტემაზე, როგორც შემდგარ ხელისუფლებაზე საუბარი მხოლოდ მაშინ შეიძლება, როდესაც სასამართლო აღჭურვილია ისეთი უფლებამოსილებებით, რომელთა ძალით იგი დაცულია საკანონმდებლო და აღმასრულებელი შტოების სასამართლოს საქმიანობის ძირითად სფეროში შეჭრისგან. სწორედ ამ პირობებში, როგორც ე. ნერსესიანიც აღნიშნავს, სასამართლო არ კანონმდებლობს და არ მართავს, არამედ სამართალს იყენებს.¹

სასამართლო ხელისუფლება არ ქმნის საკანონმდებლო და აღმასრულებელ აქტებს, მას მეორადი ხასიათი აქვს და ამით არის ხაზგასმული მისი განსაკუთრებული ადგილი სახელისუფლებო სამეულში. მთავარი კი ის არის, რომ სასამართლო ორგანოების საქმიანობა საკონტროლო ბუნების მატარებელია. სასამართლოთა მიერ განხილული საქმეები ობიექტურ წარმოდგენას იძლევა, ერთი მხრივ, კანონმდებლის საქმიანობაზე – თუ რამდენად სრულყოფილია კანონმდებლობა, მეორე მხრივ, აღმასრულებელი ორგანოების საქმიანობაზე – თუ რამდენად უზრუნველყოფილია კანონმდებლობის შესრულება, ანუ როგორ არის დაცული ფიზიკური და იურიდიული პირების უფლებები და თავისუფლებები. ასე რომ, მისი ადგილი ხელისუფლების შეკავება-გაწონასწორების სისტემაში გაცილებით მნიშვნელოვანია იმ ქვეყნებში, სადაც სასამართლო ორგანოების საქმიანობის განზოგადებული მაჩვენებლები საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობის შეფასების საფუძველი ხდება.

¹ Нерсесян В.С., У Российских судов нет правотворческих полномочий // Судебная практика как источник права, М., 2000, с. 18.

ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის პრაქტიკული რეალიზაცია, მისი ფუნქციონირების ფარგლებში, ხელისუფლების სამი შტოს დამოუკიდებლობისა და ურთიერთქმედების მახასიათებლების საკმაოდ მრავალფეროვან სპექტრს წარმოადგენს. ურთიერთქმედება, მისი მარტივი გაგებით, ადვილად წარმოსადგენია საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ორგანოებს შორის მრავალმხრივი ურთიერთობების ფონზე, რაც ნაკლებად არის გამოხატული ხელისუფლების ორივე შტოს მიერ სასამართლო ორგანოებთან მიმართებაში. თუმცა, შეიძლება ითქვას, რომ სასამართლო ორგანოები მთელი თავისი საქმიანობით ერთგვარად ავსებენ ამ სურათს. როგორც ცალკეული მკვლევარები აღიარებენ, ხელისუფლების სასამართლო შტო არა მხოლოდ წარუდგენს ორ სხვა შტოს მდიდარ მასალას სამართალგამოყენებითი პრაქტიკის შესახებ, რომლის აღრიცხვაც აუცილებელია ქვეყნის რაციონალური მართვისათვის, არამედ „აკეთილშობილებს“ საკანონმდებლო და აღმასრულებელ საქმიანობას, გამუდმებით მიაქცევს რა ყურადღებას მათ მიერ სამართლებრივი და მორალური ნორმებისა და კონსტიტუციური პრინციპების განუხრელი დაცვის საჭიროებაზე.¹

სახელმწიფო ხელისუფლების შტოების ურთიერთქმედება რთული და საპასუხისმგებლო პროცესია. იგი გამოიხატება სხვადასხვა საკითხების ურთიერთშეთანხმებასა და ხელისუფლების შტოთა ერთმანეთზე გარკვეულ გავლენაში. ხელისუფლების სასამართლო და აღმასრულებელი შტოები მოქმედებენ მხოლოდ იმ სამართლებრივი ნორმების საფუძველზე, რომლებიც კანონმდებლობის მიერ არის მიღებული. ეს ნორმები კი შემუშავდება მთავრობასთან მჭიდრო კავშირში და მათი პროექტებისა და წინადადებების საფუძველზე.² იშვიათობაა სასამართლოების საკანონმდებლო ინიციატივის უფლება (რუსეთი), მაგრამ იგი, როგორც წესი, თვითმომსახურების სახეს ღებულობს, ვინაიდან სასამართლოთა საქმიანობის თემატიკით შემოისაზღვრება. სხვა მხრივ, სასამართლო შტო ხელისუფლების სხვა ორ შტოს აწვდის სამართალგამოყენებითი პრაქტიკის თაობაზე მდიდარ მასალას, რომელიც აუცილებელია სახელმწიფოს რაციონალური მართვისათვის. ამასთან, სასამართლო ორგანოების საქმიანობის განზოგადებული ინფორმაცია მუდმივად მიაპყრობს საკანონმ-

¹ Бородин С. В., Кудрявцев В. И., О раздлении и взаимодействии властей в России // Государство и право, 2002, №5, с. 14.

² იქვე, გვ. 13.

დებლო და აღმასრულებელი ორგანოების ყურადღებას, სახელმწიფოში კონსტიტუციური პრინციპებზე შემუშავებული სამართლებრივი და მორალური ნორმების რეალიზაციის მდგომარეობის თაობაზე.

ამ დროს, როგორც მართებულად აღნიშნავს ი. მიხაილოვსკაია, სასამართლო კორპუსის ზედმიწევნითი ჩაკეტილობა შეიძლება გახდეს საზოგადოებისგან იზოლაციის და მოსამართლეთა მიერ დაშვებული დარღვევებისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების საფუძველი.¹ ეს აქცენტი იმით არის მნიშვნელოვანი, რომ ხაზს უსვავს ერთ ნიშანდობლივ ვითარებას: რა ზომითაც შეიძლება მოიძებნოს ბალანსი მოსამართლეთა დამოუკიდებლობისა და საზოგადოების მიმართ მათ მორალურ პასუხისმგებლობას შორის, იმდენადვე იზრდება სასამართლო ხელისუფლების როლი შეკავება-გაწონასწორების სისტემაში. ი. მიხაილოვსკაიას აზრით, სხვა ვითარებები, რომლებიც სახელმწიფოს თვითშეზღუდვის მექანიზმში სასამართლო ხელისუფლების როლზე გარკვეულ გავლენას ახდენენ, ეს არის სამართალწარმოების პროცესების დადგენილი ხასიათი და მათი დაცულობის დონე.²

სასამართლო ხელისუფლების განხორციელების ფორმების სიმრავლეზე და მათ კლასიფიკაციაზე, ავტორთა განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს, მაგრამ წინამდებარე ნაშრომის თემატიკური ინტერესების გათვალისწინებით, ჩვენ სასამართლო ხელისუფლების განხორციელების შემდეგ ფორმებს გამოეყოფთ: მართლმსაჯულება; ზედამხედველობა სასამართლო საქმიანობაზე; სასამართლო მმართველობა; აღმასრულებელი ხელისუფლების სასამართლო კონტროლი; სასამართლო საკონსტიტუციო კონტროლი.³

აღნიშნული ფორმების ფარგლებში, ჩვენ ამჯერად განვიხილავთ სასამართლო ხელისუფლების ურთიერთმიმართებას საკანონმდებლო და აღმასრულებელ შტოებთან, ხოლო შემდეგ თავებში სასამართლო მმართველობისა და სასამართლო საქმიანობაზე ზედამხედველობის საკითხებს. ყველაფერი ეს მოგვცემს წარმოდგენას მართლმსაჯულების განხორციელების საშუალებების მეტ-ნაკლებად სრულ ფორმატზე, სასამართლო ხელისუფლე-

¹ Миханловская И. Б., Судебная власть как инструмент самоограничения государства // Судебная власть, Под ред. И. Л. Петрухина, М., 2003, с. 34.

² იქვე.

³ Ржевский В. А., Чепурнова И. М., Судебная власть в Российской Федерации. Конституционные основы организации и деятельности, М., Юрист, 1998, с. 96-98.

ბის დამოუკიდებლობის მნიშვნელობაზე და დონეზე მთელ ამ პროცესში.

სასამართლოს ადგილი ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში მისი უფლებამოსილებების თავისებურებით არის განპირობებული. სწორედ ეს ფაქტორი განსაზღვრავს, ერთი მხრივ, მისი ფუნქციური დამოუკიდებლობის დონეს, ხოლო მეორე მხრივ, მის დამოკიდებულებას ხელისუფლების ორ დანარჩენ – საკანონმდებლო და აღმასრულებელ შტოებთან. მათი დამოკიდებულება კანონმდებლობით დარეგულირებული ურთიერთმიმართებით ხასიათდება, რაც ორმხრივ ურთიერთქმედებაში გამოიხატება: ეს არის სასამართლო ხელისუფლების ურთიერთობა პარლამენტთან და მთავრობასთან; ისევე როგორც პარლამენტისა და მთავრობის ურთიერთობა სასამართლო ხელისუფლებასთან. მოცემული ურთიერთქმედება სასამართლო ხელისუფლების სამ მნიშვნელოვან მახასიათებელს წარმოაჩენს: გარდა იმისა, რომ იგი სრულ წარმოდგენას ქმნის სასამართლოების სამართლებრივ ბუნებაზე, ზუსტ დახასიათებას იძლევა სახელმწიფოს სამართლებრივ საფუძვლებზე, იცავს ან განსჯის არა მხოლოდ ადამიანს და მის არამართლზომიერ ქმედებას, არამედ სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების და მათი აქტების კანონშესაბამისობას. მთლიანობაში კი ხელისუფლების შტოებს შორის წონასწორობა იმაზეა დამოკიდებული, თუ რომელი მხარის საპირწონე გადასწონის – სასამართლო ხელისუფლების კომპეტენცია, თუ პირიქით.

სასამართლო ხელისუფლების თანაფარდობას საკანონმდებლო ორგანოსთან შეკავება-გაწონასწოების სისტემის მოქმედების ფარგლებში განვიხილავთ.

საკანონმდებლო ხელისუფლების პრეროგატივები სასამართლო ორგანოების მიმართ ის არის, რომ კანონმდებელი:

- ქმნის საკანონმდებლო ნორმატიულ ბაზას, რომელიც განსაზღვრავს სასამართლო ხელისუფლების სისტემურ ორგანიზაციას, ადგენს მისი ორგანოების საქმიანობის წესს და უფლებამოსილების ვადას;

- წყვეტს, თუ რომელი სამართალურთიერთობები ექვემდებარება სასამართლო დაცვას;

- მონაწილეობს სასამართლო სისტემის ორგანიზაციის პროცესში, კანონმდებლობით დადგენილი წესით ახდენს სასამართლო ხელისუფლების ფორმირებას, ირჩევს მოსამართლეებს, მაგრამ დანიშვნის შემდეგ, ისინი არც ანგარიშვალდებული არიან პარლამენტის წინაშე და არც საპარლამენტო კონტროლს ექვემდებარებიან;

– უფლებამოსილია მოსამართლეთა მიმართ მსგელობა მისცეს და კანონმდებლობით გათვალისწინებული პროცესის გაფლის შემდეგ აამოქმედოს იმპიჩმენტის მექანიზმი;

– ამტკიცებს სასამართლო ორგანოების ბიუჯეტს და წყევტს მოსამართლეთა მატერიალური უზრუნველყოფის საკითხებს.

სასამართლო ხელისუფლების პრეროგატივები საკანონმდებლო ხელისუფლების მიმართ უფრო შეზღუდულია, სასამართლოები:

– მეთვალყურეობენ ან კონტროლს ახორციელებენ კანონების კონსტიტუციურობაზე;

საერთო სამართლის ქვეყნებში აღნიშნული ფუნქცია აკისრიათ საერთო სასამართლოების სხვადასხვა დონეებს, კონტინენტური სამართლის ქვეყნებში – საკონსტიტუციო სასამართლოებს, თუმცა, ცალკეული ქვეყნების მაგალითზე (ეკვადორი, საბერძნეთი, პორტუგალია, სამხრეთ აფრიკა) ორივეს ერთად, ცხადია, საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში.

– ცალკეულ შემთხვევებში, უმაღლესი დონის სასამართლოებს აქვთ საკანონმდებლო ინიციატივის უფლება (რუსეთი).

მაგალითად, დიდ ბრიტანეთსა და სხვა განვითარებულ ქვეყნებში სასამართლო კონტროლის ობიექტი, აღმასრულებელ ხელისუფლებასთან ერთად, საკანონმდებლო ორგანოც ხდება. არის შემთხვევები, როდესაც პარლამენტში პოლიტიკოსები ღებულობენ პოლიტიკურ გადაწყვეტილებას, რომლებიც კანონის სახით ფორმდება, რათა მან უმაღლესი იურიდიული ძალა შეიძინოს. ასეთი აქტები ყოველთვის არ ეწერება მოქმედი სამართლის ჩარჩოებში, ვინაიდან კონსტიტუციასა და სხვა კანონებთან შეუსაბამოა. ამასთან დაკავშირებით დგება ასეთი კანონების კონსტიტუციურობის საკითხი, რაც სასამართლოს მიერ შეუსაბამობის ფაქტის დადგენის შემთხვევაში, პარლამენტის მიერ მათ შეცვლას იწვევს.

სასამართლოსა და აღმასრულებელი ხელისუფლების ურთიერთდამოკიდებულება გაცილებით მრავალფეროვანი და ინტენსიურია, თუნდაც იმ მოტივით, რომ საკანონმდებლო ხელისუფლებისგან განსხვავებით, აღმასრულებელი ხელისუფლება მრავალელებენტიანი, მრავალდონიანი სტრუქტურული სისტემაა და მიუხედავად იმისა, რომ ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში აღმასრულებელი ხელისუფლების უმაღლესი ორგანო – მთავრობა მონაწილეობს, სასამართლოებისა და აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოების სამართალურთიერთობების სტატისტიკას ეს არანაირად არ ამცირებს.

სასამართლოები მოწოდებულნი არიან უზრუნველყონ არა მხოლოდ მოქალაქეთა, მათი გაერთიანებებისა და ორგანიზაციების, არამედ სახელმწიფო ორგანოების, მ.შ. აღმასრულებელი ორგანოების უფლებები და კანონიერი ინტერესებით დაცვა. აღმასრულებელ ორგანოებთან სასამართლოების ურთიერთობა, ერთი მხრივ, ითვალისწინებს სასამართლოს მიერ ეკონომიკის, საზოგადოებრივი წესრიგის, უსაფრთხოების დაცვის და რიგ სხვა სფეროებში სახელმწიფოს ინტერესების დაცვას; მეორე მხრივ კი სასამართლო კონტროლს აღმასრულებელი ორგანოების გადაწყვეტილებებისა და მოქმედებათა კანონიერებაზე, განსაკუთრებით მოქალაქეებისა და სხვა სამართალსუბიექტების ინტერესების დასაცავად, რომლებიც ამ ორგანოების აღმასრულებელი და განმკარგულებელი საქმიანობისას ილახება.

მაგალითად, აშშ-ის სასამართლოები, კონსტიტუციაზე და კანონებზე დაყრდნობით, საკმაოდ მკაცრ კონტროლს ახორციელებენ სხვა სახელმწიფო დაწესებულებებზე. პრაქტიკულად, მათი ნებისმიერი ქმედება შეიძლება გასაჩივრდეს სასამართლოში. იმ შემთხვევაშიც კი, როცა კანონი ითვალისწინებს, რომ ადმინისტრაციული დაწესებულების გადაწყვეტილება საბოლოოა და სასამართლო შემოწმებას არ ექვემდებარება, სასამართლო, თუ მას ეჭვი ეპარება მის კანონიერებაში, მაინც ღებულობს საჩივარს განსახილველად. ასეთ შემთხვევაში სასამართლოები ადმინისტრაციის გადაწყვეტილების მოქმედებას შესაძლოდ მხოლოდ იმავე ადმინისტრაციის სისტემის ფარგლებში მიიჩნევენ.

სასამართლო ხელისუფლების ურთიერთმიმართებას აღმასრულებელ ხელისუფლებასთან, აგრეთვე, შეკავება-გაწონასწორების სისტემის მოქმედების ფარგლებში განვიხილავთ. აღმასრულებელი ხელისუფლება, მართვის მოდელის მიუხედავად, იქნება იგი პრეზიდენტის მეთაურობით ან გარკვეული ქვემდებარებით, თუ დამოუკიდებელი მთავრობის სახით წარმოდგენილი, როგორც წესი, სასამართლო კორპუსის ფორმირების პროცესშია ჩართული, მაგრამ დანიშნვის შემდეგ მოსამართლეები არა მხოლოდ დამოუკიდებელნი არიან აღმასრულებელი ხელისუფლებისაგან, არამედ, საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში, აკონტროლებენ სამთავრობო ორგანოების მოქმედებებისა და გადაწყვეტილებების კანონიერებას.

მთლიანობაში, აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოებისადმი ადმინისტრაციული კონტროლის განხორციელებისას, სასამართლო ხელისუფლების მიმართება, მიუხედავად იმისა, რომ მათი რეალიზაცია სხვადასხვა სასამართლოების მიერ აღმასრუ

ლებელი ხელისუფლების სხვადასხვა ორგანოების მიმართ ხორციელდება, უნივერსალურ ხასიათს ატარებს. სასამართლო, აღმასრულებელი ხელისუფლების აქტებისა და ქმედებების კანონიერებას ფიზიკური თუ იურიდიული პირების საჩივრებთან დაკავშირებით ამოწმებს და შეუძლია აქტი არაქმედითად, ხოლო ქმედება არამართლზომიერად გამოაცხადოს.

აღმასრულებელ ხელისუფლებას, მისი ცენტრალური ორგანოების სახით, სასამართლოების პირადი შემადგენლობის ფორმირებაში მონაწილეობის გარდა, აქტიური პოზიცია განეკუთვნება სასამართლო სისტემას თვითმმართველობის ორგანოების შექმნა-დაკომპლექტების პროცესშიც. მთავრობის კავშირი სასამართლო ხელისუფლებასთან რეალიზდება მართლმსაჯულების ორგანოებისთვის კადრების მომზადებისა და მოსამართლეთათვის სათანადო სამუშაო და სოციალური პირობების შექმნით, ანუ საფინანსო და მატერიალური რესურსებით, მათ შორის, შესაბამისი შენობა-ნაგებობებითა და ორგტექნიკის საშუალებებით უზრუნველყოფით.

თაქედ მთავრობის გარდა, სასამართლოსთან ურთიერთობა უწყვეტ სამინისტროებსა და დეპარტამენტებს. ზოგიერთებისთვის იგი ეპიზოდურ ხასიათს ატარებს, მაგრამ ისეთებისათვის, როგორებიც შინაგან საქმეთა და იუსტიციის სამინისტროებია, ეს ურთიერთობა მეტ-ნაკლებად სისტემატიზებულ ხასიათს ატარებს.

ცალკე უნდა აღვნიშნოთ სასამართლო ორგანოებისა და იუსტიციის სამინისტროს ურთიერთობის მუდმივმოქმედი, ორმხრივი ხასიათი. იუსტიციის სამინისტროების სტრუქტურა ისეთ დეპარტამენტებსა და სამსახურებს აერთიანებს, რომელთა პროფილი პირდაპირ არის მიბმული სასამართლო სისტემაზე. ასეთთა რიცხვს მიეკუთვნება იუსტიციის სამინისტროს სასამართლოს აღმასრულებელი ორგანო, რომელიც სასამართლო განაჩენის შესასრულებლად მიღების შემდეგ აღძრავს აღმასრულებელ წარმოებას და უზრუნველყოფს მის აღსრულებას. ამას გარდა, როგორც წესი, იუსტიციის სამინისტროებთან, თუ არადა შინაგან საქმეთა სამინისტროებთან, არსებობენ სასამართლოებში პროცესის მიმდინარეობისა და მოსამართლეთა უსაფრთხოების დაცვის, აგრეთვე პენიტენციალური სამსახურები.

ამ ურთიერთობის მეორე მხარე სასამართლო ორგანოების მართვის საკითხს უკავშირდება. ხშირ შემთხვევებში იუსტიციის მინისტრი სასამართლო სისტემის მართვის დამოუკიდებელი ორგანოს ხელმძღვანელობაშია და წარმართავს მის საქმიანობას, სადაც წყდება მოსამართლეთა კანდიდატების შერჩევის, მათი

შემდგომი მომზადებისა და პასუხისმგებლობის საკითხები. იუსტიციის მინისტრის ასეთი ჩართვა, თუნდაც სასამართლოთა მართვის ორგანოებში თავმჯდომარეობა, სამართლებრივად იუსტიციის სამინისტროს მიერ სასამართლოების პირდაპირ ხელმძღვანელობასთან არ უნდა გაიგივდეს. თუმცა, ასეთი პირობის დაცვა სათუო ხდება იქ, სადაც სასამართლოთა თვითმმართველობის ორგანოებში აღნიშნული საკითხები კენჭისყრით წყდება, ხმების უმრავლესობა ხელისუფლების სხვა შტოების წარმომადგენლებს ეკუთვნით და არა მოსამართლეებსა და კვალიფიცირებულ იურისტებს.

სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების ყოველდღიურ საქმიანობაში აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლების შტოების ურთიერთმიმართებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. ერთიანი სახელმწიფო ხელისუფლების ფარგლებში, მათი ურთიერთობის ფორმები, არსებითად, სასამართლო ხელისუფლების სტრუქტურულ სქემასეა დამოკიდებული. დაყოფილი სასამართლო სისტემის პირობებში, ეს ურთიერთობა, ყველა სახელმწიფოსთვის ერთგვაროვანი ინტერესების დონეზე, ანუ საერო იურისდიქციის სასამართლოების მიერ, ზემოთ აღნიშნული ფორმებით სორცვილდება. დაყოფილი სასამართლო სისტემის პირობებში, როდესაც სასამართლო ხელისუფლების სპეციალიზებული სასამართლოების სახით არის სტრუქტურირებული, მათი ურთიერთობა სპეციალიზაციის თავისებურებებს ითვალისწინებს.

ამ მხრივ, გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლების შტოების ურთიერთდამოკიდებულება. როგორც ნ. სალიშევა და ნ. ხამანიოვა აღნიშნავენ, ასრულებენ რა ქვეყანაში სახელმწიფო ადმინისტრაციის საქმიანობის კანონიერების უზრუნველყოფის ამოცანებს, რუსეთის სასამართლო ხელისუფლების ორგანოები ურთიერთქმედებენ აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოებთან და სასამართლო კონტროლს შემდეგი ძირითადი მიმართულებების მიხედვით ახორციელებენ:

1. მთავრობისა და ფედერაციის სუბიექტების აღმასრულებელი ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოების ნორმატიული სამართლებრივი აქტების კონსტიტუციურობის კონტროლს ახორციელებს რუსეთის საკონსტიტუციო სასამართლო;

2. მოქალაქეთა, საზოგადოებრივ გაერთიანებათა და არასამთავრო ორგანიზაციების მიმართ, აღმასრულებელი ორგანოებისა და მათი თანამდებობის პირების გადაწყვეტილებებისა და მოქმედებების კანონიერების კონტროლს, ფედერალური კანონის სა-

ფუძეველზე და დადგენილი წესით, ახორციელებენ საერთო იურისდიქციის სასამართლოები;

3. სამეწარმეო საქმიანობის სფეროებში, ორგანიზაციებისა და მოქალაქეთა უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების შემაჯავებელი აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოების არანორმატიული (ინდივიდუალური) აქტების კანონიერების კონტროლს ახორციელებენ საარბიტრაჟო სასამართლოები.¹

როგორც ჩანს, რუსეთის სასამართლო ხელისუფლების მოცემული სტრუქტურა და მის შემადგენლობაში არსებული სპეციალიზებული სასამართლოების კომპეტენციური ვეერი, აღმასრულებელ ხელისუფლებასთან ურთიერთობის ფართო სპექტრს წარმოადგენს.

აღნიშნულთან დაკავშირებით, უთუოდ უნდა გავამახვილოთ ყურადღება იმაზე, რომ ქვეყნის უდიდეს ნაწილში სასამართლო ხელისუფლება, სასამართლო დაწესებულებათა სპეციალიზაციის თვალსაზრისით, განსხვავებული ტიპის ორგანოებისგან შედგება. სასამართლო ორგანოების სტატუსით დადგენილი კომპეტენციური მახასიათებლები განსაზღვრავენ ხელისუფლების საკანონმდებლო და აღმასრულებელ შტოებთან მათ დამოკიდებულებას და ურთიერთქმედების ჩარჩოებიც მნიშვნელოვანწილად სწორედ ამაზეა დამოკიდებული. აღნიშნულ არგუმენტებზე დაყრდნობით ე. აბროსიმოვა სასამართლოების ორ ჯგუფს გამოყოფს: პირველი ის სასამართლოებია, რომელთათვისაც ხელისუფლების შესაბამის შტოებთან ურთიერთქმედება, მათივე კომპეტენციის ფარგლებში, საკმაოდ აქტიურ სახეს ღებულობს. ასეთთა რიცხვს მიეკუთვნება საკონსტიტუციო და ადმინისტრაციული სასამართლოები. ამ თვალსაზრისით, სასამართლოთა სხვა დაწესებულებების, ანუ მეორე ჯგუფის როლი გაცილებით პასიურია.²

ჩვენი აზრით, ე. აბროსიმოვას მოსაზრებებიც რუსეთის ფედერაციის სასამართლო სისტემის მიმართ არის მართებული. რაც შეეხება, ცალკეული ქვეყნების მაგალითზე, სასამართლო ორგანოების ხელისუფლების სხვა ორგანოებთან ურთიერთობის ფორმების ასეთი კლასიფიკაცია სხვა სასამართლოებსაც მოიცავს. ერთ შემთხვევაში, აქტიურია არა მხოლოდ საკონსტიტუციო სასამართლო, არამედ საერთო სასამართლოების ის დონეები, რომელთაც სპეციალურ სასამართლოსთან ერთად, ან მის გარე-

¹ Салищева И. Г., Хаманева И. Ю., Исполнительная и судебная ветви власти: соотношение и взаимодействие // Государство и право, 2000, №1, с. 5.

² Абросимова Е. Б., Власть судебная, представительная и исполнительная // Судебная власть, Под. ред. И. Л. Петрухина, М., Проспект, 2003, с. 103.

შე, საკონსტიტუციო კონტროლის ფუნქცია ევალება. მეორე შემთხვევაში, აქტიურია არა მხოლოდ ადმინისტრაციული სასამართლო, არამედ საერთო სასამართლოები და თუ ასეთი არსებობს – საარბიტრაჟო სასამართლოც, ცხადია, თუ სასამართლოების ამ ორ ნაირსახეობას ადმინისტრაციული სასამართლო კონტროლიც აკისრია. სხვა ყველა სასამართლოები მეორე, ე.წ. პასიური სასამართლოების ჯგუფს მიეკუთვნება.

1.3. სასამართლოს დამოუკიდებლობა: აუცილებელი პირობები და არსებული რთულებები

სასამართლო ხელისუფლება სახელმწიფო ხელისუფლების თავისთავადი შტოა, რომელსაც განსაკუთრებული ფუნქცია აკისრია და თავისებური, ხელისუფლების სხვა შტოთაგან განსხვავებული ფორმებით ახდენს მათ რეალიზაციას. სასამართლო ხელისუფლების თავისთავადობა, მისთვის დამახასიათებელი ფუნქციებისა და პროცესუალური ფორმების გარდა, მისი საქმიანობის ისეთი ძირითადი პრინციპებითაც არის ხაზგასმული, როგორებიცაა სოციალური კონფლიქტების გადაწყვეტა; იურიდიული მნიშვნელობის ფაქტების დადგენა და კანონმდებლობით განსაზღვრული სამართლებრივი ნორმების შეფარდება; სასამართლო აქტების პროფილაქტიკური მნიშვნელობა; ხელისუფლების სხვა შტოებთან ურთიერთობის სამართლებრივი ფორმები.

თანამედროვე ეტაპზე განუხრელად იზრდება სასამართლო ხელისუფლების როლი: ერთ შემთხვევაში, ეს მთელ რიგ ქვეყნებში მიმდინარე მასშტაბურ სოციალურ რეფორმებს უკავშირდება; მეორე შემთხვევაში, ახალი დემოკრატიის მშენებელ სახელმწიფოებში, არასტაბილური პოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარების ფონზე წამოჭრილი დაევებისა და კონფლიქტების მოგვარებას. ამგვარად, მაღალი სტანდარტის სასამართლო სისტემა ფორმირებული თუ ფორმირებადი სამართლებრივი სახელმწიფოს აუცილებელი ატრიბუტის სახით მკვიდრდება.

თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოს ფუნქციონირებაში ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის ასამოქმედებლად, საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების გვერდით, აუცილებელია დამოუკიდებელი სასამართლო ხელისუფლების ინსტიტუტი. არსებობს მოსაზრება, რომ სასამართლო ხელისუფლება პოლიტიკური და სამართლებრივი ფენომენია, რომელიც ადეკვატურად ასახავს ხელისუფლებათა დანაწილების

დოქტრინაზე დაფუძნებული სამართლებრივი სახელმწიფოს ფორმირებისადმი სწრაფვას.¹

სასამართლოს დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით, ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი ის არის, რომ სასამართლო ხელისუფლება დამოუკიდებლად ახდენს სასამართლო პოლიტიკის ფორმირებას, რაც იმას ნიშნავს, რომ შეიმუშავენ სასამართლო საქმიანობის გენერალურ მიმართულებებს, ცხოვრებაში მიმდინარე ეკონომიკურ, სოციალურ, ფსიქოლოგიისა და სამართლის სფეროებში ცვლილებების გათვალისწინებით.

ერთი სიტყვით, სასამართლო, სახელმწიფო ხელისუფლების ის განსაკუთრებული სახეა, რომლის არსებობაც, საკანონმდებლო და აღმასრულებელ შტოებთან ერთად, სახელმწიფოს დემოკრატიულობის განმაპირობებელი საეალდებულო ნიშანს ექცია, ხოლო დამოუკიდებელი სამართლიანი სასამართლო ის სამართლებრივი ინსტიტუტია, რომელსაც ემყარება სამართლებრივი სახელმწიფოს იდეა და პერსპექტივა.

სამართლებრივი სახელმწიფოს კონცეფცია სხვა უამრავ, მისთვის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებათა შორის, სასამართლოს განსაკუთრებულ როლზეა ორიენტირებული, რაც, პირველ რიგში, მისი დამოუკიდებლობის პირობებზეა დამყარებული.

სასამართლო ხელისუფლების როლი და ადგილი სახელმწიფო მოწყობის სისტემაში, რომელიც ხელისუფლების დანაწილების პრინციპზეა დაფუძნებული, პროფესორ ი. მიხაილოვსკიას აზრით, სამი ფაქტორით არის განპირობებული:

– პირველ რიგში, ეს სასამართლო ხელისუფლების უფლებამოსილებების მოცულობაა, რომელზეც არის დამოკიდებული მოქმედი კანონმდებლობით აღიარებული ფიზიკური და იურიდიული პირების უფლებებისა და ინტერესების სასამართლო დაცვის ფარგლები;

– მეორე რიგში, ეს არის სასამართლო ხელისუფლების თანაფარდობა ხელისუფლების სხვა შტოებთან;

– მესამე რიგში, ეს ის არის, რომ არ შეიძლება შეკავება გაწონასწორების სისტემის ისეთი ორგანოებისგან მოწყვეტით განხილვა, რომლებიც სახელისუფლებო სტრუქტურაში ამა თუ იმ ხელისუფლებას, ინსტიტუტებს წარმოადგენენ, ასრულებენ შინაგანი კონტროლის ფუნქციას და ამის ძალით გარკვეული ავტონომიით არიან აღჭურვილნი.²

¹ Баглай М. В., Конституционное право Российской Федерации, М., 1999, с.628.

² Михайловская И. Б., Судебная власть как инструмент самоограничения государства // Судебная власть, Под. ред. И. Л. Петрухина, М., Проспект, 2003, с. 32-33.

ჩვენი აზრით, ავტორის მიერ სასამართლო ხელისუფლების როლისა და ადგილის განმსაზღვრელი სამი ფაქტორი უფრო სრულად ახასიათებს მის როლს, მაგრამ ნაკლებად მის ადგილს. საქმე ის არის, რომ ხელისუფლების შტოთა ბალანსში სასამართლოების ადგილი მნიშვნელოვანწილად მისი დამოუკიდებლობის ხარისხზეა მიბმული. ამ თვალსაზრისით, უდავოდ არსებითია სასამართლო ხელისუფლების ფორმირების წესი და მთლიანად სასამართლო სისტემის მართვის პრობლემები, რომელთა განზოგადებული განხილვა ბევრ საინტერესო მოსაზრებასაც შეიცავს ქართულ სამართალში იმპლემენტაციის თვალსაზრისით.

ხელისუფლების სასამართლო შტოს დამოუკიდებლობა, პირველ რიგში, იმას ნიშნავს, რომ ხელისუფლების შტოებს შორის დამოკიდებულება აგებული უნდა იყოს მხოლოდ კანონის საფუძველზე და რეგულირდებოდეს მის ჩარჩოებში. არც სახელმწიფოს მეთაურს, არც საკანონმდებლო და აღმასრულებელ შტოებს არა აქვთ უფლება, კანონით დადგენილი წესების გვერდის ავლით, შეცვალონ მოსამართლის სტატუსი: გაზარდონ ან შეამცირონ მათი ხელფასი, მათი მდგომარეობა გაუთანაბრონ სხვა თანამდებობის პირებს და ა.შ. ყველაფერი ეს იმდენად მნიშვნელოვანია, რამდენადაც სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა პირდაპირ კავშირშია მოსამართლეთა დამოუკიდებლობასთან. თავად მოსამართლე კი დაცული უნდა იყოს რამენაირი გარე ჩარევისაგან ნებისმიერ საქმესთან დაკავშირებით, რომელიც სასამართლოში განიხილება. მოსამართლეთა და, მაშასადამე, სასამართლო ორგანოების დამოუკიდებლობა ფიქციად იქცევა, თუ არ იქნება თავიდან აცილებული სხვადასხვა დონის ჩინოვნიკების საქმეთა მსვლელობაზე ჩარევის საშუალება.

სასამართლო ხელისუფლების ჭეშმარიტი დამოუკიდებლობა მოსამართლეთა რეალურ დამოუკიდებლობას ეფუძნება. ეს არის ძირითადი პირობა იმისა, რომ მოქალაქეთა უფლებები და თავისუფლებები შეიძლება იყოს სრულად და ეფექტურად დაცული.

გაეროს გენერალური ასამბლეის რეზოლუციით მოწონებული სასამართლო ორგანოების დამოუკიდებლობის ძირითადი პრინციპები, ხაზგასმით აყენებს საკითხს იმის თაობაზე, რომ სახელმწიფოები ვალდებული არიან მოქალაქეთა უფლებების დაცვის სარეალიზაციოდ შექმნან სათანადო პირობები დამოუკიდებელი მართლმსაჯულებისათვის.

კონსტიტუციონალიზმში ტერმინი დამოუკიდებელი სასამართლო სხვადასხვა, ურთიერთდაკავშირებულ განზომილებებში გა-

ნიხილება. მართლმსაჯულების დამოუკიდებლობა, ცხადია, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის იდენტური სიურცვა, მაგრამ ერთიცა და მეორეც, სასამართლოების დამოუკიდებლობაზეა დაფუძნებული. სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის ფუძის სიმტკიცე თითოეული მოსამართლის დამოუკიდებლობით უნდა იყოს გარანტირებული. ასე რომ, მთლიანის დამოუკიდებლობა, შემადგენელი ნაწილების დამოუკიდებლობით არის განმტკიცებული.

ვ. ერშოვს მიაჩნია, რომ სამართლებრივ სახელმწიფოში სასამართლოს დამოუკიდებლობა თვითმიზანი კი არ არის, არამედ საბოლოო ჯამში სავალდებულო, სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი პირობაა მოქალაქეთა უფლებებისა და თავისუფლებების უზრუნველსაყოფად.¹ ჩვენი აზრით, ვ. ერშოვის მოსაზრება სასამართლოს დამოუკიდებლობაზე ერთგვარი ზედაპირული შეხედულების გამოხატულებაა. ნებისმიერ დემოკრატიულ სამართლებრივ სახელმწიფოში სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა, როგორც აღვნიშნეთ, სისტემის ყველა მოსამართლის დამოუკიდებლობით გამოიხატება და „თვითმიზანს“ რომ თავი დაეანებოთ, დამოუკიდებლობა მოსამართლის საქმიანობის პირობებისა და პრინციპული პოზიციის ერთობლიობას წარმოადგენს.

სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა თავის რეალობაში ნიშნავს სასამართლოთა დამოუკიდებლობას, რომელიც გამაგრებული უნდა იყოს თითოეული მისი მოსამართლის დამოუკიდებლობით. ამ ჭეშმარიტი ფორმულის თავისებურ ტრანსკრიპციას იძლევა ი. სიდორენკო, რომელსაც მიაჩნია, რომ სასამართლოს დამოუკიდებლობა – ეს მართლმსაჯულების მდგომარეობაა, ხოლო მოსამართლის დამოუკიდებლობა – მისი დამოკიდებულება საკუთარი საქმისადმი, ზეწოლის მცდელობებისადმი და ა.შ.² ი. სიდორენკოს ამ აფორიზმული გამონათქვამის თავისებური ხედვა აქვთ ა. ბენზასიუკსა და ხ. რუსტამოვს.³ ისინი თვლიან, რომ სასამართლოს დამოუკიდებლობა არა იმდენად „მართლმსაჯულების მდგომარეობაა“, რამდენადაც სასამართლოს სტატუსი, მისი უფლება და მოვალეობა სახელმწიფო ხელისუფლების საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ორგანოებისადმი, საშუალება, მიიღოს დამოუკიდებელი გადაწყვეტილება ფიზიკური და იური-

¹ Ершов В. В., Статус суда в правовом государстве, М., 1992, с. 76-77.

² Сидоренко Ю. И., Независимость судей и независимость судов. Проблемы обеспечения принципа судейской независимости, М., 1990, с. 60

³ ა. ბენზასიუკი, ხ. რუსტამოვი, მითითებული ნაშრომი, გვ. 42.

დიული პირების მიმართ, შეხედულოს სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების მოქმედება. ავტორებს მართებულად მიაჩნიათ, რომ სასამართლოს დამოუკიდებლობა, უპირველესად, შეიძლება სახელმწიფო ხელისუფლების საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ორგანოების მიმართ მისი უფლებების მეშვეობით აიხსნას.

აღნიშნულთან დაკავშირებით, ავტორებს საეხებით სამართლიანად მიაჩნიათ, რომ მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა არ შეიძლება განიხილებოდეს, როგორც „დამოკიდებულება საკუთარი საქმისადმი“, ვინაიდან მოსამართლის დამოუკიდებლობას მეთოდოლოგიურად სულ სხვა დატვირთვა აქვს. ჩვენც, სწორედ ამ მოსაზრების გათვალისწინებით, მიგვაჩნია, რომ სასამართლოთა და მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის ტანდემში – პირველადი მოსამართლის დამოუკიდებლობაა, არა მხოლოდ ერთგანზომილებიანი შედეგების დონეზე, არამედ სწორედ მეთოდოლოგიური შესაღარისობის თვალსაზრისით, ვინაიდან სასამართლოსადმი ყველა მოთხოვნა მოსამართლეს და ამგვარი მოსამართლეებისგან შემდგარ გუნდს ეხება და არა სასამართლოს აბსტრაქტულ გაგებას.

საერთოდ, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობაზე ძალიან მარტივი, შეიძლება ითქვას, ერთგანზომილებიანი წარმოდგენა დამკვიდრდა და იურიდიულ ლიტერატურაში იგი მხოლოდ გარედან ჩარევის საშიშროებასთან დაკავშირებით განიხილება. არადა, მოსამართლეთა მიერ მართლმსაჯულების განხორციელებისას, დამოუკიდებლობა ნიშნავს მათ დამოუკიდებელ პროცესუალურ საქმიანობას. სწორედ ამ თვალსაზრისით მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის ელემენტების მთელ სისტემას იხილავს ვ. ტერიოხინი.¹ მისი აზრით, „მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის“ კატეგორიის შინაარსობრივი მახასიათებლები შემდეგ ელემენტს შეიცავს:

1. მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა, სავალდებულო წესით, შეიცავს პროცესუალურ შემადგენელს;

როგორც ავტორი აღნიშნავს, დამოუკიდებლობა ლეგიტიმურია მხოლოდ სასამართლო ხელისუფლების მატარებლების პროცესუალური საქმიანობისას, მათ მიერ მართლმსაჯულების განსახორციელებლად, უშუალოდ მოვალეობების შესრულებისას და ამ სფეროს არ სცდება.

2. მოსამართლეთა საგარეო დამოუკიდებლობის ელემენტი ითვალისწინებს საგარეო ფაქტორებისგან დამოუკიდებლობას;

¹ В. А. Терехин, Самостоятельность судебной власти и независимость судей как гарантия прав граждан // Государство и право, 2001, с. 43-44.

ეს იმას ნიშნავს, რომ მოსამართლეთა პროცესუალური საქმიანობა ხორციელდება იმ პირობებში როდესაც ისინი დაცულნი არიან გარეშე გავლენისაგან და სახელმწიფო ხელისუფლების საკანონმდებლო თუ აღმასრულებელი შტოთა, ადგილობრივი თვითმმართველობის თუ საზოგადოებრივი გაერთიანებების თანამდებობის პირების, ან თუნდაც მასმედიაში, სასამართლო საქმეებზე წინასწარი შეფასებითი პუბლიკაციების ზემოქმედებისაგან.

3. მოსამართლეთა შინაგანი დამოუკიდებლობის ელემენტი ითვალისწინებს თავად სასამართლო სისტემის შინაგანი ფაქტორებისაგან დამოუკიდებლობას;

ეს კი იმას ნიშნავს რომ მოსამართლეთა პროცესუალური საქმიანობა ხორციელდება იმ პირობებში, როდესაც ისინი დაცული არიან სასამართლოს შემადგენლობის სხვა მოსამართლეთა და სასამართლოს ხელმძღვანელობის, სხვა სასამართლო ინსტანციების მოსამართლეთა და ხელმძღვანელობის ჩარევისაგან. საქმეთა განხილვის დროს, მოსამართლეები დამოუკიდებელნი არიან პროცესის მონაწილეთა აზრისაგან, იქნება ეს პროკურორი, ადვოკატი, თუ საქმის მხარეთა წარმომადგენლები.

აქვე, აუცილებლად უნდა ითქვას, რომ მოსამართლეთა ტემპერიტი დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით, შიდასისტემური რეალური დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფა არანაკლებ მნიშვნელოვანია, ვიდრე განსაკუთრებული კრიტიკის საგნად მინეული გარე ძალების გავლენა თუ ზეწოლა.

4. მოსამართლეთა რეალური დამოუკიდებლობა არსებითად მათ პიროვნულ, ზნეობრივ და ფსიქოლოგიურ მახასიათებლებზეა დამოკიდებული;

5. მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის სავალდებულო ელემენტია მათი კანონქვემდებარება.

„მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის“ მოცემული დამახასიათებელი ელემენტებიდან ჩანს, რომ მოსამართლის დამოუკიდებლობა ხორციელდება პროცესუალური ჩარჩოების ფარგლებში, როდესაც იგი დაცულია გარეშე და შიდასისტემური გავლენისაგან და გამაგრებულია პიროვნული, ზნეობრივი – ფსიქოლოგიური თვისებებით. მაგრამ ყველა ამ მახასიათებლების დაცულობის შემთხვევაშიც კი, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა არ შეიძლება იყოს აბსოლუტური. საქმე ის არის, რომ მეხუთე ელემენტით დადგენილი კანონქვემდებარება ნიშნავს დამოუკიდებელ მოსამართლეთა მოქცევას კანონმდებლობის გავლენის ქვეშ. ყოველივე აღნიშნული კი იმის დასტურია, რომ მოსამართლე დამოკიდებულია

მხოლოდ კონსტიტუციაზე, კანონებზე და ამ ჩარჩოებში ინარჩუნებს დამოუკიდებლობის სხვა მახასიათებლებს.

სასამართლო ხელისუფლების და მისი ორგანოების დამოუკიდებლობის თავფურცელს ქვეყნის კონსტიტუციის ნორმათა სისტემა ქმნის. შემდეგ, კონსტიტუციურ მოთხოვნათა გათვალისწინებითა და მის ფარგლებში იქმნება ორგანულ და ჩვეულებრივ, ე.წ. მიმდინარე კანონთა მთელი პაკეტი, როგორებიცაა კანონი სასამართლო სისტემის შესახებ, კანონი მოსამართლეთა სტატუსის შესახებ, კანონები საერთო და სპეციალური სასამართლოების შესახებ, კანონი სასამართლო სისტემის თვითმმართველობის ორგანოს შესახებ, კანონი მოსამართლეთა თანასაზოგადოების ორგანოების შესახებ, კანონის მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო კოლეგიებისა თუ კომისიების (კომიტეტების) შესახებ, კანონი მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობისა და დისციპლინური სამართალწარმოების შესახებ და ა.შ.

კანონთა მოცემული, მეტ-ნაკლებად სრული ჩამონათვალი, განსხვავებული ვარიაციის პაკეტების სახით მოქმედებს სხვადასხვა ქვეყნებში. მათი უზრუნველყოფის მიზნით სახელმწიფოს მეთაურის, მთავრობის, მოსამართლეთა თანასაზოგადოების ორგანოების მიერ კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტების მთელი სისტემა იქმნება. სასამართლოებისა და მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის დაცვის მიზნით უთუოდ არსებითია, ნებისმიერი ქვეყნის ეროვნული კანონმდებლობა პარამონირებდეს საერთაშორისო სამართლის წყაროებთან, კერძოდ, გაეროს, ევროსაბჭოს და შესაბამისი რეგიონების საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ დადგენილ მოთხოვნებთან.

ნებისმიერი სახელმწიფოს სინამდვილეში, იურიდიული აქტების მოცემული პაკეტი, როგორც იურიდიულ ლიტერატურაში ცალსახად აღიარებენ, ქმნის სასამართლო ორგანოებისა და მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის სამართლებრივ გარანტიებს. მიგვაჩნია რომ უფრო ზუსტნი ვიქნებით, თუკი მათ ნორმატიული უზრუნველყოფის პირობების კატეგორიას მივაკუთვნებთ, ვინაიდან ამ პირობების რეალიზაციას მრავალი პრობლემა უპირისპირდება. მართალია, მთლიანად სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით აღნიშნული პირობა პირველადია, მაგრამ მათი ორგანიზაციული და მატერიალური უზრუნველყოფა ბევრად სწორედ პრობლემების ერთიანი კომპლექსის გადაწყვეტასთან არის დაკავშირებული. ასე რომ ე. ტერიოხინის მიერ „მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის“ კატეგორიის

„სასამართლოს დამოუკიდებლობის“ კატეგორიაში აყვანის მიზნით, შინაარსობრივი მახასიათებლების ელემენტთა კლასიფიკატორს, ჩვენი აზრით, სასამართლოთა მიერ კანონმდებლობის რეალიზაციის ორგანიზაციული და მატერიალური უზრუნველყოფის ფაქტორი უნდა დაუშვამატოთ.

პირდაპირ უნდა აღვნიშნოთ, რომ სასამართლოთა დამოუკიდებლობის გარანტია მნიშვნელოვანწილად მათ რესურსულ უზრუნველყოფასზე დამოკიდებული. თუმცა, სასამართლო სისტემის რესურსებზე საუბრისას, ჩვენ, ზოგადად, მოსამართლეების მატერიალურ უზრუნველყოფაზე კი არ მივაქცევთ ყურადღებას, არამედ, რესურსულ უზრუნველყოფაში მათ კვალიფიკაციასა და სამუშაო პირობებსაც მოვიზრებთ. აქ კი ტექნიკური მიღწევების გამოყენებაც იგულისხმება, რომელმაც მნიშვნელოვნად უნდა გააუმჯობესოს სასამართლოს მიერ საზოგადოებისათვის შეთავაზებული მომსახურება.

ჩვენი პოზიციის შეცნობის მიზნით, აღნიშნული მოსაზრება უთუოდ საჭიროებს გარკვეულ დაზუსტებას. არასწორი იქნებოდა გვეფიქრა, რომ ჩვენ მხოლოდ შიდასისტემური ორგანიზაციული და მატერიალური პრობლემები გვაქვს მხედველობაში. მიგვაჩნია, რომ სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის საგარანტიო სივრცის შექმნა პირდაპირ უკავშირდება ცხოვრებისა და საზოგადოების დონის დამახასიათებელ მთელ რიგ კრიტერიუმებს, როგორებიცაა ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური დონე, რეალური დემოკრატიულობისა და სამოქალაქო საზოგადოების არსებობისა თუ ფორმირების პარამეტრები, მოსახლეობის სამართალშეგნება და ზნეობრივ-სულიერი მენტალობა. თუ პირობების ეს ჯგუფი ვინმეს მეორადად მიაჩნია, უნდა აღვნიშნოთ, რომ სასამართლოთა და მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა არანაკლებ, თუ არა მეტად, დამოკიდებულია საგარანტიო პირობების ამ ე.წ. მეორე ჯგუფზე. ამასთან, ახალი დემოკრატიის მშენებელი ქვეყნების უკანასკნელი ორი ათწლეულის გამოცდილებასაც თუ გავითვალისწინებთ, თვალნათლივი ხდება, რომ პრობლემები პირობების ორივე ჯგუფთან არის დაკავშირებული, თუმცა, ზემოთ აღნიშნული თანაფარდობით: როგორც ჩანს, სამართლიანი სასამართლო ხელისუფლების შესახებ საკანონმდებლო საფუძვლების შექმნა გაცილებით იოლი აღმოჩნდა, ვიდრე მისი რეალური უზრუნველყოფა. სხვათა შორის, ბევრ შემთხვევაში მოსამართლეთა სტატუსის სიმყარეც, ისევე როგორც იურიდიულად განმტკიცებული სასამართლოთა დამოუკიდებლობა

ბა, ფაქტობრივად, არასრულფასოვნად არის გარანტირებული ამ ე.წ. მეორადი პირობების მოუგვარებლობის გამო. შეგვიძლია გადაუჭარბებლად მივანიშნოთ, რომ სწორედ ეს არის სასამართლო ხელისუფლების რეალური დამოუკიდებლობის ერთი ყველაზე უფრო სერიოზული პრობლემა.

სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის მნიშვნელოვანი პირობა მის ავტონომიურ ბუნებაშია ჩადებული. სასამართლო სისტემა არ არის იერარქიული ქვემდებარების პრინციპზე აგებული და, ამდენად, მასში არ მოქმედებს ზემდგომის ქვემდგომისადმი „ადმინისტრაციული მითითებების“ ინსტიტუტი. ყოველი დონის სასამართლო დამოუკიდებელია საკუთარი გადაწყვეტილებების მიღების დროს. სტრუქტურულად ზემდგომ სასამართლოს შეუძლია მხოლოდ გააუქმოს ქვემდგომი სასამართლოს გადაწყვეტილება, რის შემდეგ დანიშნოს საქმის ახალი განხილვა, მისი საკასაციო შემოწმება, მათ შორის, საქმე მიიღოს საკუთარ წარმოებაში.

სასამართლო ორგანოების კონსტრუქციაში ასახული მეორე არანაკლებ მნიშვნელოვანი თავისებურება იმაში გამოიხატება, რომ მთელ რიგ ქვეყნებში ერთიანი ხელისუფლების სახით შეუქრავი, სხვადასხვა დანიშნულების სპეციალიზებული სასამართლოების სისტემა მოქმედებს. ამიტომაც გაჩნდა გაუყოფელი და დაყოფილი სასამართლო სისტემის ცნება, თუმცა, როგორც აღვნიშნეთ, ამ უკანასკნელში დაყოფა-დანაწილების ხარისხთან დაკავშირებით დგება სასამართლო ხელისუფლების ერთიანობის პრობლემა.

გაუყოფელი სასამართლო ხელისუფლება, ე.წ. ერთიანი საერთო სასამართლოების სახით მოქმედებს საერთო სამართლის ქვეყნებში (დიდი ბრიტანეთი, აშშ, ავსტრალია, კანადა და სხვ.). დაყოფილი სასამართლო ხელისუფლება, ძირითადად, კონტინენტური სამართლის ქვეყნებზე მოდის. სასამართლო ხელისუფლების დაყოფა, გარდა იმისა, რომ თავად სასამართლო ხელისუფლების ერთგვარ დასუსტებას იწვევს, მთელ რიგ პრობლემებსაც ბადებს. ჯერ ერთი, ქვეყანაში, ფაქტობრივად, რამდენიმე სასამართლო ხელისუფლება იქმნება და, ამდენად, ჩნდება სასამართლოთა ავტონომიურ სისტემებს შორის კომპეტენციის მკაფიო გამიჯვნის პრობლემაც. ამასთან, მთელ რიგ ქვეყნებში ქვედა დონის სპეციალიზებული სასამართლოები განსხვავებული სპეციალიზაციის ზემდგომ სასამართლო ინსტანციებზე არიან მიბმული. ყოველივე ეს, ბუნებრივია, კიდევ ერთხელ ქმნის ხე-

ლისუფლების სხვა შტოების მიმართ წონასწორობის დარღვევისა და მათი გარკვეული შესუსტების პირობას.

დაყოფილი, შეიძლება ითქვას, დანაწევრებული სასამართლო ხელისუფლება მოქმედებს გერმანიასა და საფრანგეთში. გერმანიაში სასამართლო ორგანოების სისტემა ექვსი დამოუკიდებელი სასამართლოსგან შედგება, ესენია საერთო სასამართლოების სისტემა, ადმინისტრაციული სასამართლოების სისტემა, საფინანსო სასამართლოების სისტემა, შრომის საქმეთა სასამართლოების სისტემა, სოციალურ საქმეთა სასამართლოების სისტემა და ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო. ცხადია, ასეთ ვითარებაში ძნელია სასამართლო ხელისუფლების ერთიანობაზე მსჯელობა, რომ არა ორი მნიშვნელოვანი ფაქტორი: ფედერალურ და მიწების სასამართლოებს შორის უფლებამოსილებები არ არის გაყოფილი, გერმანიის ყველა სასამართლო გაერთიანებულია გასაჩივრების ცენტრალიზებული სისტემით.

სასამართლო ხელისუფლების დანაწილებაში ყველაზე დიდი „წვლილი“ საფრანგეთს მიუძღვის, იქამდე, რომ აქ პოლიტიკოსებსაც და სამართალმცოდნე მეცნიერებსაც ერთიანი აზრი აქვთ საფრანგეთის ე.წ. სასამართლო ხელისუფლების თაობაზე. ყველაფერი კი ისტორიული ფესვების ტრადიციულ ხასიათს უკავშირდება. 1799 წელს იმპერატორმა ნაპოლეონ ბონაპარტმა დააფუძნა სახელმწიფო საბჭო, მოგვიანებით კი პრეფექტურების საბჭო, რომლებიც საკონსულტაციო ორგანოებად იყო მიაზრებული, თუმცა შემდეგ მათ საკონტროლო ფუნქციებიც შეიძინეს და თანდათანობით ადმინისტრაციულ სასამართლოებში გარდაისახნენ. ასე შეიქმნა ადმინისტრაციული იუსტიცია, რომელმაც საერთო იურისდიქციის სასამართლოებისგან განცალკევებით სახელმწიფო ადმინისტრაციის ნაწილის სახე მიიღო. ამიტომაც მსჯელობენ საფრანგეთში სასამართლო ხელისუფლების თაობაზე ასე ცალსახად. სახელმწიფო საბჭოს წევრი რ. გაზიე თვლის, რომ „საფრანგეთში არასდროს დაბადებულა სასამართლო ხელისუფლება“, ხოლო ფრანგი მეცნიერები რ. ბური და პ. მინიარი ხაზგასმით აღიარებენ, რომ საფრანგეთში „სასამართლო ინსტიტუტი სარგებლობს განსაზღვრული უფლებამოსილებებით. უფლებამოსილებებით და არა ხელისუფლებით.¹ ბუნებრივია, პოლიტიკოსისა და მეცნიერების ასეთი გამონათქვამები მათ კრიტიკულ პოზიციას აფიქსირებს, მაგრამ ეს ისე არ უნდა გავი-

¹ Судебные системы западных государств, Под. ред. Туманова В. А., М., 1991, с. 160.

გოთ, რომ საფრანგეთის სახელისუფლებლო სამეულის ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტი აკლდეს. ავტორთა აზრი კვლავაც იმას ადასტურებს, რომ ხელისუფლება გაცილებით უფრო მეტია, ვიდრე უფლებამოსილებების მექანიკური ჯამი, თუნდაც ამ უფლებამოსილებების თვალსაზრისით.

სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის განსახორციელებლად საჭიროა სასამართლოების მიუკერძოებლობის პირობებში შექმნა. როგორც ე. აბროსიმოვა აღნიშნავს, ამ მიზნით საჭიროა საკანონმდებლო წესების შექმნა და შესაბამისი პრაქტიკის ჩამოყალიბება, რაც, თავისთავად, სამ განსაკუთრებულ მოთხოვნას უნდა ითვალისწინებდეს:

– მიუკერძოებლობის პრინციპის ფორმირება, ანუ აღიარება იმისა, რომ მართლმსაჯულების განხორციელებისას მოსამართლეები და სასამართლოები მხოლოდ კანონს უნდა ექვემდებარებოდნენ;

– მიუკერძოებლობის გარანტიების შექმნა, მათ შორის, საკანონმდებლო აკრძალვების ფორმირება სახელმწიფო ორგანოებისა და სხვა სუბიექტების მიმართ, სასამართლოების მიერ მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში მათი ჩაურევლობის შესახებ;

– სისხლისსამართლებრივ კანონმდებლობაში მართლმსაჯულების განხორციელებაში ჩარევისათვის პასუხისმგებლობის შესაბამისი სამართლებრივი ინსტიტუტების ფორმირება.¹

სასამართლო ხელისუფლებისათვის, ხელისუფლების დანაწილების არსი ხელისუფლების შტოთა ფუნქციონალური ნიშნით სპეციალიზაციაში გამოიხატება: საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლებათა დამოუკიდებლობა, ერთი მხრივ, მოწოდებულია, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მშვიდობიანი ურთიერთმიმართების პირობების დამკვიდრებით, მოხსნას წინააღმდეგობრივი ურთიერთობის საფრთხე; მეორე მხრივ დაიცვას ხელისუფლების შტოებს შორის წონასწორობა. ამ რთული ამოცანის შესრულებაში სასამართლო ხელისუფლების ფუნქციური როლი განსაკუთრებულია და მისი ქმედითობა მნიშვნელოვანწილად სწორედ სასამართლო ორგანოების მიუკერძოებლობაზეა დამოკიდებული.

ნებისმიერი ქვეყნის, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა, მისი მარეგულირებელი კანონმდებლობის ფარგლებ-

¹ Абросимова Е. Б., Независимость судебной власти // Судебная власть, Под ред. И. Л. Пеструхина, М., Проспект, 2003, с. 212.

ში, სისტემის სტრუქტურას, უფლებამოსილებების მოცულობაზე და ფუნქციების იურიდიულ ბუნებაზეა დამოკიდებული. აქ მთავარი არა მხოლოდ კანონდებული პირობებია, არამედ მათი დაცულობა, კონსტიტუციური და ფაქტობრივი გარანტიები, რათა თავიდან იქნეს აცილებული არსებული პრობლემები.

რაც შეეხება სასამართლო ხელისუფლების ორგანიზაციულ სტრუქტურას, როგორც აღვნიშნეთ, იგი, როგორც წესი, სხვადასხვა სპეციალიზაციისა და დონის სასამართლოებს არ კრავს ცენტრალიზებული იერარქიული კონსტრუქციის სახით. მათი სისტემური ერთიანობის ერთადერთი გამაერთიანებელი ფაქტორი ის პროცედურული მექანიზმია, რომელსაც სამართლის სამართლიანობის დაცვა აერთიანებს. სწორედ ეს არის სასამართლო ხელისუფლების თავისთავადი დამოუკიდებლობის დამცავი მახასიათებელი. რაც შეეხება მთლიანად სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობას, იგი სახელმწიფოებრივი მოწყობის კონსტიტუციურ არჩევანზე, ანუ ხელისუფლების დანაწილების მოქმედ სისტემაზეა დამოკიდებული, მაგრამ არა მხოლოდ. აქ უმთავრესი ის არის, თუ როგორ არის დაცული აღნიშნული სისტემა თავად კონსტიტუციის მიერ.

ყოველივე ზემოთ თქმულთან ერთად, სასამართლო ორგანოების დამოუკიდებლობას განაპირობებს მისი უფლებამოსილებების განსაკუთრებულობა და მისი ფუნქციების, სისტემის შიგნით ჩაკეტილი ბუნება. ერთი პრობლემა, რომელიც სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობას ექმნება, სასამართლო ორგანოების ფორმირების წესს უკავშირდება. სასამართლოთა დამოუკიდებლობის სამართლებრივი და რეალური გარანტია ხელისუფლების სხვა ორგანოებისაგან დაცული თვითმმართველობაა, ანუ თვითმმართველობის ორგანო, რომელიც მოსამართლეთა წარმომადგენლების ხმათა უმრავლესობით წყვეტს შიდასისტემური საკითხების კომპლექსს.

და კიდევ ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორის შესახებ. სასამართლო ხელისუფლების რეალური დამოუკიდებლობა მაშინ არის განმტკიცებული, როდესაც საბიუჯეტო და საკადრო საკითხებს თავად აკონტროლებს, ხოლო მოსამართლეთა ფაქტობრივი დამოუკიდებლობა დამოუკიდებელი და ავტორიტეტული სასამართლო ხელისუფლების არსებობის ძირითადი პირობაა, რა თქმა უნდა, კანონმდებლის მიერ მოსამართლის სტატუსის დაცულობის პირობებში.

თავი მეორე – სასამართლო ორგანოების სტატუსი სამართლებრივ სახელმწიფოში

2.1. სასამართლო ორგანოების დამოუკიდებლობის კონსტიტუციური საფუძვლები

სამართლებრივი სახელმწიფო, მისი უმნიშვნელოვანესი მახასიათებლების სახით, ისეთი სამართლებრივი კატეგორიების ჯგუფს ემყარება, როგორებიცაა შეკავება-გაწონასწორების მექანიზმით განმტკიცებული ხელისუფლების დანაწილების პრინციპი; სამართლის უზენაესობით განმტკიცებული სახელმწიფოს მართვის კანონიერება; კონსტიტუციური გარანტიებითა და სასამართლო დაცულობის მაღალი დონით განმტკიცებული ადამიანისა და მოქალაქის უფლებები და თავისუფლებები.

მოცემული კომპლექსის სახელმწიფო მოწყობის კონსტიტუციურ საფუძვლებთან ერთობლიობაში განხილვა, ცალსახად წარმოადგენს სასამართლო ხელისუფლების განსაკუთრებულ ადგილს სახელმწიფო ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში და საგანგებო როლს ნებისმიერ ქვეყანაში სამართლიანობის უზრუნველყოფის საქმეში. ყოველივე აღნიშნული სასამართლოების კომპეტენციურ და ფუნქციურ მრავალფეროვნებაზე მიგვანიშნებს, რაც სათანადოდ აისახება სასამართლო ხელისუფლების საქმიანობის მარეგულირებელ კანონმდებლობაში.

კონსტიტუციებში, სასამართლო ორგანოებს სხვადასხვა სახელების სპეციალური განყოფილებები ეძღვნება, კერძოდ, „სასამართლო ხელისუფლება“ (ავსტრია, ბელგია, ესპანეთი, იაპონია, საბერძნეთი, საფრანგეთი, საქართველო, უზბეკეთი), უფრო ზოგადად „მართლმსაჯულება“ (გერმანია, უკრაინა), უფრო მარტივად „სასამართლოები“ (ალბანეთი, ირლანდია, პორტუგალია) ან უბრალოდ „სასამართლო“ (ბელორუსია). საერთო მათ ისაა აქვთ, რომ კონსტიტუციებში, ძირითადად, სტატუსისა და უმთავრესი პრინციპების დადგენა-განსაზღვრა ხდება. ძალიან იშვიათია შემთხვევები, როდესაც კონსტიტუციაში აღწერილია სასამართლო დაწესებულებების სტრუქტურა ან კომპეტენცია (ესპანეთი, საბერძნეთი, სეიშელის კუნძულები). ამ დროს, მთელი რიგი ქვეყნების კონსტიტუციები განსაზღვრავენ სასამართლო ხელისუფლების ადგილს სახელისუფლებო ტრიადაში (გერმანია, ესპანეთი, იაპონია, პორტუგალია, საფრანგეთი).

სასამართლო ხელისუფლება სახელმწიფო საქმიანობის ისეთ სფეროს მოიცავს, როგორც მართლმსაჯულების განხორციელება. ნებისმიერი ქვეყნის ძირითადი კანონი – კონსტიტუცია განსაზღვრავს რა სასამართლო ხელისუფლების ადგილს ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში, სასამართლო ორგანოების კომპეტენციის განმაპირობებელი პრინციპების დადგენისას, ერთი მხრივ, აქტიურად იყენებს (განსაკუთრებით ახალი დემოკრატიის მშენებელ ქვეყნებში) საერთაშორისო ორგანიზაციების ხელშეკრულებებსა და რეკომენდაციებში მოცემულ სასამართლო ორგანოების თავისუფლებებისა და დამოუკიდებლობის განმსაზღვრელ ნორმათა სისტემას; მეორე მხრივ, კონსტიტუციით დადგენილი პრინციპები ქმნიან სასამართლო ხელისუფლებისა და მისი ორგანოების საქმიანობის მარეგულირებელი ორგანული და მიმდინარე კანონმდებლობის ჩარჩო პირობებს.

ქვეყნების უმრავლესობაში, როგორც წესი, ასეთი კანონების ორი ჯგუფი მოქმედებს. პირველი ჯგუფი აერთიანებს კანონებს მთლიანობაში სასამართლო სისტემის და მისი ცალკეული სტრუქტურების მოწყობის შესახებ, იქნება ეს კანონები უზენაესი სასამართლოს, საერთო, ადმინისტრაციული, საარბიტრაჟო, თუ სხვა ნაირსახეობების სასამართლოების შესახებ. ამ ჯგუფის კანონებით რეგულირდება, აგრეთვე სასამართლო მმართველობის და პროკურატურის ორგანოების საქმიანობის საკითხები. კანონების მეორე ჯგუფი ეძღვნება მოსამართლეთა სტატუსს, მათი საქმიანობის სოციალურ და მატერიალურ გარანტიებს, დამოუკიდებლობასა და ხელშეუხებლობას, აგრეთვე მათი თანამდებობაზე დანიშვნის, პასუხისმგებლობისა და თანამდებობიდან განთავისუფლების წესებს.

დამოუკიდებლობის პრინციპი – სამართლიანი მართლმსაჯულების საფუძველია, იგი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იმიცომიქნს, რომ სამართლებრივ სახელმწიფოში სწორედ მასში ხდება ხელისუფლების დანაწილების კონცენტრირება. დამოუკიდებელი სასამართლო ხელისუფლების, როგორც ადამიანის ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების დამცველი უმთავრესი მექანიზმის მოქმედება, რეალური კონსტიტუციის არსებობა და სამართლის უზენაესობის იდეის ცხოვრებაში გატარება გამოდის განსაკუთრებული მნიშვნელობის ქვაკუთხედად, რომელიც საფუძველად უდევს ნებისმიერ დემოკრატიულ სახელმწიფოს.¹ ჩვენი აზრით ე. აბრო-

¹ Абросимова Е. Б., Некоторые принципы организации и деятельности судебной власти // Судебная власть, Под. ред. И. Л. Петрухина, М., Проспект, 2003, с. 240.

სიმოვა აბსოლუტურად მართალია თავის არგუმენტებში, მაგრამ მათი რეალიზაცია ასე მარტივი ნამდვილად არ არის.

სხვათა შორის, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის პრინციპს, კონსტიტუციურად, როგორც წესი, ყველა სახელმწიფოები აღიარებენ, ხშირად დემოკრატიულობით არც თუ გამორჩეული სახელმწიფოებიც (ბელორუსია, ვიეტნამი, მოსამბიკი, ყაზახეთი, ჩინეთი). ამ დროს, თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოების კონსტიტუციები ასეთ დეკლარაციას ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების რეალიზაციაზე მიმართული ნორმათა სისტემითაც განამტკიცებენ, როცა, პირველ რიგში, ისეთ ფუნდამენტურ უფლებას აღიარებენ როგორიცაა ადამიანის სასამართლო დაცვა და იმედგარეულად, მის მიმართ ნებისმიერი თვითნებური გამოვლინებისას საერთოდ გამორიცხავენ უარს მართლმსაჯულებაზე (ესპანეთი, იაპონია, იტალია).

თანამედროვე სახელმწიფოების კონსტიტუციებში დადგენილია, რომ მართლმსაჯულება ხორციელდება მხოლოდ სასამართლოს მიერ და დაფიქსირებულია მოთხოვნა იმის თაობაზე, რომ მართლმსაჯულება უნდა განხორციელდეს კონსტიტუციური დანაწესით შექმნილი სასამართლოს მიერ. სამართლის უზენაესობის იდეის ცხოვრებაში გატარება, მოქმედი კონსტიტუციების ტრაფარეტულ მოთხოვნად იქცევა, თუ ზემოთ აღნიშნული და ბევრი სხვა დეკლარაცია კონსტიტუციური ნორმით არ არის გამაგრებული. ზოგიერთი ქვეყნების კონსტიტუციებში ყველა მოცემული იდეაა აღიარებული (ესპანეთი, იაპონია, იტალია და სხვა), მაგრამ „რეალური კონსტიტუციისთვის“ მხოლოდ ეს არ არის საკმარისი. აღნიშნული ქვეყნების მაგალითზე, იგი რეალიზაციის ნაწილში თავად კონსტიტუციური გარანტიების ძალით გახდა რეალური.

სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა სასამართლოთა ავტონომიური ბუნებით არის დაცული, ვინაიდან ავტონომიურია ყველა სახის სასამართლო სისტემა, ისევე, როგორც მის შემადგენლობაში არსებული ყველა დონის სასამართლო. ეს კი იმ პრინციპით არის გარანტირებული, რომ საერთო სამართლის ქვეყნების სასამართლო ორგანოების სისტემაში სასამართლო პრეცედენტების გარდა, უმაღლეს სასამართლოს უფლება არა აქვს დაადგინოს საერთო წესები (გამონაკლისია ინდოეთის უმაღლესი სასამართლო), გამოსცეს ნორმატიული აქტები.

კონსტიტუციურადვე წყდება სასამართლოთა რეალური დამოუკიდებლობისათვის ისეთი უმნიშვნელოვანესი საკითხი, როგორცაა სასამართლო ხელისუფლებისა და ცალკეული სისტემების თვითმმართველობის ორგანოების შექმნა. ასეთი ორგანოები, როგორც წესი, იქმნება სხვადასხვა დასახელებით, მაგრამ ერთგვაროვანი ფუნქციით, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ მხოლოდ მათ შეუძლიათ გადაწყვიტონ მოსამართლეთა გადაადგილებისა და დაწინაურების, მათი განთავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის საკითხები. საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოები, როგორც წესი, აღნიშნული საკითხების გადაწყვეტაში არ მონაწილეობენ, თუმცა მათ შეუძლიათ აირჩიონ ან დანიშნონ სხვადასხვა დონის სასამართლოთა მოსამართლეები. მაგალითად, აშშ-ში უსენაესი სასამართლოს მოსამართლეს ნიშნავს პრეზიდენტი სენატის თანხმობით, ხოლო იაპონიაში იმპერატორი, მინისტრთა კაბინეტის წარდგინებით, ნიშნავს მთავარ მოსამართლეს, სხვა მოსამართლეებს კი თავად მინისტრთა კაბინეტი ნიშნავს.

კონსტიტუციური პრინციპების ერთობლიობა, სასამართლო ხელისუფლებას სახელმწიფო ხელისუფლების ტოლფასოვანი შტოს სახით ამკვიდრებს, რაც რიგი ისეთი ნიშნებით ხასიათდება, რომელიც მის დამოუკიდებლობას უსვამს ხაზს:

- პირველ რიგში, ეს არის სასამართლო ხელისუფლების განსაკუთრებულობა, რაც იმაში გამოიხატება, რომ მას ხელისუფლების სხვა შტოებთან ფუნქციური გადაკვეთის წერტილები არა აქვს;

- ნებისმიერი სასამართლოს მიერ, თავისი კომპეტენციის ფარგლებში მიღებული გადაწყვეტილება, სავალდებულოა ნებისმიერი სახელმწიფო ორგანოს, თანამდებობის პირისა და მოქალაქისათვის;

- სასამართლო ხელისუფლება გამოირჩევა მისი ხელისუფლების განმახორციელებელი ორგანოების - სასამართლოებისა და თანამდებობის პირების - მოსამართლეების ერთიანი სტატუსით.

„სასამართლო ხელისუფლების“ ოფიციალური ტერმინოლოგიური კონსტიტუციური აღიარება და გაფორმება პირველი დაწერილი, დღეს მოქმედი აშშ-ის კონსტიტუციით მოხდა 1787 წელს. მას შემდეგ სასამართლო ხელისუფლება, თავისთავად, დემოკრატიული საზოგადოების საფუძველს წარმოადგენს, საზოგადოებისა, რომელშიც მოქალაქეები და მთავრობა კანონს

ემორჩილებიან. დროთა განმავლობაში, მართლმსაჯულების პრობლემები კონსტიტუციონალიზმის ყურადღების ცენტრში მოექცა და სასამართლო ორგანოების ორგანიზაციისა და საქმიანობის განმსაზღვრელმა პრინციპებმა იმრავლა და კუთვნილი ადგილი დაიკავა დემოკრატიული სამართლებრივი სახელმწიფოების კონსტიტუციებში.

დღეს, სასამართლო ორგანოების სტატუსს კონსტიტუციური პრინციპების სამი ჯგუფი განსაზღვრავს:

- ეს არის სახელმწიფო მოწყობის კონსტიტუციური პრინციპები;
- ეს არის ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვაზე მიმართული კონსტიტუციური პრინციპები;
- ეს არის სასამართლო ორგანოების სისტემებისგან შემდგარი, სასამართლო ხელისუფლების კონსტრუქციის განმსაზღვრელი და საქმიანობის წარმმართველი ზოგადი პრინციპები.

სახელმწიფო მოწყობის უმთავრესი კონსტიტუციური პრინციპი სახელისუფლებო ორგანოების გაწონასწორებული სისტემის ორგანიზაცია, რომელშიც განსაზღვრულია სასამართლო ხელისუფლების ადგილი და ფუნქციური როლი. ხელისუფლების შტოების ურთიერთობის კონტურებს განსაზღვრავს ყველა დემოკრატიული სახელმწიფოს უმთავრესი – ხელისუფლების დანაწილების კონსტიტუციური პრინციპი, რომელიც თავის ასახვას ჰპოვებს ხელისუფლების განხორციელების მექანიზმში. რაც უფრო მაღალია დემოკრატიზმის ხარისხი ქვეყანაში, მით უფრო მეტი სპეციფიურობითა და განსაკუთრებულობით გამოირჩევა ხელისუფლების დანაწილება, ცხადია, ხელისუფლების შტოთა შორის წონასწორობისა და ურთიერთქმედების დემოკრატიული ფორმებით. პირიქით, სახელმწიფოებში, სადაც ავტორიტარიზმი ზეობს, როგორადაც არ უნდა იყოს გაწერილი კონსტიტუციაში ხელისუფლების დანაწილების ფარგლებში მოქმედი შეკავება-გაწონასწორების მექანიზმი, ყველაფერი ეს ფიქციაა და არ შეიძლება ხელისუფლების შტოებს შორის წონასწორობის გარანტიას ქმნიდეს.

სწორედ რეალობა იძლევა იმის საშუალებას, რომ თვალნათლივ მაგალითებზე, კონსტიტუციური ნორმების, მათი მოქმედების რეალობასთან შედარებით წარმოვაჩინოთ კონსტიტუციური სამართლის პრაქტიკაში არსებული ფაქტობრივი მდგომარეობა: პრინციპი ერთია, ხოლო მისი რეალიზაციის ხერხები და შედეგები განსხვავებული. ნიშნად აშშ-ის კონსტიტუციაა, რომელიც არ აღიარებს ხელისუფლების დანაწილების პრინციპს, მაგრამ კონსტიტუციაშივე ჩადებული შეკავება-გაწონას-

წორების მექანიზმი იცავს იდეალურ წონასწორობას ხელისუფლების შტოებს შორის.

ხელისუფლების დანაწილება და მის შტოებს შორის წონასწორობის შენარჩუნება, პრობლემატურ სახეს ღებულობს პოსტ-საბჭოთა რესპუბლიკებისათვის. ნაშრომის პირველი თავის პირველ ქვეთავში მოხსენებული სუპერსაპრეზიდენტო რესპუბლიკების კონსტიტუციები, ამ თვალსაზრისით, ფორმულების მრავალფეროვნებით ხასიათდება: უზბეკეთის კონსტიტუცია (მუხლი 11), უზბეკეთის კონსტიტუცია (მუხლი 7, პუნქტი IV) და ყირგიზეთის კონსტიტუცია (მუხლი 7, პუნქტი 1), დამატებით – ხელისუფლების შტოების ურთიერთქმედებაზე მიანიშნებენ; ბელარუსიის კონსტიტუცია (მუხლი 6), თურქმენეთის კონსტიტუცია (მუხლი 4), და ყირგიზეთის კონსტიტუცია (მუხლი 3, პუნქტი 4) ხელისუფლების დანაწილების პრინციპს იმით ამაგრებენ, რომ ურთიერთქმედების ნაცვლად, ხელისუფლების შტოებს ძალიან მარტივად და პირდაპირ რთავენ წონასწორობის დამცავ მექანიზმში, როცა ისინი „აკაევენ და აწონასწორებენ ერთმანეთს“. ყველაზე მნიშვნელოვანი მთელ ამ ჩამონათვალში, ფორმულების მრავალფეროვნების პირობებში, მთავარი ხელისუფლების დანაწილების პრინციპისადმი ერთგვაროვანი დამოკიდებულებაა, რაც იმის ნიშნულია, რომ პრინციპის დეკლარირება ერთია, ხოლო მისი ქმედითობის დაცვა – მეორე.

აშშ-სგან განსხვავებით, ზემოთ აღნიშნულ შემთხვევებში, დასახელებული ქვეყნების კონსტიტუციები განსხვავებული ფორმულებით ახდენენ ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის დეკლარირებას, მაგრამ პრაქტიკულად ბევრი საერთო აქვთ: პირველ რიგში, სწორედ ის, რომ პრინციპი კონსტიტუციურად არის დეკლარირებული, პრაქტიკულად კი შტოებს შორის ურთიერთქმედებას სახელმწიფოს მეთაური აბალანსებს – პირადი შეხედულებების მიხედვით. გამოდის, რომ აღნიშნულ ქვეყნებს არა აქვთ რეალური კონსტიტუცია, ხოლო ფაქტობრივი კონსტიტუცია პრეზიდენტების მართვის პულტია.

სასამართლო ორგანოების სტატუსს მრავალფეროვნებას მატებს ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვაზე მიმართული შემდეგი კონსტიტუციური პრინციპები:

– ყოველ ადამიანს აქვს უფლება მოითხოვს მისი საქმის განხილვა დამოუკიდებელი, სამართლიანი და კომპეტენტური სასამართლოს მიერ, ანუ გამოიყენოს პრინციპი – არავის არ შეიძლება უარი ეთქვას მართლმსაჯულებაზე;

– ყოველ ბრალდებულს აქვს უფლება დაცვაზე;
– არავინ არ შეიძლება ცნობილ იქნეს დამნაშავედ სამართალდარღვევის ფაქტის ჩადენაში, თუ მისი ბრალი დადგენილი და დადასტურებული არ არის კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს განაჩენით (უდანაშაულობის პრესუმფიცია);

– კანონს, რომელიც ადგენს ან ამკაცრებს სასჯელს, უკუქცევის ძალა არა აქვს;

– კანონს, რომელიც ათავისუფლებს სასამართლო დეენისგან ან ამსუბუქებს სასჯელს, უკუქცევის ძალა აქვს.

განხილულ პრინციპებთან ერთად, სასამართლო ორგანოების სისტემაზე სრულ წარმოდგენას ქმნის მისი კონსტიტუქციის განმსაზღვრელი და საქმიანობის წარმმართველი პრინციპები. სასაზღვარგარეთის ქვეყნების კონსტიტუციები ადგენენ სასამართლო ხელისუფლების შემადგენელი საერთო იურისდიქციისა და რიგი სპეციალური სასამართლოების საჭირო სახეობებს, განსაზღვრავენ მათი ორგანიზაციის საფუძვლებს და სასამართლო ხელისუფლების განხორციელების ფორმების ფუძემდებლურ პრინციპებს.

სასამართლო ხელისუფლების საქმიანობის წარმმართველი ზოგადი კონსტიტუციური პრინციპებია:

– მართლმსაჯულების განხორციელება მხოლოდ სასამართლოების მიერ;

– მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა და მათი მორჩილება მხოლოდ კონსტიტუციისა და კანონებისადმი;

– სასამართლოში მიმართვის თავისუფლება;

– მრავალი ქვეყნისთვის დამახასიათებელი მართლმსაჯულების განხორციელების კოლეგიური ფორმა, ზოგიერთი გამონაკლისებით ამ პრინციპიდან;

– სასამართლოში საქმეთა განხილვა ღიად, საჯაროდ და შეჯიბრებითობის პროცედურის საფუძველზე;

– სასამართლო პროცესის წარმოება მხოლოდ იმ ენაზე, რომელიც გასაგებია მხარეებისთვის, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში, სახელმწიფოს ხარჯზე მათი უზრუნველყოფა თარჯიმნით;

– სასამართლო გადაწყვეტილების გასაჩივრებისა და გადასინჯვის შესაძლებლობა;

– სასამართლო შეცდომის შემთხვევაში სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის პრინციპი.

მოქმედ კონსტიტუციებში, როგორც წესი, განხილულია უმაღლესი სასამართლოები, რომლებიც თაოსნობენ სასამართ-

ლო სისტემას, იშვიათად არის მითითება რა ინსტანციებისგან შედგება მისი იერარქიული სტრუქტურა. ყველაფერი კონსტიტუციის ბლანკეტური ნორმის დონეზეა გადაწყვეტილი იმის თაობაზე, რომ ქვემდგომი სასამართლოები იქმნება კანონით (აშშ, იაპონია და სხვა).

შეიძლება გამოეყოთ სასამართლო სასტემის მოწყობის სამი მოდელი. მთელ რიგ ქვეყნებში მოქმედებს ერთიანი, განუყოფელი სასამართლო ორგანოების სამი სისტემა. პირველი მოდელი სწორედ საერთო იურისდიქციის სასამართლოებს მიიცავს (იაპონია, ნიდერლანდები, შვედეთი, ჩინეთი და სხვა), რომლებიც ყველა ძირითადი სახის სასამართლო საქმეებს განიხილავს. საერთო სასამართლოების სისტემას აქვს სამსაფეხურიანი (ბულგარეთი, სომხეთი, უნგრეთი, ყაზახეთი), ცალკეულ ქვეყნებში ოთხსაფეხურიანი (იტალია, ლიტვა, საფრანგეთი) იერარქიული სტრუქტურა. მათი ქვედა დონე პირველი ინსტანციის სასამართლოებია, რომლებიც საქმეების ძირითად მასას განიხილავენ. შემდეგი ინსტანცია – სააპელაციო სასამართლოებია, რომლებიც გარდა იმისა, რომ მის ოლქში შემავალი პირველი ინსტანციის სასამართლოების გადაწყვეტილებებზე საჩივრებს განიხილავენ, მათ განხილვას ექვემდებარება კანონით მის კომპეტენციაში შემავალი რთული საქმეებიც. ზედა დონეს უმაღლესი სასამართლოები შეადგენენ, რომლებიც ფუნქციით საკასაციო სასამართლოს წარმოადგენენ და ქვემდგომი სასამართლოების გადაწყვეტილებებს, სამართლებრივი ნორმების გამოყენების სისწორის მიზნით, საკასაციო წესით ამოწმებენ. ზოგიერთი მათგანი, ამას გარდა, განსაკუთრებულ მნიშვნელობის საქმეებს პირველი ინსტანციითაც განიხილავს. მიუხედავად იმისა, რომ მოცემული მოდელი ყოვლისმომცველ სახეს ღებულობს, ამ დროს, ცალკეულ ქვეყნებში მათ გვერდით იქმნება არასრულწლოვანთა საქმეების, საპატენტო, საგადასახადო და სხვა სპეციალიზებული სასამართლოები.

მეორე მოდელიც განუყოფელი ერთიანი სასამართლო ორგანოების სისტემის ნაირსახეობაა, რომელიც ფედერაციული მოწყობის სახელმწიფოებში მოქმედებს, როდესაც ქვეყანაში ერთდროულად პირველი მოდელის მსგავსი ორი დამოუკიდებელი სასამართლო სისტემა ფუნქციონირებს: ერთი მათგანი ფედერალური სასამართლო სისტემაა, ხოლო მეორე ფედერაციის სუბიექტის, აშშ-ის მაგალითზე ყოველი შტატის სასამართლო სისტემა. მათი კომპეტენცია, ძირითადად, იმით განსხვავდება, რომ პირველ შემთ-

ხევეაში, ფედერალური კანონმდებლობა, ხოლო მეორე შემთხვევაში შტატის სამართლის ნორმა გამოიყენება მოცემულ საქმეში. ამის მიუხედავად, ამ ორი სასამართლო სისტემის კომპეტენცია ერთმანეთში იკვეთება, რაც გარკვეულ სირთულეებს ქმნის.

ფედერალური სასამართლოების მოწყობა გარკვეული სხვადასხვაობით ხასიათდება: ამერიკულის მსგავსი სისტემა მოქმედებს ავსტრალიასა და მექსიკაში. მაგრამ სასამართლოების ფედერალური მოწყობა ყოველთვის არ ითვალისწინებს ფედერალური და ფედერაციის სუბიექტების სასამართლო სისტემების თანაარსებობას. ავსტრალიასა და გერმანიაში, ფედერალური და მიწების სასამართლოები ერთიან ცენტრალიზებულ სისტემას ქმნიან და ეს მაშინ, როცა გერმანიაში მრავალსახა სპეციალიზებული სასამართლო სისტემა მოქმედებს.

სასამართლო სისტემის მოწყობის მესამე მოდელი იმით გამოირჩევა, რომ საერთო სასამართლოების სისტემასთან ერთად, მთელ რიგ ქვეყნებში, დამოუკიდებელი სპეციალიზებული სასამართლოების სისტემა მოქმედებს. ამ შემთხვევაში ეროვნული სასამართლო სისტემა რამდენიმე განსხვავებულ კომპეტენციის ქვესისტემისგან შედგება. მართალია, მათი არსებობა ერთგვარად ავიწროებს საერთო სასამართლოების კომპეტენციას, მაგრამ, მთლიანობაში, ასეთი მრავალეფემენტანი სასამართლო სისტემის პირობებში იგი მაინც ინარჩუნებს მოთავე პოზიციას. მესამე მოდელის სასამართლო სისტემა მოქმედებს კონტინენტური სამართლის ქვეყნებში (გერმანია, იტალია, საფრანგეთი და სხვა).

სასამართლო სისტემის დამოუკიდებლობა და მთლიანად სისტემის სტაბილური მდგომარეობა კანონმდებლობის სიმყარეზეა დამოკიდებული. ცალკეულ ქვეყნებში საკანონმდებლო ორგანოები ერთხელ და სამუდამოდ შეიმუშავებენ სასამართლო ხელისუფლების მოწყობის ძირითად პრინციპებს, ხოლო შესწორებები მათ სრულყოფაზეა მიმართული და არა პრინციპულ ცვლილებებზე. სტაბილურ დემოკრატიულ ქვეყნებს სტაბილური სასამართლო კანონმდებლობა აქვთ გარანტად. მაგალითად, აშშ-ის სასამართლო სისტემა 1783 წელს სასამართლო მოწყობის შესახებ მიღებული აქტის ბაზაზე შექმნილი. გერმანიაში ასეთი საბაზო აქტი მიღებულ იქნა 1877 წელს, ხოლო იტალიაში 1941 წელს. საფრანგეთში მოსამართლეობა სტატუსი განისაზღვრა 1958 წელს. ფაქტობრივად, მოქმედ კონსტიტუციასთან თითქმის ერთდროულად მიღებული კანონით მაგისტრატურის შესახებ.

სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის დაცვის თვალსაზრისით გარკვეული პრობლემებიც არსებობს. კერძოდ, სასამართლოთა დამოუკიდებლობას მნიშვნელოვან პრობლემას უქმნის მათი რესურსული უზრუნველყოფის საკითხების მოგვარების თავისებური ფორმა. მთელ რიგ ქვეყნებში სასამართლო ორგანოების იუსტიციის სამინისტროებსე გარკვეული მიზმა, არა მხოლოდ ადმინისტრაციული ქვემდებარეობის თვალსაზრისით აყენებს კითხვის ქვეშ მათ დამოუკიდებლობას, არამედ იმიტაც, რომ სასამართლო ორგანოები აღმასრულებელ ხელისუფლებაზე ხდება დამოკიდებული რესურსული უზრუნველყოფის საქმეში, და არა მხოლოდ მატერიალური, არამედ საკადრო რესურსების ნაწილშიც. თუმცა, თქმული არ ღებულობს საყოველთაო პრობლემის სახეს. მაგალითად, გერმანიასა და საფრანგეთში სასამართლოების ასეთივე დამოკიდებულება პროფილურ სამინისტროებთან პრობლემას არ ქმნის. როგორც ჩანს, აქ ძირითად პრინციპად დამოუკიდებლობაა მიჩნეული და არა რესურსული დამოკიდებულება, ვისი გადასაწყვეტიც არ უნდა იყოს მათი მოგვარება. ჩვენი აზრით, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის საგარანტიოდ, მიზანშეწონილი იქნება, რესურსული უზრუნველყოფის საკითხებიც კონსტიტუციური რეგულირების საგანი გამხდარიყო.

2.2. სასამართლოს დამოუკიდებლობა საერთაშორისო სამართლის მიხედვით

საკონსტიტუციო სამართლის წყაროთა სისტემაში სულ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და საერთაშორისო სამართლის აქტების გავლენა ცალკეული ქვეყნების ეროვნულ კანონმდებლობაზე. საერთაშორისო ხელშეკრულებები, თუ საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ აღიარებულ საერთაშორისო კონვენციებზე და პაქტებზე სახელმწიფოთა ერთობით აღიარებული სამართლებრივი აქტები, მათი გათვალისწინების სავალდებულო ხასიათისას, აქტიურად იჭრება მსოფლიოს ქვეყნების ეროვნულ სამართლებრივ სისტემაში. ამდენად, კონსტიტუციური სამართლის წყაროთა სისტემაში არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება საერთაშორისო სამართლებრივ აქტებთან ეროვნული კანონმდებლობის ჰარმონიზაციას.

კონსტიტუციონალიზმში, დემოკრატიული სამართლებრივი სახელმწიფოების ფორმირებისა და მშენებლობის მიზანმიმარ-

თუღი პროცესის სწორი ორიენტირების მნიშვნელობას იძენენ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციისა და ევროსაბჭოს მთელი რიგი აქტები, იქნება ეს ხელშეკრულება თუ პაქტი, კონვენცია თუ დეკლარაცია, რეკომენდაცია თუ ახსნა-განმარტებითი მემორანდუმი. ახალი თაობის კონსტიტუციების დიდმა ნაწილმა პირდაპირ შეისისხლხორცა ამ აქტებში აღიარებული ძირითადი პრინციპები, ხოლო სხვა შემთხვევაში საერთაშორისო აქტების მოთხოვნათა გაუღენამ განაპირობა მათ მიმართ ეროვნულ კანონმდებლობათა შემდგომი ჰარმონიზაციის პროცესი.

ყოველ საერთაშორისო აქტს კონკრეტული დატვირთვა აქვს და თემატური თუ საგნობრივი ამოცანის სამართლებრივ მოწესრიგებას ემსახურება. ჩვენი მიზანია იმ საერთაშორისო აქტების განხილვა, რომლებიც სასამართლო ორგანოებისთვის დამოუკიდებლობის საგარანტიო სივრცის ფორმირებაზეა მიმართული, მაგრამ ჩვენ არ ვაპირებთ მათი შინაარსის განყენებით, ცალსახა განხილვას. ჩვენი სამეცნიერო გამოკვლევის თემასთან დაკავშირებული ფუძემდებლური პრინციპების დამდგენი სრული გააზრების თვალსაზრისით, საინტერესო უნდა იყოს სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის მრავალსაქმიანი პრობლემატიკის რამდენიმე წყაროს კომპლექსურ ერთიანობაში განხილვა. მიგვაჩნია, რომ საერთაშორისო სამართლის წყაროების ასეთი მეთოდით ჩამოყალიბებული სტრუქტურა სრულ წარმოდგენას შეგვიქმნის არსებული პრობლემების შესაძლო მოგვარების გზების თაობაზე.

სასამართლოთა დამოუკიდებლობის განმსაზღვრელი, ჩვენი მსჯელობის საფუძვლად შერჩეული არგუმენტები, სასამართლო ორგანოების საქმიანობასთან დაკავშირებულ ოთხ მნიშვნელოვან საერთაშორისო აქტს ემყარება. ესენია, მსოფლიო ქვეყნებისათვის სახელმძღვანელო, გაეროს მიერ მიღებული სასამართლოს დამოუკიდებლობის ძირითადი პრინციპები; ევროპული კონტინენტის სახელმწიფოთათვის სახელმძღვანელო აქტების მთელი პაკეტი; ევროპის ქარტია მოსამართლეთა სტატუტის შესახებ; მოსამართლეთა სტატუტის შესახებ ევროპის ქარტიის ახსნა-განმარტებითი მემორანდუმი; ევროსაბჭოს შინისტრთა კომიტეტის მიერ მიღებული რეკომენდაცია მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის, ეფექტურობისა და როლის შესახებ.

ჩვენი განსახილველი ნაშრომის თემის ინტერესების გათვალისწინებით, აღნიშნულ აქტებში მოსამართლეობის კანდიდატების მოძიების, შერჩევის წესის, მათი მომზადების, კვალიფიკაცი-

ისა და მსახურობის პირობებზე გავამახვილებთ ყურადღებას. ამასთან, მათ კონტექსტში განვიხილავთ მოსამართლეთა პასუხისმგებლობის საკითხებს, თვით სამსახურებრივი ვადის შეწყვეტამდე და შეეცებით მოსამართლეთა პროფესიონალური და სხვა სასოგადოებრივი გაერთიანებების უფლება-მოვალეობების თაობაზე მოცემულ აქტებში დადგენილ მთელ რიგ აქტუალურ მოსაზრებებს.

1985 წლის 26 აგვისტოდან 6 სექტემბრამდე მილანში ჩატარდა გაეროს დანაშაულის თავიდან აცილების და სამართალდამრღვევთა მიმართ მოპყრობის შესახებ მეშვიდე კონგრესი, რომელმაც მიიღო „სასამართლო ორგანოების დამოუკიდებლობის ძირითადი პრინციპები“. მოგვიანებით, იმავე წლის 13 დეკემბერს გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ 40/146 რეზოლუციით მოიწონა ისინი და რჩევა მისცა წევრი სახელმწიფოების მთავრობებს, რათა დაეცვათ მოცემული პრინციპები და გამოეყენებინათ ისინი საკანონმდებლო საქმიანობაში. გაეროს გენერალური ასამბლეის რეზოლუციაში დასახელებული პრინციპებიდან, პირველ რიგში იმ სამ უმთავრეს პრინციპს გამოვეყოფთ, რომლებზეც სახელმწიფო ხელისუფლების სხვა შტოების ყურადღება გამახვილდა:

- სასამართლო ორგანოების დამოუკიდებლობის განმტკიცება ქვეყნის კონსტიტუციასა და კანონში;

- საქმეთა განხილვა კანონის შესაბამისად, სხვა მხრიდან ყოველგვარი შეზღუდვების, ზეწოლისა და გავლენის გარეშე;

- სასამართლო გადაწყვეტილებათა სახელმწიფო ხელისუფლების რომელიმე სხვა ორგანოების მიერ გადახედვის აკრძალვა.¹

აღნიშნული უმთავრესი პრინციპების შინაარსში და მათ მიღმა გაეროს მოცემულ აქტში ბევრი ისეთი სტრატეგიული პრინციპია ხაზგასმული, რომლებიც დასახელებული სხვა აქტების ყურადღების ცენტრშიც აღმოჩნდა. პირველ რიგში ეს ეხება მოსამართლეობის კანდიდატების შერჩევის წესს, მათ მომზადებას მოსამართლეობისათვის და მოსამართლეთა კვალიფიკაციას.

გაეროს მიერ განსაზღვრული დამოუკიდებლობის ძირითადი პრინციპები განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს მოსამართლეთა კვალიფიკაციის პრობლემებს და ამ ჭრილში განიხილავს მათი შერჩევის წესს და მომზადების საკითხებს. ძირითად პრინ-

¹ სასამართლოს დამოუკიდებლობის ძირითადი პრინციპები // სამართლიანი სასამართლოს უფლება, საერთაშორისო აქტების კრებული, თბილისი, საია, 2001, გვ. 12-17.

ციპებში ხაზგასმულია, რომ მოსამართლედ შერჩეული პირები უნდა იყვნენ ღირსებისა და სათანადო შესაძლებლობის ადამიანები, რომლებსაც სამართლის დარგში ექნებათ მიღებული შესაბამისი მომზადება და კვალიფიკაცია. ამასთან, მოსამართლეთა შერჩევის მეთოდი უნდა იძლეოდეს მოსამართლეთა არასწორი მოტივებით დანიშვნისგან თავდაცვის საშუალებას. სასამართლოს დამოუკიდებლობის ძირითადი პრინციპები მკაფიოდ გამოხატავს თავის დამოკიდებულებას დისკრიმინაციის პრობლემებთან და აღნიშნავს, რომ მოსამართლეთა შერჩევისას დაუშვებელია დისკრიმინაცია რასის, კანის ფერის, სქესის, რელიგიის, პოლიტიკური ან სხვა შეხედულებების, ეროვნული ან სოციალური წარმომადგენლობის, ქონებრივი ცენზის ან წარმოშობის გამო, გარდა იმ მოთხოვნებისა, რომ მოსამართლეობის კანდიდატი ქვეყნის მოქალაქე უნდა იყოს, რაც დისკრიმინაციად არ განიხილება.¹

ევროსაბჭოს მიერ მიღებული ევროპული ქარტია მოსამართლეთა სტატუტის შესახებ, დეტალებში განსაზღვრავს სასამართლო ხელისუფლების ორგანიზაციის უმთავრეს საკითხებს. ჩვენ, განსახილველი თემის ინტერესების გათვალისწინებით, ზოგიერთ ზოგად პრინციპს განვიხილავთ. მოსამართლეთა კვალიფიკაციის საკითხთან დაკავშირებით მოსამართლეთა სტატუტი მისნად ისახავს კომპეტენტურობის, დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველყოფას, რასაც ყველა პირი კანონიერად მოქალაქის სასამართლოებისა და ყოველი მოსამართლისაგან, რომელსაც ეკისრება მისი უფლებების დაცვა.²

ევროპული ქარტიის მოთხოვნებიდან გამომდინარე, მოსამართლემ თავი უნდა შეიკავოს ნებისმიერი მოქმედებისგან, რომელმაც შეიძლება ოდნავადაც შეარყიოს მისი მიუკერძოებლობისა და დამოუკიდებლობისადმი ნდობა. ამახილებს რა ყურადღებას ნდობის მნიშვნელოვან შერყევავზე, ქარტია იძლევა საშუალებას გამოირიცხოს დიდი სიმკაცრე, რომელმაც შეიძლება საზოგადოებისგან და სამოქალაქო საქმიანობისგან მოსამართლის იზოლაცია გამოიწვიოს.

მოსამართლეთა სტატუტის შესახებ ევროპის ქარტიის ახსნა-განმარტებითი მემორანდუმი, სასამართლო ორგანოების დაცვის

¹ იქვე, გვ. 15.

² ევროპის ქარტია მოსამართლეთა სტატუტის შესახებ // სამართლიანი სასამართლოს უფლება, საერთაშორისო აქტების კრებული, თბილისი, საია, 2001. გვ. 25-32.

ქვეშ მოქცეული პირების პოზიციიდან გამომდინარე. განმარტავს მოთხოვნებს მოსამართლეთა კვალიფიკაციის თაობაზე. აქ განმარტებულია, რომ ქარტია არის არა საბოლოო წერტილი, არამედ უზრუნველყოფის საშუალებაა იმისა, რომ პირებს, რომელთა უფლებებიც უნდა დაიცვან სასამართლოებმა და მოსამართლეებმა, პქონდეთ აღნიშნული დაცვის ეფექტურობის გარანტია. პირთა უფლებების დაცვის გარანტიები უზრუნველყოფილია სასამართლო ხელისუფლების კომპეტენტურობის, უნარიანობის, დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის გაგებით.

აქვე ხაზგასმულია მოცემული ცნებების პოზიტიური და ნეგატიური ხასიათი: პირველი იმ გაგებით მართლდება, რომ მათი გარანტირება უნდა მოხდეს მოსამართლეთა სტატუტით, მეორე კი იმ გაგებით აიხსნება, რომ სტატუტი არ უნდა შეიცავდეს ისეთ ელემენტს, რომელიც უარყოფით გავლენას იქონიებს საჯარო ნდობის ფაქტორზე, კომპეტენტურობის, დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის თვალსაზრისით.¹

როგორც ზემოთ აღნიშნულ, ისე ბევრ სხვა შემთხვევაში ქარტიის ახსნა-განმარტებით მემორანდუმში განხილულია საკითხი სასამართლო ხელისუფლების შესახებ ევროპული ქვეყნების ეროვნულ კანონმდებლობაში ქარტიის დებულებების გათვალისწინების სავალდებულო თუ სარეკომენდაციო ხასიათის თაობაზე, რომლის მიხედვითაც შესაძლებელია იმავე გარანტიების დამცველი სხვა ნორმების იმპლემენტაცია. ყოველივე ეს კი იმას ნიშნავს, რომ არჩევანი, ფაქტობრივად, შეუზღუდავია. მიუსვდავად მოსამართლეთა შესახებ ევროპული ქარტიის დებულებათა არასავალდებულო ხასიათისა, ევროპული ქვეყნების ეროვნულ კანონმდებლობაში მოცემული რეკომენდაციების გამოყენების სიხშირე, მათში გამოკვეთილი კომპეტენტურობის, დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის წარმოჩენის ოპტიმალურ დონეს უკავშირდება. სწორედ ამიტომაც, რომ ევროსაბჭოში გაერთიანებული ახალი წევრი-დემოკრატიის მშენებელი სახელმწიფოები, აქტიურად იყენებენ ეროვნულ კანონმდებლობაში მოსამართლეთა სტატუტის შესახებ ევროპის ქარტიის ზოგად პრინციპებს, მით უფრო, როდესაც ისინი სახელმწიფოში სწორედ ამ პრინციპების დაცვის გარანტიების დონის ამაღლებაზეა მიმართული. რაც შეეხება საპირისპიროს, როგორც ახსნა-განმარტებითი მემორანდუმში ხაზგას-

¹ მოსამართლეთა სტატუტის შესახებ ევროპის ქარტიის ახსნა-განმარტებითი მემორანდუმში // სამართლიანი სასამართლოს უფლება, საერთაშორისო აქტების კრებული, თბილისი, საია, 2001, გვ. 33-50.

მით აღნიშნავს, ქარტიის დებულებები არავითარ შემთხვევაში არ უნდა გახდეს ეროვნული კანონმდებლობის შეცვლის ისეთი საფუძველი, რომ ქვეყანაში არსებული საგარანტიო პირობების დაქვეითება გამოიწვიოს.

ყოველივე აღნიშნული ობიექტური საფუძველია იმისა, რომ ევროპული ქარტია და მისი ახსნა-განმარტებითი მემორანდუმი მოსამართლეთა სტატუტის განმსაზღვრელ ერთიან პაკეტს წარმოადგენენ. მთავარი კი ის არის, რომ მემორანდუმში მოცემული ახსნა-განმარტებები არ არის უბრალოდ მშრალი რჩევები სამართლებრივ იდეებზე. იგი მრავალი დემოკრატიული ქვეყნის პრაქტიკის განმსაზღვრელი მემორანდუმია, რომელიც ახსენებს მათი ამოქმედების მნიშვნელობას იმ ქვეყნების ეროვნული კანონმდებლობისათვის, რომელთათვისაც ქარტიაში ჩამოყალიბებული რეკომენდაციები სიახლეა.

ქარტიის მოთხოვნათა გათვალისწინებით, ყველა იმ გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით, რომელიც შეეხება მოსამართლეთა შერჩევას, კანდიდატურების მოძიებას, დანიშვნას, სამსახურებრივ წინსვლას ან სამსახურებრივი ვადის შეწყვეტას, სტატუტი უნდა ითვალისწინებდეს საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლებისაგან დამოუკიდებელი ორგანოს მონაწილეობას, რომლის შემადგენლობის სულ ცოტა ნახევარი მაინც მოსამართლეებისგან იქნება შემდგარი, რომლებიც კოლეგიების მიერვე, სასამართლო ხელისუფლების ყველაზე ფართო წარმომადგენლობის უზრუნველყოფი მეთოდების საფუძველზე აირჩევიან. სტატუტის დებულებები, რომლებიც დამოუკიდებელი ორგანოს ან კოლეგიის მიერ მოსამართლეთა შერჩევასა და კანდიდატურების მოძიებას ეხება, კანდიდატების შერჩევის საფუძველად აღგენს მათთვის წარდგენილი საკითხების თავისუფლად და მიუკერძოებლად შეფასების უნარს და ადამიანის ღირსების პატივისცემით კანონის გამოყენების შესაძლებლობას. ამასთან, სტატუტი უნდა ითვალისწინებდეს დებულებებს, რომლებიც კვალიფიკაციისა და მიღებულ გამოცდებლებასთან დაკავშირებული მოთხოვნების დაწესებით უზრუნველყოფს უშუალოდ სამოსამართლო ფუნქციების განხორციელების გარანტიას.

სახელმწიფოს ხარჯზე სათანადო მომზადების მეშვეობით, სტატუტმა უნდა უზრუნველყოს შერჩეული კანდიდატების მომზადება სამოსამართლო ფუნქციების ეფექტურად განსახორციელებლად. ზემოთ აღნიშნული დამოუკიდებელი ორგანო, შერჩევის აღნიშნული კრიტერიუმების გათვალისწინებით, უზრუნველ-

ყოფს მოსამზადებელი პროგრამების შესაბამისობას, მათ გან-
სახორციელებელად საჭირო ორგანიზაციულ ღონისძიებებთან.

მოსამართლეთა სტატუტის შესახებ ევროპულ ქარტიაში აღ-
ნიშნული საკითხების თავისებურებებს ახსნა-განმარტებითი მე-
მორანდუმი კიდევ ერთხელ ხაზგასმით ახუსტებს და აღნიშნავს,
რომ მოსამართლეობის კანდიდატების შერჩევა და კანდიდატუ-
რების მოძიება ევალება დამოუკიდებელ ორგანოს ან კოლეგიას.
მთავარი სწორედ ის არის, რომ ქარტია იქვე აღნიშნავს და არ
მოითხოვს, რომ ეს აუცილებლად იყოს მითითებული დამოუკი-
დებელი ორგანო, რაც ნიშნავს, რომ კოლეგიებმა შეიძლება ჩა-
ატარონ გამოცდა ან მოახდინონ შერჩევა, თუ ისინი დამოუკიდე-
ბელი იქნებიან. მთავარი ის არის, რომ შერჩევისთვის პასუხის-
მგებელი ორგანოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება იმ კრიტე-
რიუმებს ეფუძნებოდეს, რომლებიც მოსამართლის მიერ შესას-
რულებელ მოვალეობათა ხასიათს შეესაბამება.

იმ სისტემებში, რომლებშიც კანდიდატურების მოძიება იური-
დიული ან სამოსამართლეო გამოცდილების წლების რაოდენო-
ბაზეა ორიენტირებული, შერჩევისა და გამწესების პირობები
ევალიფიკაციასა და მიღებულ გამოცდილებასთან დაკავშირე-
ბულ მოთხოვნებს უნდა ითვალისწინებდეს. აქვე, ისიც ხაზგას-
მულია, რომ ამ თანამდებობისთვის ვარგისიანობის „აბსტრაქ-
ტული“ დადასტურება ხშირად საკმარისი არ არის.

მემორანდუმი აღნიშნავს, რომ დამოუკიდებელი და მიუკერ-
ძოებელი გადაწყვეტილების გამოსატანად მოსამართლეების მომ-
ზადებისთვის საჭიროა გარკვეული წინდახედულობის ზომების
მიღება, როგორც მოსამზადებელ პროგრამებში, ისე მათი განმა-
ხორციელებელი ორგანოების საქმიანობაში. აქ მთავარია აღნიშ-
ნულ ორგანოს ჰქონდეს საკმარისი რესურსები.

მოსამართლეთა სტატუტის შესახებ ევროპულ ქარტიაში გან-
ხილულია კანდიდატის მიერ მოსამართლის თანამდებობის დაკა-
ეების შეუძლებლობის შემთხვევები. მასში არ არის ხაზგარაუდები
მოსამართლედ დანიშნის შეუძლებლობის შემთხვევები, რომე-
ლიც უკავშირდება კანდიდატის წინარე ან მისი ახლობლეას,
საქმიანობას, თუმცა, აღნიშნულია, რომ სასამართლოში დანიშ-
ნისას აღნიშნული ვითარებები აუცილებლად უნდა იქნეს გათვა-
ლისწინებული. სასამართლოში მოსამართლის გამწესების საწყს-
დებო ნორმები უნდა ითვალისწინებდნენ იმ ვითარებებს, რომლებ-
მაც შეიძლება შევან ეჭვი მისი დამოუკიდებლობისა და მიუკერ-
ძოებლობის თაობაზე.

გაეროს მიერ მიღებული სასამართლოს დამოუკიდებლობის ძირითადი პრინციპები საგანგებო ყურადღებას მიაპყრობენ მოსამართლეთა მსახურობის პირობებსა და ვადებზე:

- მოსამართლეთა თანამდებობაზე ყოფნის ვადა, მათი დამოუკიდებლობა, ანაზღაურება, მსახურების პირობები, პენსიები და საპენსიო ასაკი დაცული უნდა იყოს კანონით;

- არჩეულ თუ დანიშნულ მოსამართლეებს უზრუნველყოფილი უნდა ჰქონდეთ თანამდებობაზე ყოფნის ვადა საპენსიო ასაკამდე ან მათი მოსამართლედ ყოფნის ვადის ამოწურვამდე, თუ ასეთი დადგენილია კანონმდებლობით;

- მოსამართლეთა დაწინაურება, სადაც კი ასეთი სისტემა არსებობს, უნდა ეფუძნებოდეს ობიექტურ ფაქტორებს, კერძოდ, შესაძლებლობებს, ღირსებებს და გამოცდილებას.

ევროპული ქარტია კონკრეტულად განიხილავს მოსამართლის სამსახურებრივი ვადის შეწყვეტასთან დაკავშირებულ შემდეგ საკითხებს:

- მოსამართლე პერმანენტულად წყვეტს საქმიანობას გადადგომით, ფიზიკური შეუსაბამობის დამადასტურებელი სამედიცინო დასკვნის საფუძველზე, ასაკობრივი ზღვარის მიღწევით, კანონით დადგენილი ვადის ამოწურვით ან დადგენილი პროცედურის შესაბამისად - თანამდებობიდან გათავისუფლებით;

- ზემოთ აღნიშნული ერთ-ერთი საფუძვლის არსებობა, გარდა ასაკობრივი ზღვარის მიღწევისა და კანონით დადგენილი უფლებამოსილების ვადის ამოწურვის შემთხვევისა, სასამართლო თვითმმართველობის დამოუკიდებელმა ორგანომ უნდა დაამოწმოს.

ახსნა-განმარტებითი მემორანდუმში საგანგებოდ განმარტავენ მოთხოვნას იმის თაობაზე, რომ აუცილებელია ყურადღებით მიუყვანეთ მოსამართლის სამსახურებრივი ვადის შეწყვეტის პირობებს და თავადვე ადასტურებს სამსახურებრივი ვადის შეწყვეტის ამომწურავი მიზეზების ჩამონათვალისა და წესების მნიშვნელობას. იგი შეიძლება მოიცავდეს მოსამართლის გადადგომას ქარტიის შესაბამის პუნქტში ჩამოთვლილი მოტივებით, რომელთაც მემორანდუმში, ამავე გარდა ემატება თანამდებობიდან გათავისუფლება დისციპლინური პასუხისმგებლობის საფუძველზე. სწორედ ამ დანაშაულის დაკავშირებით მემორანდუმში აზუსტებს, რომ ეს პირობა ადვილი გასაგებია იმ შემთხვევაში, როდესაც სამსახურებრივი ვადის შეწყვეტა გამოწვეულია სამსახურიდან გათავისუფლებით, თვითმმართველობის ორგანოს გადაწყვეტილების, წინადადების, რეკომენდაციის ან მის მიერ დადასტურებული თანხმობის საფუძველზე.

ევროპის ქარტია მოსამართლეთა სტატუტის შესახებ რამდენიმე არსებით პოზიციას აყალიბებს მოსამართლეთა პასუხისმგებლობის საკითხებთან დაკავშირებით. ქარტია, პირველ რიგში, იმ შემთხვევაში და იმ საკითხზე ამახილებს ყურადღებას, რომელიც მოსამართლის მიერ სტატუტით პირდაპირ მითითებული რომელიმე მოვალეობის შეუსრულებლობას შეიძლება მოაქცევს. ამ შემთხვევაში გამორიცხული არ არის სანქციის გამოყენება, მაგრამ ეს მხოლოდ არჩეული მოსამართლეებისგან შემდგარი სასამართლოს ან ორგანოს მიერ, ხმათა სულ ცოტა ნახევარის გადაწყვეტილებით, წარდგინებით, რეკომენდაციით ან თანხმობით შეიძლება მოხდეს და თანაც საქმის ისეთი წარმოების შესაბამისად, რომელიც ითვალისწინებს მხარეთა სრულ მოსმენას, და რომელშიც პასუხისმგებაში მიცემულ მოსამართლეს აქვს წარმომადგენლობის უფლება. სტატუტი უნდა ითვალისწინებდეს სანქციათა სახეებს, რომელთა შეფარდება მოხდება პროპორციულობის პრინციპის საფუძველზე და იმასაც, რომ სანქციის შემფარდებელი ორგანოს გადაწყვეტილება შეიძლება ზემდგომ სასამართლო ორგანოში გასაჩივრდეს.

აღნიშნულ პოზიციასთან დაკავშირებით ახსნა-განმარტებითი მემორანდუმი რამდენიმე მოსაზრებას ახეყსებს. მემორანდუმი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ქარტია არ ეხება მოსამართლის დისციპლინურ პასუხისმგებლობას, მაგრამ მიუთითებს დისციპლინური სანქციების კანონიერების პრინციპზე და აღნიშნავს, რომ სანქციის შეფარდების ერთადერთი კანონიერი საფუძველია მოსამართლეთა სტატუტით გათვალისწინებული რომელიმე მოვალეობის შეუსრულებლობა, ხოლო სანქციების ჩამონათვალი ასახული უნდა იყოს სტატუტში. გარდა ამისა, ქარტია აწესებს გარანტიებს, რომ დისციპლინური სანქცია შეიძლება შეეფარდოს მხოლოდ ისეთი გადაწყვეტილების საფუძველზე, რომელიც მიღებულია ერთი სასამართლოს ან ორგანოს წინადადების, რეკომენდაციის ან თანხმობის საფუძველზე, რომლის სულ ცოტა ნახევარი მაინც არჩეული მოსამართლეები არიან. სანქციის შემფარდებელ შემთხვევაში, მისი შერჩევა ხდება, სანქციების ჩამონათვალიდან პროპორციების პრინციპის გათვალისწინებით. ცხადია, მემორანდუმი კვლავ მიაქცევს ყურადღებას მოსამართლის ქარტით დადგენილ უფლებას სანქციის შეფარდების გადაწყვეტილების ზემდგომ სასამართლო ორგანოში გასაჩივრების თაობაზე.

მოსამართლეთა სტატუტის შესახებ ევროპული ქარტია განსაკუთრებულ პოზიციას აყალიბებს გადაწყვეტილების ან მოსამართ-

ლის მიერ მისთვის დაკისრებულ მოვალეობათა შესრულების შედეგად უკანონოდ მიღებული ზიანის საკითხთან დაკავშირებით და აღგენს, რომ ზიანის ანაზღაურება გარანტირებული იქნება სახელმწიფოს მიერ. ამასთან, სტატუტი შეიძლება ითვალისწინებდეს იმა-საც, რომ სახელმწიფოს, სამართალწარმოების გზით განსაზღვრულ ვადაში, შეუძლია მოსთხოვოს მოსამართლეს ზიანის ანაზღაურებასთან დაკავშირებული თანხის დაფარვა და ასეთი გადაწყვეტილება შეიძლება მიღებულ იქნეს სასამართლო ფუნქციების შესრულებასთან დაკავშირებული დებულების, ან არასაპატიო დარღვევის შემთხვევაში. ევროპული ქარტიის მოთხოვნით, კომპეტენტურ სასამართლოში საჩივრის შეტანაზე უნდა არსებობდეს წინასწარი შეთანხმება სპეციალურ ორგანოსთან.

მემორანდუმის განმარტება მოცემული დებულების პროცედურულ დეტალებს აზუსტებს, როცა აღნიშნავს, რომ ქარტიის მოთხოვნათა თანახმად, როდესაც ზიანი, რომლის ანაზღაურების გარანტირებას კისრულობს სახელმწიფო, მიყენებულია სამოსამართლო ფუნქციების შესრულებასთან დაკავშირებული დებულებების ან არასაპატიო დარღვევის შედეგად და ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ სტატუტი სახელმწიფოს ანიჭებს შესაძლებლობას აღძრას სამართალწარმოება იმ მიზნით, რომ მოსამართლეს მოსთხოვოს განსაზღვრულ ვადაში სახელმწიფოს მიერ გადახდილი კომპენსაციის ანაზღაურება.

ქარტია ცალკე განიხილავს საკითხს მსჯავრდებულთა პრეტენზიებისა და საჩივრების შესახებ; მართლმსაჯულების საქმიანობაში არსებულ ხარვეზებსა და არამართლზომიერ ქმედებებზე. ამასთან, ქარტია აღნიშნავს, რომ ყველა ადამიანს უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა მართლმსაჯულების არასათანადო განხორციელებასთან დაკავშირებით, განსაკუთრებული ფორმის გათვალისწინებით, საჩივარი შეიტანოს დამოუკიდებელ ორგანოში. აღნიშნული ორგანო უფლებამოსილია, საჩივრის არსებითი შემოწმების შედეგად, მოსამართლის მიერ მოვალეობათა შეუსრულებლობის დადგენის შემთხვევაში საკითხი გადასცეს დისციპლინურ ორგანოს, თუ არადა რეკომენდაცია მაინც გაუწიოს ხსენებულ მიმართულებას იმ ორგანოს წინაშე, რომელიც უფლებამოსილია შესაბამისი მსვლელობა მისცეს მას.

ამ დროს, მემორანდუმში აღნიშნავს, რომ საჩივრებთან დაკავშირებით, სახელმწიფოებს სხვადასხვა ხარისხით რეგულირებული საკუთარი პროცედურები აქვთ, რომლებიც კარგად არ არის მოწესრიგებული. ამიტომ, მემორანდუმის თანახმად, ორგ-

ანოს, რომელსაც საჩივრით მიმართეს, უნდა ჰქონდეს უფლება საკითხი ისეთ დისციპლინურ ორგანოს გადასცეს, რომელსაც შეუძლია მოსამართლეებსე იურისდიქციის განხორციელება, თუ არა, ყოველ შემთხვევაში, რომელსაც შიდასახელმწიფოებრივი სტატუტით ექნება საკითხის გადაცემის უფლებამოსილება. ამასთან, უდავოდ არსებითია, რომ არც საკითხის გადაცემისთვის უფლებამოსილი ორგანო და არც საკითხის განხილვისთვის უფლებამოსილი დისციპლინური ორგანო არ არის შესაფუძვლილი იმ ორგანოს მოსაზრებით, რომელშიც პირველად შევიდა საჩივარი.

მემორანდუმი ხაზს უსვამს იმასაც, რომ აუცილებელი არ არის დამოუკიდებელი ორგანოს ფუნქცია იყოს მოსამართლეთა მიერ დარღვევის ჩადენის დადასტურება. სწორედ ამიტომ არის დაფიქსირებული საჩივრის მასალის სხვათა მიმართ წარმართვის უფლება და ამ უკანასკნელის მიერ მოქმედების დამოუკიდებლობა, ანუ დამოუკიდებელი ორგანოების მოსაზრებებით შეუზღუდაობა.

გაეროს მიერ ჩამოყალიბებული სასამართლოს დამოუკიდებლობის ძირითადი პრინციპები ეროიანი ბლოკის სახით განიხილავს მოსამართლეთა მიმართ დისციპლინურ სასჯელის ამოქმედების, უფლებამოსილებათა დროებითი შეწყვეტისა და თანამდებობიდან გათავისუფლების საკითხებს.

მოსამართლისადმი, მისი თანამდებობრივი და პროფესიული კომპეტენციიდან გამომდინარე, საქმისწარმოება წაყენებული ბრალდების ან საჩივრის საფუძველზე, შესაბამისი პროცედურის მიხედვით, სწრაფად და სამართლიანად უნდა წარიმართოს. მოსამართლეს უნდა ჰქონდეს სამართლიანი სასამართლოს მოსმენის უფლება. საკითხის გამოძიების საწყის ეტაპზე დაცული უნდა იყოს კონფიდენციალურობა, თუ თავად მოსამართლე საწინააღმდეგოს არ მოითხოვს.

გაეროს ძირითადი პრინციპები საკმაოდ კატეგორიულია მოცემულ ბლოკში განხილულ საკითხთა ასამოქმედებელი მექანიზმების პირობების განსაზღვრასთან დაკავშირებით. მასში მკაფიოდ არის ჩამოყალიბებული პოზიცია იმასთან დაკავშირებით, რომ მოსამართლეების თანამდებობრივი უფლებამოსილებების დროებითი შეჩერება ან თანამდებობიდან გათავისუფლება დასაშვებია მხოლოდ თანამდებობისთვის მათი შეუფერებელი საქციელის გამო, ან იმ შემთხვევაში თუ ისინი თავს ვერ ართმევენ მოვალეობებს. ამასთან, ისიც გამოკვეთილად ხაზგასმულია, რომ ყველა დისციპლინური სასჯელი, უფლებამოსილებათა შეჩერება ან თანამდებობიდან გათავისუფლება განსაზღვრული უნდა იყოს ჩამოყალიბებული სტანდარტების მიხედვით.

დისციპლინურ სასჯელთან, უფლებამოსილებათა შეჩერებასა და თანამდებობიდან გათავისუფლებასთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილებები უნდა ექვემდებარებოდეს გადასინჯვას. ეს პრინციპი შესაძლოა არ გავრცელდეს უმაღლესი სასამართლოების მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებზე და კანონმდებელი ორგანოს მიერ იმპიჩმენტის ან მსგავსი პროცედურების თაობაზე მიღებულ გადადგენილებებზე.

უფიქრობთ, რომ ამ შემთხვევაში, „ძირითადი პრინციპების“ სარეკომენდაციო ხასიათის მიუხედავად, მოცემული პრინციპის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, მისი მოქმედების „შესაძლო არ გავრცელებაზე“ საუბარი დაუშვებელია, ვინაიდან იმპიჩმენტს ყველა ქვეყანაში კონსტიტუციურად დადგენილი თავისი ცალსახა მექანიზმი აქვს და ისინი არ შეიძლება გადასინჯვას ექვემდებარებოდნენ.

მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით, ზემოთ აღნიშნულ საკითხთა პროცედურული დარეგულირების საჭიროება განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს ევროსაბჭოს მიწინასწარ კომიტეტიც, რომლის რეკომენდაციებში, კიდევ უფრო ვრცლად არის განხილული სანქციების კომპლექსი და მათი ამოქმედების მოტივაცია:¹

1. მოსამართლეთა მიერ მათთვის დაკისრებულ მოვალეობათა ეფექტურად და ჯეროვნად შეუსრულებლობის, აგრეთვე მათ მიერ დისციპლინური გადაცდომის ჩადენის შემთხვევაში მიღებულ უნდა იქნეს ყველა ის საჭირო ზომა, რომელიც საფრთხეს არ შეუქმნის მათ დამოუკიდებლობას. თითოეული სახელმწიფოს კონსტიტუციური პრინციპების, კანონმდებლობისა და ტრადიციის მიხედვით ასეთი ზომები შეიძლება იყოს: მოსამართლის საქმიდან წაშორება; მოსამართლისათვის სხვა სასამართლოს ფუნქციების დაკისრება; ეკონომიკური სანქციები, როგორიცაა შრომის ანაზღაურების დროებით შემცირება; გადაყენება.

2. კანონიერი საფუძვლის არსებობის გარეშე, დაუშვებელია დანიშნულ მოსამართლეთა სამუდამოდ გადაყენება საპენსიო ასაკამდე. ასეთი საფუძვლები, რომლებიც კანონით ზუსტად უნ-

¹ მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის, ეფექტურობისა და როლის შესახებ (ევროსაბჭოს წევრი სახელმწიფოების მიმართ ევროსაბჭოს მიწინასწარ კომიტეტის რეკომენდაცია №R (94) 12 - მიღებულია მიწინასწარ კომიტეტის მიერ, 1995 წლის 13 ოქტომბრის მინისტრთა წარმომადგენლების შეხვედრაზე) // სასამართლოანი სასამართლოს უფლება, საერთაშორისო აქტების კრებული, თბ., საია, 2001, გვ. 133-140.

და იყოს განსაზღვრული, შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს იმ ქვეყნებში, სადაც მოსამართლეს გარკვეული ვადით ირჩევენ. ყველა სხვა შემთხვევაში, ეს შეიძლება დაკავშირებული იყოს სასამართლო ფუნქციების შესრულების უუნარობასთან, დანაშაულის ჩადენასთან ან დისციპლინის სერიოზულ დარღვევასთან.

3. აღნიშნული მექანიზმის მოგვარების მიზნით, კიდევ ერთხელ დგება საკითხი იმის შესახებ, რომ სახელმწიფოებმა უნდა მიიღონ გადაწყვეტილება სპეციალური კომპეტენტური ორგანოს შექმნის თაობაზე, რომლის ფუნქციაც იქნება იმ დისციპლინური სანქციებისა და ზომების გამოყენება, რომელთა შეფარდება არ შედის სასამართლოს კომპეტენციაში და რომლის გადაწყვეტილებებზე ზედამხედველობას განახორციელებს ზემდგომი სასამართლო ორგანო ანდა, რომელიც თავად არის ზემდგომი სასამართლო ორგანო.

ამავე რეკომენდაციებში კანონმდებლის მიმართ კონკრეტული მოთხოვნაა იმის თაობაზე, რომ კანონმა უნდა გაითვალისწინოს შესაბამისი პროცედურა იმის უზრუნველსაყოფად, რათა მოსამართლეს, რომელსაც აღნიშნული ზომები ეხება, პქონდეს კონვენციით გარანტირებული ყველა საპროცესო საშუალება, მაგალითად, როგორებიცაა საქმის გონიერულ ვადაში განხილვა, მოსამართლის უფლება, მისდამი წაყენებული თითოეულ ბრალდებაზე გამოთქვას საკუთარი შენიშვნა.

ნაშრომის მოცემულ ქვეთავში, სასამართლო ორგანოების მართვის საკითხებთან დაკავშირებით, მრავალჯნის მოვიხსენიეთ სისტემის მართვის დამოუკიდებელი სტრუქტურები. ასეთი დამოუკიდებელი ორგანოები, სხვადასხვა სახით იქმნება რა მთლიანობაში ერთგვაროვანი ფორმით მოქმედებენ, მაგრამ მათი გარკვეული ნაწილის მთავარი თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ ისინი შექმნილი არ არიან იმ მიზნით, რათა მოსამართლეთა საქმიანობაში ნაკლოვანებებისა და ხარვეზების შემოწმებითა და გამოვლინებით იყვნენ დაკავებულნი. მხედველობაში გვაქვს პროფესიული ორგანიზაციები და ასოციაციები. თუმცა, არსებობს სასამართლო სისტემის მართვის დამოუკიდებელი ორგანოები, რომელთაც შეუძლიათ, როდესაც ამას გამართლებულად მიიჩნევენ, მიმართონ დისციპლინურ ინსტანციებს ან იმ ორგანოებს, რომლებიც უფლებამოსილნი არიან შესაბამისი პასუხისმგებლობა დაადგინონ მოსამართლეებსა და მართლმსაჯულების მოხელეებზე.

ევროსაბჭოს მინისტრთა კაბინეტის რეკომენდაციებში ნათქვამია, რომ მოსამართლეებს თავისუფლად უნდა შეეძლოს ისე

თი ასოციაციების შექმნა, რომლებსაც თავად ან სხვა ორგანოსთან ერთად დაეკისრებათ მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფისა და მათი ინტერესების დაცვის ფუნქცია. უთუოდ არსებითია დათქმა იმის თაობაზე, რომ დამოუკიდებელმა ასოციაციებმა, რომელშიც შეიძლება ყველა მოსამართლე გაერთიანდეს, უნდა წარმოადგინონ სასამართლო ხელისუფლების ინტერესები საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებასთან მიმართებაში, ხოლო მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა შესაძლებლობების გამოყენებით დაიცვან სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა. აღმასრულებელი ხელისუფლებასთან ურთიერთობაში უნდა წყდებოდეს მოსამართლეთა სამუშაო პირობებისა და ანაზღაურების საკითხები, ხოლო კანონმდებელთან ურთიერთობით უნდა არსებობდეს თანამშრომლობის პირობები სასამართლო სისტემასთან დაკავშირებული კანონპროექტების მომზადების პროცესში.

ევროპული ქარტია მოსამართლეთა სტატუტის შესახებ, პირდაპირ მიუთითებს იმ პროფესიული ორგანიზაციების ბუნებაზე, რომლებიც შექმნილია მოსამართლეების მიერ და რომლებიც მოსამართლეებს თავისუფლად შეუძლიათ გაწევრიანება. ქარტია აღიარებს, ან უფრო სწორი იქნებოდა გვეთქვა – ვარაუდობს, რომ ასეთი გაერთიანებები ხელს უწყობენ ან უნდა უწყობდნენ სტატუტით მათთვის მინიჭებული უფლებების დაცვას, კერძოდ, იმ სტრუქტურებსა და ორგანოებთან მიმართებაში, რომლებიც მათთან დაკავშირებით გადაწყვეტილებების მიღებაში მონაწილეობენ.

იმის გათვალისწინებით, რომ ქარტია ითვალისწინებს აღმასრულებელ და საკანონმდებლო ხელისუფლებისაგან დამოუკიდებელი ორგანოს არსებობას, რომელიც მოწოდებულია აქტიური მონაწილეობა მიიღოს მოსამართლეთა შერჩევის, კანდიდატურების მოძიების ან დანიშვნის საკითხების გადაწყვეტასა და მათი სამსახურებრივი პირობების გაუმჯობესებაში, ახსნა-განმარტებითი მემორანდუმი თავისებურად ეხმიანება ქარტიაში გამოხატულ პოზიციას.

აღნიშნული დებულების ტექსტი, ნათქვამია მემორანდუმში, მიზნად ისახავს, სხვადასხვა ვითარების მოწესრიგებას, აღმასრულებელი ან საკანონმდებლო ორგანოსათვის, უბრალოდ, რეკომენდაციის მიცემიდან ვიდრე დამოუკიდებელი ორგანოს მიერ გადაწყვეტილების მიღების ჩათვლით.

ქარტიის მოცემული დებულება დამოუკიდებელ ორგანოს ანიჭებს უპირატესობას, როდესაც მას აკუთვნებს უფლებამოსი-

ლებას მონაწილეობა მიიღოს უშუალოდ აზრის, ოფიციალური დასკვნის, რეკომენდაციის, შეთავაზების ან ფაქტობრივი გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. ამასთან, ქარტია ცალსახად აფიქსირებს დამოუკიდებელი ორგანოს ფორმირების წესების უპირატესობას. როგორც მემორანდუმშია ნათქვამი, ევროპის სახელმწიფოებში, სხვადასხვა ფილოსოფიური კონცეფციისა და დებატების მიუხედავად, ჩამოყალიბდა პოზიცია, რომ ამგვარი დამოუკიდებელი ორგანოების შემადგენლობაში თუ მოსამართლეები წევრთა ნახევარი მაინც იქნება, ეს უზრუნველყოფს გარანტიების საკმაოდ მაღალ დონეს. ამასთან, დამოუკიდებელი ორგანოს წევრი მოსამართლეები თვითონ კოლეგებმა უნდა აირჩიონ, რათა ამ ორგანოს სათანადო დამოუკიდებლობის მეშვეობით თავიდან იქნეს აცილებული მისი წევრების არჩევა ან დანიშვნა აღმასრულებელი ან საკანონმდებლო ხელისუფლების პოლიტიკური ორგანოების მიერ. ასეთი პროცედურის არარსებობის შემთხვევაში, როგორც მემორანდუმში გვაფრთხილებს, მოსამართლეთა დანიშვნასა და საქმიანობასთან მიმართებაში იარსებებს პარტიულ-პოლიტიკური მიკერძოების საშიშროება.

ქარტია აღიარებს მოსამართლეთა მიერ შექმნილი ამა თუ იმ პროფესიული ასოციაციების როლს, რომელშიც ყველა მოსამართლეს შეუძლია თავისუფლად გაწევრიანდეს და რომელიც უზრუნველყოფს გაწევრიანების მხრივ ყოველგვარი დისკრიმინაციის აღმოფხვრას. ქარტია აღნიშნავს, რომ ასეთი ასოციაციები განსაკუთრებით უწყობენ ხელს სტატუტით გათვალისწინებულ მოსამართლეთა უფლებების დაცვას, ისეთ სტრუქტურებსა და ორგანოებთან მიმართებაში, რომელნიც შეიძლება მონაწილეობდნენ მათზე გავლენის მქონე გადაწყვეტილების მიღებაში. მემორანდუმში კი, თავის მხრივ, იმაზე ამახვილებს ყურადღებას, რომ მოსამართლეებს არ უნდა აეკრძალოს პროფესიული ასოციაციის შექმნა ან მათში გაერთიანება.

მიუხედავად იმისა, რომ ქარტია ასეთ ასოციაციებს არ ანიჭებს სტატუტით გათვალისწინებულ მოსამართლეთა უფლებების ექსკლუზიური დაცვის უფლებამოსილებას, იგი მიუთითებს, რომ ისინი უნდა აღიარონ და პატივი სცენ მათ წვლილს, მოსამართლეებზე გავლენის მქონე გადაწყვეტილებების მიმღებ სტრუქტურებსა და ორგანოებთან მიმართებაში.

განხილული საერთაშორისო აქტების რეკომენდაციების საფუძველზე შემუშავებული ნორმატიული ბაზა ქმნის სამართლებრივ სივრცეს, რომელიც სხვა მონაცემებთან ერთად, ხელს უწყობს

სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის დაცვას. აღნიშნული ნორმატიული ბაზის მოქმედებამ წარმატებული გამოცდა გაიარა ევროპის მრავალ დემოკრატიულ სამართლებრივ სახელმწიფოში. მისი პრაქტიკული შედეგიანობა წინამდებარე ნაშრომის შემდგომ ქვეთავებშიც, კონკრეტული საკითხების განხილვისას წარმოჩინდება.

2.3. მოსამართლის კონსტიტუციურ – სამართლებრივი სტატუსი

ხელისუფლების სამ შტოს შორის, სასამართლო ხელისუფლება ყველაზე დემოკრატიული და ხელმისაწვდომია მოქალაქეთა და საზოგადოების მიერ. სასამართლოში მიმართვა, ფაქტობრივად, სახელმწიფო ხელისუფლებისადმი მიმართვას ნიშნავს და სამართლიანი გადაწყვეტილების იმედს უკავშირდება. ამ დროს, უდავოდ საგულისხმოა, რომ საზოგადოებრივ წარმოდგენაში, კონკრეტული მოსამართლის გადაწყვეტილების ობიექტურობა, სახელმწიფო ხელისუფლების ავტორიტეტზე პოვნებს ასახვას. აღნიშნული, ხაზგასმით წარმოაჩენს სასამართლოს ადგილსა და როლს სახელმწიფო ხელისუფლების ინსტიტუციურ სისტემაში და თვისებრივად გამოარჩევს მას სახელმწიფო ხელისუფლების სხვა ორგანოებისაგან.

ცხადია, სასამართლოს სამართლიანობა მოსამართლეთა ყოველდღიური საქმიანობის დაცვის საგანია. მოსამართლის დამოუკიდებლობასა და პროფესიონალიზმზეა დამოკიდებული მისივე ობიექტურობა და ავტორიტეტი, ხოლო, საბოლოო ჯამში, სასამართლო სისტემის და, მაშასადამე, სახელმწიფო ხელისუფლების ავტორიტეტი. როგორც ჩანს, მთელი ეს სისტემა მოსამართლის პიროვნებას ეფუძნება. როგორც ა. დაისი ამბობს, „ყველაზე წესიერი მოსამართლეები, ბოლოს და ბოლოს, მხოლოდ წესიერი ადამიანები არიან და... პოლიტიკური და სახელმწიფო საკითხების გადაწყვეტისას ისინი მაინც ექცევიან პოლიტიკური შეგრძნებისა და სახელმწიფოებრივი მოსაზრებების გავლენის ქვეშ“.¹ ვერ უარყოფთ, ასეთი ნამდვილად ხდება, მაგრამ მოსამართლის კონსტიტუციურ – სამართლებრივი სტატუსი ასეთ გავლენას არ ცნობს.

¹ Кокотов С. А., Роль судебного комитета Таинного Совета Великобритании в унификации правовых систем стран содружества нации // Государство и право, 2003, №6, с. 76.

მოსამართლე რეალური ხელისუფლებაა და სასამართლო ხელისუფლების მატარებელ სტრუქტურაში სათანადო ადგილი უკავია, რომელიც მისი სამართლებრივი სტატუსით არის განმტკიცებული. თავად მოსამართლის სტატუსი კი საზოგადოების რეალური მდგომარეობისა და იმ პირობების გამოხატველია, რომელიც ამ საზოგადოებაში არსებობს, როგორც დამოუკიდებელი სასამართლოს და ჭეშმარიტი მართლმსაჯულების ფორმირების გარანტორი.

სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა სწორედ იმ პირობების გარანტიაა, როდესაც მოსამართლეები მართლმსაჯულებას სრული თავისუფლების პირობებში ემსახურებიან. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ სხვა ორგანოების, თანამდებობის პირთა, პრესის ზეწოლისგან დაცული მოსამართლე, პირადი თავისუფლების რეჟიმში, სამართლიანი პრინციპულობის კურსს ატარებს. მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა მათი ფუნქციონალური თავისებურებებითაც არის დაცული, ანუ იმით, რომ ისინი მხოლოდ კანონს მსახურობენ და განსახილველ საქმეებზე პირადი სინდისის ძალით იღებენ გადაწყვეტილებებს.

მოსამართლეთა სტატუსი, ხელისუფლების საკანონმდებლო და აღმასრულებელი შტოების მიმართ მათი ოფიციალური, პირადი დამოუკიდებლობის გარანტიას წარმოადგენს. მიზანი კი კვლავაც ფუნქციონალური დამოუკიდებლობის მოქმედებაა, არა მხოლოდ შესაძლო ზეწოლიდან თავდაცვის თვალსაზრისით, არამედ მიღებული გადაწყვეტილების საკუთარ პრინციპულ კურსში მოსაქცევად.

სასამართლო ხელისუფლების და მისი კომპეტენციის რეალიზატორი მოსამართლის ურთიერთობა, თითოეული მათგანის სამართლებრივი ბუნებიდან გამომდინარე, გარკვეული ურთიერთგანმპირობებელი ფაქტორების გავლენით უზრუნველყოფს სამართლიანი სასამართლოს არსებობას ქვეყანაში. სასამართლო ხელისუფლების კონსტიტუციურად განმტკიცებული დამოუკიდებლობა, რეალური დამოუკიდებლობის პირობებს უქმნის ყოველ მოსამართლეს. ამ ვითარებაში, სასამართლოს დამოუკიდებლობის იდეის ფაქტობრივი რეალიზაცია მნიშვნელოვნად მოსამართლეთა კონსტიტუციურ – სამართლებრივ სტატუსზე, ანუ მისი როგორც ინდივიდის რეალურ დაცულობაზეა დამოკიდებული. აქ კი უკუკავშირის პრინციპის საფუძველზე, სასამართლო ხელისუფლების ინტერესების მატარებელი მოსამართლეების სტატუსი სასამართლოთა უფლებამოსილებების ინდიკატორის როლს თა-

მაშობს. საქმე ის არის, რომ მოსამართლის მაღალი სტატუსი, რომელიც იცავს მის დამოუკიდებლობას, საჭიროა არა მხოლოდ და არა იმდენად თავად მოსამართლისთვის, რამდენადაც სამართალწარმოების სათანადო დონის უზრუნველსაყოფად.

საჯარო სუბიექტის სამართლებრივი სტატუსის გაგება რამდენიმე მახასიათებელ ელემენტს მოიცავს: პირველი ელემენტი ახასიათებს ფორმირების წესს, მოხდება ეს დანიშნის თუ არჩევის ფორმით; მეორე ელემენტი – საქმიანობის შეწყვეტის წესს; მესამე ელემენტი შეიცავს სუბიექტის კომპეტენციის დახასიათებას, აგრეთვე მისი რეალიზაციის წესებსა და საშუალებებს; მეოთხე ელემენტი შეიძლება დახასიათდეს, როგორც მოცემული სუბიექტის სამართლებრივი მდგომარეობის იმ თავისებურებების შემცველი, რომლებიც მას სახელმწიფო ხელისუფლების მატარებელი სხვა საჯარო სუბიექტებისაგან გამოარჩევს.¹

დასახელებული ელემენტები თავის თავში უამრავ პრინციპებს, პირობებსა და კრიტერიუმებს შეიცავენ. ჩვენ, მათგან მოსამართლის კონსტიტუციურ – სამართლებრივი სტატუსის იმ რამდენიმე პრინციპსა და მათთან დაკავშირებულ ზოგიერთ პირობას განვიხილავთ, რომლებსაც პირდაპირი კავშირი აქვთ განსახილველი ნაშრომის თემატურ ინტერესებთან. ეს პრინციპებია, მოსამართლეთა დანიშვნა და არჩევნები, დამოუკიდებლობა და მისი არგუმენტები ხელშეუხებლობისა და შეუცვლელობის პრინციპების სახით. აქვე განვიხილავთ შეუთავსებლობისა და პასუხისმგებლობის პრინციპებსა და პირობებს.

პრინციპების მთელ სისტემაში ღერძულა როლი მოსამართლეთა დამოუკიდებლობას ეკუთვნის, ყველა დანარჩენი პრინციპი, მეტნაკლებად, სწორედ მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის დაცვაზე ან ამოქმედებაზე მუშაობს. თავად მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის საკითხი ფრთოსან ფრაზად დამკვიდრებული ერთი საყოველთაო ფორმულით მკვიდრდება უმრავლესი ქვეყნების კონსტიტუციებში: „მოსამართლე დამოუკიდებელია და მხოლოდ კანონს ემორჩილება“ (გერმანია, ესპანეთი, იაპონია, იტალია, ლიტვა, მონღოლეთი, რუსეთი, საფრანგეთი და სხვ.). თუმცა, „მხოლოდ კანონისადმი“ მორჩილება², თუ მოსამართლის დამოუკიდებლობა სხვა არსებითი პრინციპებით არ იქნება განმტკიცებული, შეიძლება მისი დამოუკიდებელი საქმიანობის კანონიერების მოთხოვნის შესრულება სათუო გახადოს და უმთავრესი კონსტიტუციური ნორმის

¹ Абросимова Е. Б., Правовой статус судьи // Судебная власть, Под. ред. И. Л. Пеструхина, М., Проспект, 2003, с. 564.

ფიქციური ხასიათიც განაპირობოს. თუ ღრმად დაუუკვირდებით, სწორედ ამიტომაც, რომ მოსამართლეთა კონსტიტუციურ-სამართლებრივი სტატუსის ძირითადი პრინციპების გარკვეულ ჯგუფს, დამოუკიდებლობის პრინციპისადმი განსაზღვრულ დამცავი ფუნქცია ახასიათებს.

დამოუკიდებლობის მნიშვნელოვანი გარანტია მოსამართლეთა კორპუსის ფორმირების დემოკრატიულ პროცედურაშია ჩადებული, რომელიც ორ ეტაპს მოიცავს, როგორიცაა წინასწარი შერჩევა და უშუალოდ დაკომპლექტება. პირველსაწყისი შერჩევის ფუნქციას მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭოები ან მსგავსი დამოუკიდებელი ორგანოები (ესპანეთი, იტალია, მონღოლეთი, პოლონეთი, საფრანგეთი), იუსტიციის სამინისტროები ან სპეციალური საკვალიფიკაციო კოლეგიები თუ კომისიები (ავსტრია, აშშ, გერმანია, რუსეთი, უნგრეთი), თავად სასამართლოები (დიდი ბრიტანეთი, იაპონია) ასრულებენ.

საზღვარგარეთის ქვეყნებში მოსამართლეთა კორპუსის ფორმირების პირველი ეტაპი პრეტენდენტთა სიის შედგენით და იმ ორგანოში წარდგენით მთავრდება, სადაც საბოლოო გადაწყვეტილება მიიღება მოსამართლეთა დანიშვნა-არჩევასთან დაკავშირებით, მაგრამ შერჩევის პროცედურას მოსამართლეების კანდიდატების მომზადება უსწრებს წინ. ეს პროცედურაც, ცალკეული ქვეყნების მაგალითზე, ბევრ არსებით თავისებურებებს შეიცავს.

გერმანიაში, მოსამართლეებისათვის მომზადების სპეციალური კურსი არსებობს, რომელიც ორი სახელმწიფო გამოცდის ჩაბარებას ითვალისწინებს. იურიისტის მოსამართლედ მომზადება უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე იწყება, რომელიც სამნახევარ წელს გრძელდება და კურსის ბოლოს კანდიდატი პირველ გამოცდას აბარებს სასამართლო სამმართველოს ერთ-ერთ საგამოცდო უწყებაში. რის შემდეგ იწყება ე.წ. რეფერენდარული ვადა – ორწლიანი მოსამზადებელი სამსახური. ამ ხნის მანძილზე კანდიდატი სამოქალაქო და სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლოებში, პროკურატურაში, თავისი არჩევით ერთ-ერთ ადმინისტრაციულ ორგანოში, ადვოკატთან და ნოტარიუსთან გადის მრავალფეროვან პრაქტიკულ მომზადებას. ეს არის სამსახურებრივი პრაქტიკა, რომლის დროსაც კანდიდატი ხელფასს ღებულობს.

მოსამზადებელი სამსახურის დამთავრების შემდეგ კანდიდატი შესაბამისი მიწის საგამოცდო უწყებაში მეორე გამოცდას აბარებს, რომლის შედეგის მიხედვით ის შეიძლება პირდაპირ

დაინიშნოს მოსამართლე, არანაკლებ სამწლიანი საცდელი ვადით. მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება ის გახდეს მოსამართლე სიცოცხლის ბოლომდე.¹ გერმანიისგან განსხვავებით, იტალიაში, 'შეედეთში', 'უკრაინასა და რიგ ქვეყნებში მოსამართლის თანამდებობის დაკავება შედარებით მცირე დროს მოითხოვს.

გერმანიაში სასამართლოების ფორმირების მთელი პროცესი ერთიან სახეს ღებულობს, როდესაც მთელ რიგ ქვეყნები შერჩევის შემდეგ იწყება მოსამართლეთა არჩევა ან დანიშვნა. ტოტალიტარული სოციალიზმის ქვეყნებში მოსამართლეები აირჩევიან მოსახლეობის ან წარმომადგენლობითი ორგანოების მიერ და ამ შემთხვევაში ერთობ გამარტივებულია, როგორც შერჩევის, ისე არჩევის პროცესი. ზოგიერთ პოსტსოციალისტურ სახელმწიფოებში (ბულგარეთი, ჩეხეთი), ერთი და მეორეც სათანადო ყურადღებით ხორციელდება.

ცალკეული ქვეყნების მიხედვით, განსხვავებულია მოსამართლეთა დანიშვნის მექანიზმიც. ქვეყნების უმრავლესობაში მოსამართლეებს თანამდებობაზე ნიშნავს სახელმწიფოს მეთაური – პრეზიდენტი (ავსტრია, თურქმენეთი, პოლონეთი, რუმინეთი, რუსეთი, საფრანგეთი, უნგრეთი, ყაზახეთი), მონარქი ან მის მიერ უფლებამოსილი პირი (დიდი ბრიტანეთი, ესპანეთი). ამ დროს, ლიტვასა და სლოვენიაში მოსამართლეებს პრეზიდენტის წარდგინებით ამტკიცებს პარლამენტი. მთელ რიგ ქვეყნებში ამ პროცესში წამყვანი პოზიცია ეკუთვნის მთავრობას. მაგალითად, თუ შეედეთში მოსამართლეები ცენტრალური მთავრობის მიერ ინიშნება, იაპონიაში შერეული წესი მოქმედებს: იმპერატორი ნიშნავს მთავარ მოსამართლეს – მინისტრთა კაბინეტის წარდგინებით, ხოლო სხვა მოსამართლეებს თავად კაბინეტი. გერმანიაში, მოსამართლეთა დანიშვნა იუსტიციის მინისტრის პრეროგატივაა. იტალიასა და საფრანგეთში მოსამართლეები კონკურსის წესით შერჩევიან და მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭოს მიერ ინიშნებიან. აშშ-ში მოქმედებს მოსამართლეთა ფორმირების შერეული წესი: თუ უზენაესი სასამართლოს წევრებს ნიშნავს პრეზიდენტი – სენატის თანხმობით, ქვეყნის ცალკეულ შტატებში მოსამართლეები თავად მოსახლეობის მიერ აირჩევიან.

მოსამართლეთა არჩევისა თუ დანიშვნის შემთხვევაში, სწორედ დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს მათი უფლებამოსილების ვადები. ცალკეულ ქვეყ

¹ ი. მელქაქე, ნ. რამიშვილი, გერმანიის კონსტიტუციური სამართალი, თბ., მერანი, 1999, გვ. 147-148.

ნებში ამ მხრივაც უამრავი განმასხვავებელი თავისებურებებია. ცხადია, დამოუკიდებლობის ხარისხი მაღალია იქ, სადაც მოსამართლეები უვადოდ აირჩევიან. იმთავითვე ასე იყო საფრანგეთში, ღიდ ბრიტანეთში, აშშ-ში, ასეა ახლა ესპანეთში, იტალიაში, ჩეხეთში, ხორვატიაში. მხოლოდ ბოლო ხანებში მთელ რიგ ქვეყნებში დაადგინეს ე.წ. საპენსიო ასაკი 65-70 წლების ფარგლებში (ღიდ ბრიტანეთი, ესტონეთი, ისრაელი, კანადა, საბერძნეთი), რიგ ქვეყნებში დადგენილია მოსამართლეთა უფლებამოსილების ხანგრძლივი ვადები - 10-დან 20 წლამდე, რომლებიც, აგრეთვე დამოუკიდებლობის გარკვეულ გარანტიას იძლევა (იაპონია, რუმინეთი, შვეიცარია). პოსტსოციალისტური სახელმწიფოები სიფრთხილით მოეკიდნენ ამ საკითხს და ე.წ. ორსაფეხუროვანი სისტემა გამოიყენეს: პირველი - ვადიანი და მეორე - უვადო უფლებამოსილებები (მოლდოვა, უკრაინა). მაგალითად, უკრაინაში, მოსამართლეებს პირველი ხუთწლიანი ვადით ნიშნავს პრეზიდენტი, ხოლო შემდეგ ყველა მოსამართლეს, ვინც პირნათლად გაივლის ამ ეტაპს, უვადოდ აირჩეეს უმაღლესი რადა.

სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მოსამართლეთა შეუცვლელობის პრინციპს, რომელიც უვადოდ, ანუ სიცოცხლის ბოლომდე არჩევის კონსტიტუციური ნორმით არის დადგენილი. პირველად ასეთი იდეა აშშ-ის კონსტიტუციაში აისახა და ამ ქვეყნის შემდგომი პრაქტიკაა იმის სერიოზული არგუმენტი, რომ უვადოდ არჩეული კეთილსინდისიერი მოსამართლისთვის მოცემული პრინციპია მისი დამოუკიდებლობის გარანტორი.

აშშ-ში სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის უმთავრესი საფუძველი კონსტიტუციის III მუხლით მოსამართლეთათვის გარანტირებული დაცვაა, რომელმაც ფედერალური სასამართლო დაამკვიდრა. მესამე მუხლში ნათქვამია, რომ „როგორც უზენაესი სასამართლოს, ისე დაბალი ინსტანციის სასამართლოების მოსამართლეები თანამდებობაზე დარჩებიან მანამდე, სანამ ისინი თავის მოვალეობას კეთილსინდისიერად შეასრულებენ“. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ მოსამართლეები უვადოდ, ფაქტობრივად, სიცოცხლის ბოლომდე არიან დანიშნული, რათქმა უნდა, თუ ჯანმრთელობა შეუწყობთ მათ ხელს, ხოლო თუ ისინი თავის მოვალეობას „არაკეთილსინდისიერად“ შეასრულებენ, მაშინ მათ წინააღმდეგ იმპიჩმენტის მექანიზმი ამოქმედდება. მუშაობის პროცესში „ისინი, განსაზღვრულ დროს, მიიღებენ გასამრჯელოს, რომელიც არ შეიძლება შემცირდეს მათი

თანამდებობაზე ყოფნის განმავლობაში“. აღნიშნული დებულებები იმის გარანტიაა, რომ კონგრესსა და პრეზიდენტს არ ძალუძთ უშუალოდ გავლენა მოახდინონ სასამართლო განხილვის შედეგებზე, მოსამართლეთა განთავისუფლების ან გასამრჯელოს შემცირების მუქარის გზით.

აშშ-ის პრეზიდენტი ფედერალურ მოსამართლეებს სენატის „რჩევითა და თანხმობით“ ნიშნავს, მაგრამ ამის შემდეგ, არც სენატს შეუძლია რჩევა და ვერც პრეზიდენტის ინიციატივაზე მათივე თანხმობა გახდება მოსამართლეთა განთავისუფლების საფუძველი. მოსამართლეები აბსოლუტური შეუცვლელით სარგებლობენ, თუ თავად, საკუთარი ქცევით არ გახდებიან ამის „ინიციატორები“. როგორც ფილიპ ლოო ალნიშნავს, ხშირად შემთხვევითობა განსაზღვრავს პრეზიდენტის უფლებამოსილებების საზღვრებს, თავისი არჩევანით გავლენა იქონიოს უზენაესი სასამართლოს შემადგენლობაზე და შესაბამისი მაგალითიც მოჰყავს. 1937 წელს პრეზიდენტმა ფრანკლინ რუზველტმა წინადადებაც ჩამოაყალიბა, რომელიც შესაძლებლობას მისცემდა დაენიშნა იმდენი ახალი მოსამართლე, რამდენი 70 წელს გადაცილებული წევრიც იყო სასამართლოში, ანუ საკითხი ეხებოდა 6 მოსამართლის შეცვლას.¹ პრეზიდენტის არაკონსტიტუციურმა ინიციატივამ საზოგადოების უკმაყოფილება, ხოლო სენატის მხრიდან წინააღმდეგობა გამოიწვია, რომელიც იმაში გამოიხატა, რომ სენატმა „თანხმობის“ გარეშე დატოვა პრეზიდენტის წინადადება. თუმცა, დროთა განმავლობაში, აშშ-ში ასეთი წესი დამკვიდრდა: განსაზღვრული ასაკის მიღწევა აძლევს უფლებას, მაგრამ არ ავალდებულებს მოსამართლეს გადადგეს.

როგორც ჩანს, სასამართლოში მიმდინარე პროცესებზე პრეზიდენტის წინადადებაზე სენატის თანხმობა ფორმალურ ხასიათს ნამდვილად არ ატარებს. ამას, საკადრო ცვლილებების სტატისტიკაც ადასტურებს: მოსამართლეების კანდიდატურებზე ამერიკის პრეზიდენტებმა 15 შემთხვევაში მიიღეს მხარდაჭერა, თუმცა 12-მა კანდიდატმა სენატის თანხმობა ვერ მიიღო, აქედან ორი უარი ნიქსონის და ერთი უარი რეიგანის კანდიდატებზე მოდის. ასე რომ, სენატი წინააღმდეგია უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეების ხშირი შეცვლისა და უარი უთხრა თითქმის ყოველ მეორე კანდიდატს, მაგრამ იგივე სენატი შეურიგებელია დამნაშავე მოსამართლეების მიმართ. ამიტომაც, რომ აშშ-ის კონგრესის მიერ ამოქმედებული და საბოლოო შედეგამდე მიყვანილი

¹ ფილიპ ლოო, თანამედროვე დიდი დემოკრატიები, თბ., 2002, გვ. 217.

იმპიჩმენტის მექანიზმის სტატისტიკის უმრავლესობა მოსამართლეებსე მოდის.

მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის დამატებით გარანტიას ქმნის რიგ კონსტიტუციებში განმტკიცებული ხელშეუხებლობის პრინციპი, რომელიც ასახულია მოსამართლეთა სისხლის სამართლის, ადმინისტრაციული და სამოქალაქო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის განსაკუთრებული წესის დადგენაში (ესპანეთი, ლიტვა, პორტუგალია, რუსეთი, ყაზახეთი, და სხვ.). ყველა ამ შემთხვევაში მოსამართლეს იმუნიტეტი იცავს: იგი, თუ არა კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, არ შეიძლება მიეცეს დისციპლინურ, მით უფრო სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაში კონკრეტულ საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილების გამო.

მოსამართლეები, იმუნიტეტის ძალით, პირადი ხელშეუხებლობით სარგებლობენ: არ შეიძლება მოსამართლის დაკავება ან დაპატიმრება; მოსამართლე არ ექვემდებარება განხრეკას და დაკითხვას, თუ არა მხოლოდ კანონით დადგენილი პროცედურების დაცვით; მოსამართლე არ არის ვალდებული, მის მიერ განხილულ ან მის წარმოებაში არსებულ საქმეზე მისცეს ოფიციალური განმარტება; მოსამართლე არაა იმ მატერიალური ზარალის გამო აგებს პასუხს, რომელიც წარმოიქმნება მის მიერ სასამართლო ფუნქციების განხორციელებისას დაშვებული შეცდომებისა თუ გადაცდომების გამო. მთელ რიგ ქვეყნებში, მათ შორის ბამისი კანონი, მის ანაზღაურებას სახელმწიფოს აკისრებს (ესპანეთი). თუმცა, მოსამართლის სტატუსის შესახებ ევროპულ ქარტიას დასაშვებად მიაჩნია, რომ სახელმწიფომ გარკვეული თანხა საკომპენსაციოდ მოსამართლისგან ამოიღოს.

მოსამართლის სტატუსი, დამოუკიდებლობის ნაწილში, სავალდებულო ელემენტის სახით, შეიცავს მოსამართლის მაღალ პასუხისმგებლობას თავისი ვალდებულებებისადმი. სახელმწიფოს მიერ დადგენილი მოსამართლის სტატუსი მორალურ მახასიათებლებზეც ამახილებს ყურადღებას: მოსამართლეს მაღალი მოთხოვნები წარედგინება პროფესიონალიზმისა და ზნეობრივი თვალსაზრისით. მაგალითად, იაპონიაში მოსამართლის შრომა ფასდება არა სასამართლოს დონით, რომელშიც იგი მოღვაწეობს, არამედ მისი პროფესიონალიზმისა და გამოცდილების შესატყვისად.

მოსამართლის დამოუკიდებლობას იცავს არა მხოლოდ სტატუსის პოზიტიური პრინციპები, არამედ მთელი რიგი შეზღუდვებიც. ერთიცა და მეორეც, ერთიანობაში პასუხისმგებლობის პრინ-

ციპად გვესახება. მოსამართლის დამოუკიდებლობა არა მხოლოდ გარე ძალების ზეგავლენისგან უნდა იყოს დაცული, არამედ თავად მოსამართლედ მოღვაწე პირი ე.წ. გარე ვადლებულუბებისგანაც. ამ შემთხვევაში არსებითია შეუთავსებლობის პრინციპი, როგორც დამოუკიდებლობის საგარანტიო პირობა. შეუთავსებლობა იმას მოითხოვს, რომ მოსამართლეს არ უნდა ჰქონდეს ორი სამსახურებრივი ვადლებულება, რომელმაც შეიძლება თუნდაც ჩრდილი მიაყენოს მის დამოუკიდებლობას და მოსამართლეობის სასარგებლოდ არ იმუშავეს. რიგ ქვეყნებში ასეთი შეზღუდვა ეხება ანაზღაურებად შეთავსებას, მით უფრო სავაჭრო და სამეწარმეო სფეროებში (პორტუგალია, საბერძნეთი).

ვინაიდან სახელისუფლებო ტრადიაში მხოლოდ სასამართლო ხელისუფლებაა მიჩნეული აპოლიტიკურ ორგანოდ, ცხადია, შეუთავსებლობის პრინციპი მოსამართლეთა პარტიულობის საკითხთან დაკავშირებითაც დგება, მაგრამ განსხვავებული პრინციპულობითა და სიმწვავეით. ერთ შემთხვევაში, კანონმდებლობა მოსამართლეებს უკრძალავს საქმიანობას არა მხოლოდ პოლიტიკურ პარტიებში, არამედ საზოგადოებრივ გაერთიანებებშიც, რომლებიც პოლიტიკურ მიზნებს ემსახურება (ესპანეთი, თურქმენეთი). საფრანგეთის კანონმდებლობა ურჩევს მოსამართლეებს თავი შეიკავონ პოლიტიკური ხასიათის მოქმედებისა და განხილვებისგან. ამ დროს, გერმანიის კანონი მოსამართლეების შესახებ არ უკრძალავს მათ პოლიტიკურ საქმიანობას, მაგრამ მოითხოვს, რომ ამან არ უნდა შელახოს რწმენა მათ დამოუკიდებლობაში. სხვათა შორის, გერმანული პრაქტიკის შედეგია ის, რომ მმართველი პარტიის შეცვლა არანაირად არ მოქმედებს მოსამართლეებზე, მიუხედავად მათი პოლიტიკური ორიენტაციისა.

მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის დამცავი პრინციპების სიმრავლის მიუხედავად, მოსამართლე თავისუფალი არ არის პასუხისმგებლობისგან. დემოკრატიულ საზოგადოებაში მოსამართლეებს პასუხისმგებლობა ეკისრებათ არა მხოლოდ ადამიანის უფლება-თავისუფლებების დაცვის ნაწილში, არამედ, პრინციპულ საკითხებთან დაკავშირებით, საზოგადოების პოზიციის განსაზღვრის თვალსაზრისითაც. იმაზე, თუ მიუკერძოებლობისა და კეთილსინდისიერების რა დონეზე ასრულებს მოსამართლე დაკისრებულ მოვალეობებს, ბევრად არის დამოკიდებული მისი საქმიანობის შეფასების იურიდიული პასუხისმგებლობა, რომელიც შეიძლება თანამდებობიდან გათავისუფლებითაც კი დათავრდეს.

მოსამართლის თანამდებობიდან განთავისუფლების საფუძველი შეიძლება იყოს კანონიერ ძალაში შესული გამამტყუნებელი სასამართლო განაჩენი (ესტონეთი, ლიტვა, სლოვაკეთი), ან უფლებამოსილების ვადის გასვლა (თურქმენეთი, ყირგიზეთი). გადაწყვეტილება განთავისუფლების შესახებ შეიძლება მიიღოს უმაღლესმა სასამართლომ ან საკონსტიტუციო სასამართლომ, მაგისტრატურის უმაღლესმა საბჭომ (იტალია, ლიტვა, სომხეთი, ყაზახეთი) ან უმაღლესი სასამართლოს თავმჯდომარემ. ზოგიერთ ქვეყანაში მოსამართლე თანამდებობიდან შეიძლება გადააყენონ მხოლოდ იმპიჩმენტის წესით (აშშ, იაპონია).

გარკვეული უსიამოვნებების თავიდან აცილების მიზნით, სტატუსის მიღმა, მოსამართლეებს შეუძლიათ გამოიყენონ თვითკონტროლის პრინციპის და თვითაღიარების მეთოდის შესაძლებლობები. თავად მოსამართლემ თვითკონტროლის გზით უნდა აიცილოს საქმეები, რომელთა წარმოებისას შეიძლება იქნებოდა ბუღალტრული გახდეს იხელმძღვანელოს არა კანონით, არამედ სხვა მოტივებით. მაგალითად, აშშ-ის კონგრესმა დაავალდებულა მოსამართლეები იხელმძღვანელონ თვითკონტროლის პრინციპით და საჭიროებისას აიღონ თვითაღიარება იმ საქმეებზე, რომელთა მიმართ მათი ობიექტურობა ოდნავადაც სათუო იქნება. ჩვენი აზრით, მოსამართლეთა მიერ შესაძლო ინტერესთა კონფლიქტისგან თავის დაღწევის მიზნით თვითაღიარების წესი, საქმეთა დამოუკიდებელი განხილვის უზრუნველყოფის ის გასაღებია, რომელიც სრლის მოსახლეობის ნდობას სასამართლო ხელისუფლების მიმართ.

თავი მესამე – სასამართლო ორგანოების თვითმმართველობის პრობლემები

3.1. მართვისა და თვითმმართველობის საკანონმდებლო და ნორმატიული საფუძვლები

სასამართლო ხელისუფლების სამართლიანობის გარანტია, მისი დამოუკიდებლობის ხარისხის პირდაპირპროპორციულია. ამ მხრივ, არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება სასამართლო ორგანოების სისტემაში მოქმედ მართვისა თუ თვითმმართველობის მექანიზმს. ცხადია, სასამართლოთა დამოუკიდებლობაზე სწორედ თვითმმართველობის იდეის რეალიზაციაა მიმართული – გარანტიის უმაღლესი ხარისხით. სასამართლოთა მართვამაც ზეიძლება დამოუკიდებლობის გარკვეული გამოხატულება მიიღოს, რა თქმა უნდა, თუ მართვის ფუნქციით აღჭურვილი ორგანოს სამართლებრივი ბუნება ასეთი გარანტიის საფუძველს იძლევა.

სასამართლო ხელისუფლების მართვისა თუ თვითმმართველობის განხორციელების ერთი უმთავრესი ფუნქცია სასამართლო ორგანოში არა მხოლოდ ზოგადად წესრიგის დამყარებაა, არამედ, განსაკუთრებით, ძირითად საქმიანობაში ორგანიზაციული წესრიგის დამკვიდრებაც. ამ მიზნის განსახორციელებლად, სასამართლო ხელისუფლების სისტემაში, თუ არადა, ზემდგომი სპეციალური ორგანოს სახით იქმნება ახალი სტრუქტურა, ან არსებულ ორგანოს შესაბამისი სტატუსი განესაზღვრება. სტატუსი კი ისეთ უფლებამოსილებებს ითვალისწინებს, როგორიცაა მოსამართლეთა ყოფაქცევის გაკონტროლება, მათი დანიშვნის, გადაადგილებისა და თანამდებობრივი დაწინაურების, აგრეთვე დისციპლინარული პასუხისმგებლობის საკითხების გადაწყვეტა. ამასთან, მოცემული ორგანოები, როგორი ქვემდებარების სტრუქტურასაც არ უნდა წარმოადგენდნენ, სასამართლოების ინსპექტირებასაც ახდენენ და სამოსამართლო თანამდებობებზე დასაწინააღმდეგებლებსაც წარადგენენ. ასეთი ორგანოების კონპეტენციათა ზოგადი ნუსხა, მიუხედავად მათი სტრუქტურული ქვემდებარებისა და ფუნქციური განსხვავებულობისა, მთლიანი ჩარჩოების დონეზე, როგორც წესი, იდენტურია.

სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა, სასამართლო ორგანოების ხელთ არსებული უფლებამოსილებების იმ ნაწილით ხასიათდება, რომელიც მათი საქმიანობის ორგანიზაცი-

ასე, სასამართლოების ფორმირებაზე, მოსამართლეთა დისციპლინურ პასუხისმგებლობაზეა მიმართული და ეროვნული კანონმდებლობით რეგულირდება.

მთლიანობაში, სასამართლო ხელისუფლების საქმიანობის რეგულირება, როგორც წესი, მრავალრიცხოვანი საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე – ნორმატიული აქტების პაკეტით ხორციელდება. ყველა შემთხვევაში, ქვეყნის ძირითადი კანონი, იქნება ეს დაწერილი კონსტიტუცია თუ დაუწერელი კონსტიტუციის კონსტიტუციური კანონი, განსაზღვრავს სასამართლოების ადგილს ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში, ადგენს უფლებამოსილებების ძირითად ჩამონათვალს და საქმიანობის ძირითად პრინციპებს. ცალკეულ სახელმწიფოებში, კონსტიტუციური მოთხოვნებიდან გამომდინარე და სასამართლო სისტემის ნაირსახეობათა გათვალისწინებით, კანონმდებელი ქმნის კანონთა პაკეტს: იქნება ეს ორგანული კანონი სასამართლო ორგანოების თუ მოსამართლეთა სტატუსის შესახებ, კანონები სხვადასხვა სახის სასამართლო სისტემის შესახებ, სასამართლო სისტემის მართვის ორგანოების შექმნისა და უფლებამოსილებების თუ მოსამართლეთა ინტერესების დამცველი პროფესიონალური გაერთიანებების შესახებ. ცხადია, ეს არ არის სასამართლო ორგანოების საქმიანობის მარეგულირებელი აქტების სრული ჩამონათვალი, მით უფრო, რომ ამას ემატება სასამართლოთა საქმიანობის შიდა ორგანიზაციის მიზნით შექმნილი რეგლამენტები ან სხვა სახის ნორმატიული აქტები.

ცხადია, აღნიშნული ნორმატიული აქტების მთელი ამ პაკეტის სამართლებრივი ორგანიზაციის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი როლი ეკისრება საერთაშორისო სამართლის აქტებს და საერთაშორისო ორგანიზაციების ხელშეკრულებებს. გაუქმების გენერალური ასამბლეის მიერ მიღებული ძირითადი პრინციპების ანაზღაურებად, რომელიც სასამართლო ორგანოების დამოუკიდებლობის უკუთხეზსაც მოიცავს, მოსამართლეებს, ისევე როგორც ნებისმიერ მოქალაქეებს, სიტყვის თავისუფლებასთან ერთად, აქვთ უფლება ჩამოაყალიბონ ან შევიდნენ მოსამართლეების ან სხვა ორგანოების მიერ საკუთარი ინტერესების დაცვის, პროფესიონალური მომზადებისა და თავისი სამოსამართლო დამოუკიდებლობის შენარჩუნების მიზნით შექმნილ ასოციაციებში. ანალოგიური დებულებები დაფიქსირებულია მოსამართლეთა სტატუსის შესახებ ევროპულ ქარტიაში და ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციებში – წვერი სახელმწიფოების მიმართ.

არსებობს ასოციაციების ორი სახე: ეროვნული და საერთაშორისო, იქნება ეს უკანასკნელი საერთო თუ რეგიონალური. ყველა ასეთი ასოციაცია პროფესიონალური ხასიათისაა და მათი მიზანია გააერთიანოს ყველა მოქმედი მოსამართლე, რომლებიც შესაბამის ტერიტორიაზე ახორციელებენ სასამართლო ხელისუფლებას. ასეთი ასოციაციები შეიძლება იქმნებოდეს, ერთი მხრივ, მოსამართლეების გაერთიანებით რაიმე იდეის ირგვლივ, მეორე მხრივ, სპეციალიზაციის ნიშნით, ერთი სპეციალური სასამართლო სისტემის მოსამართლეთა მიერ. დღეს მოსამართლეთა მსგავსი თანასაზოგადოებები თითქმის ყველა ქვეყანაში ფუნქციონირებს და იცავს მოსამართლეთა პროფესიონალურ ინტერესებს. ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ გაეროს და ევროსაბჭოს აქტებში დაფიქსირებულია რიგმა მოთხოვნებმა თავისი კეთილსასურველი გავლენა მოახდინა სასამართლო სისტემის მართვისა და თვითმმართველობის ორგანოების უფლებამოსილებების საკანონმდებლო გაფორმებაზე.

ცალკეული ქვეყნების კონსტიტუციური სამართლის წყაროებში, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის საკითხის განმსაზღვრელ კრიტერიუმებს შორის, განსაკუთრებული ყურადღება აქვს დათმობილი სასამართლო ორგანოების თვითრეგულირების მექანიზმების დადგენას და მოსამართლეთა ჭეშმარიტი დამოუკიდებლობის დამკვიდრებას. როგორც ცნობილი რუსი სამართალმცოდნე – მეცნიერი ე. აბროსიმოვა აღნიშნავს, ამ დროს სასამართლო სისტემის ასეთი თვითრეგულირების საგანი, პირველ რიგში, ხდება სახელმწიფო ხელისუფლების მატარებელი მოსამართლის სამართლებრივი სტატუსის საკითხები. აქვე სგი გამოყოფს, აგრეთვე სახელმწიფო ხელისუფლების განხორციელების წესთან დაკავშირებულ საკითხებს, რომელიც მოსამართლეთა წინასწარი შერჩევის, კარიერის განვლის და თანამდებობიდან გადაყენების პროცედურებს უკავშირდება, მაგრამ მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო კოლეგიების დაქვემდებარებაშია გადაცემული. ე. აბროსიმოვა მიიჩნევს, რომ მსგავსი საკითხები საკანონმდებლო რეგულირების საგანს წარმოადგენენ, ხოლო სასამართლოს თვითმმართველობისა და მისი ორგანოების ფუნქციონირების და შინაგანი ორგანიზაციის საკითხები კანონმდებლობით არ უნდა რეგულირდებოდეს.¹

¹ Е. Абросимова, Саморегулирование судебной власти: основания, содержание, тенденции // Сравнительное Конституционное обозрение, 2004, №4, с. 151.

ჩვენ, პრინციპში, ვიზიარებთ ე. აბროსიმოვას მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ სასამართლო ორგანოების საქმიანობის მარეგულირებელი აქტების პაკეტი კანონებისა და თავად სასამართლო ორგანოების მიერ მიღებული კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტებისგან უნდა შედგებოდეს, მხოლოდ ერთი, ჩვენი აზრით, არსებითი შენიშვნით ავტორის მიერ მოცემული დაყოფის მიმართ. მიგვაჩნია, რომ სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის ხარისხი, მოსამართლეთა კანდიდატურების შერჩევის, მომზადების, ატესტირებისა და პასუხისმგებლობის განსაზღვრის სფეროებში უფლებამოსილებების დონის პირდაპირ პროპორციულია. ამდენად, არა თუ გამართლებულად, საჭიროდაც მივიჩნევთ, რომ მოცემული ფუნქციები სწორედ მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო კოლეგიებს უნდა ეკისრებოდეს, თუ არადა სხვა ფორმის სასამართლო თვითმმართველობის ორგანოებს, რომელთა შემადგენლობაში ხმების გადამწვევტი უმრავლესობა მაღალი კვალიფიკაციის მოსამართლეებს უნდა ეკუთვნოდეთ. სხვათა შორის, არც ბოლო შენიშვნა შეიძლება ცალსახად მივიღოთ იმის თაობაზე, რომ სასამართლო ორგანოების თვითმმართველობა კანონმდებლობით არ უნდა რეგულირდებოდეს. მით უფრო, რომ საერთაშორისო ორგანოების მოთხოვნათა კვალობაზე, ქვეყნების მნიშვნელოვან ნაწილში სასამართლოთა მართვის პრობლემები კონსტიტუციებით, ხოლო კიდევ უფრო მეტ სახელმწიფოებში კანონების ძალით რეგულირდება.

ინსტიტუციონალურად სასამართლო ხელისუფლება რთულ, მრავალეფემენტოვან კონსტრუქციას წარმოადგენს. მისი ავტორიტეტი, სისტემის შემადგენელი ელემენტების – სასამართლოებისა და მათში მოღვაწე მოსამართლეების სამართლებრივი ანობისა და ორგანიზებულობის ხარისხის ადექვატურად აისახე. საზოგადოებაში. ცხადია, სასამართლოთა საქმიანობის შიდა ორგანიზაციის მიზნით, დგება მასთან დაკავშირებული წესების განსაზღვრის საჭიროება, რათა მოწესრიგდეს ის საკითხები, რომლებიც კანონმდებლობით რეგულირებას არ ექვემდებარება. ამდენად, ცალკეული სასამართლოები თავად ქმნიან და ამტკიცებენ რეგლამენტებს ან სხვა სახის ნორმატიულ აქტებს, რომლებიც შინაგანი ხასიათის პროცედურებს არეგულირებენ. არის შემთხვევები, როდესაც ასეთი რეგლამენტები ან მათი გარკვეული ნორმები, შემდგომ კანონის ნორმებად ქცეულა.

სასამართლოთა რეგლამენტები, როგორც წესი, სამართლებრივი ნორმების სამი ჯგუფისგან შედგება:

– პირველ ჯგუფში ხვდება ინსტიტუციონალური ნორმების ერთგვარი დეტალიზაცია;

– მეორე ჯგუფში კანონმდებლობით დადგენილი პროცესუალური ნორმებია წარმოდგენილი, ზოგიერთ შემთხვევაში, ერთგვარი განმარტებების სახით;

– მესამე ჯგუფში მოცემულია ის ნორმები, რომლებიც არეგულირებენ სასამართლოთა აპარატების ორგანიზაციულ საქმიანობას, მოსამართლეთა და აპარატის მუშაკების ურთიერთდამოკიდებულების საკითხებს.

როგორც ჩანს, განზოგადებული სახით წარმოდგენილი სასამართლოთა რეგლამენტების სქემა, გაცილებით მეტ დატვირთვას იღებს თავის თავზე, ვიდრე ეს კონკრეტული სასამართლოს საქმიანობის თვითრეგულირების ამოცანაა, ამიტომ მის ფარგლებში ექცევა არა მხოლოდ მოსამართლეთა თანასაზოგადოების შინაგანი ცხოვრების საკითხები.

საზღვარგარეთის ქვეყნებში სასამართლო ხელისუფლების მართვისა თუ თვითმმართველობის უფლებამოსილებების განხორციელების რამდენიმე მოდელი გვხვდება:

– პირველ შემთხვევაში, სასამართლო ორგანოთა სისტემის ფუნქციონირებაში, მოსამართლეთა კორპუსის ფორმირებასა და საქმიანობის სტაბილურობაში მნიშვნელოვანია იუსტიციის სამინისტროს როლი;

– მეორე შემთხვევაში, ხელისუფლების სამივე შტოს მონაწილეობით, სასამართლო ორგანოების მართვის განსახორციელებლად იქმნება სპეციალური შერეული შემადგენლობის ორგანოები;

– მესამე შემთხვევაში, მართლმსაჯულების სფეროში თვითმმართველობის ფუნქციებს ახორციელებს ქვეყნის უმაღლესი სასამართლო ან მოსამართლეთა წარმომადგენლობითი ორგანო.¹

სამივე შემთავაზებული მოდელის პირობებში, მართვის უფლებით აღჭურვილი სუბიექტები სტრუქტურული ქვემდებარებითა და ფუნქციური განსხვავებულობით გამოირჩევიან. საერთო შეფასების დონეზე შეიძლება ითქვას, რომ პირველი – მართვის მოდელია, მესამე – თვითმმართველობის მოდელი, ხოლო მეორე – მისი ფორმირების წესიდან და ამდენად, პერსონალური შემადგენლობიდან, ანუ მის შემადგენლობაში მოსამართლეთა წარმომადგენლობის პროპორციიდან გამომდინარე, ყოველ კონკრეტულ

¹ ი. მელქაძე, ბ. დვალი, სასამართლო ხელისუფლება საზღვარგარეთის ქვეყნებში, თბილისი, „მერანი 3“, 2000, გვ. 181-182.

შემთხვევაში ან ერთ, ან მეორე მხარეს გადაიხრება. ამასთან, ისიც გასათვალისწინებელია, რომ პირველი ორი მოდელი სასამართლოს საქმეებში ხელისუფლების სხვა შტოთა შეჭრის მექანიზმები გამოვლინებით ხასიათდება. აქედან, იუსტიციის სამინისტროსთვის ასეთი სუბიექტის როლის მიკუთვნება აღმასრულებელი ხელისუფლების გარკვეულ წარმმართველ როლზე მიანიშნებს. ხელისუფლების სამივე შტოს მიერ დაკომპლექტებული ორგანოს, ე.წ. შერეული მოდელის საბოლოო სახე, მის შემადგენლობაში ხელისუფლებათა შტოების წარმომადგენლობის პროპორციულობის პრინციპზეა დამოკიდებული, ხოლო მისი საქმიანობის წარმმართველი სუბიექტის „დასახელება“ ხელისუფლების შტოებს შორის მანდატების რაოდენობით და მისი თავმჯდომარის შერჩევის წესით არის განპირობებული.

ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით, როდესაც სასამართლო ხელისუფლების სათავეში მოქმედი მართვისა და თვითმმართველობის ორგანოების საქმიანობას, მათი ფუნქციური თავისებურებებისა და სტატუსით განსაზღვრული კომპეტენციის ერთობლიობით ვაფასებთ, უნდა ვაღიაროთ, რომ პირველი ნაკლებად, ხოლო მეორე – მეტად თავისთავადია და ორგანულად ახორციელებს სასამართლო ორგანოების შიდასისტემურ მართვას. ამიტომ, მიგვაჩნია, რომ უფრო ზუსტი იქნებოდა მათი კლასიფიკაცია ნაწილობრივი და სრული თვითმმართველობის ორგანოებად.

წინამდებარე ნაშრომის თემის ინტერესთა წრის გათვალისწინებით, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, ყურადღება სასამართლოების მმართველობისა და თვითმმართველობის საკანონმდებლო საფუძვლებზე გავამახვილოთ. მართვისა და თვითმმართველობის დამოუკიდებელი სტრუქტურების შექმნა კონტინენტური სამართლის ქვეყნებისთვის, კერძოდ და მეტწილად ევროპული სახელმწიფოებისთვის არის დამახასიათებელი. ნიშანდობლივია ის ფაქტი, რომ 49 ევროპული ქვეყნიდან ნახევარზე მეტმა – 25-მა ასეთი ინსტიტუტის საჭიროება კონსტიტუციურად დაადგინა. ყველა დანარჩენ შემთხვევაში მათი შექმნა, ფორმირების წესისა და უფლებამოსილებების დადგენა, როგორც წესი, ორგანული კანონის ძალით ხდება. ცხადია, ასეთმა სიმრავლემ, მათი მრავალფეროვნება განაპირობა – სახელწოდებით დაწყებული, ფორმირების წესით და, შესაბამისად, მათი შემადგენლობითა და კომპეტენციით დამთავრებული.

რიგ ქვეყნებში ეს არის მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭო (ალჟირი, იტალია, მოლდოვა, პორტუგალია, რუმინეთი, საფრან-

გეთი); მართლმსაჯულების უმაღლესი საბჭო (ანდორა, ბელგია), მართლმსაჯულების სახელმწიფო საბჭო (უნგრეთი) ან უბრალოდ, მართლმსაჯულების საბჭო (სომხეთი) თუ მართლმსაჯულების განმახორციელებელი კომისია (მალტა); იუსტიციის უმაღლესი საბჭო (ალბანეთი, საქართველო, უკრაინა); სასამართლო ხელისუფლების გენერალური საბჭო (ესპანეთი), უმაღლესი სასამართლო საბჭო (ბულგარეთი, კვიპროსი), უბრალოდ, სასამართლო საბჭო (სლოვაკეთი, სლოვენია) თუ მოსამართლეთა საბჭო (არგენტინა), ან პირდაპირ – სრულიად პოლონეთის სასამართლო საბჭო და მაკედონიის რესპუბლიკური სასამართლო საბჭო, ხოლო თურქეთში – მოსამართლეებისა და პროკურორების უმაღლესი საბჭო, ხორვატიაში – სახელმწიფო სასამართლოს ეწეუ და ზოგიერთი სხვ.

თუ აღნიშნული ორგანოების ფორმირებისა და შემადგენლობის თაყისებურებების გათვალისწინებით, ზემოთ აღნიშნული მოდელებისადმი მათ კუთვნილებას განვიხილავთ, ვნახავთ, რომ ხშირად დასახელება სულაც არ გამოხატავს ამ ორგანოების იურიდიულ ბუნებას.

პირველ რიგში, თვითმმართველობის მოდელებთან დაკავშირებით უნდა აღვნიშნოთ, როდესაც მართლმსაჯულების თვითმმართველობის ფუნქციებს უმაღლესი სასამართლო ან მოსამართლეთა წარმომადგენლობითი ორგანო ახორციელებს. ცალკეულ სახელმწიფოებში აღნიშნული ფუნქცია საერთო სასამართლოების უმაღლეს ინსტანციას (კვიპროსი, ლიტვა, მონაკო), სახელმწიფო სასამართლო საბჭოს (უნგრეთი), ან მოსამართლეთა ყრილობას ეკისრება (ბელორუსია). მაგალითად, ლიტვაში, მოსამართლეთა დანიშვნის, დაწინაურების, გადანაცვლების ან დაკავებული თანამდებობიდან გადაყენების თუ გათავისუფლების საკითხებზე, პრეზიდენტს რჩევებს კანონით გათვალისწინებული სპეციალური სასამართლო ინსტიტუცია აძლევს. სასამართლოების შესახებ კანონი ასეთი ინსტიტუციის სახით ქმნის მოსამართლეთა სენატს, რომელიც შედგება უმაღლესი, სააპელაციო და საოლქო სასამართლოების თავმჯდომარეების და უმაღლესი სასამართლოს დეპარტამენტების ხელმძღვანელებისა და წევრებისაგან. აღნიშნულის გარდა, სენატი განიხილავს სასამართლო პრაქტიკას და იძლევა რეკომენდაციებს კანონების გამოყენების თაობაზე.

კვიპროსში უმაღლეს სასამართლო საბჭოს თავად უმაღლესი სასამართლო წარმოადგენს. მის თავმჯდომარეს, მოსამართლეთა კორპუსში საკადრო საკითხების გადაწყვეტისას და ცალკეულ

მოსამართლეთა მიმართ დისციპლინური საკითხების გადაწყვეტილებების მიღებისას, საბჭოში ორი ხმა აქვს. მიუხედავად იმისა, რომ მაკედონიის რესპუბლიკის სასამართლო საბჭო არჩევითი ორგანოა, იგი ცალსახად თვითმმართველობის ორგანოდ შეიძლება მივიჩნიოთ, ვინაიდან 7 წევრისგან 6 წლით მოსამართლეთა კრების მიერ არჩეული საბჭო, ქვეყანაში ცნობილი იურისტებით კომპლექტდება.

ბელორუსიაში სასამართლო ორგანოების თვითმმართველობის საკითხს შესაბამისი კანონი არეგულირებს და რესპუბლიკის სასამართლო ორგანოების თვითმმართველობის უმაღლეს ორგანოდ მოსამართლეთა ყრილობას აღიარებს, რომლის შემადგენლობაშიც საერთო სასამართლოს მოსამართლეებთან ერთად საკონსტიტუციო და სამეურნეო სასამართლოს მოსამართლეებიც მონაწილეობენ. მოსამართლეთა ყრილობა განიხილავს სასამართლო სისტემის ფუნქციონირების საკითხებს, მოსამართლეთა სტატუსთან დაკავშირებულ კანონპროექტებზე თავის წინადადებებს აწვდის საკანონმდებლო ინიციატივის სუბიექტებს და ზოგიერთ სხვა საკითხებს. მოსამართლეთა ყრილობას ოთხ წელიწადში ერთხელ მაინც, იწვევს მოსამართლეთა რესპუბლიკური საბჭო, რომელიც ყრილობებს შორის პერიოდში იგივე უფლებამოსილებებს თავად ახორციელებს.

უნგრეთის 1949 წლის კონსტიტუციის X თავს - „სასამართლოს ორგანიზაცია“, მხოლოდ 1997 წელს მიღებული კონსტიტუციური კანონის ძალით დაემატა §50-ის ორი ქვეპუნქტი. რომლებმაც აღიარეს მართლმსაჯულების სახელმწიფო საბჭო და უსაბამისი კანონის მიღების წესი. კონსტიტუციის თანახმად, სასამართლოების ადმინისტრაციულ მართვას ახორციელებს მართლმსაჯულების სახელმწიფო საბჭო, ხოლო ადმინისტრაციულ მართვაში მასთან სასამართლო თვითმმართველობის ორგანოები თანამშრომლობენ. აღნიშნული საბჭოს სტატუსისა და ფორმირების წესის განსაზღვრა კონსტიტუციამ, ბლანკეტური ნორმით, კანონს დააქისრა. კანონმდებელმა მოცემული აქტი კონსტიტუციური კანონის დონეზე აიტანა, ვინაიდან მისი მიღებისთვის სახელმწიფო კრების დეპუტატთა ხმების 2/3-ის უმრავლესობა დაადგინა.

მოგვიანებით, უნგრეთში „სასამართლოების შესახებ“ კანონის თანახმად, დამტკიცებულ იქნა მართლმსაჯულების სახელმწიფო სასამართლო საბჭო 21 წევრისა და 20 მოადგილის შემადგენლობით, რომელთაც ყოველი რეგიონის სასამართლოების

პლენარულ ასაბლესზე ირჩევენ. ასე რომ, საბჭო მთელი თავისი შემადგენლობით მოსამართლეთა გუნდია, რომელიც სასამართლო ხელისუფლების ფუნქციონირებასთან დაკავშირებულ მთელ რიგ უფლებამოსილებებს ახორციელებს, მათ შორის ისეთებს, როგორიცაა სასამართლო ორგანოების ბიუჯეტისა და მოსამართლეთა მატერიალური ანაზღაურების საკითხები. განსაკუთრებული უფლებები, რომლითაც ხელისუფლების სხვა ორგანოებთან მიმართებაში სასამართლო საბჭოს ურთიერთობა გამოირჩევა, ის არის, რომ იუსტიციის მინისტრის განკარგულება, რომელიც სასამართლოების მართვის საკითხებს ეხება, საჭიროების საბჭოს მიერ მოწონებას. ამასთან, საბჭო გამოთქვამს თავის მოსაზრებებს იმ კანონპროექტებზე, რომლებიც სასამართლო ორგანოებს და მოსამართლეებს ეხება.

სასამართლო ორგანოების თვითმმართველობის მოდელისგან განსხვავებით, მართვის მოდელის პირობებში, ჩვენი აზრით, მისი ბუნების განმსაზღვრელი არსებითი ფაქტორი ასეთი ორგანოების პერსონალური შემადგენლობაა. აქ მნიშვნელოვანია, ე.წ. ოფიციალის წარმომადგენლობა: სხვადასხვა სასამართლოთა თამჯდომარეები, იუსტიციის მინისტრი, გენერალური პროკურორი, სახელმწიფოს მეთაურის მიერ დანიშნული ან პარლამენტის პალატების მიერ არჩეული წევრები. ყოველ მათგანს თავისი, ე.წ. სამსახურებრივი დამოკიდებულება და შესაბამისი კავშირი აქვს სასამართლო ხელისუფლებასთან, რაც უთუოდ აისახება მათ პოზიციაზე სასამართლო ხელისუფლების მართვის ორგანოებში მოღვაწეობისას.

მსგავსი ორგანოების შემადგენლობაში იუსტიციის მინისტრების გაწევრიანება იშვიათი ნამდვილად არ არის, შედარებით იშვიათია სასამართლო ორგანოების საქმიანობაში მათი აქტიური, შეიძლება ითქვას – წარმმართველი თანამონაწილეობა, რაც უთუოდ ახდენს თავისებურ გავლენას სასამართლო ორგანოების დამოუკიდებლობაზე. ამასთან დაკავშირებით, ორიოდ მაგალითით წარმოვაჩენთ ჩვენი ასეთი მოსაზრების საფუძველს.

თურქეთში, საერთო და ადმინისტრაციული სასამართლოების საერთო ზედამხედველობის ორგანოს იუსტიციის სამინისტრო წარმოადგენს და ეს ფაქტორი გახდა განმსაზღვრელი სასამართლო ორგანოებისადმი მისი დამოკიდებულებისა. ამას მოჰყვა ის, რომ სამინისტროსთან შეიქმნა მოსამართლეებისა და პროკურორების უმაღლესი საბჭო – იუსტიციის მინისტრის თამჯდომარეობით, თანაც, თანამდებობრივად მინისტრის მოადგილეც

იმავე საბჭოს წევრია. ამის შედეგად, არა მხოლოდ სასამართლო ორგანოების, არამედ პროკურატურის ორგანოების დამოუკიდებლობის ანტიინიმუშიც შეიქმნა.

კონსტიტუციის თანახმად, საბჭოს ფორმირება შემდეგი წესით ხდება: სამი ძირითადი და ორი სარეზერვო წევრის თითოეულ ადგილზე სამ-სამ კანდიდატს რეკომენდაციას უწევს უმაღლესი სამხედრო სააპელაციო სასამართლოს სრული შეკრება; ორი ძირითადი და ორი სარეზერვო წევრის თითოეულ ადგილზე, სამ-სამ კანდიდატს ასახელებს სახელმწიფო საბჭოს პლენუმის საერთო კრება. რეკომენდებული კანდიდატებიდან საბჭოს – ხუთ ძირითად და ოთხ სარეზერვო წევრს, ოთხი წლის ვადით, ნიშნავს თურქეთის პრეზიდენტი.

როგორც ჩანს, სასამართლო ხელისუფლება საერთოდ გვერდზე რჩება, თუ არა შეიღაცაინ საბჭოში, რატომღაც სამხედრო სააპელაციო სასამართლოს მიერ რეკომენდირებული 3 წევრი. საქმე კი ის არის, რომ თურქეთში პროკურატურაც აღმასრულებელ ხელისუფლებასეა სრულად დამოკიდებული: ყველა პროკურორი ინიშნება და თავისუფლდება პრეზიდენტის მიერ – იუსტიციის სამინისტროს რეკომენდაციით. ამასთან, იუსტიციის მინისტრი უფლებამოსილია დანიშნოს მოსამართლეები და პროკურორები დროებით ან მუდმივ სამუშაოზე იუსტიციის სამინისტროს ცენტრალურ აპარატში. მასვე შეუძლია, მუშაობაში ჩაეარდნების თავიდან აცილების მიზნით, უმაღლესი საბჭოს პირველსავე სხდომაზე მიღებული თანხმობით, დროებითი უფლებამოსილებები დააკისროს მოსამართლეებსა და პროკურორებს.

მართვის შერეული მოდელის პირობებში, მისი ბუნების განმსაზღვრელი ფაქტორი შეიძლება შექმნილი სტრუქტურის შემადგენლობაში ხმების ბალანსი გახდეს. სწორედ განსხვავებული ბალანსის გათვალისწინებით, შერეული მოდელი, ზოგადად იყრისტებს, მოსამართლეებსა და ხელისუფლების სხვა ორგანოების წარმომადგენელთა შორის მანდატების გადანაწილების მიხედვით, შეიძლება იყოს ორგანო მოსამართლეთა ხმების უმრავლესობით, ხმების თანაბარი განაწილებით და მოსამართლეთა ხმების უმცირესობით. ამასთან, თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ გადაწყვეტილებები, როგორც წესი, ხმების უმრავლესობით მიიღება, მათი ამგვარი კლასიფიკაცია უდავოდ იმსახურებს ყურადღებას.

აღნიშნული სამი ნაირსახეობიდან, ევროპის ქვეყნების უმეტესობაში (ალბანეთი, ესპანეთი, იტალია, პოლონეთი, რუმინეთი, სლოვენია) მოსამართლეთა ხმების უმრავლესობა იმის გარან-

ტიას იძლევა, რომ შესაბამისი სტრუქტურების თვითმმართველობით ფუნქციონზე გექონდეს საუბარი. თუმცა, ასეთი ლოგიკით, ამ ჯგუფს, მეტ-ნაკლებად, შეიძლება უკრაინის იუსტიციის უმაღლესი საბჭოც მიეკუთნოთ, ვინაიდან საბჭოს 20 წევრიდან 11 წევრს ნიშნავენ მოსამართლეთა, ადვოკატთა, უმაღლესი იურიდიული სასწავლებლებისა და სამეცნიერო დაწესებულებების წარმომადგენელთა ყრილობები, აგრეთვე პროკურატურის მუშაკთა სრულიად უკრაინის კონფერენცია. თუ ამას უკრაინის უმაღლესი სასამართლოს თავმჯდომარის და გენერალური პროკურორის ხმებასაც დაემატებთ, გამოდის, რომ მაღალი კვალიფიკაციის სპეციალისტ იურისტთა გუნდი ხმების სოლიდურ უმრავლესობას ფლობს და მისი გადაწყვეტილებებიც შეიძლება ამ ჯგუფის ინტერესებთან იყოს დაკავშირებული.

მსგავსი ორგანოების ფორმირების პრინციპისადმი საგანგებო მიდგომის მნიშვნელობაზე ასეთი ხაზგასმა ყურადღების გასამახვილებლად დაგვიტოვდა. საქმე ის არის, რომ ფორმირების შერეული წესის პირობებში, მსგავს სტრუქტურებში არ შეიძლება გამოერიცხოთ სასამართლო საქმიანობას მოწყვეტილი იურისტების, ან თუნდაც არაიურისტი მოხელეების მონაწილეობა. ამიტომ ენიჭება საგანგებო ყურადღება ასეთი ორგანოების საქმიანობაში მოსამართლეების, ადვოკატებისა და სამართლის პროფესურის მონაწილეობას, რომ არა ეთქვამთ უბრალოდ იურისტების გუნდზე.

მაგალითად, რუმინეთის კონსტიტუცია მარტივად ახდენს აღნიშნული პირობის რეგლამენტაციას: მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭო შედგება მაგისტრატებისაგან, რომლებიც 4 წლის ვადით აირჩევიან დეპუტატთა პალატისა და სენატის ერთობლივ სხდომაზე. ამ დროს, სლოვენის კონსტიტუცია, შერეული წესით ფორმირების პირობებში, ცალსახა არჩევანზეა ორიენტირებული. სლოვენის სასამართლო საბჭო 11 წევრისგან შედგება: 5 წევრს უნივერსიტეტის სამართლის პროფესურის, ადვოკატებისა და სხვა იურისტებისგან, პრეზიდენტის წინადადებით ირჩევს სახელმწიფო კრება, ხოლო 6 წევრს თავისი რიგებიდან აირჩევენ ისეთი მოსამართლეები, რომლებიც მოსამართლეობის ფუნქციას უვადოდ ახორციელებენ, ანუ საუბარია უმაღლესი კვალიფიკაციის გამოცდილ მოსამართლეებზე. სასამართლო საბჭოს თავმჯდომარეს საბჭოს წევრები თავისი შემადგენლობიდან ირჩევენ. რაც შეეხება ესპანეთს, აქ სასამართლო ხელისუფლების გენერალურ საბჭოს თავმჯდომარეობს უზენაესი სასამართლოს თავ-

მჯდომარე და კიდევ 20 წევრიდან 12-ს ყველა დონის მოსამართლეები თავისი წრიდან, ხოლო 8 წევრს – კორტესები გამოცდილი ადვოკატებისა და სხვა იურისტების წრიდან ირჩევენ.

ზემოთ აღნიშნული ყველა შემთხვევა, ფორმირების შერეული წესის მიუხედავად, ხმათა ბალანსიდან გამომდინარე, ამ ქვეყნებში ფორმირებული ორგანოების თვითმმართველობით ბუნებაზე მიგვანიშნებს. სხვა შემთხვევაში ძნელია ამის მტკიცება, თუმცა, აქაც არსებობს უმრავლესობის გარკვეული გარანტია.

პრინციპში, ეს ის შემთხვევებია, როდესაც ხმები თითქმის თანაბრად იყოფა. მაგალითად, ბულგარეთში, უმაღლესი სასამართლო საბჭოს 11 წევრს ირჩევს სახალხო კრება, ამდენივეს – სასამართლო ხელისუფლების ორგანოები, რაც განხაკუთრებით მნიშვნელოვანია, უმაღლესი პროფესიონალური და ზნეობრივი ნიშან-თვისებებით გამორჩეული იურისტებისგან, 15-წლიანი სტაჟით. სასამართლო საბჭოს სხდომებს, კენჭისყრაში მონაწილეობის გარეშე, თავმჯდომარეობს მართლმსაჯულების მინისტრი. ხმათა ბალანსში გარკვეულ უპირატესობას ქმნის თანამდებობრივად ჩართული საბჭოს სამი წევრი: უმაღლესი საკასაციო და ადმინისტრაციული სასამართლოების თავმჯდომარეები და მთავარი პროკურორი.

სლოვაკეთის სასამართლო საბჭოს თავმჯდომარეობს უმაღლესი სასამართლოს თავმჯდომარე. ამას ემატება 8 მოსამართლე – წევრი, და 3-3 წევრს ირჩევს ეროვნული საბჭო, ნიშნავენ პრეზიდენტი და მთავრობა. საბჭოს დადგენილების მიღებას უმრავლესობის თანხმობა ესაჭიროება. ხმათა მოცემული ბალანსის პირობებში 9-9-ზე, როდესაც საბჭოში გაერთიანებულ მოსამართლეთა ბლოკს, თუ არა თავმჯდომარის ხმა, მხოლოდ შემოთავაზებული გადაწყვეტილების პროექტის უარყოფა აძლევს ერთადერთ საშუალებას დაიცვას საკუთარი პოზიცია, თვითმმართველობაზე საუბარი, ჩვენი აზრით, უადგილოა. მით უფრო, ძნელია ამ ჭრილში მსჯელობა იმ ქვეყნების მაგალითზე, სადაც მოსამართლეთა გუნდი სასამართლო ორგანოების მართვის სტრუქტურებში უმცირესობაშია წარმოდგენილი (პორტუგალია, საქართველო, ყაზახეთი), მართვის სტრუქტურის შემადგენლობის უმრავლესობას პრეზიდენტის და, შეიძლება დამატებით, მთავრობის დანიშნული თუ პარლამენტის მიერ არჩეული სახელმწიფო მოხელეები შეადგენენ, თუნდაც მათ, როგორც ეს პორტუგალიის კონსტიტუციით არის დადგენილი, იუსტიციის სფეროსთან ქონდეთ შეხება.

3.2. სასამართლო სისტემის მართვის ორგანოები

სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებელი შტოს სახით ფუნქციონირება მნიშვნელოვანწილად იმაზეა დამოკიდებული, თუ რამდენად ერთიანია სასამართლო სისტემა და რამდენად დამოუკიდებელია იგი, სასამართლო ორგანოების ფორმირებისა და მართვის პროცესში, ხელისუფლების სხვა შტოების გაყდენისაგან. სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებელი შტოს სახით მოქმედება დამოკიდებულია არა მხოლოდ სასამართლო ორგანოების სპეციალური თვითმმართველობითი სტრუქტურების საქმიანობაზე, რომლებიც მოსამართლეთა კორპუსის საკადრო, დისციპლინარულ და სხვა საკითხებს წყვეტენ, არამედ მოსამართლეთა თანასაზოგადოების სახით შექმნილ პროფესიონალურ გაერთიანებებზეც. იქნება იგი ასოციაცია, ყრილობა, კონფერენცია თუ საბჭო, რომლებიც მოწოდებულნი არიან დაიცვან მოსამართლეთა საერთო ინტერესები.

თავის მხრივ, მოსამართლეთა ასოციაცია თვითმმართველი თანასაზოგადოების ერთ-ერთ ფორმას წარმოადგენს, რომელიც თანამედროვე სამოქალაქო საზოგადოების მნიშვნელოვანი შემადგენელი საფუძველთაგანია. მოსამართლეთა ასოციაციების შინაგანი ორგანიზაციული სტრუქტურა ერთობ განსხვავებულია. მთელი რიგი ქვეყნების მოსამართლეთა ასოციაციები თავის თავზე ღებულობენ სასამართლო სისტემის თვითმმართველობის ფუნქციას. ამ მიზნით მათთან იქმნება კომისიები ან კომიტეტები, მათ შორის დისციპლინური კომიტეტი, მუდმივმოქმედი საკოორდინაციო კომიტეტები და მუშა ჯგუფები; მოსამართლეთა კვალიფიკაციის ამაღლების მიზნით, ფუნქციონირებენ კონფერენციები და სემინარები; აგრეთვე, მთელ რიგ შემთხვევებში, მათთან იქმნება გამომცემლობები, რომლებიც მ.შ. სპეციალურ ჟურნალებსა და გაზეთებს გამოსცემენ.

ცალკეულ ქვეყნებში, მოსამართლეთა ყრილობებსა და კონფერენციებს, მათი საერთო ინტერესების დაცვის მიზნით, მხოლოდ გამაერთიანებელი მისია აკისრიათ. ამ დროს, ისინი სახელმწიფოში შექმნილი სასამართლო სისტემის თვითმმართველობის ამა თუ იმ ორგანოებს, მთლიანად ან ნაწილობრივ, გადასცემენ მთელ რიგ საჯარო ფუნქციებს, როგორებიცაა მოსამართლეთა კანდიდატების შერჩევა, საკვალიფიკაციო გამოცდების მოწყობა, მოქმედ მოსამართლეთა უფლებამოსილებების შეჩერება, შეწყვეტა და სხვ. ფუნქციების ამგვარი დანაწილების პი-

რობებში სასამართლო თვითმმართველობის ორგანოები საჯარო სამართლებრივი კორპორაციის შერეულ ბუნებას იძენენ. პრაქტიკის გათვალისწინებით, სასამართლო სისტემის მართვის ორგანოების ორივე შესაძლო მაგალითს განვიხილავთ.

ამერიკის შეერთებულ შტატებში, როგორც უზენაესი სასამართლოს მოსამართლის თანაშემწე სტივენ გ. ბრეიერი აღნიშნავს, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის გარანტიად მთელი რიგი ინსტიტუტების სისტემა ჩამოყალიბდა. აშშ-ის მოსამართლეთა კონსტიტუციურ დაცვას უზრუნველყოფს სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის მრავალეფემენტიანი კომპონენტების სისტემა, როგორებიცაა სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებელი მართვა თავად სასამართლო ხელისუფლების მიერ; მოსამართლეთა მიერ დაშვებულ დარღვევებზე დისციპლინური ხელისუფლება; განსხვავებულ ინტერესთა შორის წინააღმდეგობების დარეგულირების ხერხები და სასამართლო გადაწყვეტილებათა კმედითობის უზრუნველყოფა. აღნიშნული კომპონენტების ერთობლიობა უზრუნველყოფს სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის გარანტირებას.¹

ცხადია, მოსამართლეთა კონსტიტუციურ დაცვის აღნიშნული კომპონენტების ერთობლიობამ, დროთა განმავლობაში, სასამართლო ორგანოების მართვის მრავალეფემენტიანი სისტემის ჩამოყალიბება გამოიწვია და ამჟამად, აშშ-ის სასამართლო სისტემის მართვა სამ ძირითად ინსტიტუციონალურ სტრუქტურას ეფუძნება. პირველი მათგანი აშშ-ის სასამართლო სათათბიროა, რომელიც 1922 წელს შეიქმნა, როგორც უმაღლესი საოლქო მოსამართლეების სათათბირო. იგი შედგება უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის, ოლქების 13 მთავარი მოსამართლის, 12 საოლქო მოსამართლისა და საერთაშორისო სავაჭრო სასამართლოს თავმჯდომარისაგან. სასამართლო სათათბირო სასამართლო ხელისუფლების ეროვნული ორგანოა და აშშ-ის ადმინისტრაციული სამმართველოს ხელმძღვანელობას ახორციელებს. სასამართლო სათათბიროს უმთავრესი ფუნქცია სასამართლო პროცედურების წესების შემუშავება და ამ სფეროში წესრიგის დამკვიდრებაა.

პროცესუალური ნორმების შემუშავება, ფაქტობრივად, კონგრესისგან დამოუკიდებლად მიმდინარეობს და მასში დიდია საზოგადოებრივი კონტროლის როლი, რაც იმით არის განპირობებული, რომ მთელ ამ პროცესში დიდია მოსამართლეების სა-

¹ Стивен Г. Брейер, Независимость судебной власти в США // Вопросы демократии, Электронные журналы Информационного агентства США, том I, №18, декабрь 1996.

თათბიროს წარმმართველი ფუნქცია. ნორმებს შეიმუშავენ საკონსულტაციო კომიტეტები, რომელშიც ჩართულია სასამართლო პროცესის მონაწილეთა ფართო წრე: მოსამართლეები, იუსტიციის სამინისტროს თანამდებობის პირები, ადვოკატთა კოლეგიის წევრები. საკონსულტაციო კომიტეტებში ჩამოყალიბებული ნორმები, საზოგადოებრივი განხილვის შემდეგ, თავს იყრის პრაქტიკული და პროცედურული ნორმების მუდმივ კომიტეტში, რომლის მიერ დამუშავებული წინადადებები სიახლეებზე გადაცემა მოსამართლეთა თათბირს. ეს უკანასკნელი, მას საკუთარი რეკომენდაციით წარმართავს უზენაეს სასამართლოში, რომლის მიერ მოწონების შემდეგ მისი მიღება-არმიღების საკითხი წყდება კონგრესის მიერ. პროცესუალური ნორმების რეგულირების უფლება-მოსილებები, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის ინსტიტუციონალური საფუძველია.

აშშ-ში სასამართლო სათათბიროს გარდა, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის განმაპირობებელი კიდევ ორი დამატებითი ინსტიტუციონალური კომპეტენტი მოქმედებს, რომლებიც კონგრესმა 1939 წელს შექმნა. ეს არის აშშ-ს სასამართლოების ადმინისტრაციული სამმართველო და საოლქო სასამართლო საბჭოები. ადმინისტრაციული სამმართველო დაკავებულია სასამართლო სისტემის ცენტრალიზაციის საკითხებით, ხოლო საბჭოები, ადგილობრივ დონეზე არეგულირებენ მოსამართლეთა მიერ კონტროლის განხორციელების საკითხებს, არსებულ სამუშაო პირობებზე. აშშ-ს სასამართლოების ადმინისტრაციული სამმართველო პროფესიონალი მმართველი მუშაობით დაკომპლექტებული ორგანოა, რომელიც სასამართლო სათათბიროს კონტროლქვეშ მოქმედებს. სამმართველო განაგებს ფედერალური სასამართლოების ბიუჯეტს, საკადრო საკითხებს, მომარაგებისა და სხვა სამეურნეო და დამხმარე საკითხებს. ცამეტი საოლქო სასამართლო საბჭო შედგება მთავარი მოსამართლეების და საოლქო სასამართლოს მოსამართლეებისგან. საბჭოებს ორი ძირითადი მოვალეობა ეკისრება: პირველ რიგში, ისინი ოლქის ადმინისტრაციულ მაკონტროლებელ ორგანოს წარმოადგენენ, ზედამხედველობენ ადგილობრივი პროცესუალური ნორმების მიღებისა და უზრუნველყოფის ქმედითობას, განიხილავენ და მხარს უჭერენ ცალკეული ოლქების მოთხოვნებს ახალი სასამართლოების შექმნაზე, ამტკიცებენ საოლქო სასამართლოების სასამართლო სხდომების ჩატარების გეგმებს; მეორე რიგში, სასამართლო საბჭოები თავის თავზე ღებულობენ ძირითად პასუხისმგებლობას ხელისუფლების სასამართლო შტოს დისციპლინურ სისტემაზე.

სასამართლო ხელისუფლების კიდევ ერთი დამოუკიდებელი ცენტრალიზებული ინსტიტუტია კონგრესის მიერ 1967 წელს შექმნილი მოსამართლეთა მომზადების დამოუკიდებელი სასწავლო და სამეცნიერო დაწესებულებების სახით მოქმედი ფედერალური სასამართლო ცენტრი. ცენტრს ხელმძღვანელობს აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე და შედგება ექვსი მოსამართლისგან, რომელთაც ირჩევს მოსამართლეების სათათბირო და ადმინისტრაციული სამმართველოს დირექტორი. ფედერალური სასამართლო ცენტრი ახორციელებს გამოკვლევებს სასამართლო სისტემის მართვის სფეროში და მართლმსაჯულების განხორციელებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე, შეიმუშავებს და განაგრძობს ფედერალური მოსამართლეების საგანმანათლებლო პროგრამებს.

აშშ-ში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა მოსამართლეთა მოსამზადებელ დაწესებულებათა ფორმირებისა და მათი საქმიანობის გაუმჯობესების საკითხს. ერთი ამერიკული თავისებურებაა ამ სფეროშიც გამოკვეთილია: ქვეყანაში რამდენიმე კონკურენტუნარიანი მოსამართლეთა მომზადების ცენტრი მოქმედებს.

1963 წელს ამერიკის ადვოკატთა ასოციაციამ, კერძო, არაკომერციული სასწავლო დაწესებულების სახით ეროვნული სასამართლო კოლეჯი დააფუძნა. კოლეჯს, ქვეყნის ტერიტორიაზე ფილიალების ქსელი აქვს და ყოველწლიურად მთელ რიგ კურსებს თავაზობს 2000-ზე მეტ მოსამართლესა და სასამართლოთა სხვა მუშაკებს. კურსების მსმენელთა შორის არიან შტატების სასამართლოთა მოსამართლეები, სპეციალური სასამართლოების მოსამართლეები და მომრიგებელი მოსამართლეები, ფედერალური და სააპელაციო სასამართლოთა მოსამართლეები, მოსამართლეები, რომლებიც მუშაობენ ადმინისტრაციულ სამართალში და სამხედრო სასამართლოებში.

ეროვნული სასამართლო კოლეჯის სასწავლო პროგრამაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მოსამართლეთა საერთო კვალიფიკაციისა და ოსტატობის ამაღლებას და კანონმდებლობაში მიმდინარე ახალი ტენდენციების შესწავლას. ამას გარდა, არსებითია პროგრამის პრაქტიკული სასწავლო ნაწილი, რომელიც მიმართულია მსმენელთათვის მთელი რიგი აუცილებელი უნარ-ჩვევების განვითარებაზე. ამ მიზნით, განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ისეთი სადისკუსიო თემების განხილვას, როგორებიცაა სასამართლო ეთიკა, ურთიერთობა მასმედიის საშუალებებთან, სასამართლო საქმეების ნაკადის კომპეტენტური მარ-

თვა, დავების გადაწყვეტის ალტერნატიული მეთოდები და სასამართლო პროცესის მართვის ხელშეწყობა. სასწავლო პროგრამით გათვალისწინებულ კურსებს კითხულობენ მოქმედი მოსამართლეები და სამართლის პროფესორები, რომლებიც კონკრეტულ საკითხებზე სემინარებსაც ატარებენ.

ზემოთ აღნიშნული მოსამართლეთა მომზადებისა სამეცნიერო გამოკვლევების ფედერალური სასამართლო ცენტრი სახელმწიფოს მიერ ფინანსირდება და ახორციელებს პროგრამებს, ერთი მხრივ, ფედერალური მოსამართლეებისა და ფედერალური სასამართლოების მუშაკთა კადრების მომზადების მიზნით, მეორე მხრივ, სასამართლო ადმინისტრაციისა და ფედერალური სასამართლოების სისტემისათვის ახალი ტექნოლოგიების გამოყენების საკითხებზე სამეცნიერო კვლევებს.

მოსამართლეთა მომზადების ფედერალური ცენტრი დაახლოებით 2 ათასი ფედერალური მოსამართლისა და სასამართლოთა ამდენივე თანამდებობის პირისთვის ატარებს 50-ზე მეტ თემატიკურ სემინარსა და სამეცნიერო-პრაქტიკულ კონფერენციას. ქვეყნის ფედერალური სასამართლოების 27 ათასი თანამშრომლის საკვალიფიკაციო გადამზადების სისტემაში მოქცევის მიზნით, მოსამართლეთა მომზადების ფედერალური ცენტრი თავისი სემინარების კურსს ავსებს სპეციალური საგანმანათლებლო პროგრამებით, რომელთა მიზანია „იმათი მომზადება, ვინც თავად ახორციელებს მომზადებას“. აღნიშნული პროგრამის მსმენელები, ცენტრში მიღებული ცოდნის გამოყენებით, უკვე თავის საოლქო სასამართლოში მოქმედი კოლეჯებისთვის შეიმუშავენ ადგილობრივ სასწავლო პროგრამებს.

მოსამართლეთა მომზადების ფედერალურმა ცენტრმა კარგახანია საერთაშორისო ცენტრის მნიშვნელობა შეიძინა. ცენტრი, სასამართლო ხელისუფლების უცხოელი მეკლევარებისთვის ახორციელებს პროგრამას, რომლის ფარგლებში უცხოელ სპეციალისტს ან იურისპუდენციის სფეროში დასაქმებულ სპეციალისტს შეუძლია 6 თვემდე იცხოვროს ცენტრში და შეისწავლოს ამერიკული იურიდიული სისტემის კონკრეტული ასპექტები. აშშ-თან დიპლომატიურ ურთიერთობაში მყოფი სახელმწიფოების მხრიდან განმცხადებელს, შეუძლია მოიპოვოს მოცემული პროგრამის ფარგლებში სწავლების უფლება.

მოგვიანებით, მოცემულ ცენტრებს 1971 წელს შეემატა შტატების სასამართლოების ეროვნული ცენტრი, რომლის ძირითადი დანიშნულება ამერიკის შტატების სასამართლოთა უნარიანობის

ამაღლებათ, რათა მათ მიერ განხორციელებული მართლმსაჯულება აკმაყოფილებდეს სამართლიანობისა და ეფექტურობის მოთხოვნებს. ცენტრი დასახულ მიზანს აღწევს, პირველ რიგში, საექსპერტო დახმარების მეშვეობით, ეროვნული კონფერენციებისა და სასწავლო კურსების ჩატარებით, კადრების მომზადებითა და დადებითი გამოცდილების თაობაზე განზოგადებული ინფორმაციის განვრცობით. ცენტრთან არსებობს მსოფლიოში უდიდესი საერთაშორისო ბიბლიოთეკა, სასამართლო ადმინისტრაციის საკითხებზე არსებული საბიბლიოთეკო კატალოგით, რომელიც აქტიურად არის ჩართული დასახული მიზნების რეალიზაციის საქმეში.

ცენტრთან მოქმედი სასამართლოთა საქმიანობის მართვის ინსტიტუტის მიერ შემოთავაზებულ სასწავლო კურსებით განიხილება სასამართლო პრაქტიკისთვის ისეთ მნიშვნელოვანი საკითხები, როგორებიცაა განსახილველ საქმეთა რიგითობა, ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო და მართვა, სასამართლოთა დოკუმენტაციის მართვა, დაგეგმვა და დაფინანსება, სასამართლო უსაფრთხოება, ავტომატიზაცია და კომპიუტერული ტექნიკის გამოყენება.

ცენტრის მსმენელთა შორის არიან მოსამართლეები, სასამართლოთა ადმინისტრატორები და სასამართლო სისტემის სხვა მუშაკები. ცენტრის ძირითად საგანმანათლებლო პროგრამებში მონაწილეობა შეუძლიათ უცხოელ მოსამართლეებსა და სასამართლოთა თანამდებობის პირებს. შტატების სასამართლოების ეროვნულმა ცენტრმა, აგრეთვე, შეიმუშავა საერთაშორისო იურიტებისათვის სამკვირიანი გაცნობითი მოგზაურობის პროგრამა, რომლის ფარგლებშიც ხდება სასამართლო ადმინისტრაციის ანალიზის ჩარჩოების განსაზღვრა, ხოლო შემდეგ მონაწილეებს უშუალოდ აცნობენ აშშ-ის სასამართლო სისტემის ფუნქციონირების რეალურ გამოცდილებას.

აშშ-ის სასამართლოს სამართლიანობაზე არსებული საყოველთაო აზრის გათვალისწინებით, შეიძლება ითქვას, რომ სასამართლო სისტემის მართვის სამეფლემენტიანი მატრიცა მოსამართლეთა კორპუსის საერთო ინტერესების სადარაჯოზეც დგას და სასამართლო ხელისუფლების ჭეშმარიტ დამოუკიდებლობასაც იცავს. ამის მიზნით, იგი ღონისძიებათა მთელ კომპლექსს ახორციელებს: სრულყოფს სასამართლოთა პროცედურების მიმდინარეობის წესებს და მათ კვალობაზე წესრიგს ამყარებს ამ სფეროში; შეიმუშავებს მოსამართლეთა საგანმანათლებლო

პროგრამებს და მთელ სისტემაში განაგრძობს მათ; შემდგომი გაუმჯობესების მიზნით, თაოსნობის მოსამართლეთა კონტროლს მათ სამუშაო პირობებზე.

ამერიკის შეერთებული შტატებისგან განსხვავებით, რუსეთის კანონმდებლობამ მოსამართლეთა თანასაზოგადოების ორგანოების სტრუქტურულად რთული იერარქიული და მრავალსახა სისტემა ჩამოაყალიბა, რომლის შემადგენელი სტრუქტურები, ზევიდან ქვევით, ასეთი სქემით არიან განლაგებული:

- უმაღლესი ორგანოა სრულიად რუსეთის მოსამართლეთა ყრილობა;

- ყრილობებს შორის მის ფუნქციებს ასრულებს ყრილობის მიერ არჩეული რუსეთის ფედერაციის მოსამართლეთა საბჭო;

- რუსეთის ფედერაციის უზენაესი სასამართლოს და უმაღლესი საარბიტრაჟო სასამართლოთა საერთო კრებები;

- რუსეთის ფედერაციის სუბიექტების მოსამართლეთა კონფერენციები;

- კონფერენციებს შორის მათ ფუნქციებს ასრულებენ რუსეთის ფედერაციის სუბიექტების მოსამართლეთა საბჭოები;

- რუსეთის ფედერაციის მოსამართლეთა უმაღლესი საკვალიფიკაციო კოლეგია;

- რუსეთის ფედერაციის სუბიექტების მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო კოლეგიები;

- სასამართლოთა მოსამართლეების საერთო კრებები.

საერთოდ, მოსამართლეთა თანასაზოგადოების ორგანოების სამართლებრივი მდგომარეობა და კანონმდებლის მიერ დადგენილი მისი უფლებამოსილებები ერთობ თავისებურია და უთუოდ ბაძებს იმის საჭიროებას, რომ სასამართლო ხელისუფლების სასამართლო თანასაზოგადოებასთან ურთიერთქმედების პრობლემა წარმოვაჩინოთ. მიგვაჩნია, რომ ამ ურთიერთობის საკითხს, სწორედ ქართული პრაქტიკის ინტერესებიდან გამომდინარე, საკმაოდ დეტალურად განიხილავს რუსი მკვლევარი გ. ერმოშინი.¹

რუსეთის კანონი მოსამართლეთა თანასაზოგადოების შესახებ, ერთი მხრივ, ადგენს, რომ თანასაზოგადოების ორგანოების საქმიანობა რეგულირდება ამავე ორგანოების მიერ მიღებული რეგლამენტებითა და დებულებებით, მეორე მხრივ, განსაზღვრავს, რომ მათი ფორმირება ფედერალური საკონსტიტუციო კანონებითა და ფედერალური კანონებით ხდება.

¹ Г. Ермошин, Судейское сообщество России в контексте современных реалий // Сравнительное Конституционное обозрение, 2004, №4, с. 135.

მოსამართლეთა თანასაზოგადოების ორგანოები თავის საქმიანობას ახორციელებენ კოლევიალურად და საჯაროდ, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობისა და სასამართლო საქმიანობაში ჩაურევლობის პრინციპების დაცვით.

მოსამართლეთა თანასაზოგადოების ორგანოების ძირითადი ამოცანებია:

- სასამართლო სისტემისა და სამართალწარმოების სრულყოფის საქმეში თანამონაწილეობა;

- მოსამართლეთა უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვა;

- სასამართლო საქმიანობის ორგანიზაციულ, საკადრო და სარესურსო უზრუნველყოფაში მონაწილეობა;

- სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტის განმტკიცება, მოსამართლეთა მიერ სამოსამართლო ეთიკის კოდექსის მოთხოვნათა შესრულების უზრუნველყოფა.

როგორც გ. ერმოშინი აღნიშნავს, მოსამართლეთა თანასაზოგადოების ორგანიზაციისა და საქმიანობის, მის ორგანოებზე კანონმდებლის მიერ დაკისრებული როლის და ფუნქციის საკანონმდებლო ბაზის ანალიზი გვაძლევს უფლებას გამოვეყთ, როგორც მინიმუმ, ფუნქციის სამი სახე, რომლებიც პირდაპირ არის მიბმული სასამართლო ხელისუფლების ორგანიზაციასა და საქმიანობაზე: ეს არის სასამართლო ხელისუფლების სახელმწიფო დაფინანსების საკითხების გადაწყვეტაში მონაწილეობა; მოსამართლეთა კორპუსის ფორმირებასა და საკადრო საკითხების გადაწყვეტაში მონაწილეობა; მოსამართლეთა დაცვის ფუნქცია.

ვეროუპული ქვეყნების მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭოების კონცეფცია, მათ ფორმირებაში ხელისუფლების სხვა შტოების მონაწილეობას ითვალისწინებს. ამ სახელმწიფოთა მნიშვნელოვანი ნაწილის კონსტიტუციები ჩარჩო პრინციპებსაც განსაზღვრვენ და მათი ფორმირებისა და უფლებამოსილებების ვადების მარეგულირებელ ნორმათა სისტემასაც ადგენენ. რაც შეეხება საბჭოს ხელმძღვანელობას, თავმჯდომარეობა, როგორც წესი, პრეზიდენტებს ეკისრებათ, მაგრამ იგი თანამდებობრივი ფიგურაა და თუ არა საერთოდ საქმიანობაში, სასამართლოსთვის არსებითი საკითხების განხილვაში არ მონაწილეობს.

ამ დროს სასამართლო ხელისუფლების მიერ დამოუკიდებლობის შენარჩუნება და სრული თვითმმართველობის განხორციელება მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭოს შემადგენლობის წარმომადგენლობით პროპორციებზეა დამოკიდებული.

ამ მხრივ, სანიმუშოდ შეიძლება მივიჩნიოთ იტალიის მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭო, რომელიც 33 წევრს აერთიანებს. კონსტიტუციაში (მუხლი 104), ერთი მხრივ, აღიარებულია, რომ მაგისტრატურა ავტონომიურია და დამოუკიდებელია ყოველი სხვა ხელისუფლებისაგან, ხოლო მეორე მხრივ, ნორმათა მთელი კომპლექსი განამტკიცებს ამ დეკლარაციას. იუსტიციის საბჭოს შემადგენლობაში მინიმალურია თანამდებობრივი წარმომადგენლობის პრინციპი: საბჭოს თავმჯდომარეობს იტალიის პრეზიდენტი, საბჭოს შემადგენლობაში შედიან საკასაციო სასამართლოს პირველი თავმჯდომარე და გენერალური პროკურორი. საბჭოს სხვა წევრების 2/3-ს, სხვადასხვა კატეგორიის 20 მოსამართლის სახით ირჩევს თავად მოსამართლეთა კორპუსი, ხოლო 1/3-ს, ანუ კიდევ 10 წევრს – უნივერსიტეტების სამართლის პროფესორისა და 15-წლიანი სტაჟის მქონე ადვოკატების წრიდან, იტალიის პარლამენტი, პალატების გაერთიანებულ სხდომაზე. საბჭოს სრული შემადგენლობის ფორმირების შემდეგ, საბჭოს წევრები, პარლამენტის მიერ არჩეული საბჭოს წევრებიდან, აირჩევენ საბჭოს ფაქტობრივ ხელმძღვანელს – ვიცე-თავმჯდომარეს.

საერთოდ, პირველი მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭო 1907 წელს იტალიაში დამკვიდრდა, მაგრამ მისი საქმიანობა წარმატებული არ აღმოჩნდა. საბჭოს ორგანიზაციული მოდელი და მისი კომპეტენციის მოცულობა იტალიის 1947 წლის კონსტიტუციაში გადაიხედა, მაგრამ, როგორც ჩანს, წინა წლების პრაქტიკამ დიდი სიფრთხილე განაპირობა და დეტალურად გაწერილი კონსტიტუციური მოდელიც არ აღმოჩნდა საკმარისი საიმისოდ, რომ იტალიის მაგისტრატურის საბჭო დროულად ამოქმედებულიყო. ეს კონსტიტუციის მიღებიდან 11 წლის შემდეგ მოხდა. შემდგომ, სწორედ იტალიური მოდელი დაედო საფუძვლად საფრანგეთის მაგისტრატურის უმაღლეს საბჭოს, ესპანეთის სასამართლო ხელისუფლების გენერალურ საბჭოს, მონღოლეთის გენერალურ სასამართლო საბჭოს, სრულიად პოლონეთის სასამართლო საბჭოს, ბულგარეთის უმაღლეს სასამართლო საბჭოს და სხვ. თუმცა, ისიც თვალნათლივია, რომ აღნიშნულ ქვეყნებში არ მომხდარა იტალიური მოდელის სრული კოპირება. ბევრ შემთხვევაში, სწორედ შეტანილმა ცვლილებებმა განაპირობეს მათი სახეშეცვლილი ბუნება.

იტალიაში განვითარებული შემთხვევა, როდესაც პირველი მცდელობისას, სურვილმა დაასწრო იდეის ორგანიზაციული უზრუნველყოფის შესაძლებლობას, ჩვენი აზრით, სრულად ასახავს პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოებში შესამაბისი სტრუქტურების

ჩამოყალიბების პროცესს. მოელ რიგ ქვეყნებში, ფორმალურად, მსგავსი ფუნქციების მატარებელი ორგანოები „დროულად“ შეიქმნა, მაგრამ შესაბამისი კანონის მიღების პროცესთან ერთად შეფერხდა საქმიანობის გაშლაც, გამოცდილების ჩამოყალიბება და სასამართლო ორგანოების მართვის პროცესში მათი სრული დატვირთვით ჩართვაც.

იტალიის მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭოს თავისებური ვარიანტი შეიქმნა საფრანგეთში. აქ, მაგისტრატურის უმაღლეს საბჭოს მეთაურობს რესპუბლიკის პრეზიდენტი, ვიცე-თავმჯდომარეა იუსტიციის მინისტრი, რომელიც საჭიროებისას ენაცვლება პრეზიდენტს. მაგისტრატურის საბჭო ორი სპეციალისტებული ნაწილისგან შედგება, რომელთა კომპეტენციაც და შეკრებაც იმისდამოკიდებული არის განსაზღვრული, საბჭო სასამართლოს თუ პროკურატურის საკითხებს იხილავს.

მოსამართლეთა ინტერესებთან დაკავშირებული საკითხების განხილვა ხდება მაგისტრატურის საბჭოს იმ ნაწილით, რომელიც რესპუბლიკის პრეზიდენტისა და იუსტიციის მინისტრის გარდა, აერთიანებს სასამართლოს ხუთ წარმომადგენელს, ერთ მოხელეს პროკურატურიდან, სახელმწიფო საბჭოს მიერ დანიშნულ ერთ გენერალურ მრჩეველს და სამ პირს, რომლებიც არ წარმოადგენენ არც პარლამენტს, არც სასამართლო ორგანოებს და ინიშნებიან, შესაბამისად, რესპუბლიკის პრეზიდენტის, ეროვნული კრების თავმჯდომარის და სენატის თავმჯდომარის მიერ.

მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭოს სასამართლო კომპეტენციის ნაწილს შემოაქვს წინადადებები საკასაციო სასამართლოს მოსამართლეების, სააპელაციო სასამართლოს პირველი თავმჯდომარისა და უმაღლესი ინსტანციის სასამართლოების თავმჯდომარეთა დანიშვნის შესახებ. სხვა მოსამართლეები ინიშნებიან მათი დასკვნის საფუძველზე.

ფრანგული მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭო თავის თავზე ღებულობს დისციპლინური საბჭოს ფუნქციას და ამდენად, შესაბამის გადაწყვეტილებებსაც მოსამართლეთა არამართლზომიერ ქმედებებზე, მაგრამ ამ შემთხვევაში სხდომის თავმჯდომარეობა საკასაციო სასამართლოს პირველ თავმჯდომარეს ეკისრება. მიუხედავად იმისა, რომ სხდომაში არც პრეზიდენტი და არც მისი მონაცვლე ვიცე-თავმჯდომარე იუსტიციის მინისტრი არ მონაწილეობენ, მოსამართლეები, ასეთი საკითხების განხილვისასაც ვერ ფლობენ ხმების უმრავლესობას, ამდენად, ამ შემთხვევაშიც კი არ შეიძლება ფრანგული საბჭოს თვითმმართველობით ბუნებაზე საუბარი.

ესპანეთში, კონსტიტუცია სასამართლო ხელისუფლების გენერალურ საბჭოს ამკვიდრებს და მას მოცემულ სფეროში მმართველობის ორგანოდ აღიარებს. აქვე, ბლანკეტური ნორმით ადგენს, რომ ორგანული კანონი განსაზღვრავს მის სტატუსს, აგრეთვე დებულებას მისი წევრების თანამდებობებისა და ფუნქციების მოსამართლეობასთან შეუთავსებლობის შესახებ, კერძოდ, დანიშვნის, სამსახურებრივი დაწინაურების, ზედამხედველობისა და დისციპლინარული პასუხისმგებლობის სფეროში (მუხლი 122-2).

მართალია, თავად კონსტიტუცია სასამართლო ხელისუფლების გენერალურ საბჭოს სასამართლო სისტემის მმართველ ორგანოდ აცხადებს, მაგრამ ჩვენი წარმოდგენით იგი სრული თვითმმართველობითი ორგანოა და ამას მისი შემადგენლობა და ფორმირების წესი ადასტურებს. გენერალური საბჭო შედგება უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარისგან, რომელიც მას მეთაურობს და 20 წევრისგან, რომელთაც 5 წლით ნიშნავს მეფე. მათ შორის 12 ინიშნება მოსამართლეთა და მაგისტრატების ყველა კატეგორიებიდან, ორგანული კანონით განსაზღვრული პირობებით; ოთხს – დეპუტატთა კონგრესის დეპუტატების წინადადებით და კიდევ ოთხს სენატის წინადადებით, ორივე შემთხვევაში ხმების 3/5-ის უმრავლესობით. ჩვენი წარმოდგენის მთავარი აქცენტი კი იმას უკავშირდება, რომ კონსტიტუცია (მუხლი 122-3) ადგენს იმასაც, რომ სასამართლო ხელისუფლების გენერალური საბჭოს წევრებად უნდა შეირჩენ ადვოკატები ან აღიარებული კომპეტენტურობის იურისტები, რომელთაც იურიდიული პროფესიით მუშაობის თხუთმეტ წელზე მეტი სტაჟი აქვთ.

გერმანიაში, ერთობ დაქსაქსული სასამართლო სისტემა მოქმედებს, რომელსაც არც ფედერაციის და არც მიწების დონეზე არ გააჩნია საერთო უმაღლესი სასამართლო ორგანო. გერმანიის მართლმსაჯულება, მიუხედავად სპეციალიზაციის პრინციპით გამოწვეული დაქუცმაცებულობისა, სასამართლო სისტემის ცენტრალიზებული მოდელის ყველაზე ნათელი მაგალითია. აღნიშნულთან დაკავშირებით რამდენიმე არგუმენტს მოვიშველიებთ.

გერმანიის სასამართლო სისტემის ორგანიზაცია ორი ფაქტორით არის განპირობებული: სახელმწიფოს ფედერალური მოწყობით და როგორც საერთო იურისდიქციის, ისე სპეციალური სასამართლოების არსებობით. ცხადია, ეს გარკვეულ სირთულეს იწვევს, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ რამდენიმე იურისდიქციის არსებობის პირობებში ერთი და იგივე სამართლებრივი საკითხი

სხვადასხვა სასამართლოს მიერ სხვადასხვანაირად წყდება. ეს უკვე პრაქტიკაა და მისგან თავის დაღწევა თავისებურ მიდგომას ითხოვს. სწორედ ამიტომ მართლმსაჯულების განხორციელების ერთიანობის უზრუნველყოფის მიზნით, შექმნილია იუსტიციის ხუთი სასამართლოს „საერთო სენატი“, რომელიც ფედერალური კანონის ძალით, ახორციელებს სისტემის წარმართვასა და კოორდინაციას, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა სასამართლო შტოებს შორის უთანხმოება არსებით სამართლებრივ საკითხებზე წარმოიშეება და საჭირო ხდება სენატის გადაწყვეტილება სასამართლო პრაქტიკის ერთიანობის უზრუნველსაყოფად.¹

ამასთან ერთად, გერმანიაში სამართალწარმოების მართვის ორგანოების გადაწყვეტილების მიღების საქმეში მოსამართლეთა წარმომადგენლობითი ორგანოებიც მონაწილეობენ. კანონმა მოსამართლეების შესახებ, ორი ერთმანეთისგან განსხვავებული საბჭო დააფუძნა. პირველი ეს არის პრეზიდიალური საბჭო, რომელიც იქმნება მოსამართლეთა დანიშვნა – არჩევის საქმეში და საერთო თუ სოციალური ხასიათის საკითხების გადაწყვეტაში მონაწილეობისათვის. სულ სხვაა სასამართლოს საქმეთა მართვის მიზნით მოსამართლეთა მიერ შექმნილი პრეზიდიუმი, რომელიც საზღვრავს სასამართლოს კოლეგიის შემადგენლობას, არეგულირებს მოსამართლეთა ვაკანსიების შევსების წესს და ანაწილებს მოვალეობებს.²

სომხეთის კონსტიტუცია (მუხლი 94) სასამართლო ორგანოების დამოუკიდებლობის გარანტიად რესპუბლიკის პრეზიდენტს აცხადებს, მასვე აკისრებს მართლმსაჯულების საბჭოს შეთავურობას და იქვე საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილეობას იუსტიციის მინისტრსა და გენერალურ პროკურორს აკისრებს, პროკურატურა კი ერთიან, ცენტრალიზებულ, ცალკემდგომ სისტემად არის გამოცხადებული (მუხლი 103). ძნელია, ამ შემთხვევაში, რაიმე ეჭვიც კი არსებობდეს არათუ სრულ, არამედ ნაწილობრივ თვითმმართველობაზე. მდგომარეობა ცალსახად გამოკვეთილია, სასამართლო ხელისუფლება მრავალთა მართვის ობიექტია. თავად სომხეთის პრეზიდენტი სასამართლო ორგანოების დამოუკიდებლობის გარანტის როლს, სასამართლო ხელისუფლების ნორმალური ფუნქციონირების „უზრუნველყოფასაც“ (მუხლი 49) უთავსებს და საბჭოს თოთხმეტივე წევრს თვითონვე

¹ ო. მეულჰაჟე, ნ. რამიშვილი, მითითებული ნაშრომი, გვ. 144.

² იქვე, გვ. 149.

ნიშნავს. მართლმსაჯულების საბჭოს უფლებამოსილებებში (მუხლი 95) ყველა დონის სასამართლო ორგანოების ხელმძღვანელთა კანდიდატურების შერჩევა და მოსამართლეთა თანამდებობრივი ვარგისიანობის თუ სამსახურებრივი დაწინაურების სიის შედგენა, რომლის საფუძველზეც ხდება დანიშვნები, იუსტიციის მინისტრის პრეროგატივაა. ასე რომ საკადრო ფრონტი აღმასრულებელი ხელისუფლების ასპარეზია. სასამართლო ორგანოების „დამოუკიდებლობის“ აღმნიშვნელი ერთადერთი პოზიტიური შტრიხი ის არის, რომ თუ მართლმსაჯულების საბჭოს დღის წესრიგში მოსამართლის დისციპლინური პასუხისმგებლობის საკითხი დადგება, საბჭოს სხდომა მიჰყავს საკასაციო სასამართლოს თავმჯდომარეს. რესპუბლიკის პრეზიდენტი, იუსტიციის მინისტრი და გენერალური პროკურორი ამგვარი სხდომებზე მონაწილეობას არ ღებულობენ. სხვათა შორის, უმაღლესი იუსტიციის საბჭოს იგივე სამეული თაოსნობს უკრაინაშიც.

3.3. კადრების მომზადებისა და პასუხისმგებლობის საკითხები

სასამართლო ხელისუფლება, როგორც სახელმწიფო ხელისუფლების დამოუკიდებელი შტო, სასამართლო სისტემის თვითმმართველობის დამკვიდრებისკენ ილტვის. ამ უფლებამოსილებებით აღჭურვილი ორგანოების საქმიანობა სხვა უამრავ საკითხთან ერთად, პირველ რიგში, მოსამართლეთა კორპუსის საკადრო და დისციპლინური საკითხების გადაწყვეტაზეა მიმართული.

საზღვარგარეთის უმრავლესი ქვეყნებისთვის ეს საერთო ამოცანა განსხვავებული ფორმებითა და ფარგლებით რეგულირდება. არც თუ ხშირად, მაგრამ მაინც, მოსამართლეთა კადრების მომზადებისა და პასუხისმგებლობის საკითხები კონსტიტუციების ყურადღების ცენტრში ექცევა. თუ 49 ევროპული ქვეყნიდან 25-მა კონსტიტუციურად აღიარა სასამართლო ორგანოების მართვის ინსტიტუტების არსებობა, აქედან 22 ქვეყნის კანონმდებელმა საჭიროდ მიიჩნია მოსამართლეთა კადრების მომზადებისა და პასუხისმგებლობის საკითხებზე გაემახვილებინა ყურადღება. ერთ შემთხვევაში, ეს ზოგადი ამოცანების დონეზეა დეკლარირებული (ანდორა, ბულგარეთი, ესპანეთი, მოლდოვა, რუმინეთი, სლოვაკეთი, სლოვენია, ხორვატია); მეორე შემთხვევაში, ამოცანებთან ერთად, ბლანკეტური ნორმით არის განსაზღვრული მათი რეალიზაციის პერსპექტივა (თურქეთი, ლიტვა, უნგრეთი); მესამე

შემთხვევაში, ძალიან მარტივად და გარკვეული თავისებურებების დადგენით ხდება აღნიშნული საკითხების რეგულირების მექანიზმის განსაზღვრა (აღბანეთი, ბელგია, იტალია, პორტუგალია, ყაზახეთი).

ჩვენ, პირველ რიგში, ამ უკანასკნელი ხუთეულის პრაქტიკაში დამკვიდრებულ ზოგიერთ თავისებურებებზე გავამახვილებთ ყურადღებას. მაგალითად, იტალიის კონსტიტუციაში საკადრო საკითხების დეკლარირების ფონზე, მოსამართლეთა ქმედებებზე დისციპლინური წარმოების აღძვრა, ცალსახად, იუსტიციის მინისტრის პრეროგატივაა (მუხლი 107).

პორტუგალიის კონსტიტუცია მოსამართლეთა საკადრო საკითხების და დისციპლინური ღონისძიებების ამოცანებს განსაზღვრავს (მუხლი 217). აქაც ერთი თავისებურებაა თქალში საცემი. კონსტიტუცია კანონმდებელს აძლევს უფლებას უმაღლესი საატესტაციო მაგისტრატურის შემადგენლობაში შეიყვანოს ამავე სფეროში მომუშავე სახელმწიფო მოხელეები, რომლებიც იუსტიციის სფეროში მომუშავე პირთა პროფესიონალურ დამსახურებათა შეფასების თაობაზე მსჯელობასა და კენჭისყრაში, დისციპლინარული ზომების გამოყენების საკითხების განსაზღვრაში მიიღებენ მონაწილეობას. ამ დროს, ყაზახეთის კონსტიტუციაში, რესპუბლიკის უმაღლეს საბჭოს კადრების შერჩევა-დანიშვნის პროცედურაში მხოლოდ რეკომენდატორის ფუნქცია აკისრია, ხოლო იუსტიციის საკვალიფიკაციო კომისია ავტონომიურ, დამოუკიდებელ დაწესებულებად არის აღიარებული, რომლის ფორმირებისა და მუშაობის ორგანიზაციის საკითხების დარეგულირება კანონს ევალება.

ცალკეული ქვეყნების კონსტიტუციები საკმაოდ ლაკონურად, მაგრამ, იმედროულად, მეტი სისავსით და მოტივირებულად შემოსაზღვრავენ განსახილველი საკითხების სარეგულაციო სივრცეს. მაგალითად, ბელგიის კონსტიტუცია (მუხლი 151-§3), ბოლომსაჯულების უმაღლეს საბჭოს ავალებს, ერთი მხრივ, მოსამართლეობის კანდიდატების შერჩევისა და მომზადების საკითხების მოწესრიგებას; მეორე მხრივ, მასვე აკისრებს სასამართლო ორგანოების სისტემაში შინაგანი კონტროლის საშუალებების გამოყენების ხელშეწყობას და საერთო ზედამხედველობას. ამასთან, აქვე აღგვინს, რომ ნებისმიერი დისციპლინარული და სისხლისსამართლებრივი უფლებამოსილებების გარდა, მართლმსაჯულების უმაღლეს საბჭოს ევალება სასამართლო კორპუსის საქმიანობასთან დაკავშირებული საჩივრების მიღება და

დადგენილი წესით მათი წარმართვა, მოსამართლეთა საქმიანობის გამოძიების წარმოება.

აქვე, ერთ ტენდენციაზე უნდა გავამახვილოთ ყურადღება. როგორც რიგი პოსტსოციალისტური სახელმწიფოების კონსტიტუციების ანალიზი მეტყველებს, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის, პროფესიონალიზმისა და მიუკერძოებლობის გარანტიად ჯერაც პასუხისმგებლობის შიშის ბერკეტი რჩება. საქმე ის არის, რომ პოსტსოციალისტური რესპუბლიკების (ალბანეთი, სომხეთი, უკრაინა) კონსტიტუციების ძირითადი ყურადღება დისციპლინურ პასუხისმგებლობაზეა ორიენტირებული და, საერთოდ, მინიშნებაც კი არ არის მოსამართლეობის კანდიდატურების მომზადებაზე და კვალიფიკაციაზე. მაგალითად, სომხეთის კონსტიტუციის თანახმად (მუხლი 95), მართლმსაჯულების საბჭო: წარადგენს წინადადებას მოსამართლის უფლებამოსილებების შეწყვეტის, დაპატიმრების, სასამართლო წესით მისი სისხლის სამართლისა და ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის შესახებ, განსაზღვრავს მოსამართლეთა დისციპლინურ პასუხისმგებლობას. უკრაინის კონსტიტუციის თანახმად (მუხლი 131), იუსტიციის უმაღლესი საბჭო თავად ახორციელებს დისციპლინურ წარმოებას უზენაესი სასამართლოს და უმაღლესი სპეციალიზებული სასამართლოების მოსამართლეებზე, საჩივრების განხილვას სააპელაციო და ადგილობრივი სასამართლოების მოსამართლეების დისციპლინური პასუხისმგებლობის თაობაზე მიღებულ გადაწყვეტილებებზე.

ალბანეთის კონსტიტუციაც ამ ეიწრო ინტერესზეა ორიენტირებული, მხოლოდ უფრო განერცობილი მოტივაციით. კონსტიტუციის თანახმად, იუსტიციის უმაღლესი საბჭო წყვეტს, რატომღაც მხოლოდ მოსამართლეთა გადაყვანის საკითხს (და ისიც მხოლოდ მათი თანხმობით, თუ ეს რეორგანიზაციით არ არის გამოწვეული) და მათი დისციპლინური პასუხისმგებლობის საკითხს – კანონის თანახმად (მუხლი 147-4). კონსტიტუცია იმასაც ადგენს, რომ მოსამართლე შეიძლება განთავისუფლდეს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მიერ: ჩადენილი დანაშაულისთვის; გონებრივი და ფიზიკური არაქმედითუნარიანობის მიზეზით; ისეთი ქმედებებისთვის, რომელიც მოსამართლის პიროვნებისა და მღვთმარების დისკრედიტაციას იწვევს; არასაკმარისი პროფესიონალიზმის გამო. კონსტიტუცია, აღნიშნული მოტივაციით განთავისუფლებულ მოსამართლეს, თუ იგი არ ეთანხმება ასეთ გადაწყვეტილებას, უტოვებს უფლებას საჩივართი მიმართოს უსუ-

ნაეს სასამართლოს, რომელიც ამ შემთხვევაში გადაწყვეტილებას გაერთიანებული კოლეგიის სხდომაზე ღებულობს.

როგორც არაერთგზის აღენიშნეთ, სასამართლო ორგანოების დამოუკიდებლობა მოსამართლეთა სტატუსითა და დამოუკიდებლობის ხარისხით არის განპირობებული, მათი რეალიზაცია კი მოსამართლეთა კორპუსის პირადი შემადგენლობის კვალიფიკაციაზე და სწეობრივ მახასიათებლებზეა დამოკიდებული. ბუნებრივია, ამ შემთხვევაში გადამწყვეტი როლი ეკისრება იმას, თუ ვინ და როგორ არეგულირებს სასამართლო ორგანოების სისტემაში საკადრო პოლიტიკას. სასამართლო ორგანოების ფორმირების ყველაზე ზოგადი და მარტივი სქემა რამდენიმე ეტაპს შეიცავს, დაწყებული მოსამართლეობის კანდიდატების შერჩევიდან, მათი მომზადებისა თუ გადამზადების ჩათვლით და მოსამართლედ არჩევითა თუ დანიშნით დამთავრებული. აღნიშნული ეტაპები, როგორც წესი, თავისებურად არის გაგებული ცალკეული ქვეყნების მაგალითზე და სხვა ეტაპებითაც არის შევსებული. ამასთან, განსხვავებულია მოსამართლეთა საქმიანობაში არამართლსომიერი მოქმედებებისა და გადაცდომების ფაქტებზე პასუხისმგებლობის კანონდებული მექანიზმებიც. ყველაფერი კი იმაზეა დამოკიდებული, თუ სასამართლო სისტემის მართვის ორგანოები, ფორმირების წესითა და საქმიანობის ფორმით, რა ბუნების მატარებელი სტრუქტურებია, არიან ისინი მმართველობითი, თუ ნაწილობრივი ან სრული თვითმმართველობითი ინსტიტუტები.

მოსამართლეობის კანდიდატების შერჩევის წესი სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებულია, მაგრამ თანამედროვე ეტაპზე ყველაზე მეტად გავრცელებულია მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭოსა და მის პრინციპებზე მოქმედი სხვა დასახელების ორგანოებში მოქმედი წესი, რომლებიც სხდომებზე მეტწილად იუსტიციის მინისტრის მიერ წარდგენილ მოსამართლეობის კანდიდატებს განიხილავენ. ასეთი საბჭოს შემადგენლობაში, პროპორციული კვოტით წარმოდგენილია ხელისუფლების სამივე შტოს წარმომადგენლები, აგრეთვე დამოუკიდებელი წევრები, რომლებიც ინიშნებიან ან აირჩევიან განსაზღვრული ვადით, მიცემულ სფეროში მათი ავტორიტეტისა და კომპეტენტურობის გათვალისწინებით. რაც შეეხება საბჭოში ხელისუფლების შტოთა პროპორციულ წარმომადგენლობას, როგორც მოსამართლეთა სტატუსის შესახებ ევროპული ქარტია ითხოვს, მის შემადგენლობაში მოსამართლეთა წარმომადგენლობა საერთო რაოდენობის ნახევარ-

ზე მეტი უნდა იყოს, მაგრამ პროპორციული წარმომადგენლობის საკითხი ყოველი კონკრეტული ქვეყნის მაგალითზე თავისებურად წყდება.

კონსტიტუციის თანახმად, სრულიად პოლონეთის სასამართლო საბჭო დგას სასამართლოთა დამოუკიდებლობის და მოსამართლეობა დამოუკიდებლობის სადარაჯოზე (მუხლი 186-1). შეიძლება ითქვას, რომ კონსტიტუციის 187-ე მუხლის ნორმათა სისტემა, რომელიც სრულიად პოლონეთის სასამართლო საბჭოს ფორმირების წესს განსაზღვრავს, ზემოთ დეკლარირებული იდეის საგარანტიო პირობებს ქმნის. კერძოდ, საბჭოში, რომელშიც თანამდებობრივად შედიან უზენაესი სასამართლოს პირველი თავმჯდომარე, იუსტიციის მინისტრი და უმაღლესი ადმინისტრაციული სასამართლოს თავმჯდომარე, ემატება რესპუბლიკის პრეზიდენტის; მიერ დანიშნული პირი. ამას გარდა, სასამართლო საბჭოში 15 წევრს სხვადასხვა სახისა და დონის სასამართლოების მოსამართლეები წარმოადგენენ. 4 წევრს დეპუტატთაგან ირჩევს სეიმი, ხოლო 2 წევრს სენატორთაგან ირჩევს სენატი. საბჭო თავისი შემადგენლობიდან აირჩევს თავმჯდომარეს და ორ ვიცე-თავმჯდომარეს. სრულიად პოლონეთის სასამართლო საბჭო, ბევრი ანალოგიური ორგანოსგან განსხვავებით, ერთი განსაკუთრებული უფლებით არის აღჭურვილი. კერძოდ, საბჭოს შეუძლია მიმართოს საკონსტიტუციო ტრიბუნალს თხოვნით, რათა ამ უკანასკნელმა განიხილოს იმ აქტების კონსტიტუციურობის საკითხი, რომლებიც სასამართლოებისა და მოსამართლეების დამოუკიდებლობას შეეხება.

მოსამართლეობის კადრების შერჩევის საქმეში, ჩვენ შემთხვევით არ გავიკეთებია აქცენტი თავად სასამართლო სისტემის მმართველი ორგანოს ფორმირების წესზე, ვინაიდან, ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის კონსტიტუციური აღიარების მიუხედავად, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა შეიძლება ხელყოფილ იქნეს სწორედ სასამართლოების ფორმირების წესით, როდესაც სასამართლო სისტემის მართვის ორგანოში ხელისუფლების სხვა ორგანოების წარმომადგენლები უმრავლესობაში არიან. მოცემული მსჯელობა სრულად ერცეულდება ყაზახეთის რესპუბლიკაზე, რომლის კონსტიტუციაში აღიარებული ხელისუფლების დანაწილების პრინციპი (მუხლი 3-4) სათუო ხდება სასამართლოსთან მიმართებაში, არა მხოლოდ უმაღლესი სასამართლო საბჭოს ფორმირების წესიდან, არამედ კომპეტენციის ზოგიერთი კონსტიტუციური თავისებურებებიდან გამომდინარე.

ყაზახეთის უმაღლეს სასამართლო საბჭოს თაოსნობის რესპუბლიკის პრეზიდენტის მიერ დანიშნული თავმჯდომარე, საბჭოს წევრები არიან კონსტიტუციური საბჭოს თავმჯდომარე, უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე, გენერალური პროკურორი, იუსტიციის მინისტრი, სენატის დეპუტატები, მოსამართლეები და სხვა პირები რომელთაც ნიშნავს რესპუბლიკის პრეზიდენტი (მუხლი 82). თუ ამას, ამავე მუხლის რამდენიმე ნორმას დაეუმატებთ, საკმაოდ ნათელ სურათს მივიღებთ:

– უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარეს, კოლეგიების თავმჯდომარეებს და მოსამართლეებს ირჩევს სენატი, რესპუბლიკის პრეზიდენტის წარდგინებით, რომელიც უმაღლესი სასამართლო საბჭოს რეკომენდაციებს ეფუძნება;

– საოლქო და მათთან გათანაბრებული სასამართლოების თავმჯდომარეებს, კოლეგიების თავმჯდომარეებსა და მოსამართლეებს თანამდებობაზე ნიშნავს რესპუბლიკის პრეზიდენტი უმაღლესი სასამართლო საბჭოს რეკომენდაციებით;

– რესპუბლიკის სხვა სასამართლოების თავმჯდომარეებსა და მოსამართლეებს თანამდებობაზე ნიშნავს პრეზიდენტი იუსტიციის მინისტრის წარდგინებით, რომელიც იუსტიციის საკვალიფიკაციო კოლეგიის რეკომენდაციებს ეფუძნება.

ნათელი სურათი კი იმის მაჩვენებელია, რომ სასამართლო ორგანოების ფორმირების პროცესში აქტიურია ხელისუფლების სხვა შტოთა როლი, ხოლო პრეზიდენტის პრეროგატივები განსაკუთრებულია.

რენე დავიდი ბრიტანულ სასამართლო სისტემაზე მსჯელობისას, ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ „სასამართლო ხელისუფლების ავტონომია იურისტების სწავლებასა და შერჩევაშიც მჟღავნდება, რაც მხოლოდ სასამართლო ხელისუფლებისადმი დაქვემდებარებული ორგანოების მიერ ხორციელდება და მინდობილი არა აქვს უნივერსიტეტებს ან სასამართლოებისგან დამოუკიდებელ სხვა დაწესებულებებს“¹

იურიდიულ ლიტერატურაში და, საერთოდ, კანონმდებლობაში მოსამართლეთა კორპუსის ფორმირება, როგორც წესი, ერთგანზომილებიანი გაგების, ანუ მოსამართლეთა დანიშვნისა თუ არჩევის დონეზეა მოაზრებული. ჩვენ კი მივიჩნევთ, რომ მოსამართლეთა კორპუსის ფორმირება ერთჯერად ფორმალურ აქტს ნამდვილად არ ნიშნავს. მოსამართლეთა არჩევა – დანიშვნა ერ-

¹ რენე დავიდი, თანამედროვეობის ძირითადი სამართლებრივი სისტემები, თბ., 1993, გვ. 268.

თიანი პროცესის დამაგვირგვინებელი ფაზაა, მაგრამ ის თუ როგორი იქნება შედეგი, მათ წინამდებარე ფაზებზეა დამოკიდებული, ანუ, უპირველესად, თუ როგორია კანდიდატთა შერჩევის სისტემა, ხოლო შემდეგ, ვიდრე შერჩეულ კანდიდატთა არჩევა – დანიშვნამდე. არსებობს თუ არა მათი მოსამართლეობისთვის მომზადების სპეციალური ღონისძიებების სისტემა და ატესტაციის სრულყოფილი მექანიზმი.

მაგალითად, გერმანიის საგანმანათლებლო სისტემაში იურისტის მოსამართლედ მომზადება უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე სწავლებასთან ერთად იწყება და სპეციალური სასწავლო პროგრამით გრძელდება.¹ ეს კი იმის გარანტიას ნიშნავს რომ გერმანიაში მოსამართლეობის კანდიდატი თეორიულად და პრაქტიკულად მომზადებული ხდება მოსამართლის თანამდებობაზე დანიშვნას. საფრანგეთში უმაღლესი იურიდიული განათლების მქონე მოსამართლეობის მსურველი პირი, რომელიც კანონით დადგენილ მთელ რიგ სხვა მოთხოვნებსაც უნდა აკმაყოფილებდეს, რეალურ კანდიდატად მას შემდეგ ითვლება, როდესაც წარმატებით დაამთავრებს მაგისტრატთა ეროვნული სკოლის 28-თვიან სასწავლო კურსს: თუმცა, არც ეს ნიშნავს საბოლოო გარანტიას, კანდიდატები გაცილებით მეტია, ვიდრე ვაკანსიები და ამდენად კანონდებული წესით შერჩეული მოსამართლეები.

ამერიკის შეერთებული შტატების იურისტთა ასოციაციის მიერ შემუშავებული მოსამართლეთა კორპუსის ფორმირების სისტემა მოქმედებს არა მხოლოდ აშშ-ის მთელ რიგ შტატებში, არამედ იაპონიაშიც, მ.შ. მისი უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეების მიმართაც. აღნიშნული სისტემით გათვალისწინებული პროცესი სამი სტადიისგან შედგება:

- პირველ სტადიაზე სპეციალური კომისია, რომელიც არანაირად არ არის დაკავშირებული პოლიტიკურ პარტიებთან და სანახევროდ მოსამართლეებით არის დაკომპლექტებული, შტატის გუბერნატორის მიერ ინიშნება. კომისია ადგენს მოსამართლეობის კანდიდატების სიას, არანაკლებ სამისა ერთ ადგილზე;

- მეორე სტადიაზე გუბერნატორი, პირადი შეხედულებით ირჩევს კანდიდატთაგან ერთ-ერთს და ნიშნავს თანამდებობაზე;

- მესამე სტადიაზე, მოსამართლის მიერ თავისი მოვალეობების შესრულების დაწყებიდან ერთი წლის შემდეგ, შესაბამისი სასამართლო ოლქის მოსახლეობა ფარული კენჭისყრით გად-

¹ სრულად იხ: ქვეთავში – მოსამართლის კონსტიტუციურ-სამართლებრივი სტატუსი.

აწვევებს საკითხს იმის თაობაზე, შეუძლია თუ არა მოსამართლეს დარჩეს თანამდებობაზე და განაგრძოს საქმიანობა.

აესტრიაში, მოსამართლეობის კანდიდატი უნდა იყოს ქმედუნარიანი აესტრიელი მოქალაქე, კპონდეს შეუღლახავი რეპუტაცია და სრული იურიდიული განათლების თაობაზე დიპლომი. ეს სავალდებულო, მაგრამ არასაკმარისი პირობაა. ამას გარდა, მას წარედგინება სავალდებულო მოთხოვნა იმის თაობაზე, რომ გაიაროს სპეციალური განათლების 5-წლიანი კურსი, არა რომელიც სკოლაში, არამედ მოსამართლე-მასწავლებლის ხელმძღვანელობით. მოსამართლეობის კანდიდატმა მოსამართლე-მასწავლებლის მუშაობის პროცესში უნდა აითვისოს პროგრამა, რომელიც შეიდი დამოუკიდებელი ეტაპისგან შედგება. ეს არის სასამართლო პრაქტიკა მოსამზადებელ კურსებზე ერთდროული მეცადინეობით; მოსამართლე – სტაჟიორის პრაქტიკის გავლა; 2-წლიანი სწავლება სასამართლოში, პროკურატურაში, ადვოკატურაში, იუსტიციის სამინისტროში, სასამართლო გადაწყვეტილებათა აღმასრულებელ და ზოგიერთ სხვა ორგანოებში; სწავლება სასამართლო აკადემიაში; სასამართლო პრაქტიკა; გამოცდა მიწის უმაღლესი სასამართლოს მოსამართლის თანამდებობაზე; თავად მოსამართლის თანამდებობაზე დანიშვნა.

მოსამართლეობის პრეტენდენტი, ბოლო, მეშვიდე ეტაპისათვის ძალიან მაღალ მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდეს: სასამართლო აკადემიაში სწავლების პროცესში, წარმატებით უნდა ჩააბაროს გამოცდა მიწის უმაღლესი სასამართლოს მოსამართლის თანამდებობაზე და მიიღოს სამართლის დოქტორის ხარისხი. აღნიშნული გამოცდის მიმღებ საგამოცდო კომისიაში, როგორც წესი, შედიან მოსამართლეები, მათ შორის გადამდგარი მოსამართლეებიც, სამართალდამცავი ორგანოების მუშაკები, პარლამენტის იურიდიული სამსახურის მუშაკები, უნივერსიტეტების სამართლის პროფესორა.

თვითმმართველობის ფორმით მოქმედი სხეადასხვა სახის სასამართლო საბჭოები აღჭურვილნი არიან არა მხოლოდ მოსამართლეობის კანდიდატების შერჩევის უფლებით. სასამართლოების საკადრო პოლიტიკაში აქტიური პოზიციის მეშვეობით, საბჭოებს არსებითი როლი ეკუთვნით სასამართლო სისტემის ხელმძღვანელობის საქმეში. ასეთი პოზიცია კი იმ არსენალით არის განპირობებული, რომლებსაც თვითმმართველი საბჭოები ფლობენ. ეს არის:

– სხეადასხვა სახისა და დონის სასამართლოების მოსამართლეთა რაოდენობის დადგენა;

- მოსამართლეთა განცხადებების განხილვით, თუ საჭიროებით მოსამართლეთა გადაადგილება;
- მოსამართლეთა სამსახურებრივი დაწინაურება;
- დასკვნების გაცემა სამოსამართლეო ეთიკისა და დისციპლინარულ საკითხებზე;
- მოსამართლეთა სწავლებისა და შესაბამისი სასწავლო დაწესებულებების საქმიანობის საკითხები.

მოცემული კომპეტენციის სასამართლო საბჭოები სასამართლოებისა და მოსამართლეების დამოუკიდებლობის გარანტიის როლს ასრულებენ, მით უფრო თუ აღნიშნული უფლებამოსილებების რეალიზაცია საბჭოს შემადგენლობაში გაწევრებულ მოსამართლეთა ხმების უმრავლესობით არის განმტკიცებული.

გერმანიაში, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობიდან გამომდინარეობს გაზრდილი მოთხოვნები მათი ვალდებულებების თაობაზე, მოსამართლეთა პასუხისმგებლობის საკითხიც სწორედ ამ მიზნით არის აქცენტირებული ქვეყნის ძირითად კანონში. იგი ახდენს მოსამართლეთა გადაყენების უფლებამოსილების გადანაწილებას საკანონმდებლო და სასამართლო ხელისუფლების შტოებს შორის და ამ აქტის მოტივაციასთან ერთად სანქციის შესაძლო სახეებსაც განსაზღვრავს. კონსტიტუცია ამ შემთხვევაშიც საკმაოდ კატეგორიულია, როცა აღგენს, რომ თუ ფედერალური მოსამართლე თანამდებობაზე ყოფნისას ან თანამდებობრივი მოვალეობების ფარგლებს გარეთ დაარღვევს ძირითადი კანონის პრინციპებს ან რომელიმე მიწის კონსტიტუციურ წყობას, ფედერალურ საკონსტიტუციო სასამართლოს ბუნდესტაგის წინადადებით შეუძლია ორი მესამედის უმრავლესობით მიღებული განკარგულებით გადაიყვანოს ეს მოსამართლე სხვა თანამდებობაზე ან გაიყვანოს თადარიგში, ხოლო განზრახ დარღვევის შემთხვევაში, შეიძლება მიღებულ იქნეს დათხოვნის გადაწყვეტილება.¹

აღნიშნულთან დაკავშირებით, გერმანული მართლმსაჯულების სისტემის ერთ თავისებურებაზეც უნდა გავამახვილოთ ყურადღება. საქმე ის არის, რომ უმაღლეს სასამართლოსთან, სპეციალური პალატის სახით, შექმნილია სასამართლო სამსახურის საქმეთა ფედერალური სასამართლო, რომელსაც გადაწყვეტილებები გამოაქვს დისციპლინური ხასიათის საკითხებსა და განსაზღვრულ საქმეებზე, რომლებიც მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის ან მათი სამსახურის თავისებურებებთან კავშირში სამ-

¹ ო. მელქაძე, ნ. რამიშვილი, გერმანიის კონსტიტუციური სამართალი, თბ., 1999, გვ. 147.

სახურებრივ სამართალს ეხება. ფედერალური ინსტანციების მოსამართლეთათვის აღნიშნული სასამართლო ერთადერთი სასამართლო ინსტანციაა, ხოლო მიწის ინსტანციების მოსამართლეთათვის იგი სარევიზიო ინსტანციის ფუნქციას ასრულებს.

გერმანიის სასამართლო ორგანოების სისტემაში ცალსახად გამოკეტილია ხელისუფლების სხვა შტოთა აქტიური ჩარევა მათი ფორმირების პროცესში. ფედერალური სასამართლოების მოსამართლეებს თანამდებობაზე ოფიციალურად პრეზიდენტი ნიშნავს, რასაც წინ უსწრებს უმაღლესი ფედერალური სასამართლოს მოსამართლეების დანიშვნისას – იუსტიციის მინისტრის, ხოლო შრომითი საქმეების ფედერალურ სასამართლოში – შრომის მინისტრის და ა.შ., სხვა სპეციალიზებული სასამართლოების მოსამართლეთა შემთხვევაში, შესაბამისი სამინისტროების მინისტრების გადაწყვეტილება. მაგრამ სამოსამართლო თანამდებობაზე კანდიდატებმა უნდა მოიპოვონ სპეციალური კომისიის მხარდაჭერა, კომისიისა, რომლის შემადგენლობაში შედის შესაბამისი ფედერალური მინისტრი და მიწების შესაბამისი უწყებების ხელმძღვანელები, აგრეთვე ბუნდესტაგის მიერ არჩეული კომისიის 11 წევრი.

მიწების სასამართლოებში თანამდებობების დაკავების განსხვავებული წესი მოქმედებს, მაგრამ ყველა შემთხვევაში გამოკეტილია აღმასრულებელი ხელისუფლების გადამწყვეტი პრეროგატივები. მიწების ერთ ჯგუფში, მოსამართლეები პრევიერ-მინისტრის, ხოლო მეორე ჯგუფში, მოცემული მიწის იუსტიციის მინისტრის მიერ ინიშნებიან. ზოგიერთი მიწების პრაქტიკით, დანიშვნას წინ უსწრებს კანდიდატების არჩევა სპეციალურად ამ მიზნით შექმნილი ე.წ. ამრჩევი კომისიის მიერ, რომელიც თავის შემადგენლობაში აერთიანებს მიწის პარლამენტის დეპუტატებს, მოსამართლეებსა და ადვოკატებს. მიწების უმრავლესობაში, ნებისმიერი სასამართლოს მოსამართლის თანამდებობაზე დანიშვნისთვის, ამას გარდა, საჭიროა კანდიდატურის შეთანხმება კაბინეტის წევრ მინისტრებთან.

განსხვავებული ფორმითა და წესით ხდება მოსამართლეთა პასუხისმგებლობის საკითხების განხილვა – შეფასება. ერთ შემთხვევაში, რიგი ქვეყნების მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭოები და მსგავსი ორგანოები თავად წყვეტენ დისციპლინური პასუხისმგებლობის საკითხებს (ალბანეთი, საფრანგეთი, სომხეთი, უკრაინა), თუმცა, ცალკეული ქვეყნების მაგალითზე, განსაზღვრული საგნის შინაგანი სპეციფიკურობის გათვალისწინებით. მაგალითად, უკრაინის იუსტიციის უმაღლესი საბჭო თავად წყვეტს

უზენაესი სასამართლოს და უმაღლესი სპეციალიზებული სასამართლოების მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობის საკითხებს, მისივე პრეროგატივაა სააპელაციო და ადგილობრივი სასამართლოების საჩივრების განხილვა, მათ მიმართ მიღებულ დისციპლინური ხასიათის გადაწყვეტილებებზე.

მეორე შემთხვევაში, მაგისტრატურის თუ სასამართლო უმაღლეს საბჭოებთან ფუნქციონირებს სხვადასხვა ფორმით შექმნილი და მოქმედი სპეციალური სადისციპლინო სტრუქტურები, როგორც ეს არის იტალიის მაგისტრატურის უმაღლესი საბჭოს სადისციპლინო საბჭოს სახით მოქმედი ე.წ. დისციპლინარული სასამართლო; პოლონეთის სასამართლო ხელისუფლების ეროვნულ საბჭოს მიერ დანიშნული საერთო სასამართლოების სადისციპლინო საბჭო; საბერძნეთში, უმაღლესი სასამართლო საბჭოს გვერდით მოქმედი დამოუკიდებელი უმაღლესი სადისციპლინო საბჭო.

ასეთია დისციპლინური პასუხისმგებლობის განსაზღვრის კლასიკური მეთოდების მიმდევარ სახელმწიფოებში, მათი რეალიზაციის ინსტიტუციონალური სისტემა. სწორედ მოცემული არჩევანის ფარგლებში წყვეტს იგივე საკითხებს ახალი დემოკრატიის მშენებელი ქვეყნების უმრავლესობა. ამ დროს, ტრადიციული ევროპული სახელმწიფოები დანია და ნიდერლანდები ახლად მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ სასამართლო ორგანოების სისტემაში აუცილებელია თვითმმართველობის ორგანოს ფუნქციონირება. სწორედ ამ მიზნით, დანიაში საუკუნეების მიჯნაზე შეიქმნა სასამართლო სააგენტო და სასამართლო თანამდებობათა სააგენტო, ხოლო ნიდერლანდებში 2002 წელს სასამართლო ხელისუფლების საბჭო ამოქმედდა. დისციპლინური პასუხისმგებლობის განხილვა – შეფასების ფორმის სახით, აღნიშნულმა სახელმწიფოებმა იმ ქვეყნების რიცხვი ამრავლეს, რომლებიც ამ თვალსაზრისით განსხვავებულ ნაირსახეობას წარმოადგენენ: ეს მესამე შემთხვევაა, როდესაც სასამართლოთა თვითმმართველობის ორგანოების კომპეტენცია დისციპლინური საკითხებს არ მოიცავს. ნიდერლანდებში საკითხს აღძრავს უზენაესი სასამართლოს გენერალური პროკურორი, ხოლო პროცედურებს თავად უზენაესი სასამართლო წარმართავს; დანიაში კი, ზოგადად, მოსამართლეთა განთავისუფლება მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილებით ხორციელდება.¹

¹ საქართველოში ევროკავშირის კანონის უზენაესობის მისიის 2005 წლის 19 მარტის სემინარიის – „იუსტიციის საბჭოსთა სხვადასხვა მოდელები“ მასალები, თბილისი, 2005.

ესპანეთის სასამართლო ხელისუფლების გენერალურ საბჭოსთან მოქმედებს დისციპლინური კომისია ხუთი მრჩეველის შემადგენლობით, რომელთაგან სამი მოსამართლეა, ხოლო თითო მრჩეველი კონგრესისა და სენატის წარდგინებით ინიშნება. დისციპლინური კომისია უფლებამოსილია, საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში განიხილოს ნებისმიერი დისციპლინური საკითხი მოსამართლეების, სასამართლოს სხვა წევრებისა და მდივნების მიმართ და მოამზადოს სათანადო დასკვნა სასამართლო ხელისუფლების გენერალური საბჭოს პლენუმზე განსახილველად. პლენუმის გადაწყვეტილება ხელმოსაწერად წარედგინება მონარქს. ერთი თავისებურება დისციპლინური კომისიის საქმიანობაში ის არის, რომ სხდომა უფლებამოსილია, თუ მას ესწრება ხუთივე მრჩეველი, ერთი გამონაკლისით: თუ რომელიმე მრჩეველი საპატიო მიზეზით ვერ მონაწილეობს სხდომის მუშაობაში, მას ენაცვლება შესაბამისი სტატუსის სხვა მრჩეველი.

რუსეთში, საკადრო საკითხების გადაწყვეტის საქმეში ფართო უფლებები აქვს მიკუთვნებული მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო კოლეგიებს, რომელთაც განსაკუთრებული ადგილი აქვთ გამოყოფილი და ერთიანი სტრუქტურის სახით არიან ჩაწერილი მოსამართლეთა თანასაზოგადოების ორგანოებად. სისტემაში. რუსეთის ფედერაციის მოსამართლეთა უმაღლესი საკვალიფიკაციო კოლეგიის გარდა, რუსეთის ფედერაციის სუბიექტებთანაც (რეგიონებთან) საკვალიფიკაციო კოლეგიები. ისინი მუდმივმოქმედი ორგანოების სახით მოსამართლეთა თანასაზოგადოების მუშა ინსტრუმენტი მოსამართლეთა კორპუსის ფორმირებისა და მისი წევრების მიერ მოსამართლეთა ღირსების კოდექსის შესრულებაზე კონტროლის საქმეში.

მთავარი ამ შემთხვევაში ის არის, რომ მოცემული საკვალიფიკაციო კოლეგიები, მოსამართლეთა კორპუსის ფორმირების სფეროში რეალურად ახორციელებენ მოსამართლეობის პროფესიონალი კანდიდატების შერჩევას.

მოსამართლეთა თანასაზოგადოების შესახებ კანონის შესაბამისად, რუსეთის მოსამართლეთა უმაღლესი საკვალიფიკაციო კოლეგია:

— განიხილავს რუსეთის ფედერაციის უმაღლესი და ფედერალური სასამართლოების თავმჯდომარეების, მათი მოადგილეებისა და მოსამართლეობის კანდიდატების განცხადებებს და საკუთარ დასკვნას წარუდგენს, შესაბამისად, რუსეთის პრეზიდენტს ან ფედერალურ სასამართლოთა თავმჯდომარეებს;

- პრესაში აქვეყნებს განცხადებებს, მისი შუამდგომლობის ქვეშდებარე თანამდებობების ვაკანსიების თაობაზე, საჭირო დოკუმენტების წარდგენისა და განხილვის დროსა და ადგილის ჩვენებით;

- შეარჩევს, ალაღვენს ან წვევტს მისი შუამდგომლობის ქვეშდებარე თანამდებობის პირების უფლებამოსილებებს, აგრეთვე წვევტს თანამდებობიდან მათი გადადგომისა, და მოსამართლესა თანახმად ორგანოების ორგანოებში გაერთიანებულ მოსამართლეთა წევრობის საკითხს;

- ახორციელებს მისი შუამდგომლობის ქვეშდებარე თანამდებობის პირთა საკვალიფიკაციო ატესტაციას;

- იძლევა დასკვნებს გადამდგარი მოსამართლეების ფედერალურ სასამართლოებში მოვალეობის შემსრულებლად გამოყენების თაობაზე;

- მოსამართლეებს მიაკუთვნებს პირველ და უმაღლეს საკვალიფიკაციო კლასებს;

- დისციპლინურ სასჯელს ადებს მისი შუამდგომლობის ქვეშდებარე თანამდებობის პირებს, დისციპლინარული დარღვევის გამო;

- ამტკიცებს დებულებებს მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო კოლეგიების საქმიანობის წესის შესახებ;

- განიხილავს რუსეთის ფედერაციის სუბიექტების საკვალიფიკაციო კოლეგიის კომპეტენციასთან დაკავშირებულ საკითხებს, ამავე კოლეგიების მიერ მათი გადაწყვეტის შეუძლებლობის შემთხვევაში;

- ეცნობა ფედერაციის სუბიექტების მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო კოლეგიების მუშაობას; უსმენს მათ თავმჯდომარეებს გაწეული მუშაობის შესახებ და აძლევს რჩევებსა და რეკომენდაციებს საქმიანობის გასაუმჯობესებლად; განაზოგადებს მათი საქმიანობის პრაქტიკას და ახდენს კოლეგიის წევრთა სწავლების ორგანიზებას;

- ღებულობს გადაწყვეტილებებს მოსამართლეთა სახელმწიფო ჯილდოებზე და საპატიო წოდებებზე წარსადგენად.

ცხადია, ფედერალურ და ფედერაციის სუბიექტების უფლებამოსილებები გარკვეულწილად განსხვავდება. რუსეთის ფედერაციის სუბიექტების მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო კოლეგიები:

- განიხილავენ მოსამართლეთა შესაბამის თანამდებობაზე პრეტენდენტი პირების განცხადებებს და საკვალიფიკაციო გამოცდების შედეგების გათვალისწინებით წვევტენ საკითხს რეკომენდაციის მიცემის ან უარის თაობაზე;

- აბტკიცებენ სავამოცდო კომისიის შემადგენლობას კანდიდატების საკვალიფიკაციო გამოცდების ჩასატარებლად;

- პრესაში აქვეყნებენ განცხადებებს ვაკანსიების თაობაზე, საჭირო დოკუმენტების მიღება-განხილვის დროისა და ადგილის ჩვენებით;

- ამოწმებენ ვაკანტურ თანამდებობაზე წარმოდგენილი კანდიდატების ბიოგრაფიული და სხვა მონაცემების ნამდვილობას;

- შეაჩერებენ, აღადგენენ ან შეწყვეტენ უფლებამოსილებებს, აგრეთვე, რაიონულ დონეზე, წყვეტენ გადადგომის საკითხებს, იქნება ეს რაიონული სასამართლოს ხელმძღვანელი თუ შესაბამისი მოსამართლეთა საბჭოს წევრი;

- ახორციელებენ შესაბამისი სასამართლოს მოსამართლეების, მომრიგებელი მოსამართლეებისა და რაიონული სასამართლოს ხელმძღვანელების საკვალიფიკაციო ატესტაციას, აკუთვნებენ მათ საკვალიფიკაციო კლასებს;

- იძლევიან დასკვნებს გადამდგარი მოსამართლეების შესაბამის ფედერალურ სასამართლოებში მოსამართლეებისა და რაიონული სასამართლოს, ხელმძღვანელების მოვალეობის შესასრულებლად გამოყენების შესახებ;

- ადებენ დისციპლინურ სასჯელებს შესაბამისი სასამართლოების მოსამართლეებს დისციპლინარული დარღვევის გამო.

წინამდებარე ქვეთავში განსახილველი საკითხების კომპლექსური გააზრებულობის კარგ ნიმუშს წარმოადგენს საბერძნეთის კონსტიტუციის მეხუთე განყოფილების - „სასამართლო ხელისუფლება“ პირველი თავი - „სასამართლოს მოხელეები და მოსამართლეები“. კონსტიტუციის პირველსაწყისი ფორმულა იმას აღიარებს, რომ მართლმსაჯულება ხორციელდება სასამართლოების მიერ, რომელიც შედგება ფუნქციონალური და პირადი დამოუკიდებლობით მოსარგებლე მუდმივი მოსამართლეებისაგან. თუმცა, პირადი დამოუკიდებლობა სულაც არ ნიშნავს კლასუხისმგებლობას და აქვე ხაზგასმულია, რომ მუდმივი მოსამართლეების საქმიანობაზე ზედამხედველობას ახორციელებენ გაცილებით მაღალი რანგის მოსამართლეები, აგრეთვე არეოპაგის პროკურორი და მისი მოადგილე (მუხლი 87).

მთელი საკადრო პროცედურების: მოსამართლეთა დანიშვნის, სამსახურებრივი დაწინაურების თუ გადაადგილების და ატესტაციის რეალიზება ხდება პრეზიდენტის დეკრეტებით, რომელთა საფუძველს შეადგენს სასამართლო ორგანოების საქმიანობის თვითმმართველობის მიზნით შექმნილი უმაღლესი სასამართლო საბჭოს გადაწყვეტილებები. საბჭო კი შედგება უმაღლესი ინსტან-

ციის შესაბამისი სასამართლოს თავმჯდომარისა და ამავე სასამართლოს წევრთაგან, რომლებიც წილისყრით ინიშნებიან იმათგან, ვინაც არანაკლებ 2 წელი მაინც იმსახურა სასამართლოში. სამოქალაქო და სისხლის სამართლის საქმეების უმაღლესი სასამართლო საბჭოს შემადგენლობაში შედის არეოპაგის პროკურორი, ხოლო საკონტროლო საბჭოს შემადგენლობაში – საკონტროლო საბჭოსთან არსებული გენერალური სახელმწიფო კომისარი. იმ შემთხვევაში, თუ იუსტიციის მინისტრი არ ეთანხმება უმაღლესი სასამართლო საბჭოს მოსაზრებას, მას შეუძლია განსახილველი საკითხი, საბოლოო გადაწყვეტილების მისაღებად, გადასცეს უმაღლესი ინსტანციის შესაბამისი სასამართლოს პლენუმს.

სასამართლო მოხელეებზე დისციპლინარულ ხელისუფლებას ახორციელებს უმაღლესი დისციპლინარული საბჭო და აქაც დისციპლინური სარჩელის აღძვრა იუსტიციის მინისტრის პრეროგატივაა (მუხლი 91-1.).

უმაღლესი დისციპლინარული საბჭო აერთიანებს სახელმწიფო საბჭოს თავმჯდომარეს, რომელიც დისციპლინარულ საბჭოს თავმჯდომარეობს, სახელმწიფო საბჭოს თავმჯდომარის ორ მოადგილეს ან წევრს, არეოპაგის თავმჯდომარის ორ მოადგილეს ან წევრს, საკონტროლო საბჭოს თავმჯდომარის ორ მოადგილეს ან წევრს და ქვეყნის უნივერსიტეტების იურიდიული ფაკულტეტების ორ შტატიან პროფესორ-იურისტს. საბჭოს წევრები ინიშნებიან წილისყრით იმათგან, ვინც უმაღლესი ინსტანციის მოცემულ სასამართლოში ან იურიდიულ ფაკულტეტზე მუშაობდა არანაკლებ სამი წლისა. ამასთან, საბჭოს შემადგენლობიდან ყველა შემთხვევაში გამოირიცხება იმ სასამართლოს წარმომადგენლები, რომელთა წევრების მიმართაც საბჭომ გადაწყვეტილება უნდა გამოიტანოს. იმ შემთხვევაში, როდესაც დგება სახელმწიფოს საბჭოს წევრების დისციპლინური პასუხისმგებლობის საკითხი უმაღლეს დისციპლინარულ საბჭოს თავმჯდომარეობს არეოპაგის თავმჯდომარე (მუხლი 91-2.).

დისციპლინური ხელისუფლება, პირველ და მეორე ინსტანციებზე, ყველა დანარჩენ სასამართლო მოხელეებზე იმ საბჭოების მიხედვით ხორციელდება, რომლებიც მუდმივი მოსამართლეების მიერ, კანონით განსაზღვრული წილისყრის წესით იქმნება. დისციპლინური სარჩელი ამ შემთხვევაშიც იუსტიციის მინისტრის მიერ აღიძვრება (მუხლი 91-3.). ამასთან, ისიც არსებითია, რომ კონსტიტუციის მოცემული მუხლის დებულებების საფუძველზე მიღებული დისციპლინური გადაწყვეტილებები არ ექვემდებარება სახელმწიფო საბჭოში გადახედვას.

თავი მეოთხე – სასამართლო სისტემის მართვის თავისებურებები საქართველოში

4.1. სასამართლო ხელისუფლების კონსტიტუციურ- სამართლებრივი ორბანიზაცია

საქართველოს 1995 წლის მოქმედ კონსტიტუციაში მეხუთე თავი „სასამართლო ხელისუფლება“ ნორმათა მთელ კომპლექსაც შეიცავს, რომლებიც სხვადასხვა კონტექსტში აღიარებენ სასამართლო ხელისუფლებისა და მოსამართლეების დამოუკიდებლობას. ერთი მხრივ, ეს ის ნორმებია, რომლებიც ხაზგასმით გამოარჩევენ სასამართლო ხელისუფლების ადგილს სახელმწიფო ხელისუფლების სისტემაში: „სასამართლოს გადაწყვეტილება გამოაქვს საქართველოს სახელით“ (მუხლი 82, პუნქტი 4); „სასამართლოს აქტები სავალდებულოა ყველა სახელმწიფო ორგანოსა და პირისათვის ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე“ (მუხლი 82, პუნქტი 2); „სასამართლოს გადაწყვეტილების გაუქმება, შეცვლა ან შეჩერება შეუძლია მხოლოდ სასამართლოს კანონით განსაზღვრული წესით“ (მუხლი 84, პუნქტი 5). მეორე მხრივ, ეს არის სასამართლო ხელისუფლებისა და მოსამართლეების დამოუკიდებლობის დამდგენი ნორმები, რომლებიც ერთურთს აძლიერებენ და მათი დამოუკიდებლობის ერთიან სამართლებრივ სივრცეს აყალიბებენ: „სასამართლო ხელისუფლება დამოუკიდებელია და მას ახორციელებენ მხოლოდ სასამართლოები (მუხლი 82, პუნქტი 3); „მოსამართლე თავის საქმიანობაში დამოუკიდებელია და ემორჩილება მხოლოდ კონსტიტუციას და კანონს. რაიმე ზემოქმედება მოსამართლეზე, ან ჩარევა მის საქმიანობაში გადაწყვეტილების მიღებაზე ზეგავლენის მიზნით აკრძალულია და ისჯება კანონით“ (მუხლი 84, პუნქტი 1); „ბათილია ყველა აქტი, რომელიც ზღუდავს მოსამართლის დამოუკიდებლობას“ (მუხლი 84, პუნქტი 4); „არავის არა აქვს უფლება მოსთხოვოს მოსამართლეს ანგარიში კონკრეტულ საქმეზე (მუხლი 84, პუნქტი 3).

ბუნებრივია, კონსტიტუციურ ნორმათა აღნიშნულ კომპლექსს, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის გარანტირების თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანწილად ამაგრებს კონსტიტუციის 87-ე მუხლი, რომელიც მოსამართლის ხელშეუხებლობას შესაბამისი მექანიზმით განამტკიცებს: „დაუშვებელია მისი სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემა, დაკავება ან დაპატიმრება, მისი ბინის,

მანქანის, სამუშაო ადგილის ან პირადი გაჩხრეკა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის თანხმობის გარეშე. გამონაკლისია დანაშაულზე წასწრების შემთხვევა, რაც დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარეს. თუ იგი არ მისცემს თანხმობას, დაკავებული ან დაპატიმრებული მოსამართლე დაუყოვნებლივ უნდა განთავისუფლდეს.“

იგივე დატვირთვის მატარებელია უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარისა და წევრების მიმართ კონსტიტუციის 90-ე მუხლის მე-4 პუნქტი. მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის დაცვის თვალთახედვით უთუოდ მნიშვნელოვანია კონსტიტუციური დანაწესი: „სახელმწიფო უზრუნველყოფს მოსამართლის და მისი ოჯახის უსაფრთხოებას“ (მუხლი 87, პუნქტი 2).

ბუნებრივია, საქართველოს კონსტიტუციაში სასამართლო ხელისუფლების განხორციელების დამდგენი ნორმ-ჩარჩოების ფარგლებში წლების განმავლობაში კანონთა და კანონქვემდებარე აქტების მთელი პაკეტი შეიქმნა: 1997 წელს მიღებულ იქნა საქართველოს ორგანული კანონი საერთო სასამართლოების შესახებ, რომელშიც 2005 წლის 1 იანვრიდან ამოქმედებული გარკვეული ცვლილებებია შეტანილი; 1999 წელს მიღებული იქნა საქართველოს ორგანული კანონი საქართველოს უზენაესი სასამართლოს შესახებ; 2000 წელს მიღებული იქნა კანონი საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობისა და დისციპლინური სამართალწარმოების შესახებ, რომელშიც 2005 წლის 25 თებერვალს შეტანილი ცვლილებები და დამატებები გამოქვეყნებისთანავე ამოქმედდა.

აღნიშნული კანონების სარეალიზაციოდ მთელი რიგი კანონქვემდებარე აქტები ამოქმედდა: 1997 წელს იქნა მიღებული საქართველოს პრეზიდენტის განკარგულება საქართველოს იუსტიციის საბჭოს ამოქმედებისა და მისი საქმიანობის ორგანიზაციული და მატერიალურ-ტექნიკური უზრუნველყოფის შესახებ; 2004 წელს იქნა მიღებული საქართველოს პრეზიდენტის რამდენიმე ბრძანებულება: 20 აგვისტოს, ერთი – საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს რეგლამენტის დამტკიცების შესახებ და მეორე – საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს აპარატის დებულების, საშტატო ნუსხისა და აპარატის მოსამსახურეთა თანამდებობრივი სარგოების დამტკიცების შესახებ, რომელშიც 2005 წლის 28 მარტს შეტანილი ცვლილებები და დამატებები ამოქმედდა გამოქვეყნებისთანავე; 7 სექტემბერს კი

საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა სა-
დისციპლინო საბჭოს რეგლამენტის დამტკიცების შესახებ.

კონსტიტუციის აღნიშნული მოთხოვნების ფარგლებში მიღე-
ბული კანონთა შესაბამისი პაკეტის ნორმათა სისტემა მოწოდე-
ბულია განამტკიცოს ხელისუფლების სხვა შტოთაგან სასამართ-
ლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა. მაგრამ ერთია დამოუკი-
დებლობის მრავალჯერადი დეკლარირება და მეორე – მისი ფაქ-
ტობრივი დაცულობა. ჭეშმარიტად დემოკრატიული სახელმწიფო-
ების სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა ხელისუფ-
ლების სხვა შტოების თვითშეზღუდვასა და სასამართლო ორგა-
ნოების სისტემის თვითმმართველობის დონეს ემყარება, რომე-
ლიც რეალობაში შეკავება-გაწონასწორების კონსტიტუციური
პრინციპის საფუძველზე კანონმდებლობით დადგენილი წონას-
წორობით არის გარანტირებული.

ქართული კანონმდებლობის ანალიზი იძლევა იმის საშუალე-
ბას, რომ საქართველოს სასამართლო ხელისუფლების დამოუკი-
დებლობა თვითმმართველობის დონის განმსაზღვრელი ფაქტო-
რების გათვალისწინებით შევაფასოთ.

სასამართლო ხელისუფლების კონსტიტუციურ-სამართლებრი-
ვი ორგანიზაციის მიზნით მიღებული იურიდიული აქტების მიერ
უზარმაზარი სარეგულაციო სიერცვა შემოწერილი. ჩვენ მხო-
ლოდ მათ იმ ნაწილს მიმოვიხილავთ, რომელიც პირდაპირ კავ-
შირშია განსახილველი თემის ინტერესებთან. ამდენად, ჩვენი
განხილვის საგანი, დასახელებული კანონებიდან და ნორმატი-
ულ აქტებიდან სასამართლო ხელისუფლების მართვისა თუ
თვითმმართველობის საკითხებთან დაკავშირებულ ნორმებს მო-
იცავს, რაც სრულ წარმოდგენას შეგვიქმნის აღნიშნულ სფერო-
ებში არსებულ პირობებზე და მათი სრულყოფის შესაძლო წი-
ნადადებებზე.

კონსტიტუციური ნორმების მოთხოვნათა გათვალისწინებით,
სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობისა და კომპე-
ტენციის პარამეტრები კიდევ უფრო განვრცობილია ცალკეულ
კანონებსა და კანონქვემდებარე აქტებში. ამ მხრივ ბევრი და-
ზუსტება შემოაქვს ორგანულ კანონს საერთო სასამართლოების
შესახებ. პირველ რიგში, უდავოდ არსებითია იმ სამართლებრივი
წყაროების ნუსხის შეესება, რომელთაც ემორჩილება მოსამართ-
ლე: საქართველოს კონსტიტუციასა და კანონებს შორის, თავისი
კუთვნილი ადგილი დაიკავებს საერთაშორისო ხელშეკრულებებმა
და შეთანხმებებმა (მუხლი 7, პუნქტი 1). კანონმა დააზუსტა იმ

სუბიექტთა ჩამონათვალიც, რომელთაც ეკრძალებათ სასამართლოს დამოუკიდებლობის შელახვა. ესენია: სახელმწიფო და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანო, დაწესებულება, საზოგადოებრივი და პოლიტიკური გაერთიანება, თანამდებობის პირი, იურიდიული თუ ფიზიკური პირი (მუხლი 8, პუნქტი 1). საერთო სასამართლოების შესახებ კანონმა, დამატებით დაადგინა პასუხისმგებლობა სასამართლოს უპატივცემულობისათვის. კერძოდ, მე-9 მუხლში ნათქვამია: მხარეების, საქმეში მონაწილე სხვა პირების, აგრეთვე სასამართლოს სხდომაზე დამსწრე პირთა ისეთი ქმედება რომელიც სასამართლოსადმი უპატივცემულობას გამოიხატავს, იწვევს კანონით გათვალისწინებულ პასუხისმგებლობას. ცხადია, ეს ნორმაც სასამართლოს დამოუკიდებლობასა და ავტორიტეტზე კანონმდებლის პოზიციის გამოვლინებაა, მაგრამ სხვა საკითხია, რეალურად როგორია მისი მოქმედების დონე და ინტენსივობა.

მართალია, საქართველოს საერთო სასამართლოები არ არიან ალტურეილნი საკონსტიტუციო ზედამხედველობის უფლებით, მაგრამ, სამართლიანი სამართალწარმოების მიზნით, ისინი ორ მნიშვნელოვან უფლებას იძენენ. პირველი უფლების თანახმად, თუ საერთო სასამართლოებში კონკრეტული საქმის განხილვისას სასამართლო დაასკენის, რომ არსებობს საკმარისი საფუძველი, რათა ესა თუ ის კანონი ან სხვა ნორმატიული აქტი, რომელიც სასამართლომ მოცემული საქმის გადაწყვეტისას უნდა გამოიყენოს, შეიძლება მთლიანად ან ნაწილობრივ კონსტიტუციის შეუსაბამოდ იქნეს მიჩნეული, იგი შეაჩერებს საქმის განხილვას და მიმართავს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს. საქმის განხილვა განახლდება საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ აღნიშნული აქტის კონსტიტუციასთან შეუსაბამობის საკითხის გადაწყვეტის შემდეგ (მუხლი 7, პუნქტი 2).

მეორე უფლების თანახმად, თუ საქმის განმხილველი სასამართლო მიიჩნევს, რომ კანონი ან კანონქვემდებარე აქტი, რომელიც კონკრეტული საკითხის გადაწყვეტისას უნდა გამოიყენოს, არ შეესაბამება კონსტიტუციას, მაგრამ მისი შემოწმება არ შედის საკონსტიტუციო სასამართლოს კომპეტენციაში, სასამართლო გადაწყვეტილებას გამოიტანს კონსტიტუციის შესაბამისად (მუხლი 7, პუნქტი 3).

საერთო სასამართლოების შესახებ კანონის ერთი მნიშვნელოვანი სიახლე ის იყო, რომ შეიქმნა საქართველოს პრეზიდენტის სათათბირო ორგანო – საქართველოს იუსტიციის საბჭო. მოხდა

ისე, რომ მოქმედი კონსტიტუციის მიღების დროს ასეთი ინსტიტუტის დაფუძნება არ იქნა გათვალისწინებული და 1997 წლის 13 ივნისს მიღებული აღნიშნული კანონით ეს ხარვეზი ერთგვარად შეიესო. ამოქმედდა ახალი ინსტიტუტი, ჩვენი აზრით, მისთვის დამახასიათებელი მნიშვნელოვანი ხარვეზით. საქმე ის არის, ჯერ კიდევ მაშინ, ვიდრე მოგვიანებით იუსტიციის საბჭო უმაღლესი საბჭოს კატეგორიაში იქნებოდა აყვანილი, კანონით დადგენილი მისი ფორმირების წესიდან გამომდინარე, ხელისუფლების სხვა შტოების წარმომადგენლობის უმრავლესობის პირობებში, საბჭოს თვითმმართველობითი ფუნქცია საერთოდ არ დაჰყოლია. 2004 წლის 30 ივნისს კანონის IX თავმა – საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო, მრავალი ცვლილებები და დამატებები განიცადა, მაგრამ ფორმირების წესიდან გამომდინარე მისი სამართლებრივი ბუნება, პრინციპში, უცვლელი დარჩა.

უკანასკნელ ხანებში საქართველოს მოქმედ კონსტიტუციაში განხორციელებული მნიშვნელოვანი ცვლილება – დამატებების მიუხედავად, მაინც არ მომხდარა იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს უფლებამოსილებების კონსტიტუციური აღიარება. არადა, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის განმტკიცება უთუოდ მოითხოვს სახელმწიფო ხელისუფლების შტოებს შორის წონასწორობის საკითხის სერიოზულ გააზრებას და სასამართლო ხელისუფლების ფორმირებისა და მართვის პროცესიდან ხელისუფლების სხვა შტოების გამიჯვნის კონსტიტუციურ გარანტიებს.

შემთხვევითი არ არის, რომ საერთო სასამართლოების შესახებ კანონის ბლოკში, რომელიც იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს ფორმირების პრინციპებსა და უფლებამოსილებების ჩამონათვალს ადგენს, მე-60 მუხლის პირველ პუნქტში, სადაც საბჭო საქართველოს პრეზიდენტის სათათბირო ორგანოდ არის გამოცხადებული, პირველი ფრაზა ამ ორგანოს განსაკუთრებულ საჭიროებას ანუ „სასამართლო რეფორმის გასატარებლად წინადადებების შემუშავების“ მიზანს უკავშირებს. უახლოეს წარსულში ჩატარებული სასამართლო რეფორმის წარმატებულად არაერთგზის აღიარების შემდეგ, როგორც ჩანს, კანონმდებელს სერიოზული საფუძველი ჰქონდა 2004 წლის 30 ივნისის ცვლილებებით ძველი კანონით გაკეთებული ასეთი განცხადება ძალაში დაეტოვებინა. თუმცა, ამის მიუხედავად, „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონში 2005 წლის ცვლილებებისა და დამატებების ინიციატორიკა და ავტორიკა საქართველოს პარლამენტის იურიდიულ საკითხთა კომიტეტია.

რეფორმის აუცილებლობა თვალნათლივია, მაგრამ თავისი არსით იგი უნდა იყოს ფუნდამენტური, კადრების შერჩევის, მომზადების, სასამართლო ხელისუფლების თვითმმართველობისა და დამოუკიდებლობის მაღალ ხარისხზე მიმართული, როგორც ამას საერთაშორისო სამართლის წყაროები მოითხოვენ და როგორც ამას დემოკრატიული სამართლებრივი სახელმწიფოების პრაქტიკა გეყარნახობს. ორიენტირები ნათელია, საქმის ორგანიზაცია კი ისე უნდა წარიმართოს, რომ რეფორმის პრინციპების დამკვიდრება და რეფორმაციის პროცესის დინამიკა შეთანხმებული იყოს.

ახალი საკანონმდებლო ცვლილებების გათვალისწინებით, საქართველოს პრეზიდენტის 2004 წლის 20 აგვისტოს ბრძანებულებით დამტკიცდა იუსტიციის საბჭოს დროებითი რეგლამენტი, რომელიც მოწოდებულია მოაწესრიგოს საბჭოს შიდაორგანიზაციული საქმიანობა. დროებით რეგლამენტთან ერთად საქართველოს პრეზიდენტმა იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს აპარატის დებულებაც დაამტკიცა, რომელიც გაცილებით დროებითი აღმოჩნდა, ვინაიდან, უკვე პრეზიდენტის 2005 წლის 28 მარტის ბრძანებულებით მასში სერიოზული ცვლილებები და უფრო მეტი დამატებები იქნა შეტანილი.

საერთო სასამართლოების შესახებ პირვანდელმა კანონმა იუსტიციის უმაღლეს საბჭოს სასამართლო რეფორმის გასატარებლად წინადადებების შემუშავება დააკისრა, სათანადო ჩანაწერიც არის უფლებამოსილებების ჩამონათვალში, მეორდება იგი სახე-შეცვლილ კანონში და საბჭოს დროებით რეგლამენტშიც, მაგრამ დებულებით დამტკიცებულ იუსტიციის საბჭოს სტრუქტურაში ბოლო დრომდე არანაირად არ ასახულა. თავად კანონში და დროებით რეგლამენტში დაფიქსირებული ახალი ცვლილებები და დამატებები იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს ადმინისტრაცირებაზეა მიმართული, იგნორირებულია თვითმმართველობის პრინციპი, რაც ბუნებრივია, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის სასარგებლოდ არ მუშაობს. მით უფრო, რომ იუსტიციის უმაღლესი საბჭო ფუნქციურად არ შეიძლება მხოლოდ საქართველოს პრეზიდენტის სათაბირო ორგანოდ ჩათვალოს, ვინაიდან მასვე ეკისრება მთელი რიგი უფლებამოსილებანი, რომელიც სცდება სათაბირო ორგანოს კომპეტენციას. კერძოდ, საბჭოს ევალება მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო გამოცდების ჩატარების ორგანიზაცია, მოსამართლეებზე დისციპლინარული სამართალწარმოება. ამასთან, მის აპარატში მოქმედებს საკმაოდ მრავ-

ვალუფროვანი უფლებამოსილებების მქონე საერთო სასამართლოების დეპარტამენტი.

სასამართლო ხელისუფლების შიდასისტემური ორგანიზებულობა მნიშვნელოვანწილად თვითმმართველობის დონეზეა დამოკიდებული, ხოლო სასამართლო ორგანოთა დამოუკიდებლობა იმ ორგანოების თვითმმართველობით ხასიათზე, რომელთაც ასეთი ფუნქცია აკისრიათ. დემოკრატიული სამართლებრივი სახელმწიფოების მაგალითზე, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის გარანტორი, ერთ შემთხვევაში მოსამართლეთა თანასაზოგადოების ფორმის ორგანოა, მეორე შემთხვევაში – მაგისტრატურის საბჭო ან უფლებრივად და წარმომადგენლობის პრინციპით მისი ადეკვატური ორგანო, მაგრამ იქ სადაც ორივე ფორმის ორგანო ერთდროულად მოქმედებს, სასურველია, მათი საქმიანობა შეთანხმებული თანამმართველობით გამოირჩეოდეს.

საქართველოში იუსტიციის საბჭოსთან ერთად, საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციაც ფუნქციონირებს, რომლის საქმიანობა იუსტიციის საბჭოს მიერ შემუშავებული და მოსამართლეთა კონფერენციის მიერ დამტკიცებული თუ მიღებული აქტების ძალით რეგულირდება. ასეთებია: 2000 წლის 17 ივნისს №1 და №2 დადგენილებებით დამტკიცებული საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციის ქარტია და საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციის რეგლამენტი, 2001 წლის №6 დადგენილებით მიღებული საქართველოს სამოსამართლო ეთიკის კოდექსი.

ჩვენ ორივე ამ ინსტიტუტის სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობაზე ორიენტირებული თვითმმართველობით ფუნქციური პოტენციალი უნდა გაეანალიზოთ და შეეაფასოთ. ამ მიზნით, პირველ რიგში იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს ფორმირებისა და კომპეტენციური თავისებურებების სტატისტიკური ანალიზის მაჩვენებლებს განვიხილავთ.

საერთო სასამართლოების შესახებ კანონში ცვლილებებამდე იუსტიციის საბჭო 12 წევრისგან შედგებოდა, რომელთაგან 4 წევრს ნიშნავდა საქართველოს პრეზიდენტი; 4 წევრს, მათ შორის სამს პარლამენტის წევრთაგან, ირჩევდა პარლამენტი; 4 წევრს წარმოადგენდა სასამართლო სისტემა, მ. შ. სამს – თანამდებობრივად – უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარეს, აფხაზეთისა და აჭარის უმაღლესი სასამართლოების თავმჯდომარეებს და კიდევ ერთ მოსამართლეს. საბჭოს სხდომებს თავმჯდომარეობდა საქართველოს პრეზიდენტი ან მისი დავალებით უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე და არა იუსტიციის უმაღ-

ლესი საბჭოს მდივანი, როგორც ეს შემდგომი ცვლილებებით დადგინდა.

აღნიშნულ კანონში 2004 წლის ივნისში შეტანილმა ცვლილებებმა მნიშვნელოვნად უცვალეს სახე იუსტიციის უმაღლეს საბჭოს, კერძოდ, მის შემადგენლობას, რომელიც 9 წევრით განისაზღვრა. მათ შორის 5 წევრი თანამდებობრივად ხდება საბჭოს წევრი. ესენია: უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე, აუხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი სასამართლოების თავმჯდომარეები, პარლამენტის იურიდიული კომიტეტის თავმჯდომარე და იუსტიციის მინისტრი. 2 წევრს ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი, რომელთაგან ერთს შემდეგ იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მდივნად განამწესებს, 2 წევრს ირჩევს საქართველოს პარლამენტი, მ.შ. ერთს პარლამენტის წევრთაგან. აღსანიშნავია, რომ ერთობ გამარტივებული და ორასროვანია ნორმა, რომელიც იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს წევრების შესარჩევ კრიტერიუმებს ადგენს: „საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს წევრი, თუ ის არ არის საქართველოს პარლამენტის წევრი ან საქართველოს იუსტიციის მინისტრი, შეიძლება იყოს საქართველოს მოქალაქე ოცდახუთი წლის ასაკიდან, თუ მას აქვს უმაღლესი იურიდიული განათლება“ (მუხლი 60, პუნქტი 5). მოცემული ნორმის ტექსტის ძირითადი აქცენტის მიღმა, იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს წევრის ასარჩევად საჭირო ორი მინიმალური კრიტერიუმის ასეთი რედაქციით წარმოდგენით, ისე გამოდის, თითქოს სხვა შემთხვევებში უმაღლესი იურიდიული განათლება სავალდებულო არ არის. ყოველ შემთხვევაში, თუ იმას მაინც გამოვრიცხავთ, რომ იუსტიციის მინისტრის იურისტობა სავალდებულოა, მაშინ, როგორც ჩანს, აღნიშნული „შეღავათი“ პარლამენტის წევრზე უნდა ვრცელდებოდეს.

შედეგად, საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო, ძირითადად, თანამდებობრივი პრინციპით ფორმირებადი ორგანოა. საბჭოს 9 წევრიდან 7 თანამდებობის პირია, მათ შორის 6 შემთავსებელი. რაც შეეხება საბჭოს წევრების შერჩევის კრიტერიუმებს, ჩვენი აზრით, ასეთი საპასუხისმგებლო საქმიანობის განსახორციელებლად 25 წლის დიპლომირებული იურისტის პრაქტიკული გამოცდილება შეიძლება საკმარისი არ იყოს. მით უფრო, რომ იგივე კრიტერიუმების საფუძველზე მოხდება პრეზიდენტის მიერ ორი წევრის დანიშვნა, რომელთაგან ერთს შემდეგ პრეზიდენტი იუსტიციის საბჭოს მდივნად ნიშნავს. იუსტიციის

უმაღლესი საბჭოს მდივანს კი მისი საქმიანობის ორგანიზაციულ უზრუნველყოფასთან ერთად, საბჭოს სხდომის თავმჯდომარეობაც ეკისრება. სწორედ იგი მოიწვევს და თავმჯდომარეობს საბჭოს სხდომას, როდესაც საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა მიმართ დისციპლინური სამართალწარმოების საკითხები განიხილება.

გაუგებარია, რატომ გამოირიცხა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის მიერ იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს სხდომების თავმჯდომარეობა, მაშინ როცა საზღვარგარეთის ქვეყნების პრაქტიკაში, მსგავსი ორგანოების სხდომების თავმჯდომარეობა, მოსამართლეთა დისციპლინური საკითხების განხილვისას, სწორედ მათ ეკისრებათ. ცუდი არ იქნება თუ არჩევითი ან დანიშვნითი წევრების ნაწილი მაინც მოსამართლეთა კორპუსიდან შეირჩევა და საბჭოში რიგითი მოსამართლეებიც იქნებიან წარმოდგენილნი. არადა, გადაწყვეტილების მიღების ხმების კვოტა იმ შემთხვევასაც არ გამოირიცხავს, რომ მოსამართლის დისციპლინური პასუხისმგებლობის საკითხი, საერთოდ, იუსტიციის საბჭოს წევრი მოსამართლეების მონაწილეობის გარეშე გადაწყდეს.

ახლა, რაც შეეხება იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს კომპეტენციას და ამ ფარგლებში მის ურთიერთობას საბჭოს ოფიციალურ თავმჯდომარესთან – საქართველოს პრეზიდენტთან. საერთო სასამართლოების შესახებ კანონში და იუსტიციის საბჭოს რეგლამენტში მოცემული კომპეტენციური ნუსხის სტატიისტიკური ანალიზი სრულ წარმოდგენას იძლევა იუსტიციის საბჭოს სამართლებრივ და პრაქტიკულ ბუნებაზე. საქართველოს პრეზიდენტი დამოუკიდებლად ღებულობს გადაწყვეტილებას 7 სხვადასხვა მნიშვნელობის საკითხზე, მ.შ. იუსტიციის საბჭოს სტრუქტურაში შემავალი საერთო სასამართლოების დეპარტამენტის დებულების დამტკიცებასთან დაკავშირებით, ხოლო 18 საკითხზე – იუსტიციის საბჭოს მიერ წარდგენილი წინადადებების საფუძველზე. თავად იუსტიციის საბჭო დამოუკიდებლად წყვეტს 7 საკითხს, მ.შ. ისეთებს, რომელიც ამ ორგანოს სათათბირო ბუნებას სცდება და მის ორგანიზაციულ როლს უსვამს ხაზს. ესენია, მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო გამოცდების ორგანიზაციული, აგრეთვე ქვემდგომი სასამართლოების მოსამართლეთა კვალიფიკაციის სპეციალიზაციის, მოსამართლეთა მიერ სპეციალური მომზადების კურსების ხანგრძლივობის და მათი თანაშემწეების რაოდენობის დადგენასთან დაკავშირებული სა-

კითხები. ასეთ წარმოდგენას ქმნის საერთო სასამართლოების შესახებ კანონში იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს საქმიანობის მარეგულირებელი ნორმათა სისტემა. მაგრამ, შეიძლება ითქვას, რომ ასეთი წარმოდგენა სრული ნამდვილად არ არის, და მას მნიშვნელოვნად ავსებს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს ორგანიზაციული ფორმების საქმიანობის მარეგულირებელი ნორმათა სისტემა.

საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებით 2004 წლის აგვისტოს დამტკიცებული საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს რეგლამენტი, მისი წინამორბედისგან აბსოლუტურად განსხვავებულ ორგანოს წარმოადგენს. რეგლამენტის მე-8 მუხლში, ძირითადად, მეორდება კანონში მოცემული საბჭოს კომპეტენციის ჩამონათვალი, მხოლოდ ეს არის, მათთან მიმართებაში არსებითად იცვლება საქართველოს პრეზიდენტისა და იუსტიციის საბჭოს უფლებრივი ბალანსი. საქართველოს პრეზიდენტი „იუსტიციის უმაღლეს საბჭოს აძლევს შესაბამის წინადადებებსა და რეკომენდაციებს ამ რეგლამენტის მე-8 მუხლით გათვალისწინებულ საკითხებზე, რომლებზეც გადაწყვეტილების მიღების უფლება საქართველოს პრეზიდენტის მხრიდან იუსტიციის უმაღლეს საბჭოზეა დელეგირებული. აგრეთვე, აყენებს ამ საკითხებზე იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს გადაწყვეტილებათა გადასინჯვის საკითხს (მუხლი 12, პუნქტი „ზ“).

რეგლამენტში მე-13 მუხლი არეგულირებს გადაწყვეტილების პრეროგატივას: „1. ამ რეგლამენტის მე-8 მუხლით გათვალისწინებულ საკითხებზე იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მიერ საქართველოს პრეზიდენტისათვის წარდგენილი აქტები არ არის პრეზიდენტისათვის სავალდებულო. საქართველოს პრეზიდენტი უფლებამოსილია არ დაამტკიცოს ისინი და ამასთან, არ დაასაბუთოს უარყოფითი გადაწყვეტილება, ასეთ შემთხვევებში იუსტიციის უმაღლესი საბჭო ვალდებულია საქართველოს პრეზიდენტს დასამტკიცებლად წარუდგინოს სხვა აქტები. 2. იუსტიციის უმაღლესი საბჭო ვალდებულია დაუყოვნებლივ განიხილოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს გადაწყვეტილების გადასინჯვის საკითხი, თუ ამას მის წინაშე საქართველოს პრეზიდენტი დააყენებს“. შეიძლება ითქვას, რომ მოცემული მუხლის შინაარსი ის არგუმენტია, რომელიც ერთგვარად ხაზს უსვამს საბჭოს სათათბირო ბუნებას, რომ არა ყველაფერი დანარჩენი.

იუსტიციის საბჭოს გადაწყვეტილების მიღების აღნიშნული პრეროგატივები შეიძლება გასაგებიც ყოფილიყო, რომ არა რეგ-

ლაპენტის სხვა ნორმები, რომლებიც საქართველოს პრეზიდენტის მიერ საბჭოს თავმჯდომარეობას აბსოლუტურად ფორმალურ ფუნქციად წარმოაჩენს. ასეთი მოსაზრების ძირითადი არგუმენტი ნამდვილად არ არის მხოლოდ ის, რომ იუსტიციის საბჭოს სხდომაზე დამსწრე საქართველოს პრეზიდენტი კენჭისყრაში არ მონაწილეობს (მუხლი 19, პუნქტი 1). საქმე ის არის, რომ საბჭოს ნებისმიერი ფორმის აქტს, მათ შორის გადაწყვეტილებასაც, იმ შემთხვევაშიც კი როდესაც სხდომას საქართველოს პრეზიდენტი თავმჯდომარეობს, „ხელს აწერს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მდივანი. მისი არყოფნის შემთხვევაში იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მდივნის მოვალეობის შემსრულებელი“ (მუხლი 21). ამდენად, პრეზიდენტის ყველაზე პრაქტიკულ ფუნქციას, რეალურად, საბჭოს რეგლამენტის მე-15 მუხლის პირველი პუნქტი ადგენს, რომლის თანახმად იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს სხდომას იწვევს საქართველოს პრეზიდენტი ან მისი დავალებით იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მდივანი. ამასთან, იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს სხდომებს, თუ საქართველოს პრეზიდენტი ვერ შეძლებს თავმჯდომარეობას, მისი დავალებით იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მდივანი თავმჯდომარეობს (მუხლი 16). ასე რომ, იუსტიციის საბჭოს საქმიანობის წარმართვისას და მთელი მისი პროცედურული მიმდინარეობისას, განსაკუთრებული როლი საბჭოს მდივანს ეკისრება. ამას ცალსახად აძლიერებს მე-15 მუხლის მეორე პუნქტიც: იმ საკითხებზე, რომელთა განხილვაშიც არ მონაწილეობს საქართველოს პრეზიდენტი და დასამტკიცებლად არ წარედგინება მას, იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს სხდომებს იწვევს და თავმჯდომარეობს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მდივანი. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ საქართველოს პრეზიდენტის მიერ სავალდებულო დამტკიცებას მხოლოდ ერთეული აქტები ექვემდებარება, როგორიცაა საბჭოს რეგლამენტი ან საბჭოს აპარატის დებულება, მოცემული ნორმა იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მდივნის დამოუკიდებლობის მაღალ ხარისხის ადგენს და აქ, კიდევ ერთი შენიშვნა ჩნდება იუსტიციის საბჭოსთვის სათათბირო ორგანოს კატეგორიის მიკუთვნების მართლზომიერების თაობაზე. სხვათა შორის, ისიც ყურადსაღებია, რომ საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო დემოკრატიული სახელმწიფოების მსგავსი ორგანოების ფორმირების წესებისათვის მიუღებელი მექანიზმითაც არის გამოირჩეული, ვინაიდან, იუსტიციის საბჭოს მდივანი პრეზიდენტის მიერ

ორჯერ მხარდაჭერილი კანდიდატურაა, ჯერ საბჭოს წევრად და შემდეგ საბჭოს მდივნად დანიშნული.

კანონმა საერთო სასამართლოების შესახებ, ამ სისტემის მოსამართლეთა კონფერენციის სახით, როგორც თავად კანონი ადგენს, თვითმმართველობის ორგანო დააფუძნა. საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენცია მოწოდებულია დაიცვას და განამტკიცოს სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა, ხელი შეუწყოს სასამართლოსადმი ხალხის ნდობისა და რწმენის განმტკიცებას, მოსამართლეთა ავტორიტეტის ამაღლებას (მუხლი 77). მოცემული მიზნების განსახორციელებლად მოსამართლეთა კონფერენცია ხელმძღვანელობს საქართველოს კონსტიტუციით; საერთაშორისო ხელშეკრულებებითა და შეთანხმებებით; საქართველოს კანონმდებლობით; საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციის ქარტიითა და რეგლამენტით. თავის მხრივ, მოსამართლეთა კონფერენციის ქარტია ემყარება გაეროს „სასამართლო ორგანოთა დამოუკიდებლობის ძირითად პრინციპებს“, „მოსამართლეთა სტატუტის ევროპულ ქარტიას“ და „მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის, ეფექტიანობის და როლის შესახებ“ ევროსაბჭოს მინისტროს კომიტეტის რეკომენდაციებს.

მოსამართლეთა კონფერენციის 2000 წლის 17 ივნისის №2 დადგენილებით დამტკიცებული საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციის რეგლამენტის თანახმად (მუხლი 5), კონფერენცია უფლებამოსილია:

- საქართველოს იუსტიციის საბჭოს წარდგინებით დაამტკიცოს საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციის ქარტია;
- საქართველოს იუსტიციის საბჭოს წარდგინებით მიიღოს სამოსამართლო და სასამართლოს მოხელეთა ეთიკის კოდექსი;
- აირჩიოს და დაამტკიცოს საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციის ადმინისტრაციული კომიტეტისა და საკოორდინაციო საბჭოს შემადგენლობანი;
- აირჩიოს საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა სადისციპლინო საბჭოს შემადგენლობა;
- შეიმუშავოს სასამართლო პოლიტიკის ზოგადი პრინციპები;
- მოახდინოს სასამართლო სისტემის ადმინისტრირებისა და ორგანიზაციული მართვის სტრატეგიული დაგეგმვა.

სხვათა შორის, საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციის რეგლამენტის იგივე მე-5 მუხლის თანახმად, კონფერენცია უფლებამოსილია „დაამტკიცოს საქართველოს მოსამართლეთა

კონფერენციის რეგლამენტი“, მაგრამ მოცემული ნორმის ამოქმედებას კანონმდებელმა გარკვეული სირთულეები შეუქმნა, რომელზეც ქვეით გვექნება მსჯელობა.

მოსამართლეთა კონფერენციის საქმიანობა რეგულირდება რეგლამენტით, რომელიც აღიარებს, რომ ადმინისტრირებისა და ორგანიზაციული მართვის საკითხებზე კონფერენციის დადგენილებას საერთო სასამართლოების სისტემისთვის სავალდებულო ძალა აქვს (მუხლი 6). საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციებს შორის პერიოდში კონფერენციის ადმინისტრაციული კომიტეტი თავის თავზე ღებულობს თავად კონფერენციის გარკვეულ ფუნქციებს. უდავოდ აღსანიშნავია, რომ კომიტეტის ფორმირება ხდება სხვადასხვა დონის სასამართლოების 8 მოსამართლით, ხოლო მის საქმიანობას ხელმძღვანელობს საქართველოს უსენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე, მაგრამ კენჭისყრაში იგი არ მონაწილეობს.

აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკებში იქმნება ავტონომიური რესპუბლიკების ტერიტორიაზე მოქმედი რაიონული (საქალაქო) და უმაღლესი სასამართლოების მოსამართლეთა თვითმმართველობის ორგანოები – ავტონომიური რესპუბლიკების მოსამართლეთა კონფერენციები. მათი საქმიანობის ძირითადი პრინციპები და ფუნქციები, ორგანიზაციული სტრუქტურა და უფლებამოსილებანი განისაზღვრება კანონითა და აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების მოსამართლეთა კონფერენციების რეგლამენტებით. აღსანიშნავია ისიც, რომ მოსამართლეთა კონფერენციის რეგლამენტი, კონფერენციის ადმინისტრაციული კომიტეტის წევრობის კანდიდატების დასახელების პროცესში, სუბიექტთა რიგში, მართალია, ირიბი წესით, მაგრამ მაინც აღიარებს „მოსამართლეთა სხვადასხვა გაერთიანებას (ასოციაციას)“, როგორც მოსამართლეთა ცალკე ჩამოყალიბებულ თანასაზოგადოებას.

წინამდებარე თავებში არაერთგზის შეგვხვთ სასამართლო ხელისუფლების მართვისა და თვითმმართველობის ფორმების თავისებურებებს, გამოვთქვით მოსაზრება, ცალკეულ შემთხვევებში, ნაწილობრივი და სრული თვითმმართველობის შესაძლო პირობების არსებობის თაობაზე. ისეთი შემთხვევებიც მიმოვიხილეთ, როდესაც სასამართლო სისტემის მართვის ფუნქცია შეთანაწევრილებულია, ერთი მხრივ, მაგისტრატურის საბჭოს ან მსგავსი ფუნქციური ორგანოს, მეორე მხრივ, მოსამართლეთა თანასაზოგადოების ნაირსახელოებული ფორმაციის მიერ. ჩვენი

ახრით, საქართველოში სასამართლო ხელისუფლების მართვის დაწყებული სისტემა მოქმედებს: პრეზიდენტის სათაბირო ორგანოდ აღიარებული იუსტიციის უმაღლესი საბჭოსა და მოსამართლეთა თვითმმართველობის ორგანოდ წოდებული საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციის სახით. მიგვაჩნია, რომ მოცემული ორგანოების უფლებამოსილებების ფუნქციური ანალიზის საფუძველზე, შეიძლება გარკვეული წარმოდგენა შევიქმნათ მათ სამართლებრივ და ორგანიზაციულ ბუნებაზე.

საერთო სასამართლოების შესახებ კანონში შეტანილი უკანასკნელი ცვლილება-დამატებებისა და მათი გათვალისწინებით მიღებული იუსტიციის საბჭოს რეგლამენტის ნორმათა ძალით, პრეზიდენტის სათაბირო ორგანოდ წოდებული საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო, ფაქტობრივად, სასამართლო ხელისუფლების მართვის ორგანოს ფუნქციებს იძენს და ამისათვის შეუძლია პრეზიდენტის აქტების გამოცემის მექანიზმზე გამოიყენოს. რაც შეეხება საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციას, კანონმდებლობითა და სხვა აქტებით განსაზღვრული მისი უფლებამოსილებებისა და იუსტიციის უმაღლეს საბჭოსთან ურთიერთმიმართების ნორმატიული პირობების გათვალისწინებით, მისი თვითმმართველობითი კომპეტენცია არა თუ რეალობას მოკლებულია, ობიექტურად იმის თქმაც შეიძლება, რომ იგი იუსტიციის უმაღლესი საბჭოსთან მოქმედი საზოგადოებრივი ორგანიზაციის სახეს ღებულობს. ასეთი შეფასების უფლებას იუსტიციის საბჭოსა და მოსამართლეთა კონფერენციის ურთიერთობაში იურიდიულად გაფორმებული მექანიზმები და ფორმები იძლევა. ბუნებრივია, მართვის პროცესში ჩართულ თვითმმართველობის ორგანოს, მკაფიოდ გამოკვეთილი საკუთარი კომპეტენცია უნდა გააჩნდეს, რომელსაც, ამასთან ერთად, დამოუკიდებლობის გარკვეული დონეც უნდა განამტკიცებდეს, რაც საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციას, როგორც კვალიფიცირებული, პროფესიონალი კოლეგების თანასაზოგადოებას ნამდვილად არ ახასიათებს.

საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენცია იმდენად მიბმული აღმოჩნდა იუსტიციის უმაღლეს საბჭოზე, რომ იგი იუსტიციის საბჭოსგან „ნაწიქარი“ აქტების ძალით მოქმედებს: საბჭო ამზადებს და კონფერენცია ამტკიცებს მოსამართლეთა თანასაზოგადოებისთვის ისეთ მნიშვნელოვან აქტებს, როგორებიცაა საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციის ქარტია და რეგლამენტი, აგრეთვე საბჭოს წარდგინებით იღებს სამოსამართლო

ეთიკის კოდექსს, კონფერენციის სხდომაზე ამტკიცებს საღის-
ციკლინო საბჭოს წევრებსა და თავმჯდომარეს, იუსტიციის
უმაღლესი საბჭოს წარდგინებით (იუსტიციის საბჭოს რეგლამენ-
ტის მუხლი 9). აღნიშნულ პოზიციებთან დაკავშირებული მსჯე-
ლობა მხოლოდ კონკრეტული ფაქტების სახით არ იქცევა წევრ
ეურადღებას. საქმე ის არის, რომ მოსამართლეთა კონფერენციის
იუსტიციის საბჭოსადმი დამოკიდებულობის, მთლიანობაში კი
კანონმდებლობით დამკვიდრებული თვითმმართველობის შემს-
ლუდავი ტენდენცია ორმხრივად გამოკვეთილია.

იუსტიციის უმაღლესი საბჭოსა და მოსამართლეთა კონფერენ-
ციის ურთიერთმიმართებაში საბჭოს პრიორიტეტებია გამოკვეთი-
ლი, როდესაც მათი ურთიერთობის ფორმა არა მხოლოდ იმაზეა
აგებული, რომ კონფერენცია თავის საქმიანობაში საბჭოს მიერ
მომზადებული და შემდეგ მოსამართლეთა უმრავლესობით დამტ-
კიცებული აქტებით ხელმძღვანელობს, არამედ იმაზეც, რომ მო-
სამართლეთა კონფერენციის ადმინისტრაციული კომიტეტი, რო-
მელიც კონფერენციებს შორის პერიოდში მის ფუნქციებს ასრუ-
ლებს, ყველა თავის აქტს დასამტკიცებლად ან შესათანხმებლად
იუსტიციის საბჭოს წარუდგენს. საქართველოს მოსამართლეთა
კონფერენციის რეგლამენტის (მუხლი 37) თანახმად, რომელიც
თავად იუსტიციის საბჭომ „აჩუქა“ მოსამართლეთა კორპუსს, კონ-
ფერენცია უფლებამოსილია:

„დ) განიხილოს, სათანადო ორგანოებთან შეთანხმოს ა.
საქართველოს იუსტიციის საბჭოს დასამტკიცებლად წარუდგი-
ნოს სასამართლოებში საქმისწარმოებისა და სამართალწარმო-
ების, სასამართლო სტატისტიკის ფორმები“; იქვე ნათქვამია,

„ე) დაადგინოს და საქართველოს იუსტიციის საბჭოს წარუდ-
გინოს ძირითადი საატესტაციო-საკონკურსო მოთხოვნები სასა-
მართლოთა აპარატების მოხელეთათვის;

ზ) შეიმუშავოს და საქართველოს იუსტიციის საბჭოს დასამ-
ტკიცებლად წარუდგინოს სასამართლოებში დასაქმებულ მოხე-
ლეთა ფიცის ტექსტი“; დაბოლოს, კიდევ ის ემატება, რომ

„ი) კონფერენციის საკოორდინაციო საბჭოსა და უზენაესი
სასამართლოს საერთო სასამართლოების მატერიალურ-ტექნიკუ-
რი უზრუნველყოფის დეპარტამენტის წინადადებების საფუძველზე,
განიხილოს და საქართველოს იუსტიციის საბჭოს წარუდგინოს
ის კანონპროექტები და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტების
პროექტები, რომლებიც ეხება მართლმსაჯულების განხორცი-

ელებისა და სასამართლოთა ორგანიზაციული მუშაობის საკითხებს და აუცილებელია დარეგულირდეს კანონმდებლობით“.

ძნელია, მოსამართლეთა თანასახოგადობის თვითმმართველობით ბუნებაზე მსჯელობა, როცა სასამართლოებში დასაქმებულ მოსეღეთა ფიცის ტექსტიც კი ე.წ. ზემდგომის დამტკიცებას საჭიროებს. პრობლემის არსი იუსტიციის საბჭოს მიერ მოსამართლეთა კონფერენციისთვის ნაჩუქარ ქარტიასთან და რეგლამენტთან დამოკიდებულებაში უნდა ამოვიკითხოთ. ქარტიასა და რეგლამენტში ცვლილებებისა და დამატებების მიღება-ამოქმედება მოსამართლეთა კორპუსისთვის, ფაქტობრივად, მოვალეობის მნიშვნელობას იძენს. მართალია, საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციის რეგლამენტი, ფორმალურად, ადგენს, რომ საქართველოს საერთო სასამართლოების ყველა მოსამართლეს უფლება აქვს. კონფერენციის წინაშე დააყენოს კონკრეტული წინადადებები კონფერენციის ქარტიასა და რეგლამენტში ცვლილება-დამატებების შეტანის შესახებ (მუხლი 57), მაგრამ მოსამართლეთა თვითმმართველობის წევრი მოსამართლის ინიციატივა იუსტიციის საბჭოს მიერ ნაჩუქარი რეგლამენტივით იბლოკება, ვინაიდან კონფერენციის ქარტიაში ცვლილებები და დამატებები კონფერენციას შეაქვს საქართველოს იუსტიციის საბჭოს თანხმობის შემდეგ (მუხლი 56).

შედეგად, ასეთ ინიციატივას ვარაუდებით აღსავსე სამი ეტაპი ექნება გასაღეული: ინიციატორის კონფერენციაზე დაყენებული წინადადება, რამდენადაც რეგლამენტი ღიად ტოვებს საკითხს – უნდა ვივარაუდოთ – კონფერენციის უმრავლესობის მხარდაჭერის შემთხვევაში, იუსტიციის საბჭოს გადაეგზავნება, რომელიც – უნდა ვივარაუდოთ – არ დაუპირისპირდება მოსამართლეთა უმრავლესობას და თანხმობის შემთხვევაში, უკვე შემდეგ კონფერენციაზე მოხდება მისი დამტკიცება და ამოქმედება. ასეთად ყალიბდება ცვლილებების მიღება-გაფორმების მექანიზმი, რომელიც კანონმდებელს ბოლომდე არ გაუაზრებია, თორემ მის მიზანშეუწონლობას თუ არა, ხელოვნურად შექმნილ „უხერხულობას“ მაინც თავადვე დაინახავდა.

ყოველივე აღნიშნულისგან გამომდინარე, ცხადი ხდება, რომ მართვისა და თვითმმართველობის შეთანხმებულობა, უპირველესად, თანამმართველი ორგანოების საქმიანობის მარეგულირებელი აქტების იურიდიულ შეთანხმებულობაზე და მათი თანამოსაქმეობის სამართლებრივ წონასწორობაზეა დამოკიდებული.

4.2. მოსამართლეთა შერჩევა-მომზადებისა და დისციპლინური პასუხისმგებლობის საკითხები

სასამართლო ორგანოების დამოუკიდებლობის, მოსამართლეთა მაღალი კვალიფიკაციისა და მიუკერძოებლობის განმსაზღვრელი ფაქტორებისა და პირობების კომპლექსში განსაკუთრებული მნიშვნელობა მოსამართლეთა შერჩევის, მომზადებისა და გადამზადების სისტემას და მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობის კრიტერიუმების დადგენას და მექანიზმების შერჩევას ენიჭება. აღნიშნულთან დაკავშირებით, ჩვენი განხილვის საგანი სწორედ მოცემული საკითხების მარეგულირებელი ქართული კანონმდებლობაა.

ჩვენი აზრით, საქართველოს საერთო სასამართლოების სისტემაში ერთ უმთავრეს პრობლემად რჩება მოსამართლეთა შერჩევის, მომზადებისა და გადამზადების საკითხებთან დაკავშირებული ცალკეული ფრაგმენტები, მათი სისტემური გაუაზრებლობის გამო. მართალია, საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს აპარატის დებულებაში, საქართველოს პრეზიდენტის 2005 წლის 28 მარტის ბრძანებულებით შეტანილმა ცვლილებებმა და დამატებებმა ერთგვარი დასაბამი მისცა აღნიშნული პრობლემის მოგვარებას, მაგრამ იგი ჯერ მხოლოდ იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს აპარატის სტრუქტურული ცვლილებებით შემოიფარგლა.

საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს აპარატში შეიქმნა სამართლებრივი და ორგანიზაციული უზრუნველყოფის დეპარტამენტი, რომელიც სხვა უამრავ ფუნქციებთან ერთად, სთმენიშვნელოვან მიმართულებებს მოიცავს, როგორებიცაა საქარს, ეელოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს სამართალშემოქმედებითი საქმიანობის უზრუნველყოფა; სასამართლო რეფორმის განხორციელების ხელშეწყობის მიზნით სათანადო წინადადებებისა და რეკომენდაციების შემუშავება; მოსამართლეთა და სასამართლოს აპარატის მოხელეთა კვალიფიკაციის ამაღლებისა და გადამზადების პროგრამების შემუშავება და განხორციელება. აღნიშნული ამოცანების რეალიზაცია სამართლებრივ საკითხთა და ანალიტიკურ სამმართველოს ეკისრება.

იმავე ცვლილებების შედეგად შეიქმნა საკადრო საკითხთა და საქმისწარმოების მთავარი სამმართველო, რომლის შემადგენლობაში მოქმედებს საკვალიფიკაციო გამოცდების ორგანიზებისა და საკადრო საკითხთა განყოფილება. მისი სამოქმედო არე-

აღიდან ორ მიმართულებას გამოეყოფო. აღნიშნული განყოფილება უზრუნველყოფს ეკანტურ თანამდებობათა დასაკავებლად კონკურსის გამართვას, ატესტაციის ორგანიზებასა და ჩატარებას; ახორციელებს საკვალიფიკაციო გამოცდების მოწყობასთან დაკავშირებულ ორგანიზაციულ საქმიანობას.

რაც შეეხება მოსამართლეთა შერჩევის, მომზადებისა და თანამდებობაზე გამწვსებას, ამ მნიშვნელოვანი პროცესის მარეგულირებელი ნორმების სისტემა ზემოთ აღნიშნული საკანონმდებლო და კანონჩქემდებარე ნორმატიულ აქტებშია გაბნეული. საერთო სასამართლოების შესახებ კანონის თანახმად, მოსამართლის თანამდებობის დასაკავებლად კანდიდატის საკონკურსო წესით შერჩევა ხდება საკვალიფიკაციო გამოცდის შედეგების, კანდიდატის საქმიანი და მორალური რეპუტაციის, პროფესიული მუშაობის გამოცდილებისა და ფიზიკური მდგომარეობის შეფასების საფუძველზე (მუხლი 47, პუნქტი 4). მოსამართლედ შეიძლება იყოს საქართველოს კმედუნარიანი მოქალაქე ოცდაათი წლის ასაკიდან, თუ მას აქვს უმაღლესი იურიდიული განათლება, სპეციალობით მუშაობის სულ ცოტა ხუთი წლის გამოცდილება, ფლობს სახელმწიფო ენას და ჩაბარებული აქვს საკვალიფიკაციო გამოცდა (მუხლი 46, პუნქტი 1). მოცემულ კანონში ჯერ 1999 წლის 28 მაისის დამატებით დაზუსტდა, რომ ამ კანონით დადგენილი წესით დანიშნული (არჩეული) მოსამართლე მოვალეა გაიაროს სპეციალური სასწავლო კურსი საქართველოს იუსტიციის სასწავლო ცენტრში (მუხლი 87¹, პუნქტი 2), ხოლო 2004 წლის 30 ივნისის დამატების თანახმად, ამ კანონით დადგენილი წესით დანიშნული მოსამართლე თავისი უფლებამოსილების განხორციელებას შეუდგება მხოლოდ სპეციალური სასწავლო კურსის გაყლის შემდეგ (მუხლი 47, პუნქტი 8).

მოსამართლეობის კანდიდატების საკვალიფიკაციო გამოცდების ჩატარების მიზნით საქართველოს იუსტიციის უმაღლეს საბჭოსთან, მისივე რეგლამენტით დადგენილი წესით, იქმნება საკვალიფიკაციო საგამოცდო კომისია, რომლის შემადგენლობას და დებულებას ამტკიცებს საქართველოს პრეზიდენტი (მუხლი 67). ამჟამად კანონით დადგენილი წესით დანიშნული მოსამართლე და პირი, რომელსაც სამოსამართლო უფლებამოსილების განხორციელება ეკისრება, თავისი უფლებამოსილების განხორციელებას შეუდგება მხოლოდ სამოსამართლო სწავლების ცენტრში სპეციალური სასწავლო კურსის გაყლის შემდეგ, რომლის ხანგრძლივობას ვადით არა უმეტეს სამი თვისა განსაზღვრავს სა-

ქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო (მუხლი 9, პუნქტი 1). საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო თავისი რეგლამენტის თანახმად, არა მხოლოდ განსაზღვრავს მოსამართლეთა სპეციალური სასწავლო კურსის ხანგრძლივობას, არამედ სპეციალური სასწავლო კურსის პროგრამასაც თავად ამტკიცებს (მუხლი 10, პუნქტი „ზ“). საერთო სასამართლოების შესახებ კანონის თანახმად, გამოცდის ჩატარების წესსა და საკვალიფიკაციო საგამოცდო პროგრამას საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს წარდგინებით, ამტკიცებს საქართველოს პრეზიდენტი (მუხლი 68, პუნქტი 2), ხოლო დასკვნას კანდიდატის მიერ სპეციალური სასწავლო კურსის გავლის შედეგების შესახებ იძლევა სამოსამართლო სწავლების ცენტრი (მუხლი 69, პუნქტი 3).

ასეთ საერთო წარმოდგენას ქმნის მრავალი წყაროებიდან ამოკრეფილი ნორმათა არასისტემატიზებული კომპლექსი. შედეგებმა ცალსახად დაადასტურეს მოსამართლეთა შერჩევისა და დანიშვნის მექანიზმის, აგრეთვე მოსამართლეთა ატესტაციის პრინციპების არასრულყოფილობა. საქმე ის არის, რომ აღნიშნული საკითხები არ გამხდარა ღრმა მეცნიერული შესწავლის საგანი, არც განხორციელებული სასამართლო რეფორმის ანალოზი გაკეთებულა, თორემ უთუოდ დადგებოდა ნორმათა აღნიშნული ბლოკის საერთო სასამართლოების შესახებ კანონში ერთიანი თავის სახით სისტემატიზაციის მიზანშეწონილობის საკითხი.

ჩვენი აზრით, მოსამართლეთა კორპუსის ფორმირების პროცესი უნდა იწყებოდეს არა სამოსამართლო გამოცდების შემდეგ საკვალიფიკაციო კოლეგიის მიერ კანდიდატურების განხილვით და შერჩეული მოსამართლეების „არა უმეტეს 3-თვიანი სპეციალური სასწავლო კურსის“ დონეზე გადამზადებით, არამედ, მოსამართლეთა მომზადების სპეციალური ინსტიტუციონალური სისტემით. ჩვენი აზრით, მოცემული პრობლემის კონსტრუქციული გადაწყვეტის მიზნით, არჩევანი ნაშრომში განხილული, უფრო მეტად ავსტრიულ-გერმანული, თუ არადა, ფრანგული გამოცდილების გათვალისწინებით უნდა გაკეთდეს.

მიგვაჩნია, რომ ასეთი მიდგომა, ერთი მხრივ, მნიშვნელოვნად შეამცირებს მოსამართლეობის შემთხვევითი მსურველების რიცხვს, მეორე მხრივ, სწავლებისა და პრაქტიკის მრავალსაფეხურიანი სისტემის ამოქმედების შედეგად, სასამართლოებში უმაღლესი კვალიფიკაციის მოსამართლეების შეესებას მივიღებთ. აღნიშნულთან დაკავშირებით, ავტომატურად მოგეარდება მთელი რიგი, მ.შ. არა მხოლოდ მოსამართლეთა, არამედ იუსტიციის

უმაღლესი საბჭოს წევრების ასაკობრივი ცენზისა და შერჩევის საკვალიფიკაციო კრიტერიუმების საკითხები.

ასეთი მიდგომის პირობებში, ჩვენი აზრით, სხვაგვარად დადგება სასამართლო ორგანოების მარეგულირებელ საკანონმდებლო აქტებში პრივილეგირებული კრიტერიუმების სახით შემოსული ფორმულის – „მოსამართლის თანამდებობაზე მუშაობის არანაკლებ ერთი წლის გამოცდილება“ – მოქმედების მიზანშეწონილობის საკითხი. მიგვაჩნია, რომ აღნიშნული ფორმულა მოჭარბებულად და არც თუ სრული გააზრებულობით მომრავლდა კანონებში. მაგალითად, კანონში საერთო სასამართლოების შესახებ, „სპეციალური სასწავლო კურსის გავლის ვალდებულებისგან თავისუფლდება პირი, რომელსაც აქვს მოსამართლის თანამდებობაზე მუშაობის არანაკლებ ერთი წლის გამოცდილება“ (მუხლი 69, პუნქტი 2). აღნიშნული ნორმის მიმართ, „ზოგადი შენიშვნის გარდა, რომელზეც სხვა მსგავს ნორმებთან დაკავშირებით გამოცხატავთ ჩვენ დამოკიდებულებას, ერთი კონკრეტული შენიშვნაც გაგვიჩნდა: ნუთუ მოსამართლეობის „არანაკლებ ერთი წლის გამოცდილება“, ათწლეულიანი ინტერვალის შემდგომაც გაათავისუფლებს პირს „სპეციალური სასწავლო კურსის გავლის ვალდებულებისგან“.

ყოფილ მოსამართლეებზე აღნიშნული პრივილეგია კიდევ ორჯერ მეორდება მოსამართლის თანაშემწის ინსტიტუტთან დაკავშირებით. ერთ შემთხვევაში, კანონში საერთო სასამართლოების შესახებ იგი ყველა დონის მოსამართლეთა თანაშემწეს ეხება (მუხლი 73, პუნქტი 2), ხოლო მეორე შემთხვევაში, კანონში საქართველოს უზენაესი სასამართლოს შესახებ დადგენილია, რომ „უზენაესი სასამართლოს მოსამართლის თანაშემწედ შეიძლება დაინიშნოს უმაღლესი იურიდიული განათლების მქონე პირი, რომელსაც გავლილი აქვს სპეციალური სასწავლო კურსი საქართველოს იუსტიციის სასწავლო ცენტრში, ანდა აქვს მოსამართლედ, პროკურორად, გამოძიებლად, ადვოკატად ან უზენაესი სასამართლოს კონსულტანტად მუშაობის არანაკლებ ერთი წლის გამოცდილება, აგრეთვე პირი, რომელსაც ჩაბარებული აქვს მოსამართლის საკვალიფიკაციო გამოცდა (მუხლი 15, პუნქტი 2). აქაც, მხოლოდ ყოფილი მოსამართლის „არანაკლებ ერთწლიან გამოცდილებასთან“ დაკავშირებით გამოვთქვამთ, ამ ნორმის მოქმედებისას გაუთვალისწინებელ საერთო ხასიათის შენიშვნას.

მოსამართლე, რომელიც კანონით დადგენილი უფლებამოსილების სრულ ვადას არ აღასრულებს თანამდებობაზე, იქნება ეს ერთი ან თუნდაც რამდენიმეწლიანი გამოცდილების მოსამართლე, იგი თანამდებობიდან საერთო სასამართლოების შესახებ კანონის 54-ე მუხლის თანახმად უნდა იყოს განთავისუფლებული. მოცემული მუხლით დადგენილი მოსამართლის თანამდებობიდან განთავისუფლების 14 საფუძველიდან მხოლოდ რამდენიმე თუ იძლევა ყოფილი მოსამართლისთვის სასამართლო ორგანოებში კელავაც მოსამართლედ ან მოსამართლის თანაშემწედ მობრუნების პერსპექტივას. ჩვენი აზრით, საგანგებო განსჯას საჭიროებს მოსამართლის თანამდებობიდან განთავისუფლების 8 საფუძველი, კერძოდ, როგორებიცაა დისციპლინური გადაცდომის ჩადენა; სასამართლოს მიერ ქმედუვნაროდ ან შეზღუდულქმედუვნარიანად აღიარება; საქართველოს მოქალაქეობის შეწყვეტა; მის მიმართ გამამტყუნებელი განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლა; ასაკობრივი ცენზო; კორუფციული სამართალდარღვევის ჩადენა „საჯარო სამსახურში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-20 მუხლის მე-3 პუნქტით გათვალისწინებული წესის შესაბამისად; მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო ატესტაციის გაუვლელობა. ცხადია, აღნიშნული მოტივაციები, ცალსახად, გამორიცხავს მათ საფუძველზე განთავისუფლებული ყოფილი მოსამართლის შანსს კელავაც მობრუნდეს მოსამართლედ, ან თუნდაც მოსამართლის თანაშემწედ, რაც კანონში, შესაბამისი დათქმით უნდა გამოირიცხოს.

აღნიშნულთან დაკავშირებით ცალკე უნდა გამოიყოს „პრივილეგიის“ ისეთი აბსურდული საფუძველი, როდესაც საერთო სასამართლოების შესახებ კანონი (მუხლი 69, პუნქტი 2) სპეციალური სასწავლო კურსის გაგლის ვალდებულებისგან ათავისუფლებს ყოფილ მოსამართლეს, რომელიც ამავე კანონის ნორმით (მუხლი 54, პუნქტი 1-„ლ“) მოსამართლის თანამდებობიდან განთავისუფლებული იყო „საპატიო მიზეზის გარეშე დადგენილ ვადაში ამ კანონის 69-ე მუხლით გათვალისწინებული სპეციალური სასწავლო კურსის გაუვლელობის“ გამო.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს შესახებ კანონის თანახმად, საქართველოს პრეზიდენტი უფლებამოსილია მოსამართლის საკვალიფიკაციო გამოცდის ჩაბარების გარეშე უზენაესი სასამართლოს წევრის თანამდებობაზე ასარჩევად საქართველოს პარლამენტს წარუდგინოს სამართლის გამოჩენილი სპეციალის-

ტის კანდიდატურა (მუხლი 20, პუნქტი 2). ჩვენი აზრით, მოცემულ შემთხვევაში, უზენაესი სასამართლოს წევრად შერჩევის კრიტერიუმმა ერთობ ბუნდოვანი სახე მიიღო. საზღვარგარეთის ქვეყნებში, მსგავს შემთხვევებში აქცენტირება გამოცდილების კონკრეტულ პარამეტრებზე ხდება და იგულისხმება უნივერსიტეტების სამართლის პროფესურა, მოსამართლედ და ადვოკატად მოღვაწეობის 15-25 წლიანი გამოცდილება. მიგვაჩნია, რომ მსგავსი დაზუსტება მოცემული ნორმისთვის სასურველი იქნებოდა.

მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობა სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მოსამართლეთა მიუკერძოებლობის, ხოლო საზოგადოების მხრიდან სასამართლო ორგანოებისადმი ნდობის განმტკიცებისა და მართლმსაჯულების სიძლიერის წინაპირობაა. ყოველივე აღნიშნული კი არა მარტო ახასიათებს, არამედ განამტკიცებს სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობას.

მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობის აღძვრის ნორმატიული საფუძვლები მთელი რიგი კანონებისა და კანონქვემდებარე აქტების განხილვის საგანია, ხოლო ამ პროცესის წარმართვის მარეგულირებელი ნორმები და განხორციელების ორგანიზაციული საკითხები საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობისა და დისციპლინური სამართალწარმოების შესახებ კანონშია სისტემატიზებული, რასაც, თავის მხრივ, საქართველოს პრეზიდენტის 2004 წლის 7 სექტემბრის ბრძანებულებით დამტკიცებული საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა სადისციპლინო საბჭოს რეგლამენტი აცხებს.

პირველ რიგში, რამდენიმე ზოგად პრინციპს აღვნიშნავთ. საქართველოს სამოსამართლო ეთიკის კოდექსის თანახმად, სამოსამართლო ეთიკის ნორმის დარღვევა კანონმდებლობით დადგენილ შემთხვევაში იწვევს მოსამართლის დისციპლინურ პასუხისმგებლობას (მუხლი 3), ხოლო საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციის ქარტია, მოსამართლეთა თვითმმართველობის მიზნებს შორის ცალკე სტრიქონით გამოყოფს მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობის განხორციელებას სასამართლო ხელისუფლების ფარგლებში, თუმცა, იქვე დისციპლინური პასუხისმგებლობის ისეთი სამართალწარმოების დანერგვას მოითხოვს, რომელიც არ ხელყოფს მოსამართლის დამოუკიდებლობას.

დისციპლინური პასუხისმგებლობის აღძვრის ინიციატორების საკითხს კანონმდებლობა შემდეგნაირად არეგულირებს:

– საერთო სასამართლოების შესახებ კანონის თანახმად, რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს თავმჯდომარე შეისწავლის სასამართლოში საქმეთა განხილვის გაჭიანურების მიზეზებს და შესაბამის მასალებს წარუდგენს საქართველოს იუსტიციის უმაღლეს საბჭოს (მუხლი 17, პუნქტი 3 „თ“), ხოლო იუსტიციის უმაღლესი საბჭო თავისი რეგლამენტის თანახმად, აღძრავს დისციპლინურ დევნას საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა მიმართ (მუხლი 10, პუნქტი „გ“);

– საქართველოს უზენაესი სასამართლოს შესახებ ორგანული კანონის თანახმად, უზენაესი სასამართლოს პლენუმი „მოსამართლეთა მიმართ აღძრავს დისციპლინურ დევნას და ახორციელებს დისციპლინურ უფლებამოსილებებს“ (მუხლი 13, პუნქტი 1 „თ“), „წყევტს მოსამართლის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში მიცემის, დაკავების ან დაპატიმრების, მისი ბინის, მანქანის, სამუშაო ადგილის ან პირადი განხრეკის საკითხებს (მუხლი 13, პუნქტი 1 „ი“).

ბუნებრივია, მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობის საკითხების დაყენება იწვევს მოსამართლეთა ჩამოცილებას საქმის განხილვისა და სხვა თანამდებობრივ უფლებამოსილებათა განხორციელებისაგან. საერთო სასამართლოების შესახებ კანონის 55-ე მუხლი ადგენს:

1. სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში მიცემის ანდა მოსამართლის თანამდებობიდან გათავისუფლების შესახებ სადისციპლინო კოლეგიის ან სადისციპლინო საბჭოს გადაწყვეტილების მიღების მომენტიდან საკითხის საბოლოო გადაწყვეტამდე მოსამართლე ჩამოცილებული უნდა იქნეს საქმის განხილვისაგან და სხვა თანამდებობრივ უფლებამოსილებათა განხორციელებისაგან.

2. რაიონული (საქალაქო), საოლქო, აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი სასამართლოების მოსამართლეთა საქმის განხილვისაგან ჩამოცილების შესახებ გადაწყვეტილებას იღებს საქართველოს პრეზიდენტი საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს წარდგინებით.

3. ამ მუხლის მე-2 პუნქტით განსაზღვრულ მოსამართლეთა ჩამოცილება საქმის განხილვისაგან ავტომატურად იწვევს მოსამართლეთა ჩამოცილებას სხვა თანამდებობრივ უფლებამოსილებათა განხორციელებისაგან.

მოსამართლის საქმის განხილვისა და სხვა თანამდებობრივ უფლებამოსილებათა განხორციელებისაგან ჩამოცილების ორგა-

ნიზაციული რეგულირების საკითხებს წყვეტს საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს რეგლამენტი (მუხლი 31). სისხლის სამართლის პასუხისმგებაში მიცემის, ანდა მოსამართლის თანამდებობიდან განთავისუფლების შესახებ სადისციპლინო კოლეგიის ან სადისციპლინო საბჭოს გადაწყვეტილების მიღების მომენტიდან საკითხის საბოლოო გადაწყვეტიამდე, მოსამართლე ჩამოცილებულ უნდა იქნეს საქმის განხილვისა და სხვა თანამდებობრივ უფლებამოსილებათა განხორციელებისაგან. მოცემული პროცედურის განხორციელება საქართველოს პრეზიდენტის გადაწყვეტილების საგანია, ხოლო პრეზიდენტისადმი მისი წარდგინების საფუძველია შესაბამისი ორგანოდან შემოსული შეტყობინება. ამასთან, მოსამართლისათვის სასამართლო უფლებამოსილების ჩამოცილების შემდეგ, იუსტიციის უმაღლესი საბჭო, თუ ეს აუცილებელია, იღებს ზომებს საქმეს ჩამოცილებული მოსამართლის მოვალეობის სხვა მოსამართლისათვის დაკისრების მიზნით.

მოსამართლის მიმართ სისხლის სამართლის საქმის შეწყვეტის ან გამამართლებელი განაჩენის გამოტანისას, იუსტიციის უმაღლესი საბჭო შესაბამისი სასამართლოდან ან გამოძიების ორგანოდან იღებს სათანადო დოკუმენტაციას. საბჭო, მოცემული მასალების საფუძველზე, ამოწმებს არსებობს თუ არა იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მხრიდან მოსამართლის დისციპლინური დევნის საფუძველი. იმის მიუხედავად, აღიძვრება თუ არა დისციპლინური დევნა იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს ან საამისოდ უფლებამოსილი სხვა თანამდებობის პირების მიერ, მოსამართლის მიმართ აღძრული სისხლის სამართლის საქმეზე საკითხის საბოლოო გადაწყვეტილების შემდეგ, იუსტიციის უმაღლესი საბჭო მიმართავს საქართველოს პრეზიდენტს აღნიშნული მოსამართლის უფლებამოსილების სრულად აღდგენის წინადადებით.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს შესახებ კანონის (მუხლი 27) და საერთო სასამართლოების შესახებ კანონის (მუხლი 56) თანახმად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოსა და საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობის საფუძველები, დისციპლინური სახდელების სახეები, დისციპლინური სამართალწარმოებისა და მათთვის დისციპლინური პასუხისმგებლობის დაკისრების წესი განისაზღვრება „საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობისა და დისციპლინური სამართალწარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონით.

საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს აპარატის დეპუტატებში 2005 წლის 28 მარტს შეტანილი ცვლილებები და დამატებები იმით არის მნიშვნელოვანი, რომ იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს შემადგენლობაში შეიქმნა სამოსამართლო ეთიკისა და დისციპლინური სამართალწარმოების დეპარტამენტი, რომელიც საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობისა და დისციპლინური სამართალწარმოების შესახებ ნორმატიული აქტების საფუძველზე ახორციელებს დისციპლინურ სამართალწარმოებას. ამასთან, დეპარტამენტი აწარმოებს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მიერ განხორციელებული დისციპლინური სამართალწარმოების სტატისტიკას და უზრუნველყოფს მის განზოგადებას.

დისციპლინური პასუხისმგებლობის საკითხების სასამართლო საქმეთა მრავალფეროვნების გათვალისწინებით, სამოსამართლო ეთიკისა და დისციპლინური სამართალწარმოების დეპარტამენტი შედგება – სამოქალაქო საქმეებზე; სისხლის სამართლის საქმეებზე; ადმინისტრაციული სამართლის და სხვა კატეგორიის საქმეებზე დისციპლინური სამართალწარმოების სამმართველოებისაგან. მთლიანობაში, საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო, საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა მიმართ დისციპლინური სამართალწარმოებას ახორციელებს საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობისა და დისციპლინური სამართალწარმოების შესახებ კანონით დადგენილი წესით. ამავე კანონით შეიქმნა საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა სადისციპლინო საბჭო, რომლის საქმიანობის თავისებურებებს საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა სადისციპლინო საბჭოს რეგლამენტი არეგულირებს.

კანონი საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობისა და დისციპლინური სამართალწარმოების შესახებ, გარდა იმისა, რომ განსაზღვრავს მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობის საფუძვლებსა და დისციპლინური გადაცდომის სახეებს, მთლიანი ტექნოლოგიის სახით კრავს საკმაოდ რთულ პროცედურას, დისციპლინური პასუხისმგებლობის საკითხის დაყენებიდან, ვიდრე სადისციპლინო საბჭოს მიერ საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე.

კანონი მოსამართლის დისციპლინური პასუხისმგებლობის საფუძვლად დისციპლინური გადაცდომის შემდეგ სახეებს ადგენს:

- საქმის განხილვისას მოსამართლის მიერ კანონის უხეშო დარღვევა;

- კორუფციული სამართალდარღვევა ან თანამდებობრივი მდგომარეობის მართლმსაჯულებისა და სამსახურებრივი ინტერესების საზიანოდ გამოყენება;

- მოსამართლის თანამდებობასთან შეუთავსებელი საქმიანობა და მოსამართლის მოვალეობებთან ინტერესთა შეუთავსებლობა, მოსამართლისათვის შეუფერებელი ქმედება, რომელიც ბღალავს სასამართლოს ავტორიტეტს ან ზიანს აყენებს სასამართლოსადმი ნდობას;

- საქმის განხილვის უსაფუძვლო გაჭიანურება, მოსამართლის მოვალეობების შეუსრულებლობა ან არაჯეროვნად შესრულება, ანდა შრომის დისციპლინის სხვაგვარი დარღვევა;

- მოსამართლეთა თათბირის ან პროფესიული საიდუმლოების გამჟღავნება;

- დისციპლინური უფლებამოსილების მქონე ორგანოს საქმიანობისათვის ხელის შეშლა ან მისადმი უპატივცემულობა;

- სამოსამართლო ეთიკის ნორმების სხვაგვარი დარღვევა.

აქვე, 2004 წლის 30 ივნისს დამატებული შენიშვნით, კანონი ორ განმარტებას იძლევა: კანონის უხეშ დარღვევად ჩაითვლება კანონმდებლობის არსებითი დარღვევა, რამაც ზიანი მიაყენა ან შეეძლო მიეყენებინა პროცესის მონაწილის ან მესამე პირის კანონიერ უფლებებსა და ინტერესებს. მოსამართლის მიერ კანონის უხეშ დარღვევად არ ჩაითვლება კანონის არასწორი განმარტება, რომელსაც საფუძვლად უდევს მოსამართლის შინაგანი რწმენა. კორუფციული სამართალდარღვევა არის „საჯარო სამსახურში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული დარღვევა, თუ იგი არ იწვევს სისხლის სამართლებრივ ან ადმინისტრაციულ პასუხისმგებლობას.

კანონი ადგენს, ერთი მხრივ, დისციპლინურ სახდელებს: შენიშვნა, საყვედური, მკაცრი საყვედური და მოსამართლის თანამდებობიდან გათავისუფლება (მუხლი 4); მეორე მხრივ, დისციპლინური ზემოქმედებების ღონისძიებებს: მოსამართლისადმი კერძო სარეკომენდაციო ბარათით მიმართვა; სასამართლოს თავმჯდომარის, თავმჯდომარის პირველი მოადგილის ან მოადგილის, სასამართლო კოლეგიის ან პალატის თავმჯდომარის თანამდებობიდან გათავისუფლება (მუხლი 19).

სასამართლოს თავმჯდომარე ან საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო, მოსამართლის მიმართ დისციპლინური ღეგნის

აღძვრის შესახებ გადაწყვეტილებას იღებს დასაბუთებული ვარაუდის არსებობის შემთხვევაში. სასამართლოს თავმჯდომარეს გამოაქვს დადგენილება, ხოლო იუსტიციის უმაღლეს საბჭოს გადაწყვეტილება მოსამართლის მიმართ დისციპლინური დეენის აღძვრის შესახებ. ამავე აქტით იქმნება სადისციპლინო კომისია ორი წევრის შემადგენლობით, რომელსაც ევალება დისციპლინური საქმის სრულყოფილი გამოკვლევა.

სადისციპლინო კომისიის დასკვნას, წარდგენიდან ერთ თვეში განიხილავს შესაბამისი უფლების მქონე ორგანო ან თანამდებობის პირი. იმავე დადგენილებით თუ გადაწყვეტილებით, შესაბამისი ორგანო ან თანამდებობის პირი, მოსამართლეთა სადისციპლინო საბჭოს სადისციპლინო კოლეგიაში ნიშნავს თავის წარმომადგენელს ან წარმომადგენლებს, საქმის განხილვისას დისციპლინური ბრალდების მხარდასაჭერად. შესაბამისი დადგენილება თუ გადაწყვეტილება, მოსამართლის დისციპლინურ პასუხისგებაში მიცემის შესახებ, მისი მიღებიდან ერთ კვირაში დისციპლინურ საქმესთან ერთად ეგზავნება მოსამართლეთა სადისციპლინო საბჭოს.

სადისციპლინო საბჭო შედგება 8 წევრისაგან, რომელთაგან ოთხი საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეა. მათი შერჩევა ხდება საქართველოს უმაღლესი საბჭოს მიერ და მისივე წარდგინებით, ხმების უმრავლესობით ამტკიცებს საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა კონფერენცია, ხოლო კონფერენციის სხდომებს შორის პერიოდში – მოსამართლეთა კონფერენციის ადმინისტრაციული კომიტეტი.

სადისციპლინო საბჭოში იქმნება სადისციპლინო კოლეგიები, თითოეული ოთხი წევრის შემადგენლობით. კოლეგია, რიგორც წესი, იქმნება სხვადასხვა ინსტანციის სასამართლოს მოსამართლეებისაგან. კოლეგიების შემადგენლობას განსაზღვრავენ სადისციპლინო საბჭოს წევრები. სადისციპლინო საბჭოს თავმჯდომარის დავალებით სადისციპლინო საბჭოს წევრმა შეიძლება მონაწილეობა მიიღოს სადისციპლინო საბჭოს სხვა კოლეგიის მიერ საქმის განხილვაში.

სადისციპლინო საბჭოს და კოლეგიის სხდომები დახურულია, ხოლო დისციპლინური საქმის განხილვასთან დაკავშირებული ინფორმაცია – კონფიდენციალური. სადისციპლინო საბჭოს წევრები და დისციპლინური ბრალდების წარმდგენი პირი ვალდებული არიან დაიცვან ამ ინფორმაციის კონფიდენციალურობა. სადისციპლინო საბჭო გადაწყვეტილებას იღებს ხმათა

უმრავლესობით. სადისციპლინო საბჭოს წევრმა გადაწყვეტილების მიღებისას არ შეიძლება თავი შეიკავოს ხმის მიცემისაგან. ხმების თანაბრად განაწილებისას გადაწყვეტი ხმის უფლებით სარგებლობს სადისციპლინო საბჭოს თავმჯდომარე. სადისციპლინო კოლეგიის გადაწყვეტილება მიღებულად ითვლება, თუ მას მხარს დაუჭერს კოლეგიის სამი წევრი. კოლეგიის ის წევრი, რომელიც არ ეთანხმება დისციპლინური საქმის შესახებ მიღებულ გადაწყვეტილებას, წერილობით აცალიბებს თავის აზრს, რომელიც თან ერთვის საქმეს.

როგორც აღენიშნეთ, საქართველოს კანონი საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობისა და დისციპლინური სამართალწარმოების შესახებ, დეტალურად და თანმიმდევრობით არეგულირებს მთელ პროცესს, მაგრამ ჩვენი განსახილველი ნაშრომის თემატური ინტერესების გათვალისწინებით, მხოლოდ იმ ნორმებზე გავამახვილებთ ყურადღებას, რომლებიც განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ღებულობს სწორედ სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის კონტექსტში.

მოცემული თვალსაზრისით, არსებით დატვირთვას იძენს აღნიშნული კანონის ნორმა (მუხლი 15, პუნქტი 1) იმის თაობაზე, რომ „საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო დისციპლინური დევნის აღძვრის სადისციპლინო კომისიის შექმნის, მოსამართლის დისციპლინური პასუხისგებაში მიცემის ან დისციპლინური დევნის შეწყვეტის შესახებ გადაწყვეტილებას იღებს „საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონით და საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს რეგლამენტით დადგენილი წესით, იმ პირობით, რომ საკითხის განხილვაში საქართველოს პრეზიდენტი, როგორც წესი, არ მონაწილეობს და სხდომებს თავმჯდომარეობს საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მდივანი“. ციტირებული ნორმის მნიშვნელობა კიდევ უფრო წონადი იქნებოდა, რომ არა ჩანართი – „როგორც წესი“, რომლის გამოც გაუგებარი რჩება შესაძლო გამონაკლისის საფუძველი. ამ შემთხვევაში, ჩვენი მთავარი არგუმენტი საზღვარგარეთის ქვეყნების ცალსახა პრაქტიკაა, სადაც ასეთი ღონისძიებებიდან სახელმწიფოს მეთაურის მონაწილეობა გამორიცხულია და არც არანაირი გამონაკლისი არ დაიშვება.

საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობისა და დისციპლინური სამართალწარმოების შესახებ კანონის მე-20 მუხლის თანახმად, და-

უშეგებელია საქმის განხილვისაგან და სხვა თანამდებობრივ უფლებამოსილებათა განხორციელებისაგან მოსამართლის ჩამოცილება, მის წინააღმდეგ დისციპლინური დევნის აღძვრის, მისი დისციპლინურ პასუხისგებაში მიცემის ან მისთვის დისციპლინური პასუხისმგებლობისა და სახდელის დაკისრების გამო, ამავე კანონის 56-ე მუხლის მე-3 პუნქტით განსაზღვრული შემთხვევის გარდა. ამ ნორმის არსი კი იმაში მდგომარეობს, რომ სადისციპლინო კოლეგიის მიერ მოსამართლის თანამდებობიდან გათავისუფლების შესახებ გადაწყვეტილების მიღების მომენტიდან, მოსამართლე, კანონით დადგენილი წესით, ჩამოცილებული უნდა იქნეს საქმის განხილვისაგან და სხვა თანამდებობრივი უფლებამოსილებების განხორციელებისაგან.

ჩვენი აზრით, უდავოდ მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ სადისციპლინო კომისია მოსამართლის დისციპლინური პასუხისმგებლობის განსაზღვრისას შეზღუდული არ არის. საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობისა და დისციპლინური სამართალწარმოების შესახებ კანონის თანახმად (მუხლი 14, პუნქტი 3), სადისციპლინო კომისია უფლებამოსილია შეიმუშაოს რეკომენდაცია მოსამართლის დისციპლინურ პასუხისგებაში მიცემის შესახებ ისეთი დისციპლინური გადაცდომის ჩადენისთვისაც, რომელიც საფუძვლად არ დასდებია მის წინააღმდეგ დისციპლინური დევნის აღძვრას. თუმცა, აქ კითხვები ჩნდება სადისციპლინო კომისიის მიერ მოსამართლის დისციპლინურ პასუხისგებაში მიცემის შესახებ რეკომენდაციის შემუშავების შემდგომი ეტაპის მიმდინარეობასთან დაკავშირებით. იმის გათვალისწინებით, რომ სადისციპლინო კოლეგია დისციპლინარულ საქმეს განიხილავს მისი მიღებიდან არა უგვიანეს ორ თვეში (მუხლი 31), კითხვები 29-ე მუხლის რედაქციას უკავშირდება. იგი ადგენს გარკვეულ შეზღუდვებს, რომლის თანახმად სადისციპლინო კოლეგიას უფლება არა აქვს გასცდეს დისციპლინური ბრალდების ფარგლებს. ცხადია, ამ შემთხვევაში იგულისხმება ბრალდების ფაქტობრივი მხარე. მას აგრეთვე არა აქვს უფლება სადისციპლინო კოლეგიის სხდომაზე არსებითი მსჯელობის საგნად აქციოს ის ფაქტები ან გარემოებები, რომლებიც უშუალოდ არ უკავშირდება მოსამართლისათვის წაყენებულ დისციპლინურ ბრალდებას, ანდა ცნოს მოსამართლე ბრალეულად ისეთი დისციპლინური გადაცდომის ჩადენისათვის, რომლის გამოც დისციპლინური ბრალდება მისთვის არ წაუყენებიათ და დააკისროს მას დისციპლინური პასუხისმგებლობა და სახდელი.

საქმე ის არის, რომ პროცესის დაწყების საფუძველი მოსამართლის მიერ დისციპლინური გადაცდომის შესახებ შემოსული საჩივარი, განცხადება ან სხვა ინფორმაციაა, რომელსაც შემდგომ მრავალი ეტაპები აქვს გასაწვდილი. ერთობ რთული და ხანგრძლივი ეს პროცედურა შემდეგი თანმიმდევრობით ხორციელდება: მოსამართლის მიერ დაშვებული დისციპლინური გადაცდომის წინასწარი შემოწმება, ინფორმაციის მიღებიდან ორ თვეში უნდა მოხდეს (მუხლი 8, პუნქტი 1); ამ მიზნით გამოყოფილი კომისია ეალდებულია ერთ თვეში დაასრულოს დისციპლინური საქმის გამოკვლევა, რომელიც საჭიროებისას შეიძლება ორი კვირითაც გაგრძელდეს (მუხლი 12, პუნქტი 1); სადისციპლინო კომისიის დასკვნას, წარდგენიდან ერთ თვეში, განიხილავს შესაბამისი უფლებამოსილების მქონე ორგანო, ან თანამდებობის პირი (მუხლი 14, პუნქტი 5); ამას ემატება სადისციპლინო კომისიის დასკვნის იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს სხდომაზე განხილვა (მუხლი 15, პუნქტი 3) და სადისციპლინო კოლეგიაში საქმის განხილვის ორთვიანი ვადა (მუხლი 43, პუნქტი 4).

კანონით დადგენილ აღნიშნულ ნორმებს, ცალკეულ მოქმედებებს შორის წარდგენა-გადაცდომის ხუთი და ათდღიანი ორგანიზაციული შუალედები ემატება (მუხლი 61; მუხლი 74¹, პუნქტი 2; მუხლი 74², პუნქტი 1; მუხლი 74⁶, პუნქტი 2).

მხოლოდ ზემოთ აღნიშნული დეტალების გათვალისწინებით, დისციპლინური გადაცემის შესახებ შემოსული საჩივრისა თუ განცხადების შესწავლასთან დაკავშირებული სადისციპლინო პასუხისმგებლობის პროცედურა, როგორც მინიმუმ 7 ან 8 თვეზე იწველება. ამასთან ერთად, გამორიცხული არ არის რამდენიმე სხვა ნორმის ძალით იგი კიდევ უფრო გაჭიანურდეს. იგულისხმება დისციპლინური საქმის გამოკვლევის პროცესში, მიზეზთა გამო, მისი წარმოების დროებით შეჩერება (მუხლი 13, პუნქტი 1 „ბ“); დისციპლინურ პასუხისგებაში მიცემული მოსამართლის, აგრეთვე დისციპლინურ პასუხისგებაში მიმცემი ორგანოს ან თანამდებობის პირის წარმომადგენლის უფლება სადისციპლინო კოლეგიის მთელ შემადგენლობას მისცეს აცილება, რომელიც დადგენილი პირობების გათვალისწინებით უნდა დაკმაყოფილდეს (მუხლი 35); გარკვეულ შეფერხებებს შეიძლება ადგილი ჰქონდეს სადისციპლინო კოლეგიაში საქმის განხილვასთან დაკავშირებით, რომელიც განხილვისათვის დადგენილ ორთვიან ვადაში არ ჩაითვლება (მუხლი 43, პუნქტი 4).

დისციპლინური სამართალწარმოების პროცესის გაჭიანურებას განსახილველი კანონის ორი მნიშვნელოვანი ნორმაც განაპირობებს. კერძოდ, 43-ე მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, თუ დისციპლინური საქმის განხილვის დასრულებამდე სადისციპლინო საბჭო მიიღებს იმავე მოსამართლის მიმართ აღძრულ სხვა დისციპლინურ საქმეს, სადისციპლინო კოლეგია ვალდებულია დროებით შეაჩეროს პირველი საქმის განხილვა, შეაერთოს დისციპლინური საქმეები, ერთდროულად განიხილოს ისინი და ორი ან მეტი გადაცდომისათვის ბრალეულად ცნობისა და დისციპლინური პასუხისმგებლობის დაკისრების შემთხვევაში დააკისროს მას ამ კანონით გათვალისწინებული ერთ-ერთი სახდელი.

იგივე დატვირთვის მატარებელია 46-ე მუხლი, რომლის თანახმად, „თუ დისციპლინური საქმის განხილვის დროს სადისციპლინო კოლეგიაში წარმოიშვა მოსამართლის მიერ სხვა დისციპლინური გადაცდომის ჩადენის საფუძვლიანი ეჭვი, სადისციპლინო კოლეგია ვალდებულია წარდგინებით მიმართოს შესაბამის ორგანოს ან თანამდებობის პირს მოსამართლის მიმართ ახალი ბრალდებით დისციპლინური დევნის აღსაძვრელად. თუ საჭიროდ მიიჩნევს სადისციპლინო კოლეგია უფლებამოსილია შეაჩეროს არსებული ბრალდებით დისციპლინური საქმის წარმოება სხვა დისციპლინური გადაცდომისათვის მოსამართლის დისციპლინურ პასუხისმგებაში მიცემის საკითხის გადაწყვეტამდე“.

დისციპლინურ საქმესთან დაკავშირებული ინფორმაცია კონფიდენციალურ ხასიათს ატარებს, მაგრამ არსებობს სტატისტიკური ინფორმაცია სადისციპლინო საბჭოს საქმიანობისა და განხილული დისციპლინური საქმეების შესახებ, რომელიც პერიოდულად ეგზავნება საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა კონფერენციასა და საქართველოს იუსტიციის უმაღლეს საბჭოს. სხვა თანამდებობის პირთათვის, დაწესებულებებისათვის, აგრეთვე მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებს წარმომადგენლებისათვის აღნიშნული სტატისტიკური ინფორმაციის გაცემა დაიშვება მხოლოდ სადისციპლინო საბჭოს თავმჯდომარის ნებართვითა და ინფორმაციის კონფიდენციალობის უზრუნველყოფის მიზნით მოცემული კანონით დადგენილი შეზღუდვების დაცვით (მუხლი 88).

სტატისტიკური ინფორმაცია კანონით დადგენილი პირობების დაცვის გათვალისწინებით, უდავოდ იძლევა საერთო წარმოდგენას მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობის სფეროში მიმდინარე საქმიანობის თაობაზე. 1999-2005 წლებში მოსა-

მართლეთა მიერ ჩადენილი დარღვევების სტატისტიკა, ჩვენი ას-
რით, რამდენიმე საყურადღებო ინფორმაციას შეიცავს. პირველ
რიგში, სწორედ საქმეების გაჭიანურებებზე, როდესაც სტატის-
ტიკური ანგარიშის 2003 წლის შედეგებში სამი-ოთხი წლის წინ
დაწყებული საქმეები, ჯერ კიდევ „გამოკვლევის პროცესშია“ და-
ფიქსირებული. ამას გარდა, სტატისტიკა სამოსამართლო ეთიკი-
სა და დისციპლინური სამართალწარმოების დეპარტამენტის სამ-
მართველოებისა და დისციპლინური საბჭოს შესაბამისი კოლე-
გიების არათანაბარ დატვირთვაზე მიანიშნებს, ეინაიდან სხვადა-
სხვა სფეროებში განხილული საქმეების სტატისტიკაში მნიშვნე-
ლოვანი განსხვავებაა. აღნიშნულ წლებში გამოვლენილი 449
დარღვევიდან, სამოქალაქო საქმეებზე მოდის დისციპლინური
სამართალწარმოების 46 ნაირსახეობის 346 დარღვევა; სისხლის
სამართლის საქმეებზე 17 ნაირსახეობის 80 დარღვევა; ადმინის-
ტრაციული და სხვა კატეგორიის საქმეებზე – 8 ნაირსახეობის
23 დარღვევა.

ამ საერთო მონაცემების მიღმა, რამდენიმე არსებით ფაქტს
უნდა მივაქციოთ ყურადღება. სამოქალაქო საქმეებზე ყველაზე
ხშირად ირღვევა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 59-ე მუხლი
საპროცესო მოქმედების შესრულების ვადასთან დაკავშირებით –
93 შემთხვევა; 31-32 მუხლები – მოსამართლეთა აცხადების სა-
ფუძვლებთან დაკავშირებით – 56 შემთხვევა; 285 მუხლი – გან-
ჩინების შინაარსთან დაკავშირებით – 27 შემთხვევა. სისხლის
სამართლის საქმეებზე, თითოეულ მუხლთან დაკავშირებით დარ-
ღვევების რვა-რვა შემთხვევა მოდის: სამართალში მიცემის სა-
კითხის გადაწყვეტის ვადასთან (მუხლი 419), მოკვლევის, მოკვ-
ლევის ორგანოს, გამოძიებლისა და პროკურორის გადაწყვეტი-
ლების სასამართლოში გასაჩივრების (მუხლი 242), სამართალში
მიცემის (მუხლი 417) და დაკავების კანონიერებისა და დასაბუ-
თებულობის საპროცესო გაფორმებისა და შემოწმების (მუხლი
146) საკითხებთან დაკავშირებით. ადმინისტრაციულ საქმეებზე 6
დარღვევა გამოვლინებულია დაუსწრებელი გადაწყვეტილების
დაუშვებლობის (მუხლი 26¹) და 5 დარღვევა სარჩელის უფლე-
ბამოსილ სასამართლოში წარდგენის (მუხლი 26) შემთხვევასთან
დაკავშირებით.

გარკვეულ ყურადღებას იპყრობს ცალკეული სასამართლო-
ებისა თუ მოსამართლეების მიმართ სახდელებისა და სარეკო-
მენდაციო ბარათების რაოდენობრივი ანალიზი. ხშირია ერთგვა-
როვან დარღვევებზე ცალკეულ სასამართლოებში სარეკომენდა-

ციო ბარათების წარგზავნის შემთხვევები, ისიც 59-ე მუხლთან – საპროცესო მოქმედების შესრულების ვადასთან დაკავშირებით. მაგალითად, ოთხი და სამი ბარათი აქვთ მიღებული ორ-ორ მოსამართლეს, ხოლო ორ-ორი ბარათი – 4 მოსამართლეს. ცალკე გამოვეყოფთ ერთ სასამართლოს, რომლის მოსამართლეებსაც 15 სახდელთან ერთად, იგივე 59-ე მუხლზე მიღებული აქვთ 25 კერძო სარეკომენდაციო ბარათი, მათ შორის სამ მოსამართლეს 6, 5 და 4, დანარჩენ 5-ს კი ორ-ორი.

როგორც ჩანს, კერძო სარეკომენდაციო ბარათების პროფილაქტიკურმა დანიშნულებამ, ჩვენ პრაქტიკაში მთელი დატვირთვით არ იმოქმედა, თორემ, სხვა მხრივ, როგორ უნდა აიხსნას ისეთი ფაქტები, როდესაც მოსამართლეს 10, 8 ან 7 კერძო სარეკომენდაციო ბარათიდან, შესაბამისად, 5, 6 და 5 ბარათი იგივე 59-ე მუხლთან დაკავშირებით აქვს მიღებული, ან როგორ უნდა შეფასდეს ისეთი მოსამართლეების საქმიანობა, რომლებიც 1995 წლიდან არიან გამწესებულნი და ამ ხნის განმავლობაში 3 სახდელსა და 5 კერძო სარეკომენდაციო ბარათს, 2 სახდელსა და 9 კერძო სარეკომენდაციო ბარათს ან 1 სახდელსა და 8 კერძო ბარათს ითვლიან.

ცხადია, მშრალი სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე ძნელია საერთო მდგომარეობის ობიექტური შეფასება, თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ სასამართლო სისტემაში მიმდინარე ცვლილებებზე ინფორმაციის საჯაროობასთან ერთობლიობაში, მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობის სტატისტიკის განხილვა ხელს შეუწყობს მოსახლეობაში იმ რწმენის განმტკიცებას, რომ დამოუკიდებელი სასამართლო ხელისუფლება თავად ღებულობს შესაბამის ზომებს სამართლიანი სასამართლოს ავტორიტეტის დასამკვიდრებლად.

ცალკე მივაპყრობთ ყურადღებას, საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა დისციპლინური პასუხისმგებლობისა და დისციპლინური სამართალწარმოების შესახებ კანონის ზემოთ ციტირებული 43-ე მუხლის პირველი პუნქტის რედაქციას, დისციპლინური საქმეების შეერთებაზე და „ორი ან მეტი გადაცდომისთვის ბრალეულად ცნობაზე“. ჩვენი აზრით, იგი გარკვეულ დაზუსტებას საჭიროებს, ორი მნიშვნელოვანი ფაქტორის გათვალისწინებით. ჯერ ერთი, ასეთი მდგომის საფუძველზე დისციპლინური პასუხისმგებლობის მოცემული სისტემა და დისციპლინური სამართალწარმოების არსებული წესი, ამ პროცესის გაჭიანურებული ბუნების გამო, გადაცდომების და, შესაბამისად,

ბრალდებების უსასრულო დაგროვებას უწყობს ხელს. მეორე მხრივ, როგორც სტატისტიკა ადასტურებს, ცალკეული მოსამართლეების პრაქტიკაში დამკვიდრებული ერთგვაროვანი გადაცდომების სიმრავლე, აღნიშნული ნორმის ძალით, არ ხდება ცალკე შეფასების საგანი. მეტი ობიექტური განსჯაა საჭირო იმისათვის, რომ დადგინდეს გარკვეული თანაფარდობა კერძო სარეკომენდაციო ბარათებსა და სახდელებს შორის, რათა გაირკვეს რამდენიმე კერძო სარეკომენდაციო ბარათის წარგზავნაა მიზანშეწონილი იმ ერთგვაროვან დარღვევებზე, რომლის გამოსწორებასაც მოსამართლე ვერასგზით ვერ ახერხებს, ან რამდენი შემთხვევა, საყვედური ან მკაცრი საყვედური და ბარათების სიმრავლე შეიძლება დაფიქსირდეს ერთი მოსამართლის სამსახურებრივ პრაქტიკაში, რათა მისი თანამდებობასთან შესაბამისობის საკითხი დადგეს.

დასკვნა – მოსაზრებები და წინადადებები საქართველოს სასამართლო ხელისუფლების სისტემური ორგანიზაციის სრულყოფის თაობაზე

სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის თაობაზე კონსტიტუციონალიზმში ჩამოყალიბებული თეორიული არგუმენტებისა და საერთაშორისო სამართლის წყაროებში ფორმულირებული პროგრესული იდეების საფუძველზე, რამდენიმე მოსაზრება გამოეთქვით ქართულ კანონმდებლობასა და პრაქტიკაში არსებული მთელი რიგი არსებითი ხასიათის ხარვეზების თაობაზე. დემოკრატიულ ქვეყნებში დამკვიდრებული გამოცდილების, ქართული პრაქტიკის მიმართ, შედარებითი ანალიზის გამოყენება კი იმის საფუძველს იძლევა, რომ ზოგიერთი ჩვენეული მოსაზრების რეალიზაციასთან დაკავშირებული კონკრეტული წინადადება ჩამოვაყალიბოთ, ქართული კანონმდებლობისა და, აქედან გამომდინარე, პრაქტიკის სისტემური ორგანიზაციის სრულყოფის თაობაზე.

1. ჩვენი აზრით, სერიოზულ კრიტიკულ შეფასებას საჭიროებს საქართველოს სასამართლო ხელისუფლებაში მოქმედი მართვის სისტემა. მიგვაჩნია, რომ მისი შემადგენელი ორი ელემენტიდან არც იუსტიციის უმაღლესი საბჭო და არც ფაქტობრივად, მისი ქვემდებარე საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენცია, თვითმმართველობის ბუნების მატარებელი არ არის, თანაც არც მათი ურთიერთმიმართება გამოირჩევა თანამმართველობის თანაბარუფლებიანობით.

– თავისი ფაქტობრივი უფლებამოსილებებით იუსტიციის უმაღლესი საბჭო არანაირად არ შეესაბამება კანონმდებლობით განსაზღვრულ პრეზიდენტის სათათბირო ორგანოს სტატუსს. იგი, ცალსახად, მართვის ორგანოა, თანაც ისეთი, რომ არც ნაწილობრივ თვითმმართველობაზე შეიძლება საუბარი, როცა მისი 9 წევრიდან – 7 თანამდებობრივი შემთავსებელია, საპატიო თავმჯდომარე – პრეზიდენტის მონაცვლე საბჭოს მდივნით სათავეში.

– მიგვაჩნია, რომ იუსტიციის უმაღლესმა საბჭომ თვითმმართველობითი ბუნება უნდა შეიძინოს, რისთვისაც სასურველია მისი ფორმირების წესში ზოგიერთი ცვლილებების შეტანა: მოსამართლეთა სტატუსის შესახებ ევროპის ქარტიისა და მისი ახსნა-განმარტებითი მემორანდუმის თანახმად, იუსტიციის უმაღლესი საბჭო საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლებას

ბისგან დამოუკიდებელ ორგანოდ უნდა გარდაიქმნას, რომლის „შემადგენლობის სულ ცოტა ნახევარი მაინც მოსამართლეებისგან იქნება შემდგარი, რომლებიც კოლეგების მიერვე, სასამართლო ხელისუფლების ყველაზე ფართო წარმომადგენლობის უსრუწველყოფი მეთოდების საფუძველზე აირჩევიან“. ამასთან, საბჭოს არაფორმალური ხელისუფლების პრინციპის სანაცვლოდ, სასურველია იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარეობა უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარეს დაეკისროს, როგორც ეს პირვანდელი ვარიანტით იყო გათვალისწინებული.

— ჩვენი აზრით, საჭირო იქნება საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა თვითმმართველობის ორგანოდ აღიარებულ საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციას, მიეკუთვნებული სტატუსი მთელი რიგი უფლებამოსილებებით განუზღოვრებული, რომლებიც, რატომღაც იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს კონტროლქვეშ მოექცა. მხედველობაში გვაქვს საბჭოს ზედამხედველობის ქვეშ მიღებულ საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციის ქარტიაში, საქართველოს სამოსამართლო ეთიკის კოდექსში და სასამართლოებში დასაქმებულ მოხელეთა ფიცის ტექსტში, თუნდაც ცვლილებების შეტანის უფლება.

— მიზანშეწონილია საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციამ გაამკაცროს მოსამართლეთა კორპუსისა და სასამართლოს აპარატის მუშაკთათვის სავალდებულო ეთიკური და ზნეობრივი ხასიათის მითხოვნები. ამ თვალსაზრისით, პირველ რიგში, საჭირო იქნება ისეთი საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელება, რომელიც უსრუწველყოფს მოსამართლეთა კონფერენციის დამოუკიდებლობას და სასამართლო სისტემის მართვის პროცესში მისი როლის ზრდას, მ.შ. იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს ფორმირების პროცესში და მასთან ურთიერთმიმართებაში.

2. სადავო არ უნდა იყოს შენიშვნა იმის თაობაზე, რომ მაღალკვალიფიციური მოსამართლეთა კორპუსის ფორმირება არ შეიძლება მხოლოდ მოსამართლეთა გამოცდებისა და დანიშვნის ფარგლებში იყოს მოაზრებული. მოსამართლეთა შერჩევისა და დანიშვნის ჩვენში მოქმედმა სისტემამ თავისი არასრულყოფილება შედეგებით დაადასტურა. ამდენად, სერიოზულ პრობლემად გვესახება მოსამართლეთა და სასამართლოების აპარატის მოსამსახურეთა კვალიფიკაციის საკითხი. ჩვენი აზრით, საქართველოში სერიოზული რეფორმა განსახორციელებელი მოსამართლეთა შერჩევა-სწავლებისა და შემდგომი გადამზადების სისტემის ჩამოსაყალიბებლად. მიგვაჩნია, რომ უნდა შეიქმნას მოსამართლეთა მომ-

ზადების ინსტიტუციონალური სისტემა. მთლიანობაში, არჩევანი შეიძლება გაკეთდეს ნაშრომში განხილული ავსტრიულ-გერმანული ან ფრანგული გამოცდილების გათვალისწინებით.

3. მიგვაჩნია, რომ კრიტიკულ გააზრებას საჭიროებს კანონმდებლობით დადგენილი სასამართლო ხელისუფლების მართვის პროცესში ჩართული კანდიდატების შერჩევის ასაკობრივი კრიტერიუმი. კანონმდებლობით დადგენილია, რომ იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს წევრი შეიძლება იყოს უმაღლესი იურიდიული განათლების მქონე საქართველოს მოქალაქე 25 წლის ასაკიდან. გამოდის, რომ მოსამართლეთა და სასამართლოების საქმიანობის მართვის პროცესში შეიძლება ჩართული იყოს ახალი კურსდამთავრებულიც, რომლის მონაცემები მოსამართლეობის უფლების მოსაპოვებლად არ არის საკმარისი, რომ არაფერი ეთქვას გარკვეულ გამოცდილებაზე, რომლის გარეშე ძნელი წარმოსადგენია ასეთი მაღალი საპასუხისმგებლო მოვალეობების შესრულება. ეს მაშინ, როდესაც ევროპული თანამეგობრობის ქვეყნებში იურისტები, პროფესიონალურ საქმიანობას საერთოდ 26 წლის ასაკიდან იწყებენ.¹ ცხადია, ამ მოცემულ შემთხვევაში, უბრალოდ პროფესიული კარიერის პირველი ნაბიჯების დაწყებაზეა მინიშნება და არა რომელიმე სისტემაში საპასუხისმგებლო თანამდებობის დაკავებაზე.

4. უდავოდ გასათვალისწინებელია საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციის ქარტიის მოთხოვნა დისციპლინური პასუხისმგებლობის სამართალწარმოების დანერგვის თაობაზე, რომელიც არ ხელყოფს მოსამართლის დამოუკიდებლობას. ამით არის გამართლებული მოსამართლეთა დისციპლინურ საქმესთან დაკავშირებული ინფორმაციის კონფიდენციალურობა, მაგრამ სტატისტიკის გამოქვეყნება ფიქრობთ საჭიროა, თუნდაც მოსახლეობის რწმენის აღსადგენად და იმის საილუსტრაციოდ, რომ ამგვარ მიუღწევებს ბრძოლა აქვს გამოცხადებული თავად სასამართლო ხელისუფლების მიერ.

– ჩვენი აზრით, იმისათვის რომ გამოირიცხოს ინტერესთა კონფლიქტის შესაძლებლობები, ქართულმა კანონმდებლობამ უნდა დაამკვიდროს მოსამართლეთა თვითკონტროლის პრინციპი, რათა საჭიროების შემთხვევაში, მოსამართლეებმა აიღონ თვითაც ილება იმ საქმეებზე, რომელთა მიმართ მათი ობიექტურობა კიოხეებს გამოიწვევს. სხვათა შორის, ასეთი ფაქტურის საჯარო-

¹ Hensen / Kramer (№3), S, F45.

ობამაც შეიძლება დადებითად იმოქმედოს მოსახლეობის რწმენის მობრუნების თვალსაზრისით.

– გარკვეულ შეფასებას საჭიროებს საქართველოში მოსამართლეთა მიერ სხვადასხვა სახის დარღვევებზე ადეკვატური პასუხისმგებლობის დადგენის დამკვიდრებული პრაქტიკა. აქცილებელია, ღრმა ანალიზს დაექვემდებაროს დისციპლინური სანქციების გამოყენების მაჩვენებლები, მათი გამოყენების პრაქტიკის სრულყოფის მიზნით. კერძოდ, ერთი და იმავე მოსამართლის მიმართ სხვადასხვა სახის, ხშირად კი ერთგვაროვანი დარღვევების სიმრავლის პირობებში, ე.წ. პროფილაქტიკური დანიშნულების კერძო სარეკომენდაციო ბარათების გაუმართლებელი მოჭარბებული რაოდენობის არსებობა.

5. როგორც აღენიშნეთ, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობა და მდგრადობა კანონმდებლობის სიმყარეზეა დამოკიდებული. დემოკრატიულ სახელმწიფოებში ერთხელ და სამუდამოდ აქვთ ჩამოყალიბებული და კანონმდებლობით დადგენილი სასამართლო ხელისუფლების ფორმირებისა და ფუნქციონირების ძირითადი პრინციპები, ხოლო შემდგომი შესწორებაცვლილებები, სწორედ ამ პრინციპების ფარგლებში, სასამართლო ორგანოების საქმიანობის სრულყოფაზეა მიმართული.

– არ შეიძლება დადებით შედეგს ეელოდოთ იმისაგან, რომ სასამართლო რეფორმა განუწყვეტელ და დაუსრულებელ პროცესად ვაქციეთ, მით უფრო, როდესაც რეფორმის დაწყებიდან 8 წლისთავზე, მთელი რიგი ცვლილება-დამატებებით რეფორმის პირველსაწყის კონცეპტუალურ ჩანაფიქრთან შეუსაბამო „სიახლეები“ შემოდის.

– სასამართლო რეფორმას მიზანმიმართული სახე უნდა ჰქონდეს, წინასწარ ჩამოყალიბებული კონცეფციიდან გამომდინარე. არ შეიძლება საკანონმდებლო ცვლილება-დამატებების სიხშირე დადებითად აისახოს სასამართლო ხელისუფლების საქმიანობაზე. საქართველოში ერთი რეფორმა გასული საუკუნის ბოლოს ჩატარდა, რომელიც იმხანად, დადებითადაც იქნა შეფასებული. 2004-2005 წლებში უამრავი ცვლილება-დამატებების ძალით, ფაქტობრივად, ახალი რეფორმა დაიწყო, იმის გაუთვალისწინებლად, რომ რეფორმა ვერ იტანს ძირითადი კონცეპტუალური სქემის შიგნით არაორგანული ფრაგმენტული იდეების შერწყმას.

– შესაბამისი კანონმდებლობის სრულყოფის მიზნით, ჩვენი აზრით, მიზანშეწონილი იქნება სასამართლო ხელისუფლების თვითმმართველობის შესახებ კანონის მიღება, რომელიც დაად-

გენს საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოსა და საქართველოს მოსამართლეთა კონფერენციის უფლებამოსილებებს და მოაწესრიგებს მათი ურთიერთმიმართების საკითხებს.

– მოცემულ კანონში, სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის საგარანტიო პირობების შექმნას საფუძველად უნდა დაედოს საერთაშორისო ორგანოების მიერ აღიარებული პრინციპები და მემორანდუმები, შედარებითი ანალიზის მეთოდის საფუძველზე, კონსტიტუციონალიზმის საცავებიდან მოპოვებული სასამართლო ხელისუფლების დამოუკიდებლობის პოზიტიური გამოცდილება.

– მიგვაჩნია, რომ სასამართლო ხელისუფლების რეფორმამ სხვა საკითხებთან ერთად უნდა გადაწყვიტოს სასამართლო ორგანოებისა და მოსამართლეების დამოუკიდებლობისათვის ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხი, როგორიც მოსამართლეების უვადო სამსახურის დადგენაა. ამ მიზნით, შეიძლება ე.წ. გარდაამავალი პერიოდის მექანიზმის სახით, უკრაინასა და რიგ სხვა ქვეყნებში დადგენილი პრაქტიკა იქნეს გამოყენებული: შესარჩევი, გამოსაცდელი 2-3 წლიანი ვადის შემდეგ, მოსამართლის უვადო არჩევა-დანიშვნის წესის დამკვიდრებით.

– უდავოდ უნდა გასწორდეს საერთო სასამართლოების შესახებ კანონში არაერთგზის (მუხლი 69, პუნქტი 2; მუხლი 71, პუნქტი 2), „სპეციალური სასწავლო კურსის გავლის ვალდებულებისგან განთავისუფლების“ და საქართველოს უსენაესი სასამართლოს შესახებ კანონში, უსენაესი სასამართლოს მოსამართლის თანაშემწედ (მუხლი 15, პუნქტი 2), იმ პირების გამოყენების თაობაზე ამოქმედებული პრივილეგია, რომელთაც „მოსამართლის თანამდებობაზე მუშაობის არანაკლებ ერთი წლის გამოცდილება აქვთ“, მით უფრო, რომ მოსამართლის უფლებამოსილების ვადადაუსრულებელი „გამოცდილება“, საერთო სასამართლოების შესახებ კანონის 54-ე მუხლის თანახმად, მოსამართლის თანამდებობიდან განთავისუფლების საფუძველიდან. 8 ნიუ-გატიურ მოტივაციას შეიცავს.

„მსოფლიო პარლამენტარიზმის კვლევით ცენტრი“, რომელსაც იურიდიულმეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი ოთარ მელქაძეს თაოსნობს, გამოსცემს პოლიტიკურ-სამართლებრივი ლიტერატურის სერიას.

წინამდებარე ნაშრომი ამ სერიის ოცდამეორე წიგნია.

უკვე გამოიცა:

1. ო. მელქაძე, საზღვარგარეთის ქვეყნების სახელმწიფო სამართალი;
2. უცხოელ ავტორთა კრებული რესპუბლიკა: საპარლამენტო თუ საპრეზიდენტო; შემადგენელი და რედაქტორი ო. მელქაძე;
3. ო. მელქაძე, საუბრები ქართულ კონსტიტუციაზე;
4. ო. მელქაძე, სახელმწიფო კონტროლი: თეორია, პრაქტიკა, პერსპექტივა;
5. გ. კვერენჩილაძე, ო. მელქაძე, საფრანგეთის სახელმწიფო სისტემა;
6. ო. ბეჟიტაშვილი, ო. მელქაძე, იტალიის სახელმწიფო სისტემა;
7. ო. მელქაძე, კ. ყურაშვილი, რუსეთის სახელმწიფო სისტემა;
8. საზღვარგარეთის ქვეყნების კონსტიტუციური სამართალი, კრებული I, (აშშ, გერმანია, დიდი ბრიტანეთი, ესპანეთი, იაპონია, იტალია, კანადა, რუსეთი, საფრანგეთი, უნგრეთი). ავტორთა კოლექტივის ხელმძღვანელი და პასუხისმგებელი რედაქტორი, ო. მელქაძე;
9. ო. მელქაძე, ნ. რამიშვილი, გერმანიის კონსტიტუციური სამართალი;
10. ო. მელქაძე, საფინანსო კონტროლი ევროპულ ქვეყნებში;
11. ო. მელქაძე, ბ. დვალი, სასამართლო ხელისუფლება საზღვარგარეთის ქვეყნებში;
12. მსოფლიო ქვეყნების სამართლებრივი სისტემები (30 ქვეყანა), ნაწილი I, ავტორთა კოლექტივის ხელმძღვანელი და პასუხისმგებელი რედაქტორი ო. მელქაძე;
13. ო. მელქაძე, ქართული კონსტიტუციონალიზმის თანამედროვე პრობლემები (ქართულ და ინგლისურ ენაზე); პრემიერებულია გაეროს განვითარების პროგრამის სადისკუსიო წერილების კონკურსში;
14. ო. მელქაძე, ო. მახარაძე, პოლიტიკური ხელისუფლების ორგანიზაცია საპარლამენტო სისტემის ქვეყნებში (ქართულ პრობლემატიკაზე დაკავშირებით);

15. ო. მელქაძე, ზ. უზეგბაია, მუნიციპალური სამართალი, ნაწილი I;
16. საზღვარგარეთის ქვეყნების კონსტიტუციური სამართალი, კრებული II, (ავსტრია, ვევიპტე, ინდოეთი, ირანი, ისრაელი, პოლონეთი, პორტუგალია, საბერძნეთი, შვედეთი, შვეიცარია). ავტორთა კოლექტივის ხელმძღვანელი და პასუხისმგებელი რედაქტორი ო. მელქაძე;
17. ო. მელქაძე, კონსტიტუციონალიზმი თეორიის საკითხები;
18. ო. მელქაძე, გ. თევდორაშვილი, რეგიონალიზმი სახელმწიფოს ტერიტორიული ორგანიზაციის ფორმა;
19. სამოქალაქო საზოგადოება: ფორმირების პრობლემები; პრემირებულია გაეროს განვითარების პროგრამის სადისკუსიო წერილების კონკურსში.
20. საკონსტიტუციო ქართველოლოგიის საშიშროება (წერილები ქართული კონსტიტუციონალიზმის პრობლემებზე).
21. კონსტიტუციონალიზმი.

მზადდება გამოსაცემად:

ო. მელქაძე, საარჩევნო სამართალი.

ო. მელქაძე, შედარებითი კონსტიტუციური სამართალი.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 30.08.2005
პირ. ნაბეჭდი თაბახი 11.0
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 10.5
საბეჭდი ქაღალდი 60x84¹/₁₆

დაიბეჭდა შ.პ.ს. „ენა და კულტურა“-ს სტამბაში
0179, თბილისი, ი.ჭავჭავაძის გამზ., 45